III-7.949

Luminița Hoarță Cărăușu (coordonator)

COMUNICAREA: IPOTEZE ȘI IPOSTAZE

BCUIAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBL. CENTR. UNIV.
M. „EMINESCU" IAȘI
LITERE
III-7.949

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Luminița Hoarță Cărăușu
(coordonator)

Comunicarea: ipoteze şi ipostaze

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tehnoredactor: Florentina Cruceresc u
Coperta: Manuela Oboroceanu

ISBN 978 – 973 – 703 – 319 – 2

© Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza“, 2008
700511 Iaşi, str. Păcurari nr. 9, tel./fax: (0232)314947

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III-F. 949

Luminița Hoarță Cărăușu
(coordonator)

Comunicarea: ipoteze şi ipostaze

Cu o secțiune specială
In memoriam G. IVĂNESCU

Lucrările Sesiunii de comunicări
din cadrul
Zilelor Universității „Al.I. Cuza" Iaşi

26-27 octombrie 2007

698779
B.C.U. IASI

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA"
IAȘI – 2008

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

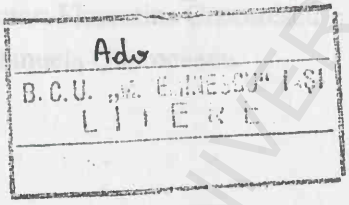

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
OMAGIU. IVĂNESCU, G.

Comunicarea: ipoteze şi ipostaze: in memoriam G. Ivănescu / Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coord.) – Iaşi : Editura Universităţii „Al.I.Cuza", 2008

ISBN 978 – 973 – 703 – 319 – 2

I. Hoarţă Cărăuşu, Luminiţa (coord.)

316.77
929 Ivănescu, G.

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

Introducere 7

Secțiunea I : In memoriam G. Ivănescu

Ioan LOBIUC, Concepția lui G. Ivănescu despre legile de evoluție a limbajului și a limbilor 11
Oana POPÂRDA, G. Ivănescu – Curs de sintaxa limbii române moderne – o lectură pragmasintactică 21
Adrian PORUCIUC, Ivănescu față cu neo-roeslerienii 28

Secțiunea a II-a : Comunicarea : ipoteze și ipostaze

Astrid AGACHE, Die Rolle der Einrahmungen in den Alltagsgesprächen 47
Mirela AIOANE, Topica marcată în limba italiană. Perspectivă diacronică .. 52
Doina Marta BEJAN, Aspecte ale influenței limbii țigănești asupra limbii române actuale 61
Mihaela BUZATU, Aspecte de metodă privind adaptarea fonetică, încadrarea morfologică și asimilarea semantică a neologismelor românești literare de origine engleză..... 67
Oana CENAC, Observații pe marginea semiauxiliarelor de mod din limba română 77
Adrian CHIRCU, Despre repetarea adverbului (tipul adverb + adverb) 83
Mihaela CÎRNU, Particularități pragmatice ale textului publicitar 90
Laura Carmen CUȚITARU, Despre evoluția limbajului în termenii științei de azi 97
Mariana FLAIȘER, Modelul latin în traducerea în limba română a primei Farmacopei (1862) 103
Constatin FRÂNCU, Un fenomen puțin cercetat : *gamatizarea* 106
Monica FRUNZĂ, Nouvelles stratégies de captation dans le discours publicitaire français 111
Anamaria GÎNSAC, Mihaela Cătălina TĂRCĂOANU, Eugen Coșeriu. Receptări contemporane 119
Sorin GUIA, Întrebarea ca strategie argumentativă 123
Luminița HOARȚĂ CĂRĂUȘU, Mărci verbale și nonverbale ale acordului în româna vorbită actuală 129

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

Emanuela ILIE, Comunicarea poetică actuală. Despre sexualitate şi alte cîteva (e)scatologii milenariste 137
Teodora IRINESCU, Noroc şi nenoroc în expresiile frazeologice germane şi româneşti 149
Ioan LOBIUC, Despre unele corelaţii între limbajul natural uman şi alte sisteme semiotice 156
Ioan MILICĂ, Metafore animaliere în presa sportivă actuală 166
Daniela OBREJA RĂDUCĂNESCU, Timpul deictic în româna vorbită actuală 178
Marius PINTILII, O perspectivă sociolingvistică asupra limbii române vorbite de către elevi. Elemente de sintaxă a frazei 186
Mihaela Cătălina TĂRCĂOANU, Alteritatea şi creativitatea. Universalii primare ale limbajului 194
Roxana VIERU, Elemente maghiare în *Palia de la Orăştie* 202
Petru ZUGUN, Fenomene cu funcţie de morfem gramatical, în română 215

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INTRODUCERE

Volumul de față înmănunchează o serie de lucrări științifice valoroase ce se înscriu în tema generoasă (*Comunicarea: ipoteze și ipostaze*) aleasă pentru Sesiunea științifică a Catedrei de limbă română și lingvistică generală din cadrul Facultății de Litere de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

Sesiunea științifică *Comunicarea: ipoteze și ipostaze*, cu o secțiune specială *In memoriam G. Ivănescu*, a fost organizată în cadrul *Zilelor Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași*, în zilele 26-27 octombrie 2007.

Volumul include colaborări ale membrilor Catedrei de limbă română și lingvistică generală și ale membrilor diverselor catedre de limbi străine (engleză, germană, franceză, limbi clasice, italiană, spaniolă) din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, dar și lucrări ale colegilor filologi de la alte universități din țară (Cluj, Bacău, Galați).

Coordonatoarea

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Secțiunea I

IN MEMORIAM G. IVĂNESCU

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI
LITERE

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CONCEPȚIA LUI G. IVĂNESCU DESPRE LEGILE DE EVOLUȚIE A LIMBAJULUI ȘI A LIMBILOR

IOAN LOBIUC

In dem vorliegenden Beitrag wird die Theorie der beiden Sprachgrundlagen – der physiologischen und psychologischen –, welche die ganze Entwicklung der Sprachen entscheiden könnten behandelt; also alle Änderungen in den Sprachen, eine Theorie die von J. van Ginneken, A. Philippide und anderen übernommen wurde und von dem jassyer Wissenschaftler fortgesetzt wurde.

Problema factorilor de evoluție (pentru unii lingviști, implicit de progres și de perfecționare), adică de schimbare în limbă și a cauzelor acestor schimbări este cardinală, atât pentru înțelegerea naturii și esenței limbii, a devenirii, existenței și funcționării ei, cât și pentru aprecierea corectă a staticului și dinamicului, a stabilității și mobilității, a identității și diferențierii etc. Complexitatea domeniului o probează și fluctuațiile din aparatul terminologic și conceptual: termenul (și conceptul încorporat în el) de *evoluție* e deja polisemic, prin înțelegerea *dezvoltării* ca progres (perfecționare) sau ca regres (decădere, stricare); *modificarea* – de regulă, *inovație*, individuală ori (semi)colectivă – este văzută ca *schimbare în limbă* și ca *schimbare a limbii*. Termenul *factor* este, adesea, nediferențiat de *principiu* și, ambii, de *lege*; ultimul se echivalează, nu o dată, cu cel de *cauză*. Să amintim că chiar savantul comemorat la această Sesiune științifică observa că mentorul său, A. Philippide, nu înțelegea, ca H. Paul, pe care îl tradusese, prin *principii* cele mai generale[1] *legi lingvistice*, ci, *în mod greșit* (s.ns.), *cauzele schimbărilor* în limbă, identificate cu înseși *tipurile, clasele de schimbări*, precum, modificările fonetice și semantice, analogia, contaminația, creațiile primitive de tipul onomatopeelor, izolarea, amestecul vorbirilor, adică împrumutul, diferențierea semantică ș.a.[2] În

[1] Aceasta înseamnă deja că în mod logic avem și legi mai puțin generale (până la particulare).

[2] G. Ivănescu, *Prefață* la A. Philippide, *Opere alese*, EA, București, 1974, p. XIII. Cf. și p. XXX: În cursul de *Introducere în știința limbii* (1914) Philippide începuse să distingă mai multe demersuri (procedări) în lingvistică: „analiza limbii, compararea limbii [...], *cercetarea schimbărilor limbii, cercetarea legilor limbii și cercetarea cauzelor limbii* (s.ns.)"; p. XXXI: *legi* pentru Philippide sunt chiar „regulile de vorbire valabile pentru un singur individ", dar și „toate constatările generale ale teoriei limbii, între care se găsesc și acele constatări foarte generale pe care le numim *principii*".

plină ofensivă[3] a structuralismului împotriva istorismului din lingvistica sec. al XIX-lea, G. Ivănescu a rămas un adept, e drept, critic şi original, al doctrinei neogramaticilor, în speţă al unuia din cei mai mari – în opinia sa – dintre ei, şi anume, A. Philippide[4].

Apreciind concepţia despre limbă a lui A. Philippide – din păcate, cu puţin răsunet în lumea lingviştilor – drept „una din cele mai juste din câte au fost create până astăzi"[5], G. Ivănescu, preocupat încă din primii ani ai studiilor universitare de schimbările fonetice[6], s-a raliat de timpuriu concepţiei lui A. Philippide, mai ales celei de după 1914, practic de după 1921, privind cauzele schimbărilor în limbă, cu deosebire, ale celor fonetice, dar şi celei a lui J. van Ginneken şi – adăugăm noi – E. Gamillscheg, J. Pokorny, care, ca şi Ed. Wechsler, au susţinut natura ereditară a obişnuinţelor articulatorii şi rolul lor decisiv în schimbările fonetice.

Vom sintetiza principalele opinii în legătură cu această temă crucială în final, după ce vom expune, sumar dar suficient, poziţia oarecum singulară a lui G. Ivănescu şi a mentorului său. Deja în BIFR, vol. VII-VIII, p. 32, G. Ivănescu scria: „toate normele [?] articulatorii ale unei limbi sau dialect se explică prin conformaţia organelor articulatorii, deci, prin fapte rasiale, pe care le numesc, după Philippide, *bază de articulaţie*"; „toate schimbările fonetice, cele cunoscute şi supt numele de *legi fonetice*, se datoresc schimbării bazei de articulaţie, care se poate produce prin amestec cu o populaţie străină prin schimbarea raportului cantitativ dintre rasele constitutive ale unui popor şi prin trecerea limbii de la o populaţie la alta". În AUT, III, p. 294, recenzând cartea lui I. Popović despre glotogeneza şi etnogeneza sârbo-croată, autorul decreta: „*teoriile la modă asupra cauzelor schimbărilor fonetice* [acestea ocupând locul cel mai important în procesele glotogonice] *sunt cu totul eronate* (s.ns.)". Tot aici, p. 295-296, citim: „diferenţa de bază articulatorie – de obişnuinţe articulatorii înnăscute, din cadrul populaţiei autohtone – explică diferenţa lingvistică, iar aria proceselor fonetice nu depinde de aria pe care se realizează simbioza populaţiilor, în speţă, de apartenenţa sau nonapartenenţa la un anumit stat, ci de *aria pe care se găseşte aceeaşi bază de articulaţie* (s.ns.)".

Ceva mai târziu, G. Ivănescu va participa la Cel de al X-lea Congres Internaţional al Lingviştilor (Bucureşti, 1967) cu o comunicare concentrată tematic:

---

[3] Pentru care vezi, printre altele, I. Lobiuc, *Lingvistică generală*, Institutul European, Iaşi, 1997, p. 63-80 (studiul *Continuitate şi discontinuitate ciclică în istoria teoriei şi metodologiilor lingvistice. „Crizele" şi cotiturile lingvisticii generale ...*).

[4] G. Ivănescu, *Lingvistică generală şi românească*, Timişoara, 1983, p. 26: A. Philippide nu este doar un neogramatic de modă veche, ci, de fapt, el este cel mai important dintre cei de după 1900.

[5] Th. Simenschy, Gh. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, EDP, Bucureşti, 1981, p. 97-98. Cf. şi *Prefaţa* citată, p. XXX: una din cele mai bune şi mai interesante teorii care pot revoluţiona lingvistica de azi; p. XLI: „cea mai realistă teorie lingvistică din secolul nostru, ..., o teorie net materialistă".

[6] Cf. G. Ivănescu, *Lingvistică generală şi românească*, Ed. „Facla", Timişoara, 1983, p. 224-225.

Les lois fondamentales de l'evolution linguistique [7]. Ca și A. Philippide spre sfârșitul activității sale, G. Ivănescu se dovedește unilateralist, socotind că sensul (conținutul psihic sau intelectual, afectiv, temperamental, cultural) care trebuie transmis altor membri ai comunității nu face parte din limbaj, din semnele lui; acesta din urmă este format „numai din *elementele materiale* care exprimă conținutul, care au această funcție de a exprima un conținut. Aceste elemente materiale se identifică cu *vibrațiile aerului*, produse prin anumite mișcări ale organelor articulatorii și perceptibile de membrii comunității lingvistice. Însă aceste *mișcări psiho-fiziologice* (s.ns.) care se integrează în actul de comunicare și fac, deci, parte din limbaj nu sunt posibile fără existența organelor articulatorii, care constituie o a doua bază a limbajului, *baza articulatorie* sau *materială*. Ea este constituită de ansamblul *deprinderilor articulatorii înnăscute*, ele însești determinate, în mare parte, de conformația organelor articulatorii (s.aut.)"[8], conformație diferită, ca și psihicul (starea psihică sau lămurirea psihică a cunoștințelor la Philippide) la același individ în momente diferite[9], și cu atât mai mult de la un individ la altul și de la un neam de oameni la altul; aceasta, întrucât un popor este întotdeauna un amestec, un conglomerat al câtorva tipuri antropologice diferite somatic și psihic, deci al câtorva rase. Printr-o regretabilă ruptură cu genetica din biologie, lingvistica actuală ignoră sau neagă această bază a limbajului și nu este în stare să înțeleagă adevărata natură a schimbărilor fonetice.

Definind *baza* drept orice realitate care determină existența unor alte realități, G. Ivănescu susținea că schimbările fonetice – care nu țin cont de nevoile sistemului fonologic, ale celui morfologic și lexical, pe care le „distrug" orbește – sunt produse prin factori extralingvistici, materiali, în speță, organele articulatorii, care suferă o evoluție lentă, însă perpetuă. Din cauza succesiunii generațiilor și a amestecului cu alte populații: „Orice schimbare fonetică regulată este o adaptare a unei pronunții la o obișnuință articulatorie înnăscută. Această adaptare se realizează prin modificarea elementelor sistemului care nu coincid cu baza de articulație. [...] evoluția fonetică nu este rezultatul influenței unei pronunții asupra alteia, ci rezultatul adaptării unei pronunții la o *particularitate înnăscută a organelor de*

---

[7] În *Actes du X-e Congrès International des Linguistes* (...), t. I, EA, București, 1969, p. 247-251.

[8] Idem, *ibidem*, p. 247.

[9] Mai târziu, în amintita *Prefață*, p. XXXIII, G. Ivănescu observă că „Philippide nu trebuia să vorbească de o variație a limbii de la un individ la altul (din punct de vedere al sunetelor și al chipului de a pricepe raporturile) decât ca un fapt anterior nivelării de care e vorba aici", adică „unitatea aproximativă a limbii la un conglomerat oarecare de rase care alcătuiește un popor (= o națiune) se explică prin nivelarea prin împrumut a diferențelor care ar trebui să se producă de la un individ la altul, adică de la o rasă la alta". Se trece, însă, sub tăcere prima parte a afirmației lui A. Philippide: „La *același individ organele articulatorii și starea psihică variază de la un moment la altul* (s.ns.) și ca reflex al acestei variabilități o variabilitate adecvată în sunetele, simboalele și înțelesurile simboalelor unei limbi trebuie să existe" (*Originea Românilor*, II, Iași, 1928, p. 246). Totuși, este greu de acceptat ideea modificării conformației organelor de articulație la același individ, în sensul – să zicem – al măririi lor odată cu vârsta (vezi *infra*).

articulație" și abia prin aplicarea acestui principiu știința evoluțiilor fonetice nu va mai fi un joc gratuit, căci principiul cauzalității va fi efectiv respectat[10].

Analog, cealaltă bază, *psihologică* sau *spirituală* (*intelectuală*) a limbajului este responsabilă pentru schimbările sistemelor morfologice, sintactice și lexicale, iar *legea minimului efort* care reglementează evoluția lingvistică se manifestă tocmai prin adaptarea limbii la bazele sale[11].

În *O nouă teorie despre formarea limbilor romanice și despre cauzele schimbărilor limbii*[12] G. Ivănescu discută, detaliat și constructiv, studiul din 1957 al lui Knud Togeby despre *Dezorganizare și reorganizare în istoria limbilor romanice*, ocupându-se de *factori creatori* și *selectivi*, care provoacă și impun schimbările, și factori *retardativi* sau *acceleratori* (la autor: *impiedicători* și *permițători*), care întârzie sau accelerează aceste schimbări. Și aici, factorul creator al schimbărilor fonetice rămâne *baza articulatorie înnăscută* a limbilor de substrat, care explică mai toate schimbările fonetice din epoca de formare (sec. X-VIII) a limbilor romanice: evoluția fonetică apare doar ca rezultat al adaptării unei pronunții nu la o altă pronunție (ca la falsele asimilări etc.), ci la o particularitate înnăscută a organelor fonatoare, baza de articulație putând fi frânată sau suprimată în anume condiții sociale. De aici și reproșul la adresa lui K. Togeby, de a nu fi văzut că „granițele dintre dialectele și limbile romanice se explică întâi de toate prin granițele dintre diversele organe articulatorii – o ipoteză care se impune cu necesitate"[13].

Perfectând doctrina lui A. Philippide, G. Ivănescu se declară de acord cu critica acestuia la adresa teoriei substratului din lucrările lui W. Meyer-Lübcke, Saussure, Pușcariu, Vendryes, precum și cu opinia că este justificată explicația schimbărilor fonetice prin rasă, cum au procedat Wechssler, Philippide și, mai ales, van Ginneken, G. Güntert. Astfel, după părerea învățatului ieșean, vocalele *a*, *e*, *i*, *o* și *u*, care se întâlnesc aproape pretutindeni, eliminând alte timbre vocalice, caracterizează rasa mediteraneană (portughezii, spaniolii, catalanii, provensalii, gasconii, sarzii, italienii și grecii); vocalele *ä*, *ö* și *ü*, prezente în limbile din nord-vestul și centrul Europei (engleza, franceza, germana, daneza, norvegiana, suedeza, retoromana), alături de cele cinci vocale de mai sus, ar caracteriza rasa nordică și rasa dalică sau falică; vocalele *ă* și *î*, existente în limbi caucaziene și în limbi carpato-balcanice, iarăși pe lângă cele cinci vocale tipice de mai sus, sunt specifice rasei dinarice și celei armenoide (anatoliene), ca și celei mediteraneene din aceste spații; sistemul vocalic al velicorusei și nordvinei reprezintă rasa est-baltică[14].

---

[10] *Les lois fondamentales* ..., p. 248.

[11] *Ibidem*, p. 249-250.

[12] „Revista de filologie romanică și germanică", V (1961) nr. 2, p. 361-373.

[13] *O nouă teorie* ..., p. 368. Cf. și p. 370: „Acolo unde diferența dintre baza de articulație autohtonă și cea a latinei populare era mare, s-au produs schimbări fonetice; acolo unde această diferență era mică, s-au produs puține schimbări fonetice".

[14] *Prefață* p. XXXVI-XXXVII. Autorul accentuează că mentorul său ajunsese la explicarea mutațiilor fonetice prin organele de articulare diferite de la o rasă la alta și chiar în interiorul aceleiași rase fără vreo influență dinspre gânditorii rasiști contemporani lui.

Din faptul că nu există popor unitar ca rasă, sistemul fonetic al unui popor este *rezultatul cumulării sistemelor fonetice* impuse de rasele alcătuitoare. În cadrul aceleiași rase nu poate exista o identitate perfectă de bază articulatorie (căci nu există rase pure, ci doar amestecuri de frânturi de rase, cu predominarea unui tip rasial); de aici, diversitatea de sisteme fonetice la populațiile considerate de antropologi ca o rasă aproximativ unitară[15]. Din această convingere a rezultat o critică dură la adresa structuralismului, care n-ar fi reușit să explice sistemul limbii și să arate cauzele schimbării lui (ei), adică n-a văzut că „acest sistem e în continuă adaptare la cele două baze, care trebuie amândouă satisfăcute", simplificându-se, dar mai ales falsificându-se realitățile. Când nu se limitează la înregistrarea schimbărilor sistemului, ba chiar numai la descrierea lui, „unii structuraliști explică dezvoltarea limbii prin tendința de a îmbunătăți sistemul lingvistic (A. Martinet), deci numai funcționalist, dar n-au nici ei dreptate: ca să vorbim în termenii lui Philippide, noi trebuie să concludem că schimbările care urmăresc o înbunătățire a sistemului lingvistic, adică o îmbunătățire a expresiei, sunt numai cele provocate de baza psihologică sau spirituală a limbii, nu și cele provocate de baza de articulație, care este oarbă, cum spuneau neogramaticii [...], adică nu urmărește îmbunătățirea sistemului de semne, ci duce, cum spunea F. de Saussure, la o dezorganizare a sistemului morfologic și a celui lexical (mă refer la ansamblul familiilor de cuvinte), ceea ce l-a și determinat apoi pe învățatul genevez să concludă greșit la o totală antinomie între diacronie și sincronie. De fapt, această antinomie nu există în sensul în care o vedea F. de Saussure, ci ca o antinomie între schimbările sistemului fonetic și nevoia de stabilitate a sistemului morfologico-lexical al limbii, care este mereu dezorganizat de cel dintâi"[16].

„Esența" concepției în discuție credem că o găsim tot în *Prefață* (p. XLIV): „schimbările fonetice și cea mai mare parte din schimbările semantice, la care cuprindem și pe cele sintactice, se explică prin *factori exteriori limbii*, exteriori sistemului lingvistic – iar articulația este exterioară sistemului lingvistic propriu-zis – și anume prin schimbări în bazele limbii, prin schimbări în om. *Limba se schimbă întâi de toate pentru că se schimbă omul fizic, psihic și spiritual.* Apoape orice schimbare a limbii este reflexul unei schimbări în una din bazele sale, adică în *om, considerat ca organe articulatorii, ca psihic, ca spirit.* Adesea noi vorbim despre *tendințe* ale limbii și atunci când de fapt avem în realitate *tendințe ale omului conceput ca organe articulatorii și ca psihic* [...] *în domeniul sunetelor nu putem avea decât tendințe ale organelor articulatorii sau ale articulațiilor*, nu ale limbii, ale sistemului lingvistic de semne (s.ns.)". Găsim ideile de aici și aiurea. În *Istoria limbii române*[17], bunăoară, se discută și se respinge părerea unora (A. Meillet ș.a.) că schimbările fonetice și-ar avea mobilul în limbă; autorul vrea să le explice prin *tendințe fără opreliști*, dar tendințe nu ale limbii, ci ale indivizilor vorbitori, „tendințe articulatorii înnăscute": „și forma (conformația) organelor articulatorii determină structura fonetică a unei limbi". „Baza de articulație și baza spirituală și

[15] *Ibidem*, p. XXXVII.

[16] *Ibidem*, p. XLV.

[17] Editura „Junimea", Iași, 1980, p. 7 u.

psihică traco-dacă reprezintă substratul latinei populare de la baza românei", după cum „limbile bulgară şi sârbo-croată şi-au căpătat un specific balcano-carpatic prin adaptarea vechilor dialecte slave primitive de tip bulgăresc şi sârbocroat la bazele de articulaţie şi la cele spirituale şi psihice ale tracilor şi ilirilor, eventual ale românilor, albanezilor şi romanicilor din Dalmaţia"[18].

În fine, în Th. Simensky – G. Ivănescu găsim o altă afirmaţie tranşantă, dar care, de asemenea, nu întruneşte majoritatea opiniilor: realitatea este că „schimbările fonetice sunt *fenomene naturale*, ele constând, cum a înţeles mai târziu Philippide, în adaptări ale sistemului fonetic la organele articulatorii"; de aceea, „schimbările fonetice sunt *generale* adică prezintă *caracter de legi*"; „... ele sunt *fenomene fizice* şi, prin aceasta, şi *fiziologice*"; în plus „sunt fenomene naturale şi ca atare *se petrec în mod independent la toţi membrii comunităţii lingvistice* (s. ns.)[19].

Totuşi, rând pe rând, această concepţie a intrat şi intră în opoziţie cu alte opinii (şi şcoli). După E. Sapir, este o greşeală fatală de a considera o schimbare fonetică ca un fenomen chipurile fiziologic, pe când, în realitate, el este strict *psihologic*, tot atât de eronate fiind „cuvintele" lingviştilor precum *tendinţa spre facilitarea maximă a articulaţiei* sau *rezultatul comun al unei percepţii greşite* (de pildă, din partea copiilor care învaţă să vorbească); cauza primară a mişcării istorice lente a sunetelor nu s-a înţeles nici până astăzi, putându-se determina, adesea, doar unii factori favorizanţi ai ei; e posibil de explicat schimbările fonetice în termenii psihologiei individuale, ca tendinţă de a menţine modelul şi de a-l corecta: evoluţia fonetică nu este „mişcare spre o serie determinată de sunete, cât spre tipuri de articulaţie determinate"[20].

Se observă, apoi, supralicitarea organelor (uneltelor) executive ale articulaţiilor ca putere de impunere a sistemului(-lor) fonetic(e) prin tendinţele lor înnăscute. A. Philippide, inspirat de C. Nigra, H. Osthoff, care, la rândul lor se bazau pe A. Schleicher, G. I. Ascoli (cu deosebire) şi H. Schuchardt, vorbea de „conformaţia deosebită a organelor vorbirii diferitelor popoare romanizate, a buzelor, a limbii, a poziţiei limbii în stare de repaos, a cerului gurii, a vălului palatului, a nasului, a coardelor vocale, care a trebuit să dea o deviere imediată sunetelor limbii latine, care a condus la o schimbare răpede a acestora"[21]. Pentru G. Ivănescu, structura organelor articulatorii este tot atât de importantă în explicarea sistemelor fonetice ale limbii ca şi complexul de habitudini articulatorii înnăscute: „Teoretic, explicarea sunetelor prin rasă este realizarea lui **Wechssler** şi a lui

[18] *Istoria limbii române*, p. 192-193.

[19] *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, EDP, Bucureşti, 1981, p. 62.

[20] *Language. Introduction to the study of Speech*, N.Y., 1921, p.143-145. Cf. şi G. Bonfante, *The Neolinguistic Position*, în „Language", vol. 23, 1947, nr. 4: „fiziologia nu poate explica nimic în lingvistică", putând stabili fenomenul dat, dar nu şi cauzele lui. De fapt, afirmaţia că „creatorul limbii, în fiece moment dat, este omul, în acord cu voinţa sa şi cu puterea sa de imaginaţie" diferă de acea a lui G. Ivănescu doar prin schimbarea punctului de plecare.

[21] *Originea Românilor*, II, Iaşi, 1928, p. 256 (pasaj neclar despre influenţa limbii autohtone asupra limbii noi adoptate, p. 303u.).

Philippide, iar, practic, adică efectiv, este realizarea lui **J. van Ginneken**, primul lingvist care a pus anumite sunete ale limbilor în legătură cu anumite conformații craniene și cu anumite particularități ale părților moi ale organelor articulatorii ale popoarelor care vorbesc aceste limbi [...]"[22]. Totuși, din punct de vedere anatomo-fiziologic nu există, în principiu, deosebiri în structura și funcționarea organelor de vorbire la reprezentanții unor rase și naționalități diferite; diferența e cea care se observă între doi indivizi oarecare, indiferent de etnia lor. Faptul că „accentul străin", adică deprinderile de pronunție elaborate în copilărie, se păstrează adesea o bună bucată de viață trăită în mediul aloglot se poate corobora cu aceeași persistență a particularităților de rostire dialectală, ca și a abaterilor individuale de la normă. Așadar, la oameni de aceeași naționalitate nu se pot invoca particularități rasiale. Ni se pare neîndoielnic că toți românii produc, bunăoară, un *b* recognoscibil de toți interlocutorii, apți, la rândul lor, să producă un *b* identificabil pentru oricine. Că baza de articulație nu este o particularitate anatomică sau fiziologică înnăscută a oamenilor îl probează și observațiile asupra formării sunetelor la copiii care încă nu vorbesc: ei realizează (firește, nearbitrar) cele mai variate, inclusiv foarte complexe, articulații, adesea inaccesibile adulților. „Așadar, din tratarea bazei de articulație trebuie exclus în întregime elementul biologic", susține L. R. Zinder[23]. Autorul remarcă că baza de articulație ca ansamblu de mișcări și poziții ale organelor este legată și de latura fonematică și, până la un punct, chiar depinde de ea: „Astfel, de componența fonemelor unei limbi, de opozițiile fonematice prezente în ea depinde utilizarea unor sau altor organe articulatorii", dar baza ține, totuși, exclusiv de rostire, având o mare importanță pentru evoluția fonetică, decizând direcția acesteia. În fine, „noțiunea de bază de articulație explică stabilitatea sistemului fonetic; ea explică procesul evoluției fonetice la amestecul a două limbi"[24].

---

[22] *Prefață*, p. XXXVI (aici, și: constituția oaselor și mușchilor organelor de vorbire). Se trimite la două lucrări ale lui J. van Ginneken din 1927 și 1933. Ar fi de adăugat și Ernst Gamillscheg, *Über Lautsubtitution*, „Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie", 1911, H. 27, p. 185: „ Faptul că o populație este aptă de a renunța în întregime la baza de articulație proprie în favoarea uneia străine este o ipoteză absolut nedovedită". J. Pokorny în câteva lucrări interbelice (1936 ș.a.) a încercat să lămurească cauzele pentru care elementele de substrat sporesc în decursul timpului, cf. V. J. Abaev, *O jazykovom substrate*, în DISIJA, nr. 9, Moscova, 1956, p. 60 u. (sintaxa englezei contemporane din Irlanda are mai multe trăsături celto-irlandeze decât aceeași limbă engleză din Irlanda în sec. XVII). G. Mohl, *Introduction à la chronologie du latin vulgaire*, Paris, 1899, p. 87, declara drept total himerice, sortite inevitabil eșecului încercările de găsi în fonetica limbilor romanice urme ale vechilor idiomuri locale. Despre problema substratului în lingvistica actuală vezi I. Lobiuc, *Contactele dintre limbi*. Vol. I. *Istoricul teoriilor și metodologiilor*, ed. a II-a, rev. și adăug., „Demiurg", Iași, 2004, *passim*.

[23] *Obščaja fonetika*, Leningrad, 1960, p. 75: un organ creează nu un singur sunet, ci o serie de sunete, iar articulațiile sunetelor homorganice vor avea trăsături identice, cu particularități și preferințe de la o limbă la alta. Pentru baza de articulație este important ce organe participă la crearea sunetelor limbii date și cât de intens, ca și îmbinarea acțiunii diverselor organe (p. 76).

[24] *Ibidem*, p. 76.

Se cuvin amintite, aici, aprecierile lui E. Coşeriu asupra viziunii lui G. J. Ascoli[25] despre *substratul etnic* ca factor de schimbare lingvistică provocată de schimbarea rasei şi de persistenţa rasei învinse ca substrat al celei învingătoare, prin conservarea deprinderilor articulatorii şi de altă natură din limba abandonată; această viziune admite existenţa în limbă a unor legi ca cea a atavismului (cf. Mendel): un anume caracter somatic al unei generaţii s-ar manifesta din nou în generaţia următoare, *„teorie care reprezintă o explicaţie biologică, absolut ireconciliabilă cu concepţia despre limbaj ca fenomen social şi cultural* (s.ns.)"[26]. Baza de articulare, de fapt, *„nu există ca realitate anatomico-fiziologică, ci este în esenţă o deprindere* (s.ns.)" şi, ca atare, noţiunea dată trebuie înlocuită cu cea de „deprindere de articulare" sau, mai degrabă, cu cea de „conştiinţă fonologică" sau „ciur fonologic" (din concepţia lui N. S. Troubetzkoy)[27].

Problema rămâne deschisă şi în virtutea faptului că în lingvistica indoeuropeană din a II-a jumătate a veacului al XIX-lea şi din sec. trecut a domnit în chestiunea cauzelor schimbărilor fonetice o „disperată" varietate de opinii contradictorii. Pentru a situa teoria (Philippide-) Ivănescu, să precizăm că în problema schimbărilor şi a „legilor" fonetice cele mai răspândite au fost trei-patru teorii: 1) „teoria generaţiilor", conform căreia cauza schimbărilor fonetice constă în imperfecţiunea reproducerii de către copii a rostirii părinţilor; 2) „teoria substratului", care vede cauza schimbărilor în imperfecţiunea perceperii rostirii străine (aloglote); 3) „teoria minimului efort" (sau, la O. Jespersen, a „comodităţii"); 4) „teoria imanentă", cauzele schimbărilor constând în modificările fireşti ale sistemului.

Teoria de care ne-am ocupat se încadrează la cele care admit că toate schimbările din limbă sunt produse de factori *exteriori* limbii, fie psihici, ca la neogramatici, fie sociali, ca la Alf Sommerfelt ş.a., fie psiho-fiziologici (materiali) şi psihici (intelectuali), ca aici[28], şi se apropie mai mult de cea a substratului, parţial şi de cea a generaţiilor. Originalitatea şi dreptul la existenţă a(l) ei le oferă combinarea (solidarizarea) acţiunii celor două baze şi susţinerea – riscantă – a caracterului ereditar al lor, căci baza de articulaţie – după părerea multor exegeţi, nu se moşteneşte, ci se creează în procesul funcţionării limbii, încât nu se pot pune pe seama ei cele petrecute la sute de ani după ce o limbă şi-a schimbat baza de articulaţie.

De altfel, teoriile date (şi nu le-am amintit decât pe cele mai importante) nu se exclud, iar pluralitatea lor se explică, cel mai probabil, prin pluralitatea cauzelor.

---

[25] Pe Ascoli îl urmează, îndeaproape, şi W. von Wartburg, *Problèmes et méthodes de la linguistique*, Paris, 1963, p. 33 u. (*Cauzele evoluţiei fonetice*), care introduce şi conceptul de „superstrat".

[26] *Introducere în lingvistică*, trad. din span., Cluj, 1995, p. 78 (la vorbitorii bilingvi există şi o „conştiinţă semantică" şi o „conştiinţă sintactică", p. 80-83).

[27] *Ibidem*.

[28] Doar o mică parte a schimbărilor lingvistice provin, după G. Ivănescu, din „impulsiunile sistemului de semne", precum schimbările analogice, contaminaţiile, etimologiile populare etc., toate de natură psihică (*Les lois fondamentales* ..., p. 250).

De altfel, și de aceea s-ar impune o nouă sinteză critică românească a vastei literaturi de specialitate existente pe plan mondial.

Teoria dată, (re)introdusă în circuit științific (măcar european), va fi – sperăm – reevaluată. Deocamdată, în afara numelor pomenite pe parcurs, din care s-a inspirat A. Philippide, și a altora adăugate de noi, ea nu se regăsește la alți specialiști, cu excepția, poate, a tratatului de *Lingvistică generală. Formele de existență, funcțiile, istoria limbii*[29]. Aici, contactele cu alte limbi sunt considerate drept factori externi ai schimbărilor, admițându-se fonetisme de substrat (iradiate, uneori, în mai multe limbi)[30]. În schimb, la cauzele interne, fără limite temporale, practic pancronice, pe primul loc este citată *adaptarea mecanismului lingvistic la particularitățile fiziologice ale organismului uman*, manifestată prin diverse tendințe, precum cea spre înlesnirea pronunției: „ceea ce pare greu de rostit, datorită acțiunii «ciurului fonologic», pentru vorbitorul unei limbi date, poate să nu prezinte nici un fel de dificultăți pentru vorbitorul unei alte limbi. Multe depind, aici, de *deprinderile articulatorii*, însușite de vorbitorii unor limbi concrete, de *baza lor de articulație*, de particularitățile organizării lor fonetice, de tipurile de structuri silabice și de îmbinările de sunete tipice pentru o limbă dată, de natura accentului, de melodia vorbirii și de alți factori"[31]. Pledându-se, aici, pentru dovedirea tendinței de reducere a dificultăților și pierderilor articulatorii, nu se amintește defel caracterul înnăscut al bazei de articulație.

Din punctul nostru de vedere, teoria dată este, totuși, vulnerabilă în cel puțin trei-patru puncte de vedere. A spune că schimbările fonetice, ca fapte naturale, sunt adaptări ale sistemului fonetic la organele articulatorii înseamnă a-l subordona pe acesta ca produs mereu instabil producătorului, acesta și el mereu variabil. Practic, întrebarea ar fi, de pildă, ce organe articulatorii au cerut (și pot cere oricând) adaptarea la ele a schimbării (de deschidere) a lui *ă* protonic în *a* în graiurile moldovenești, dar și bănățene? Sau ce organe articulatorii impun închiderea lui *o* la *u* sau numita velarizare a lui *e* la *ă* și a lui *i* la *î* ? Și, de fapt, cine sau ce comandă acțiunile organelor de articulație? Nu centrii vorbirii, știut fiind, în lumina psiholingvisticii și chiar a neurolingvisticii de azi, că producerea de mesaje verbale – dincolo de suportul ei bio-fiziologic – este o activitate intelectuală de tip superior? În al doilea rând, a afirma că, pe de o parte, fiind *adaptări*, schimbările fonetice sunt *generale*, adică prezintă caracter de *legi*, pe de alta că, fiind fenomene *naturale*, ele se petrec *în mod independent* la toți membrii comunității (vezi mai sus, p. 7 și 9), echivalează cu a nega ideea de „lege"[32]. Este inexplicabil cum se face ca, la *variația* bazei articulatorii (a constituției și conformației anatomice a organelor vorbirii) și la producerea *independentă* (de natură fizico-fiziologică) de la individ la individ a

[29] „Nauka", Moscova, 1970.

[30] *Op. cit.*, p. 221 (deci, inductori de „uniuni lingvistice").

[31] *Ibidem*, p. 236.

[32] Cf., pentru disputele privind legile în evoluție (dar și în funcționarea sincronică) a limbilor, *Alexandru Philippide – critic al unor curente și școli lingvistice contemporane*, în volumul nostru *Lingvistică generală*, Institutul European, Iași, 1997, p.111-117 (savantul ieșean distingând, printre altele, și legi *subiective* vs. legi *obiective*).

schimbărilor fonetice, acestea să devină *generale*, adică să aibă carcater de *legi*[33]. De fapt – şi ca o altă (dar nu ultimă) obiecţie -, formularea ar putea şi ar trebui să fie inversată: organele articulatorii produc sisteme fonetice, obligându-le la adaptări, adică la schimbări. Ale cui, ale aceloraşi organe articulatorii suverane? În ce priveşte suportul fonic ca vehicul al informaţiei semantice emise şi transmise, acesta trebuie să fie identificat, element cu element, deci decodificat. De aceea, există şi o fonetică perceptivă (intersectată cu fonologia). Am zice, astfel, că, de fapt, organele fonatoare ar trebui să producă articulaţii care să facă din masa de sunete sisteme funcţionale, adică organizabile fonologic.

[33] Oarecum în sprijinul poziţiei lui A. Philippide şi G. Ivănescu că nu există fenomene şi schimbări *acauzale*, că dezvoltarea limbajului şi a limbilor nu este imperiul hazardului, vine şi punctul de vedere a lui Vl. Gheorghiev, *Problèmes méthodologiques de la linguistique*, în *Actes du X-e Congrés International des Linguistes*, t. I, Bucureşti, 1969, p. 213u.: infailibilitatea (regularitatea) legilor fonetice, „cea mai importantă descoperire lingvistică a secolului al XIX-lea", o probează şi structuralismul actual; legile fără excepţii sunt un postulat de bază, nu o constatare empirică a faptelor; „Nu există nici o diferenţă calitativă între legile fonetice şi legile naturii", ci numai una cantitativă, de *frecvenţă matematică* ş.a. Cf., totuşi, J. Perrot, *La linguistique*, Paris, 1961, p. 131: legile limbii rezultă, prin observaţie, din fapte şi trebuie controlate, constant, prin ele.

CSU SVCENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

G. IVĂNESCU, *CURS DE SINTAXA LIMBII ROMÂNE MODERNE* O LECTURĂ PRAGMASINTACTICĂ

OANA POPÂRDA

Le modèle d'analyse syntaxique proposé par G. Ivănescu, dans le *Cours* mentionné, était voué à la publication. Son auteur n'a, malheureusement, pu mener à but cette entreprise ; en base de ses notes de cours, l'on a établi une édition-reconstitution, en 2004. Telle qu'elle a été développée dans ce *Cours* et dans les articles ultérieurs, la conception générale sur la syntaxe laisse entrevoir une démarche complexe – et anticipative – du texte au mot, une pragmasyntaxe du roumain contemporain.

0.1. Cursul de sintaxă predat de savantul G. Ivănescu la Universitatea din Iaşi, între anii 1947-49, depăşeşte considerabil ceea ce s-ar putea numi exigenţele unui asemenea demers. Este vorba despre o profundă şi amplă abordare a statutului limbajului, atît din punctul de vedere al principalelor doctrine (evaluate critic şi îmbogăţite), cît şi din cel al limbii *ca întrebuinţare*, al limbii în sensul humboldtian, ca *energia*. Ca *particularitate sintactică*, limba română este analizată din perspectiva *antropologismului lingvistic* (după o formulare ulterioară a autorului), aşadar, din perspectivă psihologică, socio-culturală[1] etc.

Acest curs reprezintă baza principalelor direcţii în care avea să evolueze doctrina ivănesciană în domeniile lingvisticii generale, sintaxei, stilisticii (*Gramatica şi logica, Nume şi verb, Producerea vorbirii, Stilistică, lingvistică, poetică şi alte ştiinţe sociale*), pentru a le numi doar pe cele mai importante.

---

[1] Punerea în paralel a două citate permite evidenţierea unui aspect încă nerelevat al *Cursului*; este vorba despre o concepţie generală asupra sintaxei, formulată cu o anticipare de aproape 50 de ani, *mutatis mutandis*, în *Curs*, faţă de *pragmatica discursului* (volumul *Pragmatique du discours*, 1998, semnat de A. Reboul, J. Moeschler, Armand Colin, Paris): „Acest punct de vedere (percepţia şi reprezentarea sunt legate de ceva şi, ca urmare, nu se poate izola un plan al reprezentărilor care să excludă raportarea la real) ... – lingvistica generală fiind quasi-identică cu logica şi cu teoria cunoaşterii – pune un nou program de lucru în faţa lingvisticii şi a teoriei cunoaşterii. Trebuie să se ajungă la constituirea unei singure discipline care să poată fi considerată fie ca lingvistică generală, fie ca logică – teoria cunoaşterii" (cap. *Critica metodelor lingvistice*, în *Curs...*, 1948). „Lingvistica, studiul limbii, poate, oare, să se mulţumească cu o strategie ştiinţifică închisă ? Nu trebuie, dimpotrivă, să se schimbe şi să se adapteze unei strategii ştiinţifice deschise ? ... Este cazul să se completeze astfel de strategii ştiinţifice închise prin programe de cercetare care să se sprijine pe strategii ştiinţifice deschise" (A. Reboul, J. Moeschler, *op.cit.*, p. 36).

Punctele comune, ca şi divergenţele, între concepţia lui G. Ivănescu şi principalii reprezentanţi ai curentelor contemporane (Hjelmslev, Morris, Peirce, Austin, Searle, Katz, Fodor, Postal, Chomsky) au făcut obiectul articolului său din 1986, *Sintaxă, semantică, pragmatică*, A.U.I., XXXII, s.III. Principalele reproşuri pe care le adresa, cu această ocazie, lui N. Chomsky au fost confirmate prin chiar remanierile pe care acesta le-a adus propriului său model (teoria standard extinsă).

1.0. Printre aceste tendinţe, mai rar compatibile, cel mai adesea exclusiviste şi reducţioniste, G.Ivănescu rămîne un spirit enciclopedic, un erudit care nu poate fi încoporat într-o anume orientare. Dacă N. Chomsky (de care – dincolo de critica pe care i-o face în *Producerea vorbirii* – G. Ivănescu se apropie, recunoscînd universaliile lingvistice iar, pe un plan mai concret, prin discutarea unor enunţuri ambigue) îşi recunoaşte precursorii (Descartes, în primul rînd) după ce construieşte modelul, savantul român îşi face o datorie de onoare din a menţiona cu scrupulozitate fiecare izvor, simultan cu elaborarea analizei.

1.1. Principalele surse sunt reprezentate, într-un adevărat demers interdisciplinar, atît de lingvişti, cît şi de logicieni şi psihologi, lucru firesc dată fiind specificitatea sintaxei; ele converg către ceea ce Petre Botezatu, la noi, avea să numească o *logică naturală*. Faptele sintactice sunt luate în consideraţie din perspectivă logică, psihologică, ontologică, semantică şi pragmatică, ceea ce conduce, inevitabil, şi la o reaşezare a obiectului respectivelor discipline.

Conţinutul psihic şi intelectual, afectivitatea, temperamentul, gîndirea şi cultura constituie, pentru G. Ivănescu, una din cele două baze ale limbajului, cealaltă fiind cea de articulaţie. Dată fiind amploarea primei baze, lingvistica este în măsură să încorporeze metodele şi instrumentele altor ştiinţe: „Identitatea lingvisticii cu o parte din logică, teoria acţiunilor şi estetică apare ca evidentă (...) punctul de vedere logic şi psihologic este, în acelaşi timp, lingvistic" (*Curs*..., p.116 în manuscris).

1.2. Deschiderea sintaxei către logică se impune odată cu identificarea frazei ca obiect central al celei dintîi, ca transcriere a actului de predicaţie. Fără să intre în istoria propriu-zisă a problemei, se iau în discuţie opiniile lui Delbruck, Porzig, Wundt, Meillet, Sechehaye, Amman. Se poate observa, începînd chiar cu această discuţie, consecvenţa cu care G. Ivănescu (care, finalmente, nu va împrumuta niciuna din concepţiile citate) caută, printre şcoli şi curente, elemente susceptibile de a servi la explicarea realităţii lingvistice, în acelaşi timp complexă şi unitară, realitate impunînd, prin aceste două caracteristici, o metodă complexă, într-un spirit înrudit cu actuala Şcoală funcţionalistă de la Praga[2].

---

[2] Intervine, ca primă *convergenţă-anticipare* – a se vedea P. Sgall, E. Hajicova, J. Panenova, 1986, *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*, Academia-Prague –, relaţia de echivalenţă între analiza în *topic-focus* practicată de Şcoala de la Praga şi analiza pe care o aplică G. Ivănescu contextelor cu *subiect psihologic*: context situaţional, determinare ontologică şi psihologică a relaţionării noţiunilor, introducerea perspectivei transfrastice etc. Exigenţa formulată, dupa douăzeci de ani de la apariţia *Cursului* de sintaxă, de către Stanley Cavell, 1969, *Must we mean what we say?*, Cambridge University Press, avea să confirme, printre altele, perspectiva *globală* avansată de lingvistul

1.3. Factorul logic coexistă, din punct de vedere al structurii şi funcţionării, cu cel *psihologic*; sunt, de aceea, luate în discuţie, achiziţiile psihologismului (în forma sa clasică, la Steinthal şi H. Paul), precum şi ale psihologismului asociat cu logicismul şi – sau sociologismul (la Delbruck, Wundt, Philippide, Simensky, von der Gabelentz, Meillet, Ballz, Vendryes, Ries, Bergson). Dacă aceste repere sunt, cel mai adesea, prezentate pentru a fi mai mult sau mai puţin respinse (principala cauză a respingerii fiind caracterul lor *exclusiv*), doctrina lui Humboldt, amplu prezentată, începînd cu p. 26, trebuie recunoscută ca sursă reală a concepţiei sale; se vor adăuga acesteia teoriile lui F. de Saussure şi E. Goblot.

Două elemente cu valoare operatorie în sintaxa lui G. Ivănescu pot fi considerate ca inspirate de Humboldt: – limba este un reflex al spiritului uman, luat în ansamblul său, sub toate formele sale (atît la popoarele primitive, cît şi la cele cultivate), o realitate în perpetuă schimbare; de aici, G. Ivănescu avea să ajungă la o nouă împărţire a ştiinţelor limbajului; – dependenţa reciprocă dintre idee şi cuvînt dovedeşte că limbile nu sunt doar mijloace pentru a prezenta un adevăr deja cunoscut, ci mult mai mult, anume mijlocul de a descoperi adevărul necunoscut – idee pe care Chomsky, la rîndul său, avea să o preia, sub numele de *creativitate*.

Aceste premise, grefate pe ideea de *sistem* (saussurian) şi îmbogăţite, din punct de vedere operaţional, cu formalizările lui Goblot, îl vor conduce pe G. Ivănescu la o simbioză între structural şi funcţional, direcţie adoptată şi de lingvistul sovietic Şaumjan[3].

1.4. Studiul sintactic, aşa cum a fost conceput de autor, nu a beneficiat de explicitările şi detalierile de care au beneficiat concepţii ca cele ale lui G. Guillaume, în Franţa, nici de critici care să ducă la rafinarea metodei, ca în cazul lui Chomsky. Poate că astăzi, cînd studiile de sintaxă sunt extrem de structurate şi formalizate, concepţia sa nu va mai putea fi aplicată integral. Pentru oricine se apleacă însă asupra *Cursului de sintaxă* (pe care autorul îşi propusese să-l pregătească pentru tipar) este limpede că multe din direcţiile actuale răspund, dintr-o perspectivă sau alta, unor deziderate formulate aici.

Cîteva repere vor fi semnalate în continuare, simple orientări, desigur perfectibile şi/sau contestabile, în bogăţia de fapte şi idei care plasează *Cursul de sintaxă a limbii române moderne* alături de *Problemele capitale ale vechii române literare* şi chiar, păstrînd proporţiile, de *Istoria limbii române*.

---

român: „În analiza limbajului, ca ansamblu funcţional, este important să se observe nu numai care sunt cuvintele şi construcţiile folosite, ci şi ce se înţelege prin folosirea lor".

[3] Lucrarea acestuia, *Lingvistica structurală*, 1965, Ed. Ştiinţa, Moscova, introduce ideea de *bază internă* a limbii; studiul ei vizează să transforme lingvistica structurală într-o disciplină explicativă a aspectului dinamic al sincroniei limbii. Sursa comună rămîne, şi aici, Humboldt (Şaumjan proclamă, ca şi G. Ivănescu, înrudirea lingvisticii *în spiritul său* cu limba ca *energie* şi nu ca *obiect*). Alte două noţiuni care apar la ambii lingvişti sunt cele de *genotip* şi *fenotip*. Şaumjan le preia din biologie, pentru a desemna, respectiv, constituţia genetică şi aspectul exterior al limbii – ca organism, în vreme ce G. Ivănescu, valorificînd pe Philippide şi van Ginneken (conceptul de *bază*), vorbeşte de *genotip* şi *fenotip* în fonetică (*Les lois fondamentales de l'évolution phonétique*, in *Actes du X-e Congrès International des Linguistes, I, 1969*).

2.1. *Concepția despre frază.*

După prezentarea critică și exhaustivă a orientărilor fundamentale în lingvistică, *Cursul* cuprinde o analiză a *frazei* – unitate fundamentală a analizei sintactice (și nu numai). Repunerea în discuție a frazei oferă un model de abordare interdisciplinară a cărei pondere poate fi mai bine sesizată după acumulările în materie din ultimele decenii. Premisa teoretică este formulată, între altele, în felul următor: „Trebuie să se ajungă la constituirea unei singure discipline, care să poată fi privită fie ca lingvistică generală, fie ca logică – teoria cunoașterii. Vom încerca, în cele ce urmează, să arătăm aceasta, luînd în discuție fraza și elementele ei fundamentale" (paragraful 68). Optînd pentru *înțelegerea globală* a frazei, ca unitate de *discurs*, precum și a constituenților acesteia (în ultima parte a cursului), G. Ivănescu anticipă depășirea aspectelor de *cod* prin analiza, *pragmatică*, a utilizărilor lor în context. Textele ilustrative, în general ample, aparținînd unor adevărați creatori de limbă română (majoritatea sunt din Creangă) sunt filtrate dintr-o perspectivă unificatoare a celor două teze contradictorii, simultan admise de științele limbajului: – sensul depinde de context; – sensul există în cuvinte, independent de context.

2.2. *Tipurile de frază.*

Alături de Delbruck, Meillet, Ries și Lerch, G. Ivănescu adoptă – ca esențială în delimitarea frazei – dimensiunea semantică și distinge două tipuri fundamentale: *fraza cunoaștere* și *fraza practică*, tipuri *obligatorii*; fiecare dintre ele este considerat susceptibil de a primi mărcile afectivității. Se ajunge, în felul acesta, la opozițiile: *frază teoretică pură – afectivă, frază practică pură – afectivă.* Aceste tipuri redistribuie întreaga sferă a enunțurilor frastice în limbile naturale, fraza *cunoaștere* (*gîndire* sau *teoretică*) fiind identificată cu judecata (judecată *suspendată* – pentru interogative) iar fraza *practică* aparținînd studiului *teoriei acțiunilor umane.* Noțiunile de *tip obligatoriu* (teoretic și practic) și *facultativ* (neutru și afectiv) au, la G. Ivănescu, o altă sferă decît cea care le este atribuită, în mod quasi-general, de către gramaticile numite, global, *structuraliste* (în general, patru tipuri obligatorii – declarativ, interogativ, imperativ și exclamativ, cărora li se suprapun cele trei facultative – negativ, emfatic și pasiv). Citim, în paragraful 81 al *Cursului*: „Întrucît afectele nu pot căpăta ființă decît în urma unui act de cunoaștere sau de voință și deci însoțesc întotdeauna astfel de acte, fraza afectivă va fi întotdeauna sau o frază teoretică (cognitivă), sau una practică (volitivă). Așadar, ar fi mai nimerit ca, în cadrul fiecăreia din cele două categorii stabilite mai înainte, să distingem un tip de frază neafectiv, fraza teoretică pură și fraza practică pură, și un tip de frază afectiv, fraza teoretică afectivă și fraza practică afectivă". Această din urmă clasificare o include pe precedenta în măsura în care frazele declarative, negative, pasive sunt *teoretice* iar cele interogative, imperative și exclamative sunt *practice*, aparținînd sau nu tipului *afectiv*, după cum primesc sau nu mărcile emfazei.

2.3. *Structura frazelor*

Pentru a studia *fraza – gîndire* și, la modul general, toate tipurile de frază, G. Ivănescu adoptă două teze fundamentale pentru întreaga sa concepție despre limbaj, și anume: 1) structura frazei are o determinare ontologică – prin intermediul noțiunii; 2) construcția frazei este independentă de conținutul ei semantic.

Recunoscînd (între coordonatele citate) *universaliile limbajului*, autorul nu ignoră ambiguitățile proprii limbilor naturale (pentru enunțuri ca *Vine noaptea*, de exemplu, se vor avansa soluții în articolul *Producerea vorbirii*). *Cursul* fixează în felul următor ceea ce revine exclusiv abordării lingvistice (paragraful 84): „Ceea ce o va deosebi de logică, știința voinței, estetică și psihologie va fi faptul că, pe lîngă studiul înțelesurilor, ea va face și un studiu al semnelor acestor înțelesuri și va căuta să explice de ce, în anumite cazuri, aceleași semne (totuși, nu chiar aceleași) sunt asociate la înțelesuri deosebite, sau aceleași înțelesuri sunt exprimate prin semne deosebite. Este drept că, tocmai pentru că lingvistul ia în considerație că există și semne, el va numi gîndirea, voința și afectele *sensuri, înțelesuri* și se va naște astfel o deosebire de terminologie între el și logician, psiholog etc.".

Fraza apare ca fiind structurată în *subiect* și *predicat*; așa cum sunt explicitate în *Curs*, aceste noțiuni fac să coincidă – pînă la un anume punct – analiza propusă de G. Ivănescu cu cea numită, începînd cu Bloomfield, Hockett etc., *sintagmatică, în constituenți imediați*, anume *grup nominal* și *grup verbal*.

2.4. Delimitînd fraza la fel cum era ea delimitată de lingviștii de seamă ai epocii: „Prin frază înțelegem, împreună cu toți lingviștii discutați mai sus, nu numai ceea ce se înțelege în gramatica română prin acest termen, adică o vorbire alcătuită din mai multe propoziții, ci chiar o singură propoziție, dacă ea este un întreg, ca înțeles" și atribuindu-i, între altele, ca trăsături definitorii, și mărcile suprasegmentale, G. Ivănescu reconsideră și noțiunea de *sintagmă*. În fraza *Revoluția franceză de la 1789 a stîrnit un imens entuziasm în intelectuali* sau *Casa în care s-a născut Goethe a fost distrusă de un bombardament*, segmentarea avansată este întrutotul compatibilă cu ceea ce se practică în gramaticile generativ-transformaționale: sintagma (1) *Revoluția franceză de la 1789* – subiect (echivalent cu GN1), sintagma (2) *a stîrnit un imens entuziasm în intelectuali* – predicat (echivalent cu GN2), *în care s-a născut Goethe* – expansiune a numelui *casa*. Asemenea compatibilități nu conduc la o identitate între cele două demersuri; dacă analiza sintagmatică și chiar cea generativă au ca punct de plecare *forma* (a se vedea exemplul, deja banalizat, *Ideile verzi incolore dorm furios*), *Cursul de sintaxă* introduce chiar de la început și în mod explicit, criteriul semantic (doar cele mai recente analize generative atribuie *formei logice* trăsături semantice). De altfel, analiza completă a unor asemenea enunțuri se constituie într-o adevărată *gramatică* a textului *avant la lettre*. Totuși, faptul că cele două abordări au finalități și tehnici deosebite (în *Cursul de sintaxă* este vorba de analiză și interpretare, în demersul generativ, de înțelegere-simulare) nu elimină, *ab initio*, orice convergență interpretativă.

3.1. Un alt aspect al caracterului anticipativ al analizei sintactice propuse de *Cursul de sintaxă* este cel al economiei celor două sintagme fundamentale (subiect și predicat sau GN și GV). Aparțin subiectului propozițiile atributive și subiective (în accepțiunea românească a termenilor, adică complement al numelui și subordonată subiectivă). Aparțin predicatului anumite atributive (complement al numelui), precum și propozițiile complement de obiect (direct și indirect), temporalele, localele, modalele, comparativele de cantitate și consecutive, finalele. Diferențele față de gramaticile structuraliste se observă și pe acest plan. În timp ce *Grammaire*

Larousse, de exemplu, include în GV complementele circumstanțiale și propozițiile echivalente, precum și grupurile prepoziționale incidente întregii fraze (acestea din urmă, suprimabile – ca funcții accesorii), la G. Ivănescu, grupurile subiect și predicat sunt date de la început și, în cadrul lor, nu se poate suprima nimic. Singurii constituenți considerați facultativi sunt apozițiile (concepute mai larg decît în gramatica tradițională) și aceasta, pentru că „Orice apoziție este, în fond, o nouă judecată, exprimată pe scurt, numai prin predicat, căci subiectul este tocmai elementul căruia i se subordonează".

Dat fiind că fraza-gîndire este echivalentă cu judecata, sfera subiectului și, respectiv, a predicatului sunt fixate conform regulilor logicii. Concepînd cele două grupuri fundamentale ale frazei ca exprimînd sfera (extensiunea) și conținutul unei noțiuni, tot ceea ce este incident subiectului (noțiunii) va fi determinantul acesteia, predicatului revenindu-i tot ceea ce este incident acțiunii.

3.2. O abordare originală față de analizele lui Meillet, Vendryes, Sechehaye, Lerch, Porzig apare și în legătură cu fraza nominală și copula (indice de frază, de judecată). Judecățile existențiale sunt reduse la cele procesuale și nu invers, cum se procedează de obicei. Explicația dată de Meillet în legătură cu fraza nominală (analiză a unei noțiuni) este acceptată de G. Ivănescu (care reia distincția kantiană între judecăți analitice și sintetice) numai în măsura în care aceasta expune cunoștințe deja menționate; atunci cînd se constată pentru prima dată caracteristicile unui lucru, fraza aceasta nu mai este analiză, ci sinteză. Fraza (cu constituenții săi) este asimilată unei judecăți categorice – de tipul *a este b* – reductibilă la tipul verbal și a cărei construcție este independentă de context.

Așa cum este concepută în *Curs*, independența de construcție a frazei nu trebuie să fie confundată cu ideea de *context-free;* ea provine din identificarea frazei cu judecata și are drept consecință o reorganizare a constituenților conform unui criteriu funcțional unic.

3.3. Alături de frazele care sunt identificate cu judecățile categorice, *Cursul* se ocupă de judecățile *ipotetice* exprimate, de obicei, prin perioada condițională; aici sunt încadrate frazele condiționale, cauzale și concesive, neincluse în clasificarea precedentă. Reluînd analiza lui Goblot (*Traité de logique,*1929), care consideră judecățile ipotetice (de implicație) tot judecăți categorice, G. Ivănescu ajunge la concluzia că propozițiile condiționale sunt, în fond, subiectul enunțurilor care le conțin – este invocat, între altele, și criteriul pozițional. Aceeași funcționare ar caracteriza și cauzalele (o anumită categorie – cele introduse, în limba română, prin *deoarece, fiindcă, dat fiindcă*); noțiunea de implicație, transformată într-un raport sintactic separat – ca și accepțiunea silogismului – sunt redefinite. Silogismul este conceput ca o judecată unică din care limba exprimă premisa minoră – *Pentru că, fiindcă Socrate este om* – sau o construcție cu un participiu, urmat de un nume – *Socrate fiind om* – subiect al frazei și concluzia – *este muritor* – predicat al frazei. Același enunț (silogism prescurtat, în care premisele sunt ceea ce se cunoaște deja și concluzia, ceea ce se adaogă, deci subiectul este noțiunea și predicatul, conținutul ei) poate fi exprimat sub forma unei implicații: *Faptul că Socrate este om implică faptul că este muritor*; în acest caz, subiectul este prima parte a enunțului, a doua fiind predicatul.

În ceea ce privește propozițiile concesive care reprezintă, în fond, negarea implicației, rolul lor este tot de subiect al frazei care le conține.

3.4. Apelul la silogism în explicarea funcționării acestor trei tipuri de frază reprezintă doar o etapă în demonstrațiile *Cursului*. *Natura* acestor tipuri de fraze nu este considerată a fi cea a unui silogism: „Nu există silogism adevărat decît atunci cînd este conceput și exprimat prin trei judecăți". Este vorba, ca și în cazul precedent, de o singură judecată: „Întrucît cauzalele și ipoteticele funcționează identic și întrucît judecățile ipotetice (de implicare) pot fi reduse la judecăți categorice, rezultă că frazele care au ca subiect propozițiile menționate sunt, în fond, echivalente ale unor judecăți unice".

Așa cum este formulată în *Curs*, sintaxa – în concepția lui G. Ivănescu – devine o disciplină care depășește limitele lingvisticii, o bază de reflexie susceptibilă să completeze orientările actuale în științele limbajului.

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IVĂNESCU FAȚĂ CU NEO-ROESLERIENII

ADRIAN PORUCIUC

Gheorghe Ivănescu's *Istoria limbii române* can be rightly considered as the most coherent interdisciplinary approach to the history of Romanian (as he used not only linguistic arguments, but also historical-archaeological ones). Among other things, Ivănescu supports, with solid arguments, the theory of the Romance continuity north of the Danube after the Roman withdrawal from Dacia Antiqua in the third century. Nevertheless, his views have been generally neglected by the defenders of the old theory (basically Roesler's) according to which all Romanians descend from a Latinophone enclave that survived (during the Slavic invasion) in a mountainous area south of the Danube. This author makes a critical presentation of the most recently expressed neo-Roeslerian views, by setting them in contrast with the ones held by Ivănescu.

Cu toate că în unele pasaje de mai jos apar și note polemice, nu am conceput articolul de față ca pe o provocare, ci mai degrabă ca pe o invitație la o necesară discuție. Având în vedere că, mai ales în Germania, sunt enunțate în continuare opinii neo-roesleriene cu privire la fenomenul românesc timpuriu, am considerat că ar fi oportună o punere în paralel a unora dintre respectivele opinii și a celor exprimate de Gheorghe Ivănescu în *Istoria limbii române* (IILR). Îndemnat am fost și de faptul că opera capitală a savantul ieșean (pubicată în 1980, cu o a doua ediție din 2000) este în general trecută cu vederea de romaniștii germani[1].

[1] În ultimul timp unii dintre neo-roeslerieni au căutat să evidențieze (uneori cu dreptate) anume amprente ideologice vizibile în lucrări ale unor filologi români mai importanți. Pe Ivănescu nu l-am aflat direct criticat pe respectiva linie. Este posibil ca el să nu fi fost luat în seamă de neo-roeslerienii pe care îi am în vedere aici pur și simplu pentru că IILR nu a fost tradusă în limbi de circulație. (Este totuși inadmisibil ca această lucrare fundamentală să rămână neconsultată de vreun romanist care dorește să își exprime părerile cu privire la probleme capitale ale istoriei limbii române.) Nu exclud însă nici posibilitatea ca Ivănescu să fi fost trecut cu vederea pur și simplu pe motiv că, probabil pentru a putea publica un curs al său (ținut la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași în 1950-1951), s-a simțit obligat să formuleze unele enunțuri într-o manieră care să justifice titlul acelui curs, *Istoria limbii române în lumina materialismului dialectic*. Unele dintre acele enunțuri apar și în câteva capitole ale IILR, deoarece au fost probabil transferate ca atare din cursul menționat (vezi, de exemplu, 2000: 48, unde „teoria originii sud-dunărene a tuturor românilor" este prezentată ca produsă de unii cercetori germani și unguri în căutare de soluții care „conveneau falselor aspirații politice ale burgheziei din care făceau parte").

Voi începe cu un citat din capitolul „Teritoriul de formație a limbii române și a poporului român" al IILR (2000: 49-50), în care Ivănescu prezintă concis principalele curente teoretice cu privire la originea românilor:

Așadar, putem distinge patru teorii mai importante, după cum învățații care s-au ocupat cu problema originii românilor au susținut: 1) continuitatea dacoromânilor la nordul Dunării, în Dacia, fără nici o admigrație de la sudul Dunării [Hasdeu, Xenopol, Iorga, Pârvan, Pușcariu, Capidan etc.]; 2) continuitatea românilor în Dacia, cu o admigrație din sudul Dunării [D. Onciul, O. Densusianu, T. Papahagi]; 3) migrația dacoromânilor în a doua jumătate a evului mediu, de pe presupusul său teritoriu primitiv, din sudul Dunării, în nordul acestui fluviu, unde nu ar fi existat deloc români la început [Roesler, Tomaschek, Hunfalvy, Weigand, Tamás, Lukinich, Gáldi etc.]; 4) migrația românilor pe teritoriul Daciei înainte de cucerirea maghiară a Transilvaniei [Miklosich, Jireček, Philippide etc.].

După cum se va vedea mai jos, romaniștii au ținut cont de existența acelor teorii divergente, chiar dacă ele au fost prezentate în formulări și cu numerotări diverse. Ca să revenim la același capitol din IILR, voi menționa că acolo, ca și în alte lucrări ale sale, Gheorghe Ivănescu s-a înfățișat ca un continuator al principalelor păreri enunțate de maestrul său, Alexandru Philippide[2]. Printre altele, Philippide fusese preocupat de originea albanezilor și de o vecinătate albano-română de mare vechime. Pe acea direcție el considera că patria originară a albanezilor trebuie să fi coincis cu un teritoriu care se întindea până în Pannonia și care, în marele continuum romanic, reprezenta o zonă de discontinuitate (având în vedere că proto-albanezii, spre deosebire de strămoșii autohtoni ai românilor, nu s-au romanizat). Ivănescu a preluat acea idee, dar a propus și o ajustare a ei, după cum se vede în finalul citatului de mai jos (2000: 57):

„Constatarea acestei lacune de romanizare, despre care [...] Philippide credea că se întinde și în Panonia, i-a permis învățatului ieșean [...] să stabilească nu numai limita de vest a teritoriului pe care s-a format poporul român și limba română, dar și teritoriul locuit la început de albanezi [...]. Învățatul ieșean concludea că albanezii au trăit în antichitate la nordul liniei de graniță dintre limba latină și limba greacă [...] stabilite de Jireček și de el însuși. Și fiindcă albanezii nu s-au romanizat [...], Philippide concludea pe drept că ei nu au putut locui în antichitate decât în „lacuna" de romanizare stabilită de el. Și cum, după învățatul ieșean, această lacună de romanizare se întindea și în Panonia [...], Philippide concludea că albanezii sînt urmașii pannonilor din lacuna de romanizare. Noi [...] înclinăm a crede [...] că lacuna de romanizare [...] se limita la teritoriul muntos din Dalmația de sud-est [...]".

Se știe că, pe o linie deschisă de Hasdeu și continuată de savanți români mai recenți (precum Russu, Poghirc, Mihăescu, Vraciu etc.), Ivănescu a acordat multă atenție elementelor de substrat pre-roman din limba română (printre acele elemente aflându-se și cele care au corespondente în albaneză). În abordarea substratului pre-

[2] Este însă de subliniat că tocmai în privința patriei originare a românilor Ivănescu nu l-a urmat pe Philippide (care, după cum se vede și în citatul de mai sus, se încadra în cea de-a patra orientare teoretică).

roman, ca şi în alte privinţe, Ivănescu a făcut apel şi la datele arheologiei. Peste tot în IILR sunt de găsit referiri la descoperiri arheologice, unele făcute cu foarte puţin timp înainte de redactarea IILR. Ca o ilustrare, citatul de mai jos (2000: 63) ne arată că Ivănescu se opune explicit unuia dintre punctele teoriei roesleriene, prin referire la descoperiri care dovedesc persistenţa elementelor de cultură dacică mult timp după cucerirea romană:

„După cum se ştie, R. Roesler, şi după aceea, adepţii teoriei sale, au tăgăduit că dacii ar fi jucat vreun rol în formarea poporului român. Ei au susţinut, dimpotrivă, că dacii din provincia romană Dacia, cîţi n-au fost nimiciţi de romani, au emigrat în afara hotarelor provinciei romane. Lucrurile stau cu totul altfel. La Lechinţa de Mureş şi la Soporul de Cîmpie s-au descoperit cimitire de incineraţie, din secolul al III-lea, dar anterioare părăsirii Daciei de către romani [...]. Urme ale culturii materiale dacice au fost observate mai înainte, la Vărădia, Veţel (anticul Micia), Breţcu şi Rîşnov".

La date arheologice recurge Ivănescu şi în încercarea de a clarifica unele aspecte dificile ale relaţiilor interetnice din teritorii dacice în secolele IV-VII, adică între invazia hunilor şi perioada finală a regatului gepizilor (creştini de rit arian), regat care a inclus şi o mare parte din teritoriul fostei provincii romane Dacia (2000 : 66-67):

„În epoca stăpînirii gepide în Ardeal (a doua jumătate a secolului al VI-lea), aşezările prezintă de asemenea urme ale populaţiei autohtone, acum de limbă latină şi creştină. Desigur, în unele cazuri, ca cel al aşezării de la Moreşti, pe Mureş, am putea avea îndoieli. Mormintele descoperite acolo, din secolul al VI-lea [...] pot fi ale unor creştini. Dar o populaţie creştină, în această regiune, în secolul al VI-lea, putea fi şi gepidică. Căci ceramica cenuşie, precum şi fibulele, armele şi alte obiecte din cimitirul la care ne referim aparţin unei culturi care apare şi în Ungaria şi sînt atribuite de obicei gepizilor [după cum demonstrase Horedt în 1957]. Existenţa unei populaţii autohtone în Dacia, după năvălirea hunilor şi plecarea goţilor, este dovedită prin descoperirea aşezărilor de la Bratei (jud. Sibiu), de la Ipoteşti (jud. Olt) şi de la Cîndeşti (jud. Buzău). Cultura materială a acestei populaţii, păstrînd tradiţiile celei din secolul al IV-lea şi prezentînd influenţe romano-bizantine, s-a menţinut şi după năvălirea hunilor, pînă la năvălirea slavilor, în secolele al VI-lea şi al VII-lea".

Pentru că mai sus este vorba de probabilitatea unor contacte directe între proto-români (sau chiar români timpurii) şi gepizi, putem fi contrariaţi de faptul că, în plan mai general, Ivănescu nu a insistat prea mult asupra posibilelor elemente vechi germanice păstrate în limba română. Dacă într-o mai timpurie lucrare a sa (*Probleme capitale ale vechii române literare*, Iaşi, 1947) Ivănescu afirma, printre altele, că termeni precum rom. *rapăn, rapor, rapură* au o origine veche germanică „neîndoielnică" (cf. Arvinte 2002: 27), nu am regăsit o asemenea afirmaţie şi în IILR. Totuşi, în acea ordine de idei, este de remarcat o notă de subsol din IILR (2000: 268, nota 1). În acea notă, Ivănescu îl critică pe Constantin Diculescu pentru numărul prea mare de elemente vechi germanice propuse de acesta, dar nu neagă posibilitatea păstrării unor asemenea elemente în română:

„C. Diculescu, *Altgermanische Bestandteile im Rumänischen*, în *Zfr Ph*, XL, 1921, p. 420-428, și *Die Gepiden*, I, în special p. 185, a crezut că gepizii au exercitat o influență considerabilă asupra poporului român și că poate urca până la aproape de 300 numărul elementelor de origine germanică din limba română. Dar etimologiile sale sînt puțin plauzibile; cuvintele în discuție se explică altfel: unele sînt dacice, altele latine, altele au fost împrumutate din limbile vecine. Dintre termenii români considerați de Diculescu de origine gepidică, doar câțiva pot fi realmente gepidici (după K. Horedt, *Istoria României*, I, 1960, p. 704, numai *nasture* și *tureatcă*; dar *nasture* poate fi gotic)".

Spirit critic (și polemic), Ivănescu și-a exprimat deschis fie acordul, fie dezacordul său față de părerile altor specialiști preocupați de probleme ca cele avute în vedere aici. De exemplu, deși Gamillscheg și discipolul său Reichenkron au promovat o teorie (a „vetrelor") care favoriza ideea continuității romanice la nord de Dunăre, Ivănescu (2000: 80) a ținut să menționeze că cei doi lingviști germani nu și-au sprijinit teoria și pe argumente arheologice, așa cum a făcut un savant ieșean mai recent:

„Cei doi cercetători [Gamillscheg și Reichenkron] n-au căutat să confrunte teoria lor [*Kerngebiete*] cu faptele arheologice. Acest lucru l-a făcut Vasile Arvinte [1966, 1967]. După cercetătorul ieșean vatra ardeleană a dezvoltat cultura Bratei și urmașa ei, de la Filiași, Sălașuri și Bezid, iar vatra dunăreană, culturile Ipotești-Cîndești și Dridu. Ca și Gamillscheg, Arvinte admite că graiul moldovenesc este rezultatul amestecului dintre un val de români veniți din aria dunăreană și un val de români veniți din Munții Apuseni".

În continuarea aceluiași pasaj, Ivănescu explică în detaliu motivele pentru care nu poate fi de accord cu teoria „vetrelor", așa cum fusese ea formulată de Gamillscheg și Reichenkron, apoi de Petrovici. Opinia teoretică a lui Ivănescu era că originea dialectelor unei limbi nu este de găsit în nuclee regionale cu evoluții proprii și că asemenea nuclee sunt de imaginat doar pentru anume perioade, după cum reiese din fragmentul următor (2000: 81):

„Nu putem admite că, în trecut, au existat vetre ale dialectelor dacoromâne. Căci diferențierea dialectală a limbilor își are originea nu în existența unor regiuni nucleu, deci în faptul că poporul care vorbește o limbă trăia în grupuri îndepărtate unul de altul – lucru pe care, desigur, îl înțeleg Gamillscheg, Reichenkron și Petrovici – , ci și alți factori [...]. Dialectele dacoromâne se vorbeau nu pe arii mai restrînse decît azi, arii care ar fi coincis cu regiunile muntoase [...], ci și în regiunile de dealuri, de codri și de cîmpie. Se poate presupune că populația s-a grupat în nuclee deosebite numai în perioadele de violente atacuri din partea popoarelor migratoare [...]; a admite că aceste arii mai restrînse au durat mult și a urca asemenea nuclee pînă în epoca stăpînirii romane este însă imposibil, din cauza că, după cît ne arată cercetările asupra procesului de romanizare a părților de nord ale Peninsulei Balcanice, n-au existat goluri de populație în teritoriul romanizat".

Desigur, ar mai fi și alte aspecte importante pe care le-a abordat Ivănescu, în IILR sau în alte opere ale sale. Consider însă că cele prezentate mai sus ne pot da o idee generală despre viziunea sa teoretică asupra fenomenului românesc incipient, viziune pe care o putem compara (sau contrasta) cu cele ale unor specialiști care fie

sunt neo-roeslerieni declarați, fie se arată înclinați să dea dreptate respectivului curent. Dacă Ivănescu – chiar prin desprindere de opiniile maestrului său, Alexandru Philippide – a optat, cu o impresionantă bogăție de argumente, pentru teoria continuității romanității nord-dunărene, neo-roeslerienii au preferat în general să considere că o asemenea teorie nu poate fi decât dictată de etno-naționalismul românesc, după cum vom vedea mai jos.

Voi prezenta mai întâi opiniile lui Gottfried Schramm (profesor la Universitatea „Albert-Ludwig" din Freiburg), pe considerentul că, în ultimele trei decenii, el a fost cel mai fervent susținător al teoriei descendenței tuturor românilor din romanici transhumanți sud-dunăreni. Schramm este autorul mai multor studii menite a explica „sorțile timpurii ale românilor", formula respectivă ("Frühe Schicksale der Rumänen" în original) fiind folosită de el ca titlu generic pentru o serie de teze publicate în *Zeitschrift für Balkanologie* (1985, 1986, 1987). Cu mici revizuiri, tezele respective (opt la număr) au devenit ulterior parte dintr-un volum al lui Schramm (*Ein Damm bricht*, 1997, cap. IV)[3] având ca subiect invaziile barbare care au afectat granița danubiană a Imperiului Roman de Răsărit în secolele V-VII. În perioada în care Schramm şi-a formulat tezele (anii 80 ai secolului trecut), el considera că este cumva de datoria sa şi a comunității academice internaționale să combată „politizarea" care se manifesta în controversa româno-ungară cu privire la „drepturile istorice" asupra Transilvaniei:

„Die Erörterung eines zentralen Problems der antiken und frühmittelalterlichen Völker- und Sprachgeschichte Südosteuropas ist dadurch unfriedlich geworden, daß zwei Völker, die Ungarn und die Rumänen, der Meinung verfallen sind, es gehe um eine Klärung, wer die besseren historischen Rechte auf Siebenbürgen besitze. Aus der Sackgasse der Politisierung eines Gegenstands [...] wird ein Ausweg nur zu finden sein, wenn die internationale Forschung, die seit einiger Zeit eher Desinteresse bekundet, sich erneut des liegengebliebenen Rätsels annimmt". (p. 275)

Termenul *Rätsel* („enigmă", sau „ghicitoare") amintește de formulări ale unor predecesori precum Lot şi Brătianu. Respectivul termen se repetă aproape obsesiv în textul tezelor lui Schramm, în cele mai diverse locuri. Unul dintre scopurile (mărturisite sau implicite) ale profesorului german este de a dezlega „misterul" spectaculoasei expansiuni a românilor care, în concepția lui Schramm (vezi mai ales pp. 306-307), ar descinde toți dintr-o restrânsă *Hirtenromania* închegată într-o zona muntoasă din împrejurimile orașului macedonean Štip (anticul Astibos). Era firesc ca autorul unei asemenea teorii să facă apel direct la precursorul Roesler[4], prezentat de Schramm ca specialist total neimplicat politic:

„Längst war es die Aufgabe der Forscher in anderen, am Streit um Siebenbürgen unbeteiligten Ländern gewesen, die Frage an sich zu ziehen und in strenger Distanz zu allen Balkanquerelen eine Lösung, sollte sie überhaupt möglich

[3] Citatele din tezele lui Schramm date în continuare sunt extrase din acea a doua ediție a lor, cea care a fost inclusă în volumul din 1997.

[4] Pe lângă Roesler, Schramm îl revendică şi pe Weigand, ca înaintaş în privința ideii de *Hirternromania* (p. 308).

sein, anzustreben. Schließlich war es ein Grazer Professor, Robert Roesler, gewesen, der 1872 ohne jeden politischen Hintergedanken die Diskussion eröffnete und die wichtigsten Argumente die noch heute gegen die romanische Permanenz in Rumänien sprechen, in die Debatte warf". (p. 283)

Doar într-un singur punct important al tezelor sale s-a îndepărtat Schramm de argumentația lui Roesler, anume în renunțarea la ideea că elementul dacic a fost total eliminat prin cucerirea romană. Foarte probabil, Schramm a considerat că, pe linia propriei argumentații, nu s-ar putea explica păstrarea hidronimelor autohtone din Transilvania (*Olt, Mureș, Someș* etc.)[5] decât printr-o re-dacizare totală a Daciei după retragerea aureliană din secolul III. Ideea lui Schramm ar fi că slavii au preluat acele hidronime de la dacii reinstalați în Dacia de-romanizată, iar de la slavi le-au preluat maghiarii și, în cele din urmă, românii[6]. Schramm a fost atât de preocupat de exploatarea hidronimele ca argument suprem (în concepția sa), încât nu a mai considerat necesar să precizeze, de exemplu, cum și de către cine au fost asimilați slavii care se instalaseră în Dacia în secolele VI-VII. În schimb, cu privire la alte importante contacte interetnice ale aceleiași perioade, el preia ca atare alt punct al tezei roesleriene, anume lipsa elementelor vechi germanice din limba română, ca argument în favoarea provenienței sud-dunărene a românilor:

„Dazu ein bereits 1872 von Roesler vorgebrachtes Argument, das aus dem Wortbestand des Rumänischen gewonnen ist. Hätte eine romanische Bevölkerung rund 300 Jahre lang, vom Einbruch der Westgoten bald nach a. 275 bis zur Vernichtung der Gepiden a. 567, auf dakischem Boden mit Ostgermanen zusammengelebt und ihrer Herrschaft unterstanden, dann müßten wir das ebenso in Lehnwörtern fassen können, wie wir die Spuren von Goten, Franken, Burgunden und Langobarden im Wortbestand der italischen, gallischen und iberischen Romania freizulegen vermögen. In Wirklichkeit aber birgt das Rumänische – anders als etwa Constantin Diculescu und Ernst Gamillscheg behaupteten – keine einzige zweifelsfreie Übernahme aus einer germanischen Sprache der Völkerwanderungszeit". (p. 295)

După cum se vede, Diculescu și Gamillscheg sunt expediați fără vreo critică propriu-zisă[7]. De fapt, în mult prea multe dintre punctele demonstrației lui Schramm

---

[5] Schramm, care este și istoric, și-a declarat mereu preferința pentru argumente lingvistice. În mai multe studii ale sale (inclusiv în cele opt teze privitoare la români) el a exagerat importanța hidronimelor, în timp ce evidențelor arheologice le-a acordat mult prea puțină atenție (sau chiar le-a persiflat).

[6] Vezi mai ales complicata (și puțin credibila) demonstrația prin care Schramm (1997: 294-295) a dorit să dovedească preluarea unor hidronime precum *Criș* și *Mureș* de la daci la slavi și de la aceștia la români (în cazul lui *Argeș* el propunând chiar și o intermediere maghiară).

[7] Nu-mi face nici un fel de plăcere să menționez aici atitudinea surprinzător de neacademică pe care a avut-o Gottfried Schramm față de inițiativa mea de a susține ideea existenței unui fond de elemente vechi germanice în limba română. Mai întâi, cu ocazia unor prelegeri pe care le-am ținut la Universitatea din Freiburg în 1993, respectiv 1996, am avut cu Prof. Schramm două mici discuții (polemice, dar foarte politicoase). Ulterior, după ce mi-

găsim mai degrabă vigoare retorică decât argumente credibile. Mult prea multe dintre argumentele sale fie provin din surse perimate sau lipsite de credibilitate (precum Dumke 1913, Treml [Tamás] 1928, Kniezsa 1943, Koroljuk 1972, sau Marinov 1978), fie sunt interpretate pe o direcție care nu duce de fapt nicăieri. Relevantă în această ultimă privință este pagina finală a tezelor (p. 343): după ce a sugerat, pe tot parcursul demonstrației sale, că argumentele de care face uz vor duce la dezlegarea definitivă a „enigmei" românești, acea ultimă pagină nu ne oferă practic decât un mare semn de întrebare. Pentru Schramm rămâne pe mai departe un *Rätsel* turnura istorică prin care, dintr-o restrânsă și marginală populație de „romanici pastorali", a ieșit un popor istoric nu doar numeros (chiar dacă Schramm îi restrânge pe români la 18 milioane), ci și predominant agricol:

„Damit stehen wird am Ende. Es gilt nur noch festzuhalten, was ich aus unseren Klärungen für den Gesamtgang der rumänischen Geschichte ergibt. Wenn heute im Norden der unteren Donau ein großes romanisches Volk lebt, dann besteht das Kernproblem seiner frühen Geschichte nicht [...] darin, auf welche Weise ein lateinsprechender Block, den die Römer in Dakien hinterließen, die Stürme der Völkewanderung überdauern konnte. Das wirkliche Rätsel lautet vielmehr, wie jene Hirtenromanen, die ihren sonstigen südosteuropäischen Verbreitungsgebieten nirgends aus eingestreuten Minoritäten zur Mehrheit in größeren, auch die Ebenen einschließenden Gebieten entwickelt haben, in der Walachei, in Siebenbürgen und in der Moldau zu einem 18-Millionen-Volk anwachsen konnten, das vorwiegend aus Bauern besteht und über weite Strecken nicht nur die Majorität, sondern die annähenrnde Gesamtheit der Bewohner stellt". (p. 343)

Chiar în primul paragraf al tezelor sale (1997: 275) Schramm reproșează comunității academice internaționale că „de la o vreme a manifestat mai degrabă

---

am anunțat intenția de a publica unele constatări ale mele în domeniul vechilor germanisme din română, am primit de la el o scrisoare (datată 04.11.1997) pe care o pot eticheta ca „mesaj de intimidare". Cu privire la materialul pe care îl pregătisem pentru publicare (o copie fiind anterior trimisă de mine romanistului Hans-Martin Gauger de la Freiburg), Schramm îmi transmitea următoarele păreri (sau, mai degrabă sentințe): „Lieber Herr Poruciuc, Herr Gauger reichte mir Ihren Aufsatz über Altgermanisches im Rumänischen weiter. [...] Keiner Ihrer etymologischen Ansätze hat mich überzeugt. [...] Soweit mir bekannt geworden ist, sind Sie der erste rumänische Autor, der meine Thesen kritisiert. Das ist mir nur lieb. Aber bedenken Sie, wie leicht man die Wissenschaft seines eigenen Landes diskreditieren kann, wenn man nicht die nötige Gewissenhaftigkeit walten läßt, ohne die man auf einem so glitschigen Felde wie der Kontinuitätsfrage unweigerlich ausrutscht. Wo soll übrigens Ihr Aufsatz erscheinen? [...]". Am considerat că o scrisoare pe un asemenea ton nu merită vreun răspuns Acel „Aufsatz" incriminat l-am prezentat la Freie Universität Berlin în același an (1997), textul fiind publicat în 1999, în volumul colectiv *Eurolinguistik – Ein Schritt in die Zukunft* (Wiesbaden: Harrassowitz). S-a întâmplat ca acel volum să fie editat chiar de Prof. Norbert Reiter, cel care fusese și editor principal al numărului din *Zeitschrift für Balkanologie* (publicată tot la editura Harrassowitz) în care apăruseră tezele lui Schramm în 1985-1987. Nu am cunoștință de vreo replică publicată de Prof. Schramm la „neconvingătorul" meu articol despre elemente vechi germanice din limba română. Nici în volumul său din 1997 nu apare vreo aluzie la acel articol.

dezinteres" pentru problemele ridicate de „enigma" românească. Şi în particular (inclusiv în cadrul scurtelor discuţii pe care le-am avut la Freiburg, în 1993 şi 1996) profesorul german s-a arătat nemulţumit de numărul redus al reacţiilor – fie pozitive, fie negative – la tezele sale[8]. Este adevărat că nu se poate vorbi de vreo semnificativă reacţie (publică şi argumentată) a specialiştilor români la tezele lui Schramm. Pe de altă parte, după 1997 au existat câteva ralieri notabile la viziunea Schramm asupra românilor timpurii. Unele dintre acele ralieri au însă motivaţii de ordin mai degrabă ideologic[9], decât ştiinţific propriu-zis. Mai este de observat şi faptul că, în anumite lucrări în care sunt criticate dur abordările româneşti care au pus accent pe continuitate, acelor abordări nu le este neapărat opusă teoria exclusiv sud-dunăreană ca unică soluţie credibilă, ci o soluţie de compromis, după cum vom vedea în continuare.

Pentru ultimele afirmaţii de mai sus, voi folosi ca exemplu ilustrativ un lung articol al lui Johannes Kramer, „Sprachwissenschaft und Politik – Die Theorie der Kontinuität des Rumänischen und der balkanische Ethno-Nationalismus im 20. Jh." (2000). Kramer începe prin a constata că, în privinţa istoriei timpurii a românilor, există interpretări antagonice, ale căror orientări depind de apartenenţa la o şcoală naţională sau alta:

„Ganz grob lässt sich sagen, dass nahezu alle rumänische Historiker Vertreter der reinen Autochthonie- und Kontinuitätsthese sind, während die überwiegende Mehrzahl der Historiker ungarischer und slavischer Herkunft die Migrationstheorie vertritt. Diese beiden entgegengesetzten Auffassungen findet man bei den Sprachwissenschaftlern in reiner Form heute kaum noch; die übliche Arbeitshypothese ist vielmehr die Verschmelzungstheorie, wobei aber jeweils der nord- oder süddanubische Anteil an der Sprachbildung ziemlich gering eingeschätzt, ja als vernachlässigbar dargestellt wird, wodurch dann eine ausgesprochene Engführung entweder zur Autochthonie- oder zur Migrationsthese entsteht". (p. 128)

De remarcat (şi de trimis la alte păreri, prezentate mai jos) este invocarea soluţiei unei „ipoteze de lucru" (şi de compromis). Este vorba de acea „teorie a fuziunii" (*Verschmelzungstheorie*), bazată pe ideea, exprimată sau implicită, că o migraţie românească din sud nu ar fi putut avea efecte majore la nord de Dunăre, dacă acolo nu ar fi existat deja nişte nuclee de romanitate mai vechi.

Respectiva ipoteză de lucru nu a reprezentat însă principala preocupare a autorului articolului la care mă refer aici. După cum sugerează deja titlul articolului, Kramer a dorit în primul rând să dezvăluie înclinaţiile etno-naţionaliste ale unor

[8] La Freiburg am aflat că există o mai veche intenţie de organizare a unui simpozion axat pe discutarea tezelor lui Schramm. Acea intenţie nu s-a materializat până în prezent. Se pare că cei mai mulţi romanişti germani nu sunt dispuşi să se declare deschis nici pentru, nici contra acelor teze. Oricum, mi-am dat seama destul de devreme că a-l combate pe Schramm punct cu punct ar însemna scrierea unui text cel puţin la fel de lung ca cel al tezelor sale privitoare la „sorţile românilor".

[9] Nu mă refer neapărat la ideologie politică, ci mai degrabă la solidaritate de şcoală sau de generaţie.

specialişti sud-est europeni (Andriotis, Çabej, Puşcariu, Rosetti, Arvinte etc.). Nu ar fi totuşi de înţeles motivul pentru care (după ce Kramer îşi exprimă discret regretul că cercetarea românească nu a mers pe direcţia teoriei sud-dunărene a lui Philippide) Puşcariu să fie prezentat mai întâi ca simpatizant al ideologiei naziste şi abia după aceea ca reprezentant al teoriei continuităţii romanice la nord de Dunăre:

„Nicht Philippide also bestimmte die weitere Richtung der Forschung in Rumänien, sondern vielmehr Sextil Puşcariu (1877-1948), der beherrschende Figur der Rumänistik der Zwischenkriegszeit und zugleich ein Bewunderer des deutschen Nationalsozialismus. Er lehnt die Suche nach einer territorial umgrenzten Urheimat der Rumänen prinzipiel ab – für ihn war ganz Südosteuropa der Raum, wo sich die Herausbildung der Sprache und der Nation vollzog. [...] Innerhalb dieses riesigen Territoriums [...] versuchte er Kerngebiete und Gruppen der frühen Rumänen herauszuarbeiten. [Sunt date citate din S. Puşcariu, *Die rumänische Sprache*, Leipzig, 1943]". (pp. 135-136).

Un cititor neavizat ar putea crede că Puşcariu a ajuns la teorii greşite deorece a fost pro-nazist şi, drept urmare, nu ar mai merita nici un fel de atenţie.

În acelaşi articol, cercetători români mai recenţi sunt prezentaţi de Kramer ca lipsiţi de orice credibilitate pe motivul că şi-au adaptat discursul la doctrine ale naţional-comunismului ceauşist. Kramer nu ne spune însă dacă acei cercetători au şi contribuţii demne de luat în seamă (cum şi au, cu siguranţă), ci doar că enunţurile lor ştiinţifice au depins de poziţia lor de slujitori ai regimului comunist, cum ar sugera citatul următor:

„Vasile Arvinte, treuer Paladin des Ceauşescu-Regimes und eifriger «informeller Mitarbeiter» (*persoană de sprijin*) der *Securitate* (vgl. *România liberă* vom 5. November 1998), ging sogar soweit, zu behaupten [1970], Philippide hätte sicher die These der norddanubischen Kontinuität vertreten, hätte er die Beweise schon gekannt, die die tatkräftige Archäologie der sozialistischen Rumäniens zu Tage fördern wusste [...]. (p. 134, nota 56)"[10].

Sau, la câteva pagini distanţă:

„Für Alexandru Rosetti ist ohne jeden Zweifel die norddanubische Romanität die entscheidende Wurzel des Rumänischen [...]. In dieser Sicht ist das Rumänische im heutigen Rumänien in der Tat primär eine geradelinige Fortsetzung des einst auf dem Boden der römischen Provinz Dacia gesprochenen Lateins [...]. Damit finden wir bei Alexandru Rosetti das wissenschaftlich formuliert, was das kommunistische Rumänien in einer für den politischen Alltasgsgebrauch vereinfachten Slogan-Form nicht müde wurde zu beteuern. Ich zitiere aus einer

[10] Nu cred că Kramer nu avea cunoştinţă de faptul că, în 1966, Arvinte a susţinut teoria continuităţii, cu argumente foarte solide, printr-o comunicare amplă, ţinută la universităţile din Bonn, Erlangen, Berlin şi Freiburg. Textul acelei comunicări a fost publicat în Germania în 1968 (vezi versiunea românească inclusă în Arvinte 2006: 9-26). Cu greu ar putea cineva de bună credinţă să interpreteze acel text ca pură propagandă naţional-comunistă.

Rede, die Nicolae Ceauşescu am 10. August 1980 auf dem internationalen Historikerkongress in Bukarest gehalten hat: [după care urmează citatul respectiv, în versiune germană]". (p. 139)

Pasajul din care voi cita în continuare arată că autorul articolului în discuţie s-ar fi aşteptat ca în România teoria continuităţii romanice nord-dunărene să fie spulberată de „vântul nou" de după căderea comunismului (ceea ce nu s-a întâmplat):

„Man könnte annehmen, dass nach dem Untergang des Sozialismus nationalrumänischer Prägung im Dezember 1989 in der Diskussion um die Herkunft der Rumänen und ihrer Sprache ein neuer Wind wehen würde, aber mitnichten: Der Autochthonie- und Kontinuitätsgedanke ist zäh und übersteht mühelos die verschiedensten politischen Ideologien. So finden wir in der neuen Schrift von Marius Sala, deren Titel *De la latină la română* [1998] durchaus programmatisch gemeint ist, all das wieder, was von jeher die rumänische Sicht der Frage kennzeichnet: Nach einer allgemeinen Darstellung der Vorgänge, nach denen in allen Provinzen der Romanisierungsprozess ablief, wird für Dakien Analoges postuliert"[11]. (p. 140)

Sunt şi alte pasaje care ar sugera că nu neapărat combaterea etno-naţionalismului a fost principalul scop al lui Kramer, ci mai degrabă compromiterea unor adversari ai teoriei migraţioniste de care este ataşat. Chiar dacă, după cum am văzut mai sus, Kramer pare dispus să acorde atenţie recentei „teorii a fuziunii", există în articol şi enunţuri, ca cele din pasajul dat mai jos, în care aderarea lui la teoria roesleriană este exprimată cu claritate. (Nu la fel de clară este a doua parte a pasajului, în care Kramer pare a sugera că păstorii transhumanţi ar avea un fel de şarm glotic, prin care îi fac pe alţii să le adopte limba.)

„Ich möchte hier nur ein paar Fakten, die bedacht werden müssen, in Erinnerung rufen, wobei man leicht erkennen wird, dass ich selbst fest davon überzeugt bin, dass die rumänische Sprache aus dem Balkanlatein entstanden ist, das im Gebiet zwischen unterer Donau und Balkanhauptkamm gesprochen wurde. Das bedeutet natürlich noch längst nicht, dass auch alle Sprecher des Rumänischen zugewandert sind – eine gewisse Bevölkerungsverschiebung hat es besonders zwischen dem 6. und 10. Jh. gegeben, aber man muss auch in Betracht ziehen, dass es immer auch das Phänomen des Sprachwechsels ohne Wohnsitzwechsel gegeben

[11] Marius Sala este ironizat de Kramer, nu doar pentru că a îndrăznit să compare procesul de romanizare din vestul Europei cu cel din teritoriile actualmente româneşi, ci şi pentru că s-a arătat mult prea expeditiv cu privire la mult-discutata absenţă a elementelor vechi germanice din limba română: „Besonders schön erklärt Marius Sala das – zumindest weitgehende – Fehlen germanischer Elemente im Rumänischen: Der Sprachkontakt hat einfach nicht lange genug gedauert, denn „în Dacia, goţii au stat relativ puţin, numai 2-3 secole" – vor dem Hintergrund der Auffassung, dass 165 Jahre römischer Präsenz reichten, um ein ganzes Volk dauerhaft der Latiniät zu gewinnen, ist es schon starker Tobak, zwei bis drei Jahrhunderte Präsenz der Goten für zu kurz zu halten, um wenigstens ein paar Wörter zu entlehnen". (p. 141)

hat, dass also ohne nennenswerte Veränderungen im Siedlungsgefüge die Übernahme einer neue Sprache erfolgt, die als nützlicher als die angestammte angesehen wird. Zudem ist zu berücksichtigen, dass die auf Transhumanz angelegte traditionelle Schafhirtengesellschaft, der die Vorfahren der Rumänen größtenteils zuzurechnen sind, in ungewöhnlich hohem Maße von Mobilität und auch von Mehrsprachigkeit gekennzeichnet ist". (p. 142)

Finalul articolului conține un apel care amintește de cel al lui Schramm. Ca și acesta, Kramer consideră că teoriile etno- și glotogenetice enunțate în țările sud-est europene, și în special în România[12], sunt grav afectate de „miturile naționale" și de aceea ar fi de dorit niște concluzii trase de un „forum" aflat la distanță cât mai mare de acea zonă a Europei:

„Von den Wissenschaftlern wird unter den Bedingungen des Ethno-Nationalismus tätige Mithilfe bei der Pflege der nationalen Mythen erwartet. Kein Zweifel, alle diese Leute [Andriotis, Çabej, Densusianu, Pușcariu, Rosetti] waren hervorragende Wissenschftler und sicher auch subjektiv davon überzeugt, der Wahrheit zu dienen – vieles sieht aber aus der Entfernung und ohne ethno-linguistische Brille ganz anders aus, und deswegen ist es gut, dass auch weit weg von Südosteuropa Fragestellungen aus dem Bereich der Balkansprachen [...] ein Diskussionforum haben". (p. 163)

Dorința finală al lui Kramer pare chiar nobilă. În prezent și sud-est europenii ar putea să vrea să-și cunoască trecutul în lumina adevărului istoric. Numai că și interpreții externi care doresc să aibă un cuvânt de spus, în problemele discutate aici, s-ar cuveni să îndeplinească niște condiții (la care mă voi referi în finalul acestui articol).

Voi aborda în continuare un alt specialist german, reputatul romanist Helmut Lüdtke, care și-a exprimat mai recent opțiunea pro-Schramm[13] în paginile dedicate românei și românilor în volumul său *Der Ursprung der romanischen Sprachen* (2005). Lüdtke începe și el prin a reproșa cercetării românești că a transformat teoria continuității în „doctrină de stat", cu toate că, după Lüdtke, argumentele în favoarea unei asemenea continuități ar fi ca și inexistente:

„Eine der wichtigsten Fragen der romanischen Sprachgeschichte ist mit schlüssiger Evidenz nicht zu beantworten: das Wie und vor allem das Wo der *Kontinuität* des Rumänischen von der Antike bis heute. Die geringste Wahrscheinlichkeit spricht dafür, dass in der von Trajan im Jahre +106 eroberten Provinz (also grob gesagt, dem westlichen Teil des heutigen rumänischen Sprachgebietes) sich Latein als Volkssprache durchgesetzt hat und sich – nach

[12] Fac această afirmație pe baza faptului că, printre cei criticați de Kramer, apar doar un învățat grec (Andriotis) și unul albanez (Çabej), pe când românii sunt mult mai bine reprezentați (Densusianu, Pușcariu, Rosetti, Arvinte, Sala etc.).

[13] Semnificativ, pentru opțiunile bibliografice ale lui Lüdtke, este că, în volumul său din 2005, primii trei autori citați pe prima pagină referitoare la limba română (p. 415) sunt Schramm, Kramer și misteriosul disident care (după cum ne spune Lüdtke) a trebuit să-și ascundă identitatea sub pseudonimul Du Nay (< Dunai?) atunci când a publicat *The Early History of the Romanians* în Statele Unite (1977).

Räumung dieses Landes durch die Armee und Beendigung der römischen Verwaltung (275) – trotz aller Wirren [...] während der folgenden Jahrhunderte bis heute ebendort hat erhalten können. Dennoch war gerade diese Hypothese [...] in Rumänien lange Zeit Staatsdoktrin". (2005: 415)

La Lüdtke, ca și la Schramm (și la alți neo-roeslerieni), este detectabilă insistența asupra scurtimii perioadei în care Dacia a fost oficial provincie romană. Dar ambii autori trec cu vederea, sau minimalizează, efectele pe care cu siguranță le-au avut (după retragerea aureliană) creștinarea în limbă latină și influența Imperiului Roman de Răsărit în zona carpato-danubiano-pontică pe parcursul secolelor IV-VII, secole în care în acel imperiu s-a vorbit (oficial, ca și colocvial) limba latină.

Lüdtke preia de la Schramm ideea că, până în secolele VI-VII, strămoșii albanezilor și cei ai românilor se prezentau ca „ein Volk" într-un anume teritoriu situat la sud și sud-vest de Dunăre (p. 424), după care o parte a acelui popor ar fi renunțat la limba autohtonă în favoarea latinei. Din acea parte s-ar trage (în viziunea autorului în discuție) toți românii de azi. Și totuși, la fel ca alți neo-roeslerieni mai recenți, Lüdtke dă semne de detașare de la teoria exclusiv sud-dunăreană, după cum vedem în următorul pasaj din același volum:

„Ganz unklar ist, wie weit die Slavisierung Südosteuropas überhaupt schon gediehen war. Es muss durchaus damit gerechnet werden, dass in manchen Gebieten, so etwa im heutigen Rumänien, das Dakische noch nicht ganz ausgestorben war, so dass die einwandernden rumänisch sprechenden Transhumanten vielleicht gar in sprachlicher Hinsicht „lachende Dritte" waren, die eine attractive neue Alternative mitbrachten. Auch die Möglichkeit „schwacher Kontinuität", d.h. des Überlebens kleiner romanischer Bevölkerungsteile seit der Zeit vor 271 in Dakien kann nicht völlig ausgeschlossen werden". (p. 432-433)

Se poate observa că Lüdtke a perceput o anume neclaritate în privința unui argument al lui Schramm, anume cel al unei conviețuiri a slavilor și dacilor pe teritoriul României de azi. Dar explicația proprie a romanistului german în privința impunerii la nord de Dunăre a românilor migratori reprezintă o rezolvare mai degrabă paremiologică decât științifică. Aluzia la „cine râde la urmă râde mai bine" ar sugera că românii sud-dunăreni au migrat la nord de fluviu și i-au asimilat și pe slavi și pe daci, pur și simplu oferindu-le „atractiva nouă alternativă" a limbii române. Cu asemenea argumente nu cred că neo-roeslerienii vor putea vreodată combate eficient „tendențioasa" teorie a continuității. Oricum, este de remarcat că, în finalul pasajului, Lüdtke se arată dispus să admită că o „slabă continuitate" romanică în Dacia nu este de exclus cu totul[14]. Ar fi și acesta un semn de

[14] Teoria „de compromis", pe care o prezintă mai clar Schlösser (vezi mai jos), ar însemna de fapt o revigorare a liniei Onciul-Densusianu-Papahagi (linia teoretică 2, în prezentarea lui Ivănescu dată mai sus). Trebuie însă să se țină cont că mișcări de populație românească s-au putut produce și din nordul în sudul Dunării, fie sub impactul slavilor, fie sub cel de mai târziu, al maghiarilor. Vezi, de exemplu, o asemenea posibilitate indicată de

flexibilizare a ideologiei academice dominante (în Germania) cu privire la etno- şi glotogeneza românească.

Tot în 2005 a fost publicată şi a doua ediţie a volumului *Die romanischen Sprachen* al romanistului Rainer Schlösser de la Jena. Cu privire la originea românei şi a românilor, Schlösser face şi el o trecere în revistă a principalelor motive pentru care originea românilor este de căutat în sudul Dunării (cu menţiunea expresă că este vorba de o privire din terenul *lingvisticii*):

„Aus der Sicht der Sprachwissenschaft spricht vieles für das Entstehen des Rumänischen südlich der Donau: [1] auffällige Gemeinsamkeiten mit dem Albanischen, dessen Verbreitungsgebiet vor der slawischen Landnahme gleichfalls weit nach Serbien, sogar bis nach Bulgarien reichte, so daß eine frühe direkte Nachbarschaft wahrscheinlich ist; [2] fehlende germanische Wörter im Rumänischen, obwohl nach der Aufgabe Dakiens als römische Provinz sich dort Goten ansiedelten [...]; [3] das Vorhandensein erbwörtlicher christlicher Ausdrücke im Rumänischen, die im Lateinischen nicht vor dem 4. Jh. verbreitet waren, zu dieser Zeit aber nördlich der Donau nicht mehr hätten Fuß fassen können – jedoch im Süden schon". (p. 107)

După cum se vede, sunt alăturate argumentul elementelor care ar indica un contact timpuriu între albanezi şi români (fără să se ia în consideraţie şi posibilitatea unei comunităţi de substrat), cel al presupusei absenţe a elementelor vechi germanice din română[15], precum şi mai recent invocatul argument al unor termeni creştini care nu ar fi putut deveni româneşti decât la sud de Dunăre[16]. Pe linia lui Schramm, Schlösser menţionează şi el că teoria continuităţii are încărcătură ideologică şi implică pretenţii de drept istoric:

„Seit dem Aufkommen der Kontinuitätsdiskussion im 18. Jh. hat sich dieses Problem zu einer hochgradig ideologisch besetzten Frage entwickelt. Ihre unanfechtbare Lösung im Sinne der Kontinuität sollte Territorialansprüche in Siebenbürgen [...]; und sie sollte das rumänische Volk, umgeben von spät eingewanderten Ungarn und Slawen, mit einer von keiner Diskontinuität getrübten römischen Abkunft adeln". (p. 109-110)

Schlösser a încercat să simplifice clasificarea teoriilor privitoare la originea românilor, el considerând că există doar două teorii tradiţionale de bază, aflate pe poziţii antagonice, anume o „Kontinuitätstheorie" şi o „Migrationstheorie".

---

anume elemente de limbă pe care le au în comun românii crişeni şi aromânii de la Muntele Olimp (cf. IILR 2000: 471-472).

[15] După câte ştiu, singurul specialist care s-a exprimat public cu privire la o deja menţionată lucrare a mea despre vechile germanisme din română (Poruciuc 1999) a fost chiar Rainer Schlösser. În recenzia sa la volumul colectiv Reiter 1999, Schlösser face şi o foarte concisă critică a unor argumente pe care le-am expus în acel articol (argumente considerate de recenzent a se afla în opoziţie cu o *communis opinio* din domeniul în discuţie).

[16] Vezi Kramer 2000: 147-152, unde se încearcă acreditarea ideii că cea mai importantă parte a terminologiei creştine moştenite de română din latină nu putea să se închege decât în sudul Dunării.

Romanistul de la Jena, cu mai multă claritate decât Lüdtke, se arată înclinat să dea prioritate unei a treia teorii, cea „de compromis":

„Versuche, beide Theorien miteinander zu vereinbaren, münden in einer Kompromiß- oder Verschmelzungstheorie: der Abzug der römischen Bevölkerung aus Dakien habe nicht verhindert, daß dennoch einige Versprengte zur Keimzelle rumänischer Sprache auch nördlich der Donau wurden, auf die die Rückwanderer aus dem Süden stießen und mit denen sie zu den Urrumänen verschmolzen". (p. 109)

Chiar faptul că Schlösser este dispus să ia în considerație posibilitatea existenței acelor „germeni" românofoni risipiți „și la nord de Dunăre"[17] ni-l prezintă pe specialistul în discuție ca pe unul cu care s-ar putea discuta la obiect pe viitor.

Nu cred că specialiștii de la noi ar avea ceva împotrivă ca problemele istoriei românei și românilor să fie discutate și de către colegi de peste hotare (mai ales că, în condițiile Europei unificate, stridentele controverse privitoare la drepturi teritoriale nu-și mai au rostul). Dar ideea că *doar* peste hotare se poate ajunge la concluzii credibile în domeniul avut în vedere aici este cu totul exagerată. Dacă specialiștilor români li se cere să se elibereze de anume mituri ideologice, celor din afară li se poate solicita să aibă suficiente cunoștințe de limbă română, să fie la curent cu cele mai recente descoperiri ale arheologilor și constatări ale istoricilor din zona balcano-carpatică[18], să nu treacă sub tăcere evidențe care nu convin propriilor teorii și, nu în ultimul rând, să nu se lase influențați de bibliografia partizană, din oricare direcție ar veni ea[19]. Ca încheiere, voi afirma că un bun punct de pornire

---

[17] A se observa că Schlösser îi prezintă pe romanicii care au migrat din sudul în nordul Dunării ca pe niște „reveniți", din a căror fuziune cu „risipiții" de acolo s-au născut „străromânii".

[18] Faptul că unii specialiși cu înclinații neo-roesleriene țin să precizeze că originile sud-dunărene ale tuturor românilor sunt demonstrabile pe baza unor argumente *lingvistice* este de fapt o ascundere după deget. O continuitate romanică în nordul Dunării este susținută de concluzii ale cercetării arheologice și istorice recente (vezi Ruzé 1994), dar și de date lingvistice, după cum au demonstrat și Pușcariu și Ivănescu. Argumentele invocate mereu de neo-roeslerieni contra continuității sunt de fapt niște interpretări perimate ale materialului lingvistic real. Printre altele, sunt oricând demonstrabile următoarele realități de limbă: (1) hidronimele transilvane de substrat nu trebuie să fi trecut neapărat prin slavă și maghiară pentru a ajunge la formele pe care le au în prezent în română; (2) cele mai multe elemente pe care le are româna în comun cu albaneza au ajuns în română din substratul pre-roman, nu ca împrumuturi din albaneza istorică; (3) marea masă a elementelor vechi slave din română sunt de tip sud-slav nu pentru că au fost transportate de români din sudul Dunării, ci pentru că slavii asimilați în Dacia erau înrudiți direct cu strămoșii slavi ai bulgarilor (adică ai slavilor pentru care dacoromânii medievali au folosit mereu etnonimul *schei* < *Sclaveni*); (4) româna *nu* este lipsită de elemente vechi germanice (cum continuă unii să susțină, contra evidenței).

[19] Dacă anume specialiști străini interesați de românii timpurii vor decide să evite scrierile științifice din domeniu (pe motiv că acele scrieri ar fi contaminate ideologic), acei specialiști ar trebui invitați să-i (re)citească pe Gamillscheg și pe Reichenkron, sau să-l citească (cu toată atenția) pe Ruzé, în variantă franceză (1989) sau românească (1994), făcând eventual și o contrastare Schramm/Ruzé.

pentru o discuție pan-europeană precum cea sugerată mai sus ar fi tocmai opera fundamentală a lui Ivănescu[20], a cărei bogăție de surse (interdisciplinare) și de propuneri teoretice nu a fost egalată, deocamdată, nici la noi, nici altundeva.

Bibliografie

ARVINTE, Vasile, 2002. *Raporturi lingvistice româno-germane. Contribuții etimologice.* Bacău: Editura *Egal.*

ARVINTE, Vasile, 2006. *Studii de istorie a limbii române.* Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".

IVĂNESCU, Gheorghe, 2000 (1980). *Istoria limbii române* (ed. M. Paraschiv). Iași: Junimea.

KRAMER, Johannes, 2000. „Sprachwissenschaft und Politik – Die Theorie der Kontinuität des Rumänischen und der balkanische Ethno-Nationalismus im 20. Jh." *Balkan-Archiv*, 1999/2000, N.F. 24/25 (106-163).

LÜDTKE, Helmut, 2005. *Der Ursprung der romanischen Sprachen.* Kiel: Westensee Verlag.

PORUCIUC, Adrian, 1998. *Confluențe și etimologii.* Iași: Polirom.

PORUCIUC, Adrian, 1999. „The Significance of Old Germanic Elements Preserved in Romanian." În vol. Reiter 1999 (pp. 175-189).

PORUCIUC, Adrian, 2002. „Observații asupra modelului confluențial și asupra genezei limbii române". În vol. *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării* (pp. 81-92), ed. O. Ichim, F.-T. Olariu. Academia Română, Institutul de Filologie Română „A. Philippide". Iași: Editura Trinitas.

PUȘCARIU, Sextil, 1976 (1940). *Limba română – I, Privire generală* (ed. Ilie Dan). București: Minerva.

REITER, Norbert (ed.), 1999. *Eurolinguistik – Ein Schritt in die Zukunft. Beiträge zum Symposion vom 24. Bis 27. März 1997 im Jagdschloß Glienicke (bei Berlin).* Wiesbaden: Harrassowitz.

RUZÉ, Alain, 1994. *Latinii din Carpați – Dovezi ale continuității românești la nordul Dunării.* București: Editura Științifică (traducere de Cireșica Dimitriu-Ruzé, după originalul *Ces Latins des Carpathes: Preuves de la continuité roumaine au nord du Danube*, Berne: Peter Lang, 1989).

SCHLÖSSER, Rainer, 2002. Recenzie: „Norbert Reiter (ed.): *Eurolinguistik. Ein Schritt in die Zukunft* [...]. *Balkan-Archiv*, N.F. 26/27, 2001/02 (309-314).

SCHLÖSSER, Rainer, 2005 (2001). *Die romanischen Sprachen.* München: Beck.

[20] IILR impune prin ea însăși ideea necesității continuării unei discuții fundamentale, așa cum observă Arvinte într-un articol-recenzie („O nouă istorie a limbii române", publicat mai întâi în 1982): „Această nouă lucrare de istorie a limbii române a lui G. Ivănescu, o sinteză amplă și profund originală, are și marea calitate de a arăta cercetătorilor cît de mult mai este încă de făcut în acest domeniu de bază al lingvisticii românești" (cf. Arvinte 2006: 88).

SCHRAMM, Gottfried, 1985-1987. „Frühe Schicksale der Rumänen – Acht Thesen zur Lokalisierung der lateinischen Kontinuität in Südosteuropa". *Zeitschrift für Balkanologie*, XXI (223-241), XXII (104-125), XXIII (78-94).

SCHRAMM, Gottfried, 1997. *Ein Damm bricht – Die römische Donaugrenze und die Invasionen des 5.-7. Jahrhunderts im Lichte von Namen und Wörtern*. München: Oldenbourg Verlag.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Secțiunea a II-a

Comunicarea: ipoteze şi ipostaze

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DIE ROLLE DER EINRAHMUNGEN IN DEN ALLTAGSGESPRÄCHEN

ASTRID AGACHE

Die moderne Linguistik behandelt Sprache als Instrument der Kommunikation[1] und als sozial vereinbartes System von Zeichen. Äußerungen werden zwischen Sprechern und Hörern in ganz bestimmten sozialen Beziehungen gewechselt. Durch den Äußerungsakt sind sie auf einen bestimmten Ort und auf eine bestimmte Zeit fixiert und beziehen sich im Moment des Äußerns auf bestimmte sachliche Voraussetzungen und persönliche Intentionen. Außerdem werden sie auch von dem durch verschiedene Kulturen unterschiedlich geprägten Sprachgebrauch bestimmt, denn jede Kommunikation – und Alltagsgespräche sind da inbegriffen – ist mehr oder weniger interkulturell. Der Sprachgebrauch ist das Ergebnis eines komplizierten Prozesses, der in die Kindheit eines jeden führt und von verschiedenen Faktoren – ethnischen, religiösen, sozialen u.a. – beeinflusst wird. Aus diesem Grund gibt es unterschiedliche Sprechweisen, die implizit Unterschiede im Gesprächsstil hervorrufen, was oft zu Spannungen, ja sogar Missverständnissen und Enttäuschungen führt.

Sprachwissenschaften haben herausgefunden, dass der Erfolg beziehungsweise Misserfolg eines Gesprächs nicht nur in der Mitteilung, die die Information durch die Wortbedeutung vermittelt, sondern auch – oder vor allem – in der Metamitteilung, die die Haltung zum anderen, zur Situation und zum Gesagten darstellt, liegt. Deshalb bietet die Sprachwissenschaft Begriffe und Konzepte, die den Kommunikationsprozess beschreiben und somit erklären helfen, warum das Gesagte oft unerwartete Reaktionen hervorrufen kann. Unser Beitrag versucht auf jenen Aspekt der Äußerung einzugehen, der sich vorwiegend auf die Meta-Ebene des Alltagsgesprächs bezieht: auf die Einrahmungen.

Der Begriff des „Rahmens" wurde erstmals von Gregory Bateson geprägt und bezeichnete „ein Organisationsprinzip" für soziale Ereignisse[2]. Erving Goffman nimmt ihn wieder auf, um damit den Rahmen des Handelns zu beschreiben, d.h. Organisationsprämissen, die in dem Bewusstsein und im Handeln vorhanden sind.

In der Linguistik wird der Begriff für jene Methode verwendet, die anderen zeigt, in welcher Absicht etwas gesagt oder getan wird und die uns hilft, herauszufinden, in welcher Absicht, andere etwas gesagt oder getan haben. Die

---

[1] Herlitz, Wolfgang: Einführung in die allgemeinen Grundlagen der Kommunikation. In: Funk-kolleg Sprache. Eine Einführung in die moderne Linguistik. Frankfurt am Main 1978, S. 28.

[2] Bateson, Gregory: Ökologie des Geistes. Anthropologische, psychologische, biologische und epistemologische Perspektiven. Frankfurt a. M. Suhrkamp 1990.

Rahmung[3] gehört also zu jenen indirekt wirkenden Aspekten der Gespräche, die dem Gesagten nonverbale, oft verhüllende, Hinweise geben. Jede Äußerung wird durch Gesprächssignale in einen Rahmen gesetzt. Damit sendet der Sprecher Metamitteilungen aus, die anzeigen, wie wir die Situation einschätzen, welche Absichten wir mit unseren Worten verbinden und was wir von unseren Gesprächspartnern halten. So wirken vor allem Tonhöhe, Stimmklang, Intonation und Mimik mit dem gesprochenen Wort zusammen und verleiten der Äußerung einen ernsten, witzigen, neckenden, wütenden, höflichen, groben, ironischen oder irgendeinen anderen Rahmen. Das erklärt, weshalb ein und dieselbe Äußerung unterschiedliche Rahmen erhalten kann. Die Aufforderung: **„Ach, komm!"** kann mehrere Einrahmungen erhalten:

- Durch eine ruhige, langsame Sprechweise, begleitet von einem heiteren Gesichtsausdruck und einer Handbewegung oder leichtem Anfassen des Gesprächspartners entsteht der Beruhigungsrahmen: „Sei ruhig, mach dir keine unnötigen Sorgen. Es geht schon in Ordnung!"
- Wird der Ausruf schnell, unruhig, ungehalten, mit Zähneknirschen begleitet, gesprochen, signalisiert er Ungeduld: „Red keine Dummheiten, rück endlich mit der Sprache heraus! Oder: Geh schon! Vertu keine Zeit! Mach endlich, was ich dir gesagt habe!"
- Wird jedes einzelne Wort betont und von einer Pause begleitet und eventuell noch mit dem gefalteten Hände-Ausdruck, heißt der Rahmen eine Bitte.

Wie aus dem Beispiel ersichtlich ist, können Äußerungen kleine Rahmengebungen haben. Diese erzeugen jedoch einen größeren, die den übergeordneten Vorgang erkennbar machen. So kann die Äußerung mit dem Rahmen „Beruhigung" ein Teil des größeren Beschützer-Rahmens sein, während jener des „Ungehalten" eine Komponente von „Unterdrückung" sein kann.

Die Art und Weise, wie etwas gesagt wird, schafft einen gewissen Standpunkt, der von den Gesprächspartnern während eines Gesprächs eingenommen wird, und dieser prägt den Rahmen. Ein und dieselbe Information, kann von unterschiedlichen Standpunkten gegeben werden, die verschiedene Wirkungen hervorrufen. An Hand eines Gespräches, das im Goethe-Zentrum stattgefunden hat, möchte ich das oben Gesagte belegen: Ein Mann, der die Kursgebühren für seinen Sohn bezahlen möchte, kommt am Vormittag ins Goethe-Zentrum und läutet an der Tür. Die Sekretärin öffnet und antwortet:

– S: „Jetzt ist kein Programm fürs Publikum! Können Sie nicht lesen?" (Zeigt auf das Programm)
– K: „Doch, aber ich habe am Nachmittag Dienst."
– S: „Dann kommen Sie halt morgen. Jetzt geht es nicht.
– K: „Können Sie keine Ausnahme machen? Ich habe schon einmal am Vormittag bei Ihrer Kollegin bezahlt."

[3] Tannen, Deborah: Das hab´ ich nicht gesagt! Kommunikationsprobleme im Alltag. Hamburg 1992, S. 97.

– S: „Nein, es geht nicht. Sonst lernen Sie ja nie das Programm respektieren!"

Aus diesem Dialog wird das Verhältnis der Sprecher zueinander deutlich. Die Sekretärin vertritt den Standpunkt: „Ich tue ja nur meine Pflicht." Doch mit dem letzten Satz ändert sie ihren Standpunkt und damit den Rahmen: „Ich will Ihnen eine Lehre erteilen". Der Standpunkt der Sekretärin kann vom Kunden als unverschämt angesehen werden.

Wenn die Sekretärin freundlich lächelnd geantwortet hätte:

– „Es tut mir Leid. Wir haben kein Publikumsprogramm. Ich würde Ihnen gern helfen, aber ich kann nicht."

wäre der Rahmen ein ganz anderer, der nicht nur durch den Wortlaut sondern auch von Gestik und warmen Tönen geschaffen wird. Er sagt: „Ich kann nicht helfen, selbst wenn ich wollte". Der Sprecher – die Sekretärin – wechselt seinen Standpunkt im Gespräch; sie nimmt keine kriegerische Haltung gegen den Kunden ein, sondern erweckt bei ihm den Eindruck: „Ich würde helfen, wenn ich könnte." Damit wäre sie nicht mehr eine „unkooperative Angestellte" gewesen, sondern hätte von „Mensch zu Mensch" gesprochen.

Als die Sekretärin die Tür öffnete und nach den Wünschen des Kunden fragte, stand für ihn der Rahmen fest: „Das Goethe-Zentrum ist offen. Ich kann zahlen." Für die Sekretärin galt jedoch der Rahmen: „das Goethe-Zentrum ist für Kunden geschlossen".

Die Sekretärin bewirkt durch ihren veränderten Standpunkt einen Rahmenwechsel, der eine Verbesserung oder Verschlimmerung der Situation bedeutet. Rahmungen entstehen also indirekt, durch Metamitteilung. Wenn der Rahmen benannt wird, dann wird der alte Rahmen durch einen neuen ausgetauscht. Gewöhnlich erfüllen die Rahmen ihre Funktion, ohne bemerkt und benannt zu werden, denn die meisten Leute „akzeptieren" den gesetzten Rahmen. Es gibt jedoch auch Situationen, in denen Menschen Schwierigkeiten haben, die Rahmen zu verstehen. Man kann oft den Ausdruck hören: „Sie sprechen zwei verschiedene Sprachen". Obwohl die Menschen dieselbe Sprache sprechen, können sie sich nicht verstehen. Was sie jedoch nicht verstehen, sind nicht die einzelnen Wörter, sondern den Rahmen, den ihre Äußerung vermitteln will. Die Ursachen, die zu Missverständnissen oder gar Verwirrungen führen, liegen im unterschiedlichen konventionellen Rahmenverständnis. Von Goffman werden Rahmen in einem doppelten Sinn konzipiert: einerseits bezeichnen sie kognitive Orientierungen, anderseits stellen sie reale Kommunikations- und Handlungssituationen dar und repräsentieren damit bestimmte rahmenspezifische Interaktionsanordnungen. Die kognitiven Organisationsstrukturen, welche ein Individuum in den Kommunikationsprozess einbringen muss, um die in einer vorgefundenen oder aufgetretenen Situation ablaufenden Gesprächssequenzen angemessen interpretieren zu können, sind bei jedem Menschen innerhalb eines bestimmten Kulturkreises vorhanden und können als allgemein wirksam unterstellt werden[4]. Da die Menschen eine Auffassung von dem haben, was vor sich geht, stimmen sie diese auf ihre

[4] Goffman, Erving: Rahmen-Analyse. Frankfurt a.M.: Suhrkamp1980, S.54.

Sprech- und Handlungsweise ab. Gewöhnlich finden sie sich durch den Gang der Dinge bestätigt. Diese Organisationsprämissen, die im Bewusstsein eines jeden vorhanden sind, unterscheiden sich in ihrem Inhalt bei den einzelnen Individuen, vor allem, wenn diese unterschiedlichen Kulturkreisen entstammen. Unterschiedliche „Organisationsprämissen" führen dazu, dass der von dem einen Individuum gesetzten Gesprächsrahmen nicht richtig erkannt oder sogar missverstanden wird.

Folgendes Beispiel will das Gesagte beleuchten:

Vor Ostern fand im Kirchenvorstand der kleinen Jassyer Gemeinde folgendes Vorbereitungsgespräch anlässlich eines gemeinsamen Mittagessens (für 30 Personen) statt.

- A: „ Ich mache den Lammbraten."
- B: „Ich den Hühnerbraten für die Diätesser."
- J: „Ich koche eine Suppe."
- A: „Ist das nicht zu viel Arbeit für dich?"
- J: „Keineswegs. Ich bringe den Topf einfach mit:"

(J ist eine evangelische Pastorin aus Norddeutschland, die seit einem Jahr die Jassyer Kirchengemeinde betreut; A und B sind Mitglieder im Kirchenvorstand.)

Nach einigen Tagen stellt A fest, dass es in dem Veranstaltungsraum, in dem das Osteressen stattfinden soll, keine Suppenteller gibt. Deshalb ruft sie J an, berichtet ihr das und auch noch, dass es genug zum Essen gebe, denn außer dem Braten und Kartoffelsalat gibt es ja noch Vor- und Nachspeise und beschließt das Gespräch mit: „Außerdem hast du ja gerade genug vorzubereiten".

A und B sind zufrieden, akzeptieren die Situation und freuen sich, dass sie J entlasten können, da diese – nach deren Ansicht – mit den Vorbereitungen für den Festgottesdienst reichlich beschäftigt ist. J ist scheinbar auch zufrieden, da sie nichts erwidert. Erst nach Ostern, in einem späteren Gespräch, stellt sich heraus, dass J beleidigt war, keine Suppe kochen zu dürfen.

Für A und B stand der Rahmen fest: „Es muss keine Suppe geben", denn es gibt ja eine Vorspeise und das reicht aus und entspricht voll den Erwartungen der Gäste.

J verstand jedoch einen anderen Rahmen; sie wird in ihren Erwartungen zwei Mal enttäuscht: erstens, dass sie keine Suppe kochen darf und zweitens, dass es sie zu Ostern nicht geben wird. Für deutsche Gäste ist nämlich die Suppe wichtiger als der Braten. Deshalb fühlt J sich zurückversetzt, aber auch versetzt, weil sie der Ansicht ist, dass A und B es nicht akzeptieren wollten, dass eine dritte Person an den Vorbereitungen für das Festessen teilnimmt. Daran haben A und B gar nicht gedacht; im Gegenteil: sie waren froh, J eine zusätzliche Arbeit ersparen zu können, weil sie die Meinung vertraten, dass J für den Festgottesdienst schon eh viel vorzubereiten hat. J sieht das Nicht-Suppe-Kochen in einem neuen Rahmen: „Sie fühlt sich herabgesetzt, sogar als unterlegen abgestempelt". Sie protestiert jedoch nicht dagegen, weil sie keinen Missklang in eine bis dahin harmonische Beziehung bringen will. Durch eine derartige Kommunikation fühlt sich J verunsichert. Sie kommt sich wie in einer Zwickmühle vor: es ist eigentlich ein Konflikt zwischen

Mitteilung und Metamitteilung[5]. Während die Mitteilung sagt: „Wir sind deine Freunde und sind froh, dass du nicht mehr Zeit zum Suppen-Kochen verlieren musst", sagt die Metamitteilung: „Du armes Ding. Du musst geschont werden. Du bist nicht gewohnt, so viel zu arbeiten".

Diese unterschiedliche Rahmengebung lässt sich auf zwei Faktoren zurückführen.

1. unterschiedlicher kultureller Hintergrund

In Deutschland /Norddeutschland/ woher J kommt, gehört die Suppe zu einem Osteressen, während sie in Rumänien fehlen kann; der Lammbraten ist viel wichtiger.

2. unterschiedliche Mentalitätsfaktoren

In der deutschen Gesellschaft, wo die Gleichberechtigung der Frauen seit Generationen geübt wird, fühlt sich eine alleinstehende Frau „angegriffen", wenn sie anders als ein Mann (höflich, zuvorkommend) behandelt wird. Rumänische Frauen finden das normal.

Besondere Schwierigkeiten, den Rahmen zu verstehen, begegnen Menschen bei schriftlichen Äußerungen. Hier fehlen die für die mündliche Kommunikation so hilfreichen Gesprächssignale. Deshalb müssen andere Mittel verwendet werden, die Rahmengebung und –änderung ankündigen.

In diesem Sinne müssen die einzelnen Dialoge von erläuternden Bemerkungen, die auf Mimik, Intonation und Gestik eingehen, begleitet werden. Derselben bedarf es auch, wenn die Rahmen gewechselt werden. Während das im Gespräch ohne viele Worte möglich ist, weil z.B. eine einzige Geste ausreicht (ein Blick auf die Uhr oder das Zeigen der Uhr) um den Abschluss eines Gespräches zu markieren, wird der Schreiber dafür einführende Formulierungen (Abschließend, zusammenfassend....) oder Überschriften, Überleitungssätze verwenden müssen. Diese „Ettikitierungen" sind beim Sprechen nicht notwendig, weil man einen Rahmenwechsel auch an der Stimme erkennen kann. Obwohl dem Leser die Bedeutung der Sätze klar ist, entgeht ihm häufig die vom Schreiber damit verbundene Absicht. Er kann nur schwer die Haltung des Schreibers gegenüber dem Adressaten erkennen und weiß nicht, ob er es zynisch, liebevoll, verärgert oder neckend meint. Aus diesem Grund ziehen es die Leute vor, bei wichtigen Mitteilungen direkte Gespräche zu führen.

[5] Tannen, Deborah: a. O., S. 114.

BCUJASI UNIVERSITY LIBRARY

TOPICA MARCATĂ ÎN LIMBA ITALIANĂ PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ

MIRELA AIOANE

L'articolo presenta l'ordine marcato (enfatico) degli elementi della frase italiana, la marcatezza sintattica e pragmatica.
La lingua italiana può rendere una frase marcata sintatticamente e pragmaticamente e, nella maggior parte dei casi anche intonativamente, attraverso vari tipi di costruzioni sintattiche particolari, quali: la dislocazione a sinistra e a destra, il tema sospeso, la frase scissa, la topicalizzazione (oppure la focalizzazione contrastiva), il c'è presentativo, l'anacoluto.
Questi fenomeni sintattici conducono alla struttura segmentata dell'informazione trasmessa dalla frase, allo spostamento dell'ordine normale dei costituenti (S + V + CO + altri complementi: *Maria vuole un gelato*) e si manifestano al livello della lingua italiana parlata, colloquiale, ma si fanno sempre più presenti oggi anche in altre varietà linguistiche di italiano e cioè, nell'italiano dell'uso medio e nell'italiano neostandard e appaiono persino nell'opera di diversi scrittori moderni, appartenenti soprattutto al secondo Novecento (Natalia Ginzburg, Rossana Campo, Giuseppe Culicchia, Federico Moccia, Enrico Brizzi ecc).

Studierea limbii italiene vorbite oferă posibilitatea abordării raportului normă/uz din perspectivă diacronică, luând însă în considerare faptul că istoria limbii italiene dispunea de o normă lingvistică explicită, prescriptivă, a priori şi care nu se baza pe consensul social. Norma lingvistică italiană a fost creată artificial urmând modelul celor trei mari scriitori din Trecento-ul italian: Dante, Petrarca şi Boccaccio. Prima gramatică a limbii italiene, *Prose della volgar lingua*, din secolul al XVI-lea, scrisă de Pietro Bembo repropunea ca model lingvistic operele celor trei „coroane". De abia în secolul al XIX-lea, Alessandro Manzoni, pentru a-şi redacta renumitul roman, *I promessi sposi*, roman de o covârşitoare importanţă lingvistică pentru istoria limbii italiene, porneşte de la distanţa existentă între limba italiană scrisă şi limba italiană vorbită. Pentru a-şi scrie romanul (corectat şi rescris de mai multe ori), Manzoni se orientează spre dialectul florentin vorbit, reuşind astfel să apropie scrisul de oral. La a doua corectare a romanului, Manzoni alege trăsăturile lingvistice cele mai frecvente în limba vorbită şi reuşeste, folosind eliziunea si apocoparea, să adapteze şi grafia pronunţiei. Datorită popularităţii operei sale, Manzoni a contribuit la răspândirea acestor caracteristici ale limbii vorbite, iar multe dintre ele se păstrează şi astăzi. Limba italiană este caracterizată de constanţă şi continuitate din evul mediu până în epoca modernă, tocmai pentru că nu a fost niciodată un instrument de comunicare al întregii societăţi, ci a fost doar o limbă

scrisă şi acest fapt explică de ce operele lui Boccaccio, de exemplu si ale lui Machiavelli sunt încă destul de accesibile cititorului de astăzi.

Studiile asupra limbii italiene vorbite contemporane au ca punct de plecare anul 1963, anul apariţiei studiilor lui Segre, apoi De Mauro, Nencioni, Sornicola, Sabatini, Sobrero, Serianni şi Carla Bazzanella. Astăzi se impune o varietate lingvistică, denumită de „uz mediu" (*l'italiano dell'uso medio*), un fel de neostandard, care apropie mult limba vorbită de cea scrisă, şi cuprinde elemente specifice limbii vorbite, prezente dintotdeauna în limba scrisă, dar respinse de norma gramaticală. S-a vorbit mult de existenţa unei gramatici specifice limbii vorbite, însă este vorba doar de o gramatică mai „liberalizată", focalizată pe vorbitor şi nu pe sistem[1], o gramatică simplificată, care are fenomene comune cu unele varietăţi regionale vorbite, de exemplu, cu limba populară.

În limba italiană vorbită în orice parte a Italiei, dincolo de diferenţele datorate substratului dialectal, putem întâlni multe alte fenomene specifice oralităţii. Dată fiind istoria lingvistică a limbii italiene, puternic ancorată în tradiţia literară, aceste fenomene au fost acceptate şi integrate recent, deşi sunt atestate în operele scriitorilor din secolele trecute, mai ales în cele teatrale. Este vorba de strategii de focalizare, tipice limbii vorbite, colocviale contemporane. Topica *normală* în propoziţia italiană este următoarea: *subiect* (S) + *verb* (V) + *complement direct* (CO) + alte complemente. Când nu se respectă, avem de a face cu *topica marcată.*

Marcarea unei propoziţii poate fi pragmatică, intonativă şi sintactică. O propoziţie nu este marcată pragmatic dacă poate fi folosită în mai multe contexte discursive; dacă, în schimb, poate fi utilizată doar în anumite contexte speciale, este o propoziţie marcată pragmatic. De exemplu, propoziţia: *Pietro mangia la minestra* nu este marcată pragmatic, ordinea cuvintelor în propoziţie este normală, poate fi un răspuns la mai multe întrebări: *Cosa succede? Cosa fa Pietro? Che cosa mangia Pietro?* Însă propoziţia: *La minestra, la mangia Pietro* este marcată pragmatic, întrucât poate fi utilizată ca răspuns doar la întrebarea: *Che cosa mangia Pietro?* Topica unei propoziţii nu e marcată intonativ, dacă are o intonaţie continuă, fără întreruperi emfatice; în caz contrar, este marcată. De exemplu, propoziţia *Pietro mangia la minestra* nu este marcată nici pragmatic, nici intonativ si nici sintactic, însă daca vom pronunta cuvântul *minestra* cu o intonaţie ascendentă, lucrurile se schimbă şi poate fi folosită doar pentru a se afla în contradicţie cu o altă propoziţie, ca, de exemplu: *Pietro mangia il gelato//Pietro mangia LA MINESTRA* [2]. În schimb, propoziţiile: *Il libro, lo legge Luigi* si *La minestra, la mangia Pietro* sunt marcate sintactic, intonativ (prozodic) şi pragmatic.

Limba italiană posedă o serie de structuri sintactice specifice pentru a reda marcarea unei propozitii sau fraze şi anume: dislocările la stânga şi la dreapta a unor elemente constitutive ale propoziţiei, tema liberă sau suspendată, topicalizarea, propoziţia scindată, ruptă, poziţionarea subiectului la sfârşitul propoziţiei (subiectul postverbal), anacolutul.

---

[1] G. L. Beccaria, *Italiano. Nuovo e antico*, Milano, Garzanti, 2002, pp.130-140

[2] G. Salvi, Laura Vanelli, *Nuova grammatica italiana,* Bologna, Il Mulino, 2004, p. 298

Vom începe cu o succintă prezentare istorică a poziției elementelor constitutive ale propoziției în limba italiană. În latina clasică topica era următoarea: subiect, complement indirect, complement direct, predicat: *Miles gladio hostem necat* (Il soldato con la spada il nemico uccide). Între limba latină și limba italiană există multe asemănări, dar și numeroase diferențe datorate transformărilor petrecute în procesul de evoluție de la latină la limba italiană modernă. Una dintre principalele transformări este trecerea de la sistemul sintetic latin la sistemul analitic italian. În limba latină cazurile ajutau la stabilirea funcțiilor sintactice, iar o consecință a existenței cazurilor era marea libertate de poziționare a constituenților propoziției, de exemplu: *Puella puerum amat* (La ragazza ama il ragazzo) sau *Puerum puella amat* și semnificația propoziției este aceeași: *La ragazza ama il ragazzo*; *Il ragazzo è amato dalla ragazza*. Limba italiană pentru a indica funcțiile sintactice, cazurile și raportul între constituenții propoziției recurge la mai multe mijloace, precum: folosirea prepozițiilor, o topică mai rigidă, mai stabilă a cuvintelor și elementele de prozodie: *La ragazza ama il ragazzo*, subiect, predicat, complement direct. Daca schimbăm ordinea cuvintelor, se schimbă și semnificația propoziției: *Il ragazzo ama la ragazza.*

În limba latină populară ordinea cuvinelor în propoziție este mai clară, este logică, cuvântul care modifică sensul se plasează după cuvântul modificat, de la cunoscut spre necunoscut[3]. Vom da câteva exemple aparținând limbii italiene vechi, extrase din operele unor scriitori renumiți, pentru a urmări mai bine evoluția structurii propoziției italiene. Limba latină situa predicatul la sfârșitul propoziției: *Pater filium punit.* Verbul modal urma infinitivului: *Venire volebat.* În limba italiană veche vom remarca preferința pentru poziția verbului la infinitiv sau participiul trecut al verbului în locul auxiliarului sau al verbului modal la începutul propoziției. *Venuto è lo tempo.* Putem spune, însă, ca aceste forme se păstrează și astăzi regional în limba italiană (În Sardinia, sau în unele regiuni din sudul Italiei). În discursul direct, în limba latină subiectul se află după verb, caracteristică prezentă și în limba italiană: *Disse allora il frate* (Boccaccio). În limba italiană veche subiectul era poziționat în interiorul propoziției, în special după verbele auxiliare *essere* și *avere*: *Era il caldo grande* (Boccaccio), *Aveva Romeo il suo fidatissimo servitore* (Bandello). Complementul direct se afla între subiect și predicat sau între auxiliar și participiul prezent: *Come Dioneo ebbe la sua novella finita* (Boccaccio) sau putea sta la începutul propoziției: *Elena, vedi, per cui tanto reo / Tempo si volse...*(Dante). În construcția acuzativ + infinitiv, complementul direct putea sa urmeze verbului regent și în limba italiană contemporană se păstrează această poziție în cazul verbelor care indică o percepție senzorială: *vedere, udire, sentire, ascoltare, guardare* etc: *Fa gli tuoi savi venire* (Santa Caterina da Siena), *Vedo passare la gente* (în limba română verbul este la modul gerunziu: *Văd lumea trecând*).

Adjectivul atributiv avea în limba latină o poziție fluctuantă, depinzând doar de ritmul propoziției. Dacă era accentuat, era plasat înaintea substantivului, corespunzând ritmului descendent al limbii latine; de exemplu: *Magnus homo.* Limbile romanice se construiesc cu un ritm ascendent și astfel, adjectivul care

[3] P. Tekavčic, *Grammatica storica dell'italiano*, Bologna, Il Mulino, 1980, p. 211.

urmează substantivul este mai accentuat. Contrastul între criteriul poziționării antice a adjectivului atributiv și modalitatea de accentuare a propoziției în limbile romanice apare cel mai clar în toponime: *Campobasso, Pontevecchio, Civitavecchia, Pontelungo* etc. Excepțiile existente cu adjectivul situat înaintea substantivului, au accentul pe substantiv, deși sensul cuvântului ar cere accentuarea adjectivului: *Altomonte, Biancavilla, Francavilla.* În limba italiană veche, dacă erau mai multe adjective pentru același substantiv, unul se situa înaintea substantivului, iar celălalt după substantiv, fiind introdus de conjuncția *e*: *Gravi cose e noiose* (Boccaccio).

În limba italiană contemporană, adjectivul urmează substantivului dacă aduce o informație nouă și importantă: *vino rosso, capelli neri, pane bianco, un uomo ricco.* Dacă exprimă o proprietate durabilă în timp, se va situa înaintea substantivului: *una grande porta, il bel tempo, la buona ragazza.* Când este însoțit de un posesiv, de obicei se situează între posesiv și substantiv: *il nostro comune amico, il tuo nuovo vestito*, dar din motive stilistice, în adresarea epistolară sau în alte cazuri speciale, posesivul poate să fie precedat de adjectiv: *caro mio amico* sau *caro amico mio, le vecchie tue abitudini* etc.

În limba italiană veche legătura dintre auxiliar și participiu nu era foarte strânsă și astfel între verbul auxiliar și participiu putea fi inserat un complement, de exemplu: *Io fui al pie d'un colle giunto* (Dante). Participiul trecut emfatizat în limba italiană veche, fenomen păstrat și în limba italiană modernă colocvială, se situează la începutul propoziției: *Legato l'ho e messo nel sacco* sau astăzi, prin dislocarea verbului construcția devine redundantă: *Legato, l'ho legato e l'ho messo nel sacco.*

Limba italiană s-a transformat progresiv de-a lungul secolului al XX-lea mai ales, și astăzi, există gramatici ale limbii italiene vorbite, iar mare parte dintre fenomenele lingvistice prezente în limba colocvială pătrund în limba italiană standard, astfel încât putem vorbi de varietatea lingvistică numită limba italiană de uz mediu.

Gramaticile tradiționale ale limbii italiene, deși semnalează marea mobilitate a elementelor constitutive ale propoziției, sunt de acord cu afirmația că este posibilă stabilirea unei topici de bază de la care să se pornească și anume: S+P+CO. Astăzi mulți lingviști italieni sunt interesați de limba vorbită spontană. Începând cu anii '80 ai secolului trecut a luat naștere o adevărată dezbatere lingvistică în jurul fenomenelor sintactice și textuale ce privesc sintaxa segmentată și topica propoziției, considerate ca fiind caracteristice limbii italiene vorbite spontane. Unul din textele cele mai citate este *La Grande grammatica di consultazione* de Lorenzo Renzi, apărută în 1988 [4].

Vom examina pe scurt cele mai importante fenomene ale sintaxei segmentate în limba italiană colocvială .

Din punct de vedere diacronic, dislocarea[5] la stânga a complementului direct, reluat de un pronume personal, forma scurtă, apare deja în „actul de naștere" al limbii

[4] L. Renzi, *Grande grammatica di consultazione*, vol.I, Bologna, Il Mulino, 1988

[5] G. Berruto, *Sintassi e morfologia della lingua italiana d'uso*, Roma, Bulzoni, 1985, p.59 explica apariția termenului de „dislocare" care a fost introdus de Bally și înseamnă

italiene, *Il Placito capuano* din anul 960: *„Sao ko kelle terre per kelle fini que ki contene, trenta anni le possette parte sancti Benedicti"* (*So che quelle terre, entro quei confini che qui si descrivono, trent'anni le ha possedutel'amministrazione patrimoniale di San Benedetto*).

Dislocarea la stânga transferă în poziție inițială elementul constitutiv al propoziției care se dorește emfatizat /accentuat: *Il francese, lo parlo bene*, transformat în temă și reluat apoi de un pronume personal forma scurtă (clitico in italiană) în a doua parte a propoziției. În schimb, în cazul dislocării la dreapta, apare la începutul propoziției un pronume personal care anticipă respectivul constituent: *Lo parlo bene, il francese*. Dislocarea la dreapta este foarte frecventă în întrebările care nu presupun un răspuns, întrebările retorice: *La conoscete, l'educazione?* Astfel de construcții tind spre cristalizare, din pricina frecvenței.

Într-o propoziție în care este prezentă dislocarea, de obicei, subiectul nu este exprimat: *L'ho letto, il libro*, exemplu de dislocare la dreapta; în schimb, când este exprimat, se va plasa ori la sfârșitul propoziției: *Il pane, l'ho comprato io*, ori după elementul dislocat: *Il pane, io l'ho comprato,* ori la începutul propoziției: *Io, il pane, l'ho comprato.*

În dislocarea complementului direct al unui verb tranzitiv sau al subiectului, dacă elementul constitutiv este un substantiv fără articol, reluarea lui pronominală se va face cu particula pronominală ne, intraductibilă în limba română, iar substantivul va fi precedat de prepoziția di: *(Di) pane, qui non ne portano.*

(Di) turisti, ne vengono da tutto il mondo.

Dacă complementul direct este însoțit de un adverb de cantitate, acesta poate rămâne în poziție postverbală, iar particula ne îl va relua în interiorul propoziției: *(Di) pane, ne mangia molto*. În unele cazuri se poate disloca adverbul: *Ho letto molti libri/Molti, ne ho letti.*

Dacă complementul direct dislocat este reprezentat de un pronume personal, forma accentuată, pronume deictic de persoana I sau a II-a, poate fi precedat doar în limba vorbită de prepoziția a, marcă a cazului dativ și nu a cazului acuzativ: *A me, non mi invitano. A voi, non vi vogliono alla festa.*

Există și situația în care un complement sociativ (complemento di compagnia în limba italiană) sau instrumental este introdus de o sintagma prepozițională. Dislocat, va fi reluat de particula pronominală intraductibilă în limba română, în acest caz, ci: *Con Maria, non ci voglio neanche parlare.*

Cu unele verbe modale (i verbi servili) : *dovere, sapere, volere, potere* urmate de infinitivul unui verb, nu se mai reia verbul respectiv: *Partire subito, saremmo potuti anche noi.* Sau : *Partire, avremmo potuto anche noi.*

Și propozițiile pot fi dislocate în interiorul unei fraze : *Che possa venire oggi, lo crede anche Maria. Di venire da me, me l'avevi promesso... Lo so che non è venuto.* În acest caz, reluarea propoziției se face cu ajutorul pronumelui personal neutru, lo.

---

deplasarea, mutarea unui constituent al propoziției din poziția sa normală în altă poziție pentru a fi pus în evidență.

Acelaşi fenomen se înregistrează şi prin dislocarea participiului trecut, în construcţiile cu verbul auxiliar *avere*: *Spedito, non lo ha, di sicuro.*

În cazul dislocării verbului la modul infinitiv sau la participiu, apare uneori reluarea acestor forme verbale în cadrul propoziţiei: *Mangiare, non vuole mangiare niente* sau reluarea se poate face cu o formă nepersonală a verbului: *Mangiare, non mangia niente* [6].

Numele predicative (Complementele predicative, în limba italiană) utilizate cu verbele *essere, sembrare, diventare, rimanere, tornare, riuscire* dislocate la stânga cer reluarea lor facultativă printr-un pronume personal neutru: *Orgoglioso, non lo è mai stato. Onesto, è diventato solo dopo l'incidente. Sincero, non (lo) sembra. Bravo, non è riuscito essere.*

Dislocarea la dreapta este mai puţin frecventă decât dislocarea la stânga a unui element constitutiv al propoziţiei. Elementul deplasat la dreapta nu este cel asupra căruia se insistă şi este anticipat de un pronume personal, forma scurtă, plasat la începutul propoziţiei: *Le regalerò una sciarpa, alla zia. Te ne ho già parlato di quell'affare!* În ultimul exemplu, elementul dislocat este anticipat de particula pronominală intraductibilă, ne. Elementul dislocat este un complement indirect, dar putem disloca si complementul direct si complementul de loc, ce va fi reluat în cele mai dese cazuri de particula adverbială ci, intraductibilă în limba română: *L'hai vista oggi, Maria? Non ci vado mai in quel ristorante. Ci torno martedi, a Roma.* Dislocările sunt exemple de redundanţă pronominală şi adverbială, specifice limbii italiene vorbite.

Prin dislocarea la dreapta a elementului propoziţiei, vorbitorul se asigură ca s-a facut înţeles de interlocutor: *Anch'io lo bevo freddo, il caffè.*

Un alt fenomen al topicii marcate în limba italiană este tema suspendată sau tema liberă. La fel ca dislocarea la stânga, tema liberă este uşor accentuată şi este despărţită de restul propoziţiei printr-o întrerupere a intonaţiei. Tema liberă poate fi considerată şi un caz tipic de anacolut, de structură sintactică imperfectă, trunchiată, în care sintagma suspendată la începutul propoziţiei nu are o poziţie sintactică riguros precizată în interiorul propoziţiei[7]: *Giorgio, non gli ho detto nulla. Mario, queste cose, non gli piacciono. Maria, non c'è stato niente da fare. Giorgio, Maria, Mario* sunt elementele (temele) suspendate şi pot fi reluate printr-un pronume personal forma scurtă, sau, nu. Există şi situaţia în care elementul suspendat la începutul propoziţiei poate fi reluat nu de un pronume, ci de un pronume sau adjectiv demonstrativ sau de o sintagmă nominală: *Andrea, non voglio vedere questo ragazzo.*

O propoziţie poate conţine în limba italiană mai multe elemente dislocate, însă doar un singur element suspendat: *Mario, a Gianna, i gioielli, non glieli compra mai.* (două substantive: *a Gianna,* cu funcţia sintactică de complement indirect şi i *gioielli,* cu funcţia sintactivă de complement direct, reluate apoi de pronumele personale reunite în cazul dativ – *gli* şi *li* în cazul acuzativ. Dacă într-o propoziţie se

[6] G. Salvi, L. Vanelli, *op.cit.*, p. 310

[7] Cecilia Adorno, *La grammatica italiana*, Milano, Mondadori, 2003, p. 139.

află ambele construcții sintactice, tema liberă și dislocarea la stânga, tema liberă va fi situată la începutul propoziției: *Maria, il giornale, lo compra per il marito.*

Topicalizarea sau focalizarea contrastivă este o altă construcție sintactică marcată care se obține prin antepunerea unui element constitutiv al propoziției ca element nou, în contrast cu contextul. Acest element nou se situează la începutul propoziției, se desparte de restul propoziției printr-o virgulă și este mereu urmat de verb: *Ho visto Maria / Claudia, ho visto.* Elementul topicalizat este *Claudia* și propoziția ar putea fi interpretată astfel: *Non ho visto Maria, ma Claudia.* Alt exemplu: *Il vetro è rotto / L'ha rotto LUI, non IO / LUI l'ha rotto, non IO.*

Di pane, ne mangia molto, non di salame. Domani, viene Pietro, non oggi. Astfel se observă că elementul topicalizat poate fi si un adverb sau o sintagmă nominală de cantitate. Poate apărea și ca răspuns la o întrebare, pentru a corecta așteptările interlocutorului: *Hai perso i documenti? I soldi ho perso!*

Dislocarea la stânga, tema liberă și topicalizarea sunt, de fapt, structural, construcții asemănătoare, situând la începutul propoziției un alt element constitutiv al propoziției în locul subiectului. În fenomenul de dislocare, însă, elementul dislocat este mereu reluat de un pronume personal, formă scurtă, situație care nu apare în cazul topicalizării.

Propoziția scindată (întreruptă) are o funcție asemănătoare cu a topicalizării, dar prezintă o structură sintactică mai elaborată: verbul essere + elementul enfatizat / accentuat + che + restul propoziției. Elementul emfatizat poate fi o sintagmă nominală, o sintagmă prepozițională, o sintagmă adjectivală, o sintagmă adverbială sau o întreagă propoziție: *Sono le figlie che hai visto. Eravate voi che avevamo invitato. E te che abbiamo invitato. Sei tu che abbiamo chiamato. E a Pietro che vorrei parlare. E alto che è diventato. E domani che devi partire.* Dacă elementul constitutiv emfatizat al propoziției este o sintagmă nominală cu funcția sintactică de subiect sau de complement direct, verbul essere se acordă cu acest element al propoziției, dar dacă complementul direct este un pronume personal, putem avea atât o forma în cazul nominativ, cu acordul verbului (*Sei tu che abbiamo chiamato*), sau o forma complementară, fără acord (*E te che abbiamo chiamato*) [8].

Dacă elementul emfatizat este subiectul propoziției, poate fi urmat de o propoziție cu verbul la infinitiv introdus de prepoziția a, iar verbul essere poate fi folosit la orice mod și timp verbal: *E stato Giovanni a segnare il goal/ Sarebbe stato Giovanni a segnare il goal / Che sia stato Pietro a lasciare il messaggio?* Dacă verbul essere este la timpul prezent, imperfect sau viitor, verbul după CHE poate fi la orice timp verbal, respectând concordanța timpurilor: *E a Gianni che voglio / volevo / vorrei / ho voluto...parlare.* Dacă, în schimb, verbul essere este la un timp compus sau la perfectul simplu, verbul propoziției va fi la același timp: *E stato lui che me l'ha detto. Fu lei che me lo disse.* Și o sintagmă verbală poate fi emfatizată: *Trovi faticoso studiare? / No, è dare gli esami che trovo faticoso* [9]. *E leggendo molto che si diventa colti.*

[8] G. Salvi, Laura Vanelli, *idem*, p.312.

[9] Cecilia Andorno, *op.cit.*, p.138.

O altă construcție sintactică marcată este propoziția pseudoscindată sau c'è presentativo, împrumutată din limba franceză, formată din particula adverbială ci + verbul essere la persoana a III-a, acordându-se cu timpul propoziției următoare și în persoană cu subiectul sau ramânând mereu la indicativ prezent + elementul emfatizat + che, pronume relativ; informația nouă este astfel fragmentată: *Un gatto sta entrando in giardino – C'è un gatto che sta entrando in giardino* sau *Voi protestate – Ci siete voi che protestate; Ci sarà qualcuno che protesterà – C'è qualcuno che ha protestato – C'era qualcuno che protestava* [10].

Anacolutul sau nominativus pendens, constă în deschiderea propoziției cu tema care, este, de fapt, subiectul logic al propoziției. Acesta rămâne suspendat, izolat față de restul propoziției, dar emfatizat, nereluat de un pronume personal ca în cazul dislocării. Este o construcție tipică conversației spontane, neplanificate: *Io, il morale è alto. Io, i cetrioli mi fanno male* [11].

Anacolutul este prezent și in textele literare cu scop artistic sau pentru o mai mare expresivitate, o alegere stilistică: *Calandrino, se la prima non gli era paruta amara, questa gli parve amarissima.* (Boccaccio); *Quelli che muoiono, bisogna pregare Iddio per loro.* (Manzoni). Anacolutul apare frecvent și în proverbe, maxime populare:

Chi s'aiuta, Iddio l'aiuta. Tanti galli a cantar non fa mai giorno.

Limba vorbită este foarte mobilă, propozițiile sunt simple, uneori întrerupte, neterminate, vorbitorul poate trece de la o idee la alta cu mare rapiditate. Structurile segmentate, schimbarea topicii normale a propoziției converg împreună spre o caracteristică de bază a discursului oral și anume, dorința de a focaliza conversația asupra unui element considerat important.

Începând cu anii '80 ai secolului trecut, studii importante asupra varietății vorbite a limbii italiene atrag tot mai mult atenția cercetătorilor. Un studiu de referință este *Per una caratterizzazione del parlato:l'italiano parlato ha un'altra grammatica?* al lui Gaetano Berruto, apărut în 1985[12] în care alături de o listă lungă a trăsăturilor tipice limbii vorbite, evidențiază patru factori considerați principiile fundamentale de funcționare ale limbii colocviale: *egocentrismul*, o gramatică centrată pe vorbitor, ceea ce motivează centrul de interes, implicarea emotivă, tendința spre emfază, manifestarea deixisului personal); *simplificarea*, reducerea cantitativă a unităților lingvistice, *neplanificarea discursului*, spontaneitatea limbii vorbite; *recepția*, *înțelegerea*, prezența unor elemente apte pentru a îmbunătăți structura discursului și decodificarea lui. Acești factori presupun implicit reguli mai puțin rigide față de cele ale gramaticii limbii standard scrise, reguli care cresc libertatea inițiativei vorbitorilor, dar care nu sunt complet autonome. Concluzia lui Berruto este că limba italiană vorbită nu are o gramatică proprie și că limba scrisă

[10] *Idem*, p.136

[11] C. Beccaria, *Italiano nuovo e antico,* Milano, Garzanti, 1988, p. 125

[12] G. Berruto, in G.Holtus, E.Radke (a cura di), *Gesprochenes Italienisch*, in *Geschichte und Gegenwart*, Gunter Narr Verlag, 1985, pp. 120-149

standard provine din cea vorbită, impunând însă multe restricții complicate și acest fapt poate fi lesne observabil în diacronie[13].

Bibliografie

ANDORNO, Cecilia, *La grammatica italiana*, Milano, Mondadori, 2003

BECCARIA, GianLuigi, *Italiano antico e nuovo*, Milano, Garzanti, 1988

BERRUTO, Gaetano, *Gesprochenes italienisch*, in HOLTUS, G, RADKE E, *Geschichte und gegenwart*, Gunter Narr Verlag, 1985, pp.120-149

CORTELAZZO, Michele, *Italiano d'oggi*, Padova, Esedra, 2000

COVERI, Lorenzo, BENUCCI, Antonella, DIADORI, Pierangela, *Le varietà dell'italiano*, Roma, Bonaci Editore, Università per Stranieri, 1998

RENZI, Lorenzo, *Grande grammatica italiana di consultazione*, II, Bologna, Il Mulino, 1993

SALVI, Giampaolo, VANELLI, Laura, *Nuova grammatica italiana*, Bologna, Il Mulino, 2004

SOBRERO, Alberto, *Introduzione all'italiano contemporaneo*, Bari, Laterza, 1999

[13] G. Berruto, *op.cit.* p. 145

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ASPECTE ALE INFLUENȚEI LIMBII ȚIGĂNEȘTI ASUPRA LIMBII ROMÂNE ACTUALE

DOINA MARTA BEJAN

The history of the direct contact between the Romanian and the gipsies may explain the presence of certain words of gypsy origin in the Romanian language; the development of this influence, its presence in different language registers together with the explanations provided (for these particular words) by the recent Romanian dictionaries constitute the starting point for the major purpose of this paper.

1.1. Influența limbii țigănești asupra lexicului limbii române este modestă și s-a manifestat în variantele neconvenționale ale limbii, argou și limbaj familiar, ca urmare a contactului nemijlocit, mai bine de 700 de ani, dintre vorbitorii de limbă română, populația majoritară și minoritarii țigani.

1.2. Populație originară din nord-vestul Indiei, vorbind o limbă indo-europeană, țiganii au pătruns în sud-estul și centrul Europei între secolele al IX-lea și al XIV-lea, iar în Europa de vest, mai ales în Peninsula Iberică, din secolul al XV-lea[1]; practicând diverse meserii (fierari, căldărari, aurari, geambași, cântăreți, vânzători ambulanți), ei au dus mai mult o existență de nomazi, stârnind, prin felul lor de viață, reacții ostile, înscriindu-se în conștiința și istoria populațiilor europene cu care au venit în contact ca o realitate ciudată, străină, puțin dispusă să se integreze modului de viață al societăților europene.

În țările române, existența țiganilor este pentru prima dată atestată într-un document emis în anul 1385 de domnitorul Dan Vodă, care donează mănăstirii Vodița patruzeci de sălașe de țigani; din hrisoavele păstrate din Evul Mediu românesc, este evidentă realitatea unei stăpâniri domnești asupra țiganilor aflați în stare de robie. Ideile de libertate și avânt revoluționar ce i-au animat pe români în secolul al XIX-lea, în perioada de emancipare a spiritului național, au dus și la recunoașterea anacronismului robiei țiganilor și, în consecință, la necesitatea dezrobirii acestora: în Moldova în 1855, în Țara Românească în 1856, ultimele vestigii ale degradantei situații pentru condiția țiganilor dispărând în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza[2]. Începând cu anul 1860, țiganii din România încep să se diferențieze treptat în două mari categorii: țiganii sedentari, care, fie primind

---

[1] Informații privind istoria țiganilor pot fi găsite în lucrări apărute după 1989: Lucian Cherata, *Istoria țiganilor – origine, specific, limbă*, Editura Z, București, f.a.; Nicole Martinez, *Romii*, traducere de Ana Iovănescu, Editura de Vest, Timișoara, 2001; Niculae Crișan, *Țiganii. Mit și realitate*, Editura Albatros, București, 1999.

[2] M. Kogălniceanu, *Dezrobirea țiganilor*, Editura Academiei, București, 1976, în *Opere*, vol.II, p. 611.

pământ, fie cunoscând diferite meserii, s-au aşezat la marginea satelor şi a târgurilor, şi ţiganii nomazi, care au colindat ţara. Deşi deveniţi cetăţeni liberi, ţiganii au rămas supuşi prejudecăţilor proprii şi ale celor din jur, fiind mereu împinşi spre periferia societăţii, acceptând meserii obscure sau îngroşând rândurile răufăcătorilor (nu întâmplător limbajul argotic al hoţilor cuprinde un număr mare de cuvinte din limba ţigănească).

Despre ţiganii transilvăneni se ştie că s-a încercat sedentarizarea lor prin două decrete date în timpul domniei Mariei Tereza, prin care li se permitea să se stabilească în afara localităţilor şi să posede pământ; împăratul Iosif al II-lea i-a silit pe ţigani să-şi dea copii la şcoală, să înveţe ungureşte, să meargă la biserică şi să-şi muncească pământul care le fusese dat prin decretul de la 1782; efectul acestor reforme a fost benefic pentru ţiganii ardeleni, ei fiind nevoiţi să se integreze în viaţa socială ca agricultori, meseriaşi sau negustori[3].

Istoria ţiganilor în secolul al XX-lea cunoaşte momentul dureros al colonizării din Transnistria, plătit cu multe vieţi, precum şi politica tacită de asimilare, de pierdere a identităţii etnice din timpul comunismului. Revoluţia din Decembrie 1989 a marcat o cotitură în istoria ţiganilor din România, producându-se un complex proces de emancipare socială şi politică. Şi la noi, ca în toată Europa, s-a afirmat mişcarea rromani, formată din numeroase organizaţii neguvernamentale din ţările din întreg spaţiul european, care a încercat să facă o evaluare a moştenirii culturale, o redefinire şi o constituire a identităţii lor etnice minoritare, prin încercările, între altele, de fixare în scris a limbii romani, prin respingerea numelui etnic impus şi stigmatizant *ţigan*.

1.3. Cuvântul *ţigan* îşi are originea în denumirea tribului de origine al ţiganilor, din nordul Indiei, care se numea Cingar, Cengar, Tengaris sau Ţingaris. Istoric, acest cuvânt este deplin justificat şi este singurul folosit în decursul a câtorva sute de ani în toate documentele româneşti referitoare la existenţa ţiganilor. Cuvântul *rom(á)*, în limba ţigănească, are semnificaţia de `ţigan`, este cuvântul cu care ei se numesc, adică *romi* sunt toţi cei ce aparţin etniei ţigăneşti, în contrast cu toţi cei ce nu aparţin populaţiei ţigăneşti, indiferent cărei etnii aparţin, şi care se numesc *gajo*.

Se poate spune că ar exista o echivalenţă între cei doi termeni, dacă facem abstracţie de faptul că *rom* are semnificaţia de `ţigan` doar într-o clasificare care presupune oamenii împărţiţi în două categorii *rom(á)*(ţigani) şi *gajé* (neţigani). Totuşi, dată fiind starea socială a ţiganilor în decursul mai mutor secole, denumirea *ţigan* poartă în sine o puternică încărcătură peiorativă, existând expresii ce conţin acest termen în sens depreciativ (*S-a înecat ca ţiganul la mal; Ţiganul tot ţigan este; Murdar ca un ţigan; Ţiganul ajuns împărat etc.)*.

După primul război mondial apare pentru prima dată în documentele din România cuvântul *rom* pentru a-l înlocui pe cel de *ţigan*. Această înlocuire a fost impusă de întemeietorii „Uniunii Generale a Romilor din România" (1920) în ideea de a elimina din mentalitatea oamenilor prejudecăţile şi ironiile legate de cuvântul

[3] Lucian Cherata, *Istoria ţiganilor*, Editura Z, Bucureşti, f.a., p. 37.

țigan ce condensa în el lungul șir de umilințe și servituți la care fusese supusă populația țigănească. Deci nu există *țigani* și *romi*, există o singură etnie, cea țigănească, denumită prin două cuvinte: *țigan* și *rom*, care desemnează aceeași realitate și care sunt la fel de justificate, deoarece primul vine din istoria țiganilor, iar celălalt din limba lor[4].

2.1. Interesul pentru influența limbii țigănesti asupra limbii române a fost resuscitat de apariția în ultimii ani a mai multor lucrări lexicografice[5] care înregistrează cuvinte din argou, jargon, limbaj popular, familiar sau colocvial; se atrage astfel atenția asupra dificultății de a delimita în mod clar variantele neconvenționale ale limbii utilizate, de obicei, în comunicarea informală, de anumite grupuri sociale, profesionale, de vârstă etc. În această înprejurare, termenul *argou* trebuie interpretat în sensul cel mai larg: „Argoul contemporan, [este o] variantă de circulație destul de largă, în care latura practică de păstrare a secretului, definitorie pentru argoul clasic – al hoților –, e înlocuită de spiritul de frondă și de nevoia de expresivitate"[6]; ca urmare, în corpusul dicționarelor amintite sunt alăturați termeni proveniți din limbajul infractorilor, din jargoane profesionale, vulgarisme, „țigănisme", jargonul copilăriei, expresii familiare.

2.2. Categoria țigănismelor reprezintă, prin număr și frecvență, așa cum a stabilit Iorgu Iordan[7] încă din perioada interbelică, majoritatea împrumuturilor din argoul românesc. „Din rațiuni explicabile în plan social, cele mai multe dintre acestea aparțin argoului răufăcătorilor, unde funcția lor este esențialmente criptică. Ele denumesc codificat diverse tipuri de infracțiuni (*solovast* furt din buzunare`; *ciorimos* `furt`; *șinimos* `tâlhărie cu lovituri de cuțit; *hohaiseală* `escrocherie cu aur sau cu alte metale prețioase false`), obiectul acestora (*somnacai, șumracai* `aur`, *phirnitor* `ceas`; *grast* `cal`; *balo* `porc`), organele de ordine (*harcumar, țifler* `polițist`) și închisoarea (*hândeali* `pușcărie`)"[8]. O serie de expresii sau cuvinte țigănești sunt utilizate ca formule de avertizare în limbajul infractorilor: *avelo caralo*! `vine polițistul!`; *garău!* `ascunde!`; *siles!* `lovește cu cuțitul`sau sunt utilizate ca denumiri ale organelor genitale (*belengher, carici, cocar, mandaras* `penis`; *mingeacă* `vulvă, vagin`) și ale actului sexual (*a buli* `a avea contact sexual`). În D.Arg. cuvintele amintite sunt însoțite de mențiunea *țig.* (țigănism),

[4] Id., ibid., p. 70

[5] Lucrările lexicografice unilingve apărute în ultimele două decenii: Traian Tandin, *Limbajul infractorilor*, Editura PACO, București, 1993; Nina Croitoru Bobârniche, *Dicționar de argou al limbii române*, Editura Arnina, Slobozia, !996; Anca Volceanov, George Volceanov, *Dicționar de argou și expresii familiare ale limbii române*, Livrepress, București, 1998; Nina Croitoru Bobârniche, *Dicționar de argou al limbii române*, ediția a doua, revizuită și adăugită, Editura Arnina, Slobozia, 2003; George Volceanov, *Dicționar de argou al limbii române*, Editura Niculescu, București, 2007 (D. Arg.).

[6] Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității București, 2003, p. 219.

[7] Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, ediția I, Institutul de Lingvistică Română, București, 1944, p. 343.

[8] Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influență, creativitate*, Editura BIC ALL, București, 2005, p. 127.

fiind cuvinte ţigăneşti neinteligibile pentru vorbitorul român din afara cercului argotizanţilor.

De la unele cuvinte ţigăneşti pătrunse în argou au fost create derivate cu conotaţii vulgare sau peiorative, pe care DEX [9] nu le înregistrează, considerându-le tabu: de la *bulan* `picior` s-au format *a bulăni* `a lovi în picior`; *bulănoasă,* s.f., adj., `1. femeie cu picioare lungi şi frumoase`; `2. femeie cu picioare groase`; *bulăneală,* s.f., `(la fotbal) lovirea intenţionată a picioarelor adversarului`; de la *a buli* `1. (vulg. despre bărbaţi) a avea contact sexual cu o femeie`, `2. a fura`, `3.a lovi, a bate`, `4. a strica, a deteriora`; *bulеală,* `1. (vulg.) deteriorare`, `2. contact sexual`; *bulit,-ă* `1.lovit`, `2.furat`, `3.deteriorat, furat`; de la *muie* `1. (arg.) gură`, `2. contact sexual oral`; s-a derivat: *muist* `1. bărbat care practică contactul sexual oral (cunilingus)`, `2. informator al poliţiei`; *muistă* `femeie care practică contactul sexual oral (felaţie)`; *muian* `(vulg.) faţă, figură`.

2.3. În acelaşi dicţionar (D.Arg.) se întâlnesc şi alte cuvinte de origine ţigănească, cărora autorul nu le mai indică sursa, întrucât ele au pătruns în fondul lexical al limbii române vorbite, fiind însuşite şi întrebuinţate de mare număr de vorbitori; dovadă a circulaţiei lor este faptul că de la ele s-au creat derivate, folosite în varianta familiară a limbii române. Prezentăm, pe baza cercetării comparative a D.Arg. şi a DEX, familiile lexicale dezvoltate de la elemente ţigăneşti din argou înregistrate în D.Arg., şi care apar înregistrate în DEX'98 cu menţiunea argotic şi/sau familiar:

-baftă, s.f.,'noroc'; < ţig. **baht** (DEX); derivat *băftos,* adj.,'norocos' (marca diastatică: arg. şi fam.);

-benga$_1$ s.f., 1.'drac, diavol' 2.'boală incurabilă' 3.'nenorocire, rău'; < ţig. **beng(a)** (DEX); în expresii: *a da benga (în cineva)* 1.`a înnebuni`, 2.`a se îmbolnăvi`, *a lua benga (pe cineva)* 1.`a lua dracul` (pe cineva), 2.`a o păţi`, 3.`a muri`; derivat*: bengos,-oasă* `excelent, formidabil, grozav` (marca diastratică: fam.);

-cafti, vb.tr., `a lovi, a bate`; < ţig. **cafti** (DEX); derivate: *caftit,-ă* adj.,`lovit, bătut`; *caftangiu,* s.m., `bătăuş` (marca diastratică: arg.);

-a ciordi, vb.tr., `a fura lucruri mărunte, a şterpeli`, < ţig.**cior,** (participiul **ciordiom**) (DEX); derivate*:`ciordeală`,* s.f., `faptul de a ciordi, şterpeleală` (ciordi+suf.-eală); *ciordit,-ă* adj.,`furat`, *ciorditor,* s.m., `hoţ de mărunţişuri` (marca diastratică: fam.);

-gagică, s.f., 1.`femeie, tipă` 2.`prietenă, iubită, amantă`, < ţig. **gagi** `femeie neţigancă (DEX); derivate: *gagicuţă,* s.f., `puştoaică, fetişcană`; *gagic,* s.m., `amant, iubit` (derivat regresiv); *gagiu,* s.m., 1.`om, persoană, tip, individ`; 2.`amant, iubit, concubin` (gag[ic] + suf. –iu); *gagicar,*s.m., `bărbat afemeiat`; *gagicăreală,* s.f., `inconstanţă într-o relaţie, flirt (cu cineva)`; *a gagicări,* vb., `a flirta cu cineva` (marca diastratică: arg.);

-a hali, vb., 1.`a mânca lacom şi repede`, 2.`a prinde, a captura`, 3.`a învinge`, < ţig. **halo** (DEX); derivate: *haleală* ,s.f., `faptul de a mânca cu lăcomie; (concr.) ceea ce se mănâncă`, mâncare; *haleu,* adj.invar., `mâncău`; *halit,* s.n.,

[9] ***, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1998

`faptul de a hali`; *halimos*, s.n., `mâncare`; expresie în argou: *halitoare de copii cruzi* `femeie care practică sex oral` (marca diastratică: fam.);

-mișto, s.n.,` ironie, batjocură`; adj.invar.,`(foarte)bun`,`(foarte) frumos`; adv. `frumos`; >țig. **mišto** (DEX); derivate: *mișțocar,-ă* I adj., 1.`ironic, batjocoritor`; 2.`glumeț`; 3.`frivol, neserios`; II.s.m.,`vorbitor de argou`; *mișțocăreală*, s.f.,` ironie, batjocură`; *a mișțocări,*vb., `a ironiza, a persifla, a batjocori` (marca diastratică: arg.);

-mardi, vb., `a bate, a lovi, a trage cuiva o bătaie zdravănă`; < țig.**mardo;** derivate: *mardeală,* s.f., `bătaie (zdravănă)` (mardi + suf.-eală) (marca diastratică: arg.);

-matosi, vb., `a se îmbăta`; < țig.**matosi** (DEX); derivate*: matosire*, s.f., `beție, stare de ebrietate`; *matosit,-ă,* adj.,` beat` (marca diastratică: pop.și fam.);

-nasol,-oală, adj.,1.(despre oameni) `urât, ridicol`; 2.(despre obiecte) `de proastă calitate`, `urât`, `uzat`, `caraghios`; 3.(despre situații) `cu urmări nefaste`; < țig.**nasvalo** `bolnav`, **nasúl**` rău, meschin`(DEX); derivat: *nasulie,* s.f., 1.`lucru sau acțiune rea, aducătoare de necazuri`, 2.`situație nedorită, încurcătură, complicație` (marca diastratică: arg.);

-șucar,-ă, adj., (despre oameni) frumos; < țig. **șukár** (DEX); *șucăr*, I. s.n.,gălăgie, scandal, supărare, în expresie*: a ieși cu șucăr mare* `a ajunge la un conflict violent`; II.s.m.pl.*șucări*, hoț; derivate: *șucăreț,-eață*, s.m.,s.f.,adj., (om) hâtru, comic; zglobiu; *șucăreală*, s.f., supărare (șucări + suf.-eală); *a șucări*, I vb.r., a se supăra; II vb.t.a supăra, a mânia, a scoate din sărite (pe cineva); *șucărit,-ă*, adj., supărat (marca diastratică: arg.).

Familiile lexicale de mai sus, predominant expresive, fac trecerea de la argou la limbajul familiar curent și de aceea considerăm că păstrarea doar a unei singure mărci diastratice la astfel de cuvinte, nu reflectă dinamica internă a lexicului actual și „permeabilizarea" granițelor dintre registrele stilistice ale limbii.

La lista prezentată mai sus se pot adăuga și alte cuvinte țigănești înregistrate în D.Arg. fără mențiunea *țig.*, neînregistrate în DEX, dar prezente în *Noul dicționar universal al limbii române*[10] cu marca diastratică familiar sau, mai rar, argotic*: bișțari,* s.m.pl., `bani`(arg.) < țig. **bišto** `al douăzecilea`; *a dili,*`1.vb.t., a lovi, a plesni, a izbi: în expresie *a dili o labă*: a da un pumn`; `2.vb.r. a se sminti, a se ,țăcăni`; (fam.) < țig. **da, dilo**; (derivate: *diliu, dilie, dilit, dileală*); *a pili*, `I vb.t.,a bea în exces o băutură alcoolică`, `II vb.r., a se îmbăta (fam.)`; < țig. **pilo;** (derivate: *pilit, pileală*); *a soili*,.vb.i., a dormi, (arg.) < țig. **soilo**; (derivat: *soileală*); a *ușchi,*` I vb., a fura`; `II vb.1.a înnebuni, a se sminti`, `2.a se retrage în grabă, a pleca precipitat, a fugi`, `3.a pleca în străinătate cu intenția de a nu se mai întoarce în țară`; (arg) < țig. **ušti;** (derivate: *ușchit, ușcheală*); *zbanghiu,* adj, `1. sașiu`,`2.flușturatec`; (fam.); < țig. **bango** `răsucit, strâmb`.

Dacă comparăm lista cuvintelor țigănești înregistrate în dicționarele actuale ale limbii române, cu cea din 1944 a lui Iorgu Iordan, constatăm că modificările numerice care apar se explică, mai ales, prin capacitatea derivativă a acestor cuvinte

[10] Ion Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române*, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2006.

în registrul familiar al utilizării limbii; „originea (lingvistică şi, implicit, socială) a unui cuvânt este simţită de subiectele vorbitoare, indiferent dacă acestea pot ori nu s-o identifice, şi, în consecinţă, apreciată la justa ei valoare, graţie unui fel de instinct, care se dezvoltă prin iniţiere în ambianţa intelectuală şi morală creată de contactul cu furnizorii, direcţi ori indirecţi, ai cuvintelor"[11]. Rămâne de actualitate afirmaţia lui Mihai Eminescu că limba este „măsurariul civilizaţiunii unui popor".

[11] Iorgu Iordan, *op. cit* , p. 343.

BCUIASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ASPECTE DE METODĂ PRIVIND ADAPTAREA FONETICĂ, ÎNCADRAREA MORFOLOGICĂ ŞI ASIMILAREA SEMANTICĂ A NEOLOGISMELOR ROMÂNEŞTI LITERARE DE ORIGINE ENGLEZĂ

MIHAELA BUZATU

We are going to deal with the adaptation of the English words into Romanian literary language.

In this way, we choose a number of Anglicisms from the Romanian dictionary – *Marele dicţionar de neologisme* – by Florin Marcu, Bucharest, SAECULUM I.O., 2002. This is the latest Romanian dictionary of neologisms. We try to follow certain criteria in our analysis:

a) *the phonetical adaptation* of the Anglicisms; we focus on the pronunciation, the spelling and the stress of the Anglicisms into Romanian literary language.

b) *the morphological framing* of the Anglicisms into Romanian. We point out general aspects concerning the grammatical categories of nouns, such as: gender, number, case, then we reveal certain features of the verbal conjugation and in the end of our paper, we try to present different characteristics of the variable/invariable adjectives etc.

c) *the semantic assimilation of the Anglicisms* into Romanian literary language;

d)/e)/f) certain *types of synonyms*, *antonyms*, *paronyms* and *homonyms* of the Anglicisms into Romanian literary language.

We specify that the theoretical part of our paper is followed by a practical one, in order to offer a complete image of the process of adaptation of English element into Romanian literary language. (*Methodological Aspects viewing the Phonetical Adaptation; Morphological Framing and the Semantic Assimilation of the English Element into Romanian Literary Language*).

În urma analizei lexematice, ce a vizat studierea diferitelor aspecte ale adaptării fonetice, încadrării morfologice şi asimilării semantice a împrumuturilor englezeşti, vom trage câteva concluzii statistice referitoare la adaptare, urmărind cele trei niveluri:

1) Nivelul fonetic

În ceea ce priveşte **registrul vocalic**, se poate remarca o încercare generală de a găsi echivalentul cel mai apropiat posibil în limba română:

[a:] > [a] – *minicar*, *marc*, *marcher*, *lasting*, *staff*, *start*, *star*, *supermarket*, *malm*, *master*

[Λ] > [u] – *mustang*, *upercut*

[Λ] > [a] – *bluf*

[æ] > [a] – *mango, mangrove, malapropism, man, tenisman, manifold, mass-media, maser, maxi, mustang, standard, stand, brand, managerial*

[u:] > [u] – *cool*

[i] > [e] – *mass-media*

[e] > [i] – *debater*

[ə] > [e] – *master, marcher, mister, broker, suporter, lider, aisberg, ambient, mixer, computer, broker, suporter, supermarket, interview*

[ə] > [a] – *monitorial, musical, standard, decisional, decadal, semifinal,*

[ə] > [u] – *suporter*

[ɔ] > [o] – *monitor, modul, hot, soccer, bodyguard, body*

[i:] > [i] – *spleen, beef-steak, leasing*

În cazul diftongilor se observă aceeaşi tendinţă de a găsi diftongi asemănători:

[iə] > [ia] – *monitorial, managerial*

[ou] > [au] – *voucher*

• sau de monoftongare:

[ei] – [e] – *beef-steak, training*

[ou] > [o] – *motel, mangrove, roastbeef, goal, mango*

[ju] > [u] – *modul, modular, interview, supermarket*

[əu] > [o] – *bonus*

Consoanele nu creează probleme deosebite:

[z] > [s] – *maser, malapropism, leasing*

• întărirea pronunţiei lui **r**: *minicar, marc, master, supermarket, star, mixer, maser, suporter*

[ŋ] > [ng] – *marketing, miting, mustang, trening/training, living, mango*

[tʃ] > [č] – *match/meci*

[dʒ] > [ğ] – *bridge*

Din punct de vedere formal, 40% din cele 100 de lexeme discutate au o ortografie românească, iar restul şi-au păstrat ortografia englezească.

Lista cuvintelor cu ***ortografie românească***: *marc, marcher, mastif, meci, miting, modul, maus, gol, loialitate, lider, living, motel,* (a) *lifta, nord, aisberg, decadal, ambient, aisfild, bovindou, şou, blugi, faşionabil, biftec, decizional, semifinală, şort, stres, megavolt, cocteil, lastic, tenis, ofsaid, suporter, start, trening, gol, rosbif* etc.

Lista cuvintelor cu ***ortografie englezească***: *leasing, lobby, look, make-up, malapropism, malm, -man, management, manager, managerial, -ă, mango, mangrove, manifold, marker, marketing, maser, mass-media, master, maxi, minicar, miss, mister, mixer, modular, -ă, monitor, monitorial, -ă, musical, music-hall, mustang, upercut, summit, site, standard, stand, computer, cash, spleen, debater, deadwood, dealer, dealing, display, trend, brand, cool, star, supermarket, print, business, bonus, hot, soccer, bodyguard, body, broker, bridge, bluff, voucher, chat, staff, single, week-end, training.*

Din punctul de vedere al pronunţiei, evidenţiem cuvintele (40%) care au o pronunţie impusă de forma acustică, englezească:

make-up, maus, look, leasing, aisberg, aisfild, lider, marker, music-hall, management, musical, upercut, summit, site (sait), cocteil (coktail), cash („caş"), spleen, debater, meci (match), deadwood, business, dealer, dealing, display, show (şou), brand, cool, hot, soccer, bodyguard, body, broker, bridge, bluff, voucher, ofsaid, chat, single, week-end, training.

Însă din cele 100 de cuvinte discutate, există unele care au o pronunţie impusă şi de forma grafică (aproximativ 60%). Acestea sunt:

loialitate, living, lifta, ambient, nord, bovindou, malapropism, malm, -man, management, manager, managerial, -ă, mango, mangrovă, manifold, marchér/márcher, maser, mass-media, master, mastif, maus, maxi, meci, megavolt, minicar, miss, mister, miting, mixer, modul, modular, -ă, monitor,

monitorial, -ă, motel, mustang, şort, site (sait), stres, standard, stand, tsunami, cocteil (cocktail), lider (leader), lobby, computer, blugi, decadal,

-ă, decizional, -ă, trend, show (şou), star, supermarket, semifinală, gol, faşionabil, print, biftec, bonus, aisberg, aisfild, interviu, lastic, tenis, staff, suporter, start, trening, gol, rosbif.

Menţionăm că 8 lexeme din cele precizate anterior au o pronunţie impusă atât de forma grafică, cât şi de cea acustică: *site* (sait), *cocteil* (cocktail), *show* (şou), *aisberg, aisfild, management, meci, maus* etc.

În ceea ce priveşte accentul, în general (în cazul modificărilor), acesta este plasat pe ultima/penultima silabă (accentuare oxitonă, respectiv, paroxitonă): *malapropísm, managér, manageriál, mangróve* etc.

2) ***Nivelul morfologic***

Referitor la nivelul precizat, o atenţie deosebită trebuie acordată stabilirii statutului morfologic al cuvintelor. *Substantivele* sunt cele mai numeroase (optzeci şi opt de substantive = 87%) şi-au fost preluate şi acceptate de limba română, fiind implicate în procesul de adaptare. Stabilirea genului depinde, în cea mai mare parte, de trăsăturile semantice (sex, animat) ale lexemelor. Conform *Gramaticii Academiei*[1], **genul masculin** este atribuit cuvintelor ce se referă la animate bărbăteşti şi cuvintelor denumind inanimate care prin tradiţie sau analogie sunt considerate masculine. **Genul feminin** este atribuit cuvintelor ce denumesc animate feminine sau cuvintelor ce se referă la inanimate care prin tradiţie sau analogie sunt considerate feminine. **Genul neutru** este specific substantivelor ce denumesc inanimate, precum şi celor generice care indică o colectivitate.

Adjectivele (în opinia Georgetei Ciobanu) sunt împrumuturi mai recente care au forme destul de stabile (în sensul că nu prezintă variante) şi fac parte din categoria cuvintelor neadaptate. Din cele 100 de anglicisme discutate, doar nouă sunt adjective (9%): *managerial, -ă, maxi, modular, -ă, monitorial, -ă, decadal, -ă, cool, faşionabil, hot.* Dintre acestea aproximativ 3% sunt invariabile în română, iar restul de 6% au caracter flexionar: *managerial, -ă, -i, -e.*

Verbele se adaptează uşor normelor limbii române actuale. Majoritatea verbelor aparţin conjugării I în limba română: (a) *lifta, print* şi *chatui.*

Lista cuvintelor ce s-au încadrat în clasa ***substantivelor*** *neutre* (80%): *leasing, lobby, look, living, aisberg, ambient, aisfild, nord, bovindou, make-up, malapropism, malm, management, -man, mango, manifold, marc, marker, marketing, maser, mass-*

media, *master*, *mastif*, *meci*, *megavolt*, *minicar*, *miting*, *mixer*, *modul*, *motel*, *music-hall*, *upercut*, *summit*, *şort*, *site*, *stres*, *standard*, *stand*, *tsunami*, *cocteil*, *computer*, *cash*, *spleen*, *deadwood*, *dealing*, *display*, *trend*, *brand*, *show*, *stand*, *supermarket*, *goal*, *business*, *bonus*, *soccer*, *body*, *bridge*, *bluff*, *interviu*, *lastic*, *voucher*, *tenis*, *ofsaid*, *chat*, *staff*, *start*, *single*, *week-end*, *training*, *rosbif*.

Lista cuvintelor ce s-au încadrat în clasa ***substantivelor*** de gen *masculin* – 15 cuvinte (15%): *manager*, *mango* (pom), *marcher*, *master* (stăpân), *mastif*, *megavolt*, *mister*, *mustang*, *maus*, *debater*, *monitor*, *lider*, *bodyguard*, *broker*, *suporter*. Lista cuvintelor ce s-au încadrat în clasa ***substantivelor*** de gen *feminin* – 5 cuvinte (5%): *mangrovă*, *miss*, *semifinală*, *loialitate*, *mass-media* (când lexemul este considerat un substantiv feminin).

Se observă că substantivele englezeşti s-au înscris cu preponderenţă în limba română, în categoria substantivelor neutre.

Lista cuvintelor care au păstrat ***clasele morfologice*** din limba engleză – 90 de cuvinte: (90%): make-up (subst.), marker (subst.), mixer (subst.), malapropism (subst.), marketing (subst.), modul (subst.), malm (subst.), maser (subst.), modular (adj.), management (subst.), miting (subst.), monitorial (adj.), manager (subst.), mastif (subst.), motel (subst.), managerial (adj.), maxi (subst., adj.), musical (subst.), mango (subst.), megavolt (subst.), music-hall (subst.), mangrovă (subst.), minicar (subst.), mustang (subst.), marcher (subst.), mass-media (subst.), hot (adj.), soccer (subst.), bodyguard (subst.), body (subst.), broker (subst.), bridge (subst.), bluff (subst.), interviu (subst.), lastic (subst.), voucher (subst.), tenis (subst.), ofsaid (subst.), chatui (verb), staff (subst.), suporter (subst.), start (subst.), single (subst.), week-end (subst.), training (subst.), goal (subst.), rosbif (subst.), lider (subst.), leasing (subst.), lobby (subst.), look (subst.), loialitate (subst.), living (subst.), lifta (verb), aisberg (subst.), ambient (subst.), aisfild (subst.), nord (subst.), bovindou (subst.), upercut (verb), summit (subst.), site (subst.), stres (subst.), standard (subst.), stand (subst.), tsunami (subst.), cocteil (subst.), computer (subst.), cash (subst.), blugi (subst.), spleen (subst.), debater (subst.), deadwood (subst.), dealer (subst.), dealing (subst.), decadal, -ă (adj.), decizional, -ă (adj.), display (subst.), trend (subst.), brand (subst.), cool (adj.), show (subst.), star (subst.), supermarket (subst.), semifinală (subst.), goal (subst.), faşionabil (adj.), print (verb), business (subst.), biftec (subst.), bonus (subst.).

Lista cuvintelor care au redus numărul ***claselor morfologice*** din limba engleză – 24 de cuvinte (30%): 1) *manifold* (s. din s., adj.); 2) *marc* (s. din s., vb.); 3) *master* (s. din s., adj., vb.); 4) *meci* (s. din s., vb.); 5) *miss* (s. din s., vb.); 6) *monitor* (s. din s., vb.); 7) *mouse* (s. din s., vb.); 8) *mister* (s. din s., vb.); 9) *lastic* (s. din adj., adv.); 10) *single* (s. din s., adj.); 11) *look* (s. din s., verb); 12) *make-up* (s. din s., verb); 13) *şort* (s. din s., adj., verb); 14) *stand* (s. din s., verb.); 15) *stres* (s. din s., verb); 16) *cash* (s. din s., verb); 17) *cool* (adj. din adj., verb); 18) *brand* (s. din s., verb); 19) *trend* (s. din s., verb); 20) *show* (s. din s., verb); 21) *star* (s. din s., verb); 22) *business* (s. din s., verb); 23) *bonus* (s. din s., verb); 24) *print* (s. din s., verb).

3) ***Nivelul semantic***

În ceea ce priveşte nivelul semantic, există o serie de dificultăți specifice oricărui studiu de semantică. Majoritatea fenomenelor semantice, înregistrate în lucrare vizează ***restrângerea semantică***.

Lista cuvintelor care au redus ***polisemia*** la ***monosemie*** – 13 cuvinte

• *make-up, mangrove, mister, malapropism, man, marc, monitorial marcher, -maus, manager, master, meci, managerial.*

Lista cuvintelor care şi-au păstrat ***polisemia***:

1) *management*	4) *marketing*	7) *modul*
2) *manifold*	5) *miting*	8) *monitor*
3) *marker*	6) *mixer*	9) *lider*

Lista cuvintelor care şi-au păstrat ***monosemia***:

1) *malm*	4) *mango*	7) *mass-media*
2) *mastif*	5) *maxi*	8) *megavolt*
3) *motel*	6) *musical*	9) *mustang*

Lista cuvintelor care au dezvoltat ***sensuri noi*** în limba română: *maser, stres, leasing, miss, mister, hot, trend, brand, stres, minicar, modular* etc.

Din cele 350 de sensuri globale din limba engleză, au pătruns în limba română, doar 100.

Domeniile în care au pătruns anglicismele discutate în lucrare sunt:

- ***economie***: *management, manager, managerial, manifold, marketing, business, trend, brand, leasing (9 cuvinte).*
- ***sport***: *manager, marc, marcher, meci, miting, soccer, suporter, tenis (tenisman), ofsaid, start, training/trening, semifinală, şort, upercut, marc, lifta (16 cuvinte).*
- ***biologie***: *mango, mangrove, marker (3 cuvinte).*
- ***tehnică***: *manifold, mixer, modul, modular, monitor (5 cuvinte).*
- ***informatică***: *modul, modular, monitor, monitorial, maus, a chatui, site, computer, display (10 cuvinte).*
- ***telecomunicații***: *modul, modular, monitor (3 cuvinte).*
- ***muzică*** : *musical, musical, music-hall, single (4 cuvinte).*
- ***fizică***: *maser, megavolt (2 cuvinte).*
- ***zoologie***: *mastif, mustang (2 cuvinte).*
- ***hidrologie***: *modul, modular (2 cuvinte).*
- ***jurnalistică***: *mass-media, monitor (2 cuvinte).*
- ***arhitectură***: *modul, modular (2 cuvinte).*
- ***statistică***: *modul, modular (2 cuvinte).*
- ***matematică***: *modul, modular (2 cuvinte).*
- ***viață mondenă, societate***: *miss, mister, cool, hot, broker, bluf, staf, fașionabil, bonus, standard, stand, cocteil, cash, dealer, dealing, trend, brand, show, star, marcher, lider (12 de cuvinte).*
- ***viață socială***: *miting, bodyguard, voucher, summit (4 cuvinte).*
- ***auto***: *minicar (1 cuvânt).*

- ***cinematografie***: 1) *mixer*;
- ***cosmetică***: 1) *make-up*;
- ***geologie/geografie***: 1) *malm*; 2) *tsunami*; 3) *mangrovă*; 4) *aisberg*; 5) *aisfild*; 6) *nord*;
- ***turism***: 1) *motel*;
- ***lingvistică***: 1) *malapropism*;
- ***învățământ***: 1) *master*;
- ***modă/vestimentație***: 1) *maxi* (fustă scurtă); 2) *body*;3) *blugi*; 4) *look*;
- ***părți ale corpului omenesc***: 1) *body*;
- ***jocuri***: 1) *bridge*;
- ***comunicare:*** 1) *interviu*; 2) *debater*;
- ***materiale:*** 1) *lastic*;
- ***gastronomie***: 1) *rosbif*; 2) *beef-steak*;
- ***psihologie***: 1) *stres*; 2) *spleen*;
- ***diverse***; 1) *deadwood*; 2) *supermarket*; 3) *manifold*; 4) *marker*; 5) *loialitate*; 6) *ambient*;
- ***arhitectură***:1) *living*; 2) *bovindou*;
- ***resurse temporale***: 1) *week-end*; 2) *decadal, -ă.*
- ***fructe***:1) *mango*;
- ***politică***: 1) *lobby*

Lista cuvintelor care au venit în limba română cu ***familii etimologice*** (trei cuvinte): 1) *manager – management – managerial*; 2) *monitor – monitorial*; 3) *modul – modular.*

Lista cuvintelor care au îmbogățit familiile de ***derivate*** existente, deja, în limba română: 1) *modular.*

Lista cuvintelor care au reuşit să formeze ***compuse*** în limba română:

1) *make-up*; 2) *–man*; 3) *manager*; 4) *meci*; 5) *single*; 6) *star*; 7) *computer*; 8) *show*; 9) *business*; 10) *stres*; 11) *bodyguard*; 12) *broker*; 13) *bridge*; 14) *interviu*; 15) *tenis*; 16) *supermarket*; 17) *semifinală*; 18) *printare*; 19) *bonus*; 20) *business*; 21) *mass-media*; 22) *modular*, *-ă*; 23) *music*-hall; 24) *leasing*; 25) *loialitate*; 26) aisfild; 27) *managerial*, *-ă.*

Dacă luăm ca exemplu elementele engleze de la litera M, constatăm că sunt multe cuvinte în structura cărora pot fi remarcate prefixoidele în calitate de elemente de compunere: *mini-*, *mono-* şi *moto-*; prezente în limba engleză, au productivitate mare şi în limba română:

mini- (fr., engl. *mini*): *miniatelier*, *miniautomobil*, *minibaschet*, *minibaschetbalist*, *minicampionat*, *minicasetofon*, *minicontainer*, *minicronică*, *minidicționar*, *minienciclopedie*, *minifoileton*, *minifotbal*, *minifrigider*, *miniinterviu*, *minijupă*, *minilaborator*, *minimagazin*, *minimagnetofon*, *minimotoretă*, *minioină*, *minirecital*, *minirugbi*, *miniscarf*, *minitelevizor.*

mono- (<fr. *mono*): *monoachenă*, *monobrăzdar*, *monocelular*, *monoelectrovalent*, *monoflor*, *monogranular*, *monomembră*, *monomorfematic*, *monoproducție*, *monostrofă*, *monoşină.*

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

moto- (<fr. *moto*): *motoblindat, motocositoare, motocros, motodrom, motofreză, motofurgonetă, motomecanizare, motomecanizat, motomitralieră, motonavă, motoplug, mototricicletă.*

Celelalte prefixoide (*maxi-, mega-, mio-*) nu formează compuse în limba română.

Lista cuvintelor ce prezintă ***sinonime*** în fondul lexical românesc (56 de cuvinte): *lider, leasing, lobby, look, loialitate, living, aisberg, ambient, aisfild, nord, make-up, management, manager, managerial, master, maus/mouse, meci, minicar, modul, motel, music-hall, musical, summit, stres, tsunami, computer, cash, spleen, debater, decadal, decizional, display, trend, brand, cool, show, star, semifinală, fașionabil, print, business, bonus, biftec, hot, soccer, body, broker, bluf, voucher, tenis, chat, suporter, start, single, trening.*

Lista cuvintelor ce prezintă ***antonime*** în limba română: *maxi, lifta, nord, spleen.*

Lista cuvintelor ce prezintă ***omonime*** în limba română (trei cuvinte):1) *marc*; 2) *marcher*; 3) *monitor.*

Lista cuvintelor cu ***etimologie unică, englezească*** (65 de cuvinte): *leasing, lobby, look, living, lifta, aisberg, aisfild, bovindou, make-up, malm, -man, management, manager, managerial, mango, manifold, marc, marker, marketing, maser, master, mastif, maus, megavolt, minicar, miss, mister, monitor, motel, musical, music-hall, summit, site, computer, cash, blugi, debater, deadwood, dealer, dealing, decadal, decizional, display, trend, brand, cool, show, supermarket, semifinală, goal, print, bonus, hot, soccer, bodyguard, body, broker, bluf, voucher, ofsaid, chat, start, single, week-end, trening* etc.

Lista cuvintelor cu ***etimologie multiplă***:

- engleză și franceză (19 cuvinte): *lider, malapropism, mangrovă, marcher, mass-media, maxi, meci, miting, mixer, modular, monitorial, upercut, stres, star, fașionabil, bridge, interviu, staff, suporter*;
- engleză, franceză, latină (1 cuvânt): 1) *modul*;
- engleză, spaniolă (1 cuvânt): 1) *mustang*;
- engleză, franceză, italiană (3 cuvinte): 1) *ambient*; 2) *cocteil*; 3) *spleen*;
- franceză-engleză (10 cuvinte): *loialitate, lifter, nord, șort, standard, tsunami, biftec, lastic, tenis, rosbif* etc.

Lista cuvintelor menționate de *Marele dicționar de neologisme* (Florin Marcu, București, Editura Saeculum I. O. 2002) ca având etimon englez și care nu figurează în *Dicționarul englez-român (70.000 de cuvinte)*, Leon Levițchi, Andrei Bantaș, Editura Teora, București, 1996, dar care sunt inserate în *DK Illustrated Oxford Dictionary*, London, Great Britain, 1998 și în *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, London, United Kingdom, 2002:

maár, machmétru, macroasamblór, macrodefiniție, macroelemént, macrolimbáj, macroprelucráre, macroprocesór, made in, madison, magnacárd, magnetocardiográmă, magnetotelúric, malprezentáție, mamográf, marimbafón, mascón, maxi-táxi, mécibol, megacósmos, megalodónt, megalopólis, mel, melanonichie, melisofobie, melofón, melotrón, merchandising, metapneumónic, metaproteína, metatraumátic, micótic, microcompúter, microelectrónic,

microexplózie, microinstrucțiúne, micrometeorit, microprocesór, microprográm, microsóft, midi, mieloblást, milihénry, mineraloíd, míni, minibowling, minicartélă, minicarting, minicompúter, minigólf, minirádio, ministrés, minisubmarín, Minnesota, mioglobínă, miscegenáție, misofobíe, mithraísm, mitofobíe, mobilométru, moderánt, modérn-style, monitóring, monocíp, monodimensionál, monofilár, monofonie, monolatríe, monoploíd, monopodiál, monostrófă, moonboot, motivațional, motodróm, motoscúter, mozaicál, multiaxiál, multicéntric, muticulturál, multidirecțional, multidisciplinár, multifoliát, multilobulár, multiloculár, multimoleculár, multinucleár, multinucleát, multiprelucráre, multiprogramáre, multispirál, multivitamínă, mus, mutatív.

În ceea ce privește numărul neologismelor existente în limba română, menționăm că în 1984, Theodor Hristea afirma că limba română dispune de aproximativ 50.000 de neologisme, fără a socoti și termeni tehnico-științifici de strictă specialitate. Acest număr se bazează pe ceea ce înregistram, la momentul respectiv, adică pe studiul ultimelor lucrări lexicografice (DLR, DEX, DCR și, în mod deosebit, DN_3). Însă, dacă luăm în considerație *Marele dicționar de neologisme* (2002), care conține un număr de cuvinte ce depășește 65.000 de termeni din toate domeniile de activitate, putem să afirmăm că numărul neologismelor a depășit cu mult cifra de 50.000.

Concluzii

Studiile actuale cu referință la elementele englezești care influențează dinamica vocabularului limbii române, privesc, în mod deosebit, stadiile procesului de adaptare și tendințele generale de adaptare. Punctul de vedere al lui Iorgu Iordan privind capacitatea limbii române de a asimila destul de ușor cuvintele împrumutate din alte limbi[1], este citat de foarte mulți lingviști români. În opinia lingvistului menționat, adaptarea este

un proces gradat, care se manifestă destul de încet, implicând în procesul de împrumutare, puține persoane, iar pe urmă din ce în ce mai multe pentru fiecare element acceptat și chiar generalizat[2]. Majoritatea anglicismelor sunt deja integrate sau vor fi integrate în sistemul limbii române actuale.

Sunt necesare modalitățile de înregistrare și de descriere a anglicismelor din punctul de vedere al limbii române, de normare și de explicare, pentru a se asigura utilizarea lor corectă și unitară.

Bibliografie

Izvoare

Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

[1] Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățământului, 1956, apud Ciobanu, Georgeta, *Romanian Words of English Origin*, Timișoara, Editura Amphora, 2004, p. 36.

[2] Op. cit.

Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM), București, Editura Academiei, 1982.
DK Illustrated Oxford Dictionary, London, Great Britain, 1998.
Hachette, Le dictionnaire de notre temps, Paris, France, 1991.
Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație (IOOP), Ediția a V-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
Macmillan English Dictionary for Advanced Learners, London, United Kingdom, 2002.
Micul dicționar academic (MDA), vol. III, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003.
Petit Larousse Illustré, Paris, France, 1991.
ABDULEA, Petcu, *Dicționar de omonime*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2003.
ANI, Virgil, Derer-Condrea, Doina, *Dicționar italian-român*, București, Editura Științifică, 1972.
CONSTANTINESCU, Silviu, *Dicționar de paronime uzuale*, Pitești, Editura Rocambole Plus, 2002.
CONSTANTINESCU, Silviu, *Dicționar explicativ de antonime*, Pitești, Editura Rocambole Plus, 2001.
GUȚU, Gh., *Dicționar latin-român*, Ediția a III-a, București, Editura Științifică, 1973.
HANEȘ, Gheorghina, *Dicționar francez-român, român-francez*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
LEVIȚCHI, Leon, Bantaș, Andrei, *Dicționar englez-român*, București, Editura Teora, 1996.
„Limbă și literatură", Societatea de Științe Filologice din România, XXV (1996), nr. 1, p. 11-13.
„Limba română", XXIII (1974), nr. 1, p. 61-71.
MARCU, Florin, MANECA, Constant, *Dicționar de neologisme* (DN_3), Ediția a III-a, București, Editura Academiei, 1978.
MARCU, Florin, *Marele dicționar de neologisme* (MDA), București, Editura Saeculum, I. O., 2002.
SECHE Luiza, SECHE Mircea, *Dicționarul de sinonime al limbii române* (DSR), București, Editura Academiei, 1982.
SECHE, Luiza, SECHE Mircea, *Dicționarul de sinonime al limbii române* (DSR), București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.
VINȚELER, Onufrie, *Dicționar de antonime*, București, Editura Lucman, 2004.
FĂTU, M., Tudorel, *Bazele informaticii economice*, Iași, Editura Graphix, 1993.
MUSCĂ, Gh., *Programarea în limbaj de asamblare*, București, Editura Teora, 1999.
„Atac la persoană", VII, nr. 31 (2003).
„Avon" mai, 2003.
„Adevărul" nr. 2 (2003), 16/9, p. 1.
„Acasă magazin", II, nr. (2000), 24-30/6.
„Capital" nr. 22 (2000), 1/6.
„Cosmopolitan", vol. III, nr. 3.
„Prosport", IV, nr. 881 (2000), 2/6.
„Unica", nr. 3 (2000), 28/3.

Lucrări

AVRAM, Mioara, *Anglicismele în limba română actuală*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.

CIOBANU, Georgeta, *Adaptation of the English Element in Romanian*, Timişoara, Editura Mirton, 2004.

CIOBANU, Georgeta, *Anglicisme în limba română*, Timişoara, Editura Mirton, 1996.

CIOBANU, Georgeta, *Romanian Words of English Origin*, Timişoara, Editura Mirton, 2004.

DIMITRIU, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române*, I, *Morfologia*, Iaşi, Institutul European, 1999.

HRISTEA, Theodor, *Pseudoanglicisme de proveniență franceză în limba română*, în LR, XXIII (1974), nr. 1, p. 61-71.

HRISTEA, Theodor, [*Influența engleză*] în Theodor Hristea, coordonator, *Sinteze de limba română*, Ediția a III-a revăzută şi din nou îmbogățită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1984.

STOICHIȚOIU-ICHIM, Adriana, *Aspecte ale influenței engleze în limba română actuală*, în *Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influență, creativitate*, Editura All Educational, Bucureşti, 2001.

ZUGUN, Petru, *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Iaşi, Editura Tehnopress, 2000.

BCUIAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

OBSERVAȚII PE MARGINEA SEMIAUXILIARELOR DE MOD DIN LIMBA ROMÂNĂ

OANA CENAC

With this paper we shall take into consideration the semiauxiliary concept, in general, and the category of semiauxiliary of manner, in particular. We shall discuss several verbs that are considered to belong to this particular category together with other instances in which they may appear.

Modalitatea, ca apreciere intelectuală sau ca atitudine afectivă a vorbitorului față de realitatea reflectată în vorbele sale, apare în orice comunicare. Categoria logică a modalității poate fi exprimată pe plan lingvistic prin mijloace gramaticale și mijloace lexicale care cu timpul se pot gramaticaliza. Astfel, ca mijloace lexicale pot fi citate adverbele precum *probabil, parcă, cică, poate*, etc., iar în categoria mijloacelor gramaticale pot fi trecute modurile personale ale verbelor și intonația. De pildă, propoziția enunțiativă *„Învață."* se deosebește de propoziția exclamativă *„Învață!"*, ce exprimă surprinderea, sau de *„Învață!"*, ce exprimă un ordin.

Modurile verbelor, utilizate de vorbitori în comunicare, exprimă atitudinea acestora față de acțiunea exprimată de verbul respectiv. Dar valoarea modală a unui timp poate fi diferită de cea a modului căruia îi aparține timpul. De exemplu, *imperfectul* poate avea valoare de *condițional* sau *optativ*, *viitorul* poate avea valoarea de *hortativ*, iar *viitorul anterior* poate avea valoare de *prezumtiv*, deși, fiind timpuri ale indicativului am fi tentați să credem că exprimă acțiuni reale. Iorgu Iordan, în *Stilistica limbii române* [1], e de părere că diferitele forme ale viitorului nu sunt perfect echivalente și se deosebesc prin nuanța modală suplimentară pe care o exprimă. De pildă, forma *oi pleca* exprimă *îndoiala*, iar *o să plec*, respectiv *am să plec* exprimă *necesitatea*.

Gramaticile altor limbi vorbesc despre exprimarea modalității cu ajutorul unor verbe care, din cauza atenuării sensului lor inițial, nu mai au rol de sine stătător ci au funcția de a exprima diferite nuanțe modale raportate la un alt verb având o formă nominală. Aceste verbe se numesc *semiauxiliare* sau *auxiliare de mod*. De pildă, în limba engleză, verbele modale se caracterizează prin: lipsa unor moduri și timpuri, formarea negativului / interogativului fără auxiliarul *to do*. Din punct de vedere sintactic, verbele modale sunt considerate elemente secundare ale predicatului, în care rolul principal revine verbelor la forma nominală.

În cele ce urmează vom încerca să evidențiem care este punctul de vedere al unor gramatici românești în legătură cu această problemă. Astfel, în *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, Iorgu Iordan folosește termenul de *semiauxiliare de mod*, pentru unele verbe numite de gramatică *nepredicative*. *GA*(1966), în

[1] Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Editura Academiei, București, 1944, p.154-155

capitolul despre verbe auxiliare, analizează cazul lui *a putea* şi *a trebui* care „exprimă modalitatea verbului dependent de ele": *pot* [1] */ să cânt* [2] */* – P2 – completiva directă este echivalentă cu un infinitiv complement direct.

După această scurtă prezentare generală, vom analiza câteva valori modale şi mijloacele de redare ale acestora.

- *Posibilitatea* – se poate exprima cu ajutorul modului conjunctiv care exprimă acţiuni posibile, spre deosebire de modul indicativ (modul realităţii):

Ex. *Ce să fi avut cu ei?* (= Ce puteam avea cu ei?)

Aceeaşi valoare modală se poate exprima şi cu ajutorul modului condiţional şi prezumtiv, după cum ne arată exemplele următoare:

Ex. *Cine ştie câte rele ar fi făcut, dacă ar fi trăit?*

Vei fi fiind ostenit, îţi va fi fiind foame.

Dar nu numai modurile verbale pot avea diferite nuanţe. Acestea pot fi exoprimate şi cu ajutorul unor verbe, cum ar fi de pildă *a putea,* care exprimă posibilitatea sub diferite aspecte

a. posibilitatea propriu-zisă:

Mâine scena poate să devină realitate.

Eu pot pieri dar de temut nu mă tem.

*b.*capacitatea:

Nu ştiu cum de-a putut mânca atât de mult.

Nu pot să-ţi descriu ce fericit a fost.

*c.*permisiunea:

Mi-am terminat treaba şi acum pot pleca acasă.

Cum ai putut să faci aşa ceva?

d. concesia:

Puteam să strigăm cât vroiam...Nimeni nu ne auzea.

*e.*aproximaţia:

Poate să aibă peste 80 de ani.

După cum se poate observa, în exemplele de mai sus, verbul a putea este urmat fie de infinitiv fie de conjunctiv. Se pare că limba literară contemporană manifestă preferinţa pentru infinitiv iar printre cauzele acetui aspect pot fi evidenţiate următoarele:

a. lipsa prepoziţiei *a* atunci când infinitivul urmează după verbul *a putea*: *pot scrie; a putut vedea.*

b. trecerea pronumelui reflexiv aparţinând infinitivului înaintea lui *a putea,* deşi aceasta nu poate avea o diateză reflexivă proprie (excepţie: când e un reflexiv cu sens impersonal)

ex. *S-a înfuriat că nu-şi putea aduce aminte.*

Această problemă nu se poate rezolva fără sacrificii.

După începerea spectacolului nu se mai poate intra în sală.

c. raportarea la *a putea* a complementului verbelor la infinitiv

ex. *Nimeni nu-i poate nega dreptul.* (vorbitorul subordonează complementul direct întregului complex alcătuit din *a putea* + infinitiv (excepţie: Pronumele

personal de persoana a III-a,singular, feminin, în cazul Acuzativ, plasat după verbul *a putea*).

Ex.*Ele n-au putut-o scoate la capăt.*

Mâhnirea lui nici Dunărea n-ar fi putut-o duce.

Între cele două verbe poate fi intercalat orice circumstanțial (cel mai des apare circumstanțialul de mod).

Ex. *E o hotărâre pe care nu pot decât s-o aprob.*

Nu puteați mai bine să ne spuneți nouă?

De regulă, subiectul precedă verbele:

Ex. *Asta nu-i mai putea folosi.*

Dar apar și excepții: *Poate să vină oricine.*

d. Imposibilitatea inserării adverbului de negație între *a putea* și infinitiv:

ex. *Nu poate scrie.* și **Poate a nu scrie* (eronat).

Verbul *a putea* poate apărea și singur, neînsoțit de un alt verb, fapt explicabil din diferite motive:

a) verbul care ar trebui să urmeze după *a putea* a fost exprimat anterior și nu se mai repetă.

Ex. *Descurcă-te, măi Trăsnea, dacă poți.*

Le mai dăm și noi ce putem.

b) verbul al doilea nu este exprimat deloc ci este subânțeles (poate fi dedus din context)

ex. *Mama nu mai putea de obosită.*

Nu mai putea de bucurie.

Nu mai pot de foame.

c) *A putea* este la diateza reflexivă și apare singur, fiind echivalent ca sens cu *e posibil.*

Ex. – *Ne primești în han și ne dai un braț de fân să ne hodinim ciolanele. Se poate?*

– *Se poate, bucuros.*(M.Sadoveanu)

Există situații în care verbul *a putea* poate fi transformat în adverb.

Ex. *Hai să cântăm că poate om da de urma lui.*

Tot valoarea adverbială are și când e urmat de conjunctivul *că*, situație în care vorbim de un adverb predicativ.

Ex. *Poate că are dreptate.*

Poate că au plecat.

Vorbirea populară cunoaște o formă prescurtată a adverbului *poate (poa').*

Ex. *Poa' să vină. Nu știu sigur.*

Ca o concluzie valorile modale ale adverbului *poate* pot fi evidențiate:

a. posibilitatea: *Eu știu...poate să stăm o săptămână.*

b. incertitudinea: *E veche cartea... Poa' să aibă și o sută de ani.*

c. dorința de exprimare evazivă:

- Se vede că maica a avut o taină pe care dumneata nu o cunoști.

- Poate n-o cunosc, răspunse călugărul.

BCU "I.C. BRĂTIANU" UNIVERSITY LIBRARY

• *Necesitatea* se poate exprima cu verbul *a trebui* şi *a avea* precum şi cu o serie de adverbe.

Astfel, verbul *a trebui* urmat de un verb exprimă:

a) obligaţia, necesitatea: *Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci.*

b) conformitatea cu o situaţie dată:

N-ai înţeles nimic din ce trebuia să înţelegi.

Nu ştiu cum trebuie să mă prezint în faţa şefului.

c) probabilitatea:

El trebuie să fi plecat deja.

Dacă a luat examenul, trebuie că a fost bine pregătit.

d) posterioritatea în trecut:

Baba trebuia să-i dea unul din cai şi apoi să-l lase să plece cu Dumnezeu.

Verbul *a trebui* poate să apară urmat şi de un participiu cu sens pasiv

Ex. Aceasta era piesa şi trebuia jucată.

Între *a trebui* şi verbul următor se pot intercala cuvinte cu roluri sintactice diferite:

Ex. A trebuit, la urma urmei, să mă las convins.

Necesitatea se poate exprima şi cu ajutorul verbului *a avea.* Verbul care îl însoţeşte poate fi la:

a) infinitiv: *Ea n-avea a se teme de furtună.*

b) conjunctiv: *Aveam să mă duc până în cutare loc, însă mi s-a rupt o roată de la căruţă.*

c) supin: *Am spus ce-am avut de spus.*

Mult ai avut de răbdat, puţin mai ai.

Rar, verbul *a avea* exprimă posibilitatea.

Ex. *N-am a mă plânge de nimic.*

Alte valori ale sale ar fi:

a) dorinţa, voinţa:

ex. *Poftească în birou şi să vedem ce propunere ai a-mi face.*

b) în construcţii negative exprimă permisiunea:

ex. *N-are decât s-o şi vândă.*

Între *a avea* şi verbul următor se poate intercala un cuvânt sau grup de cuvinte (complement):

Ex. *Eu am altă treabă de făcut.*

Un alt verb este *a fi*care poate să apară însoţit de un verb la:

a) infinitiv:

ex. *Ţie, omule,... aşa ţi-i a zice că nu şezi cu dânşii... toată ziulica* (I. Creangă).

Că e mult a zice de jalea şi întristarea ce-au avut. (R. Greceanu).

b) conjunctivul:

ex. Ea era să înnebunească de aşa multă bucurie.

c) supin:

ex. Ce-i de făcut să rezolvăm problema?

Construcţia *a fi* + supin e lipsită uneori de orice nuanţă modală întrucât formează un predicat nominal.

BCU CLUJ-NAPOCA UNIVERSITY LIBRARY

Ex. Nu sunt chiar aşa de lepădat...
Ce-i de râs aicea?

Între valorile modale ale construcţiei formate din a fi + verb pot fi menţionate:

a) necesitatea:
ex. Când era de făcut ceva treabă o cam răream de acasă.
Om vedea noi ce este de făcut.
b) posibilitatea:
ex. Dacă puneţi problema aşa, ce să mai discutăm...
Păi nici nu e de discutat.
c) voinţa:
ex. Dacă nu ţi-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul.
d) sens temporal (acţiune posterioară în trecut altei acţiuni trecute):
ex. A doua noapte cel mic era să stea de strajă.(M. Eminescu)
Principiile în numele cărora era să se ridice poporul român erau hotărîte cu mulţi ani înainte.(R. Greceanu).
e)acţiune aflată pe punctul de a se realiza dar care nu s-a realizat:
ex. Corabia era să se înece la Sulina.

Între *a fi* şi verbul următor pot apărea intercalate diferite elemente (circumstanţiale):
Ex. Icoana frumosului prinţ era de acum să i se înfăţişeze mereu.

Verbul *a vrea* exprimă voinţa, dorinţa de a realiza o acţiune. Deşi cele două aspecte menţionate (dorinţa şi voinţa) par a fi sinonime, ele nu sunt întrucât *voinţa* reprezintă acea latură a vieţii psihice a omului care îşi găseşte expresia în acţiunile lui conştiente orientate spre atingerea scopurilor propuse în timp ce *dorinţa* este tendinţa însoţită de o reprezentare clară a scopului şi motivului acţiunii.

Verbul *a vrea* poate să apară însoţit de un verb la:
a) infinitiv: *El vroieşte a merge la târg.*
b) conjunctiv: *Vreau să-mi dau seama de situaţia creată.*
Vrei să mă înveţi cum trebuie să mă port?
Frecvent apare *a vrea* însoţit de un adjectiv sau substantiv:
Ex. Se vrea înconjurat numai de lucruri frumoase.
L-ar fi vrut elev premiant.
În cazul construcţiei cu *a vrea*, subiectele celor două verbe pot fi diferite:
Vrei (subiect 1) *să ne aprindem* (subiect 2) *paie în cap?*

Un verb care ridică probleme este şi *a veni* care poate să exprime:
a) dorinţa:
ex. Îi venea să plîngă.
b) posibilitatea:
ex. Nu-i venea să creadă.
Mă mir cum îţi mai vine să vorbeşti de tine.
A veni poate fi însoţit şi de un alt verb la diferite moduri:
a) conjunctiv:

ex. Era aşa de cald că-ţi venea să te scalzi pe uscat.
Îi venea să-şi muşte limba.
b) infinitiv (rar):
ex. Se uita la ea parcă nu i-ar fi venit a crede.

Ca şi la celelalte verbe avute în vedere, şi în cazul verbului *a veni* există posibilitatea intercalării unor cuvinte cu variate roluri sintactice:

Ex. Îmi vine câteodată să mă dau cu capul de pereţi.
Îmi vine aşa să mă fac o muscă.

Ultimul verb pe care îl vom lua în discuţie este *a părea* care poate să exprime:

a. nesiguranţa, îndoiala:
ex. El pare a avea peste 50 de ani.
Totodată *a părea* poate fi urmat de
a) infinitiv:
ex. El păru a avea o viziune ciudată.
b) conjunctiv:
ex. Pare să aibă 50 de ani.

În acelaşi timp trebuie menţionată şi situaţia în care verbul *a părea* este urmat de *a fi* copulativ.

Ex. Iată o lume ce în ochii dumitale pare a fi sălbatecă.

Verbul *a părea* are şi valoare de verb predicativ când e la diateza reflexivă sau e urmat de o subordonată introdusă prin conjuncţia subordonatoare *că:*

Ex. Nu mi se pare să fi auzit pe cineva bătând la uşă.
Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă.

Ca o concluzie la demersul nostru să spunem că verbele analizate formează împreună cu alte verbe un complex cu sens unitar la care participă în mod inegal cele două elemente. Semantic, rolul principal revine elementului al doilea. Gramatical, preponderenţa revine verbului cu sens modal care poartă semnele predicativităţii, indică momentul, modalitatea acţiunii şi persoana. Exprimând modalitatea, unele verbe îşi păstrează valoarea lexicală şi modifică sensul verbului pe care-l însoţesc, conform propriului lor sens (*a putea, a trebui*), altele *(a avea, a fi, a veni)* se depărtează de sensul lor obişnuit.

Bibliografie

***, *Gramatica limbii române. Morfologia*, Editura Academiei, Bucureşti, 1966.
***, *Gramatica limbii române, Cuvântul*, Editura Academiei, Bucureşti, 2005.
*** (coord. I. Coteanu), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1985.
CÂRÂC, Ioan, *Introducere în morfologie*, Editura Edmunt, Brăila, 2002.
IORDAN, Iorgu, *Stilistica limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1944.

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

DESPRE REPETAREA ADVERBULUI (TIPUL ADVERB + ADVERB)

ADRIAN CHIRCU

Dans son intervention, l'auteur se propose de décrire une des structures qui caractérisent le roumain littéraire et le roumain familier. Il s'agit de la répétition de l'adverbe. L'analyse de l'auteur est réalisée de plusieurs points de vue : diachronique, grammatical, stylistique, pragmatique etc. Pour sa démarche, il illustre avec des exemples les principales situations où apparaît l'adverbe répété.

0. Studiile referitoare la adverb au cunoscut în ultimii ani o dezvoltare fără precedent, acest fapt datorîndu-se atît diversificării abordării lingvistice, cît şi creşterii numărului de ramuri ale lingvisticii care «se interesează» în mod direct de această parte de vorbire (stilistica, pragmatica, semiotica etc).

În rîndurile de mai jos, ne propunem să urmărim o structură prezentă în aproape toate limbile europene, dar nu numai (a se vedea, de pildă, unele dialecte arabe). Este vorba despre repetarea adverbului (în special valoarea intensivă)[1].

1. Adesea *repetiţia* e percepută în lucrările de specialitate şi în lucrările lexicografice ca echivalent al dubletului său *repetare*, însă primul termen e simţit ca fiind mai tehnic şi specializat. De fapt, *repetarea* reprezintă un mijloc de realizare a *repetiţiei*. Din punct de vedere logic, avem de-a face cu o trecere de la cauză (modalitate) la efect (rezultat).

1.1. Principalele noastre dicţionare definesc repetiţia ca «procedeu sintactic-stilistic care constă în întrebuinţarea de două sau mai multe ori a aceluiaşi grup de cuvinte, pentru a exprima durata, intensitatea, distribuţia, progresia, succesiunea, periodicitatea sau pentru a sublinia o idee» (DEX); «procedeu stilistic în folosirea repetată a aceluiaşi cuvînt sau grup de cuvinte.» (MDA).

1.2. În ceea ce priveşte accepţia repetiţiei în *Dicţionarul de ştiinţe ale limbii*, aceasta e înţeleasă ca o «figură sintactică (de construcţie) care constă în reluarea de două sau mai multe ori a aceluiaşi sunet, radical, cuvînt ori grup de cuvinte»[2].

---

[1] Joseph VENDRYES, *Le langage. Introduction linguistique à l'histoire*, coll. «L'évolution de l'humanité», nr. 6, Paris, Editions Albin Michel, 1979, p. 172, «Le redoublement est encore un de ces procédés issus du langage affectif et qui, appliqués au langage logique, sont devenus de simples outils grammaticaux. Il faut en voir le point de départ dans l'émotion qui accompagne l'expression d'un sentiment poussé au paroxysme.»

[2] Angela BIDU-VRĂNCEANU et al., *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, col. «Dicţionarele Nemira», Bucureşti, Editura Nemira, 2001, p. 437.

Din cele expuse, rezultă că avem de-a face cu un procedeu stilistic şi gramatical care constă în reluarea unui cuvînt sau a unui grup de cuvinte, cu scopul de a impune în enunţ o anumită valoare stilistico-pragmatică.

1.3. O definiţie asemănătoare găsim şi în *Gramatica limbii române* [3], unde repetiţiei i se acordă un spaţiu important[4]. În viziunea autorilor, «repetiţia constă în reluarea o dată sau de mai multe ori a unui component al discursului»[5] şi se datorează faptului că «în cadrul interacţiunii verbale, mai ales al conversaţiei spontane, se întîlnesc repetiţii involuntare (ezitări) sau inconştiente (ticuri verbale), dar şi numeroase repetiţii intenţionate, folosite pentru realizarea coeziunii textuale, a diverselor mişcări argumentative sau a unor strategii conversaţionale»[6].

1.4. Iorgu Iordan consideră că atunci cînd «o noţiune oarecare ne impresionează puternic, simţim nevoia să insistăm asupra ei»[7] şi că unul dintre mijloacele de a evidenţia insistenţa este repetarea cuvîntului : «spunînd de două, eventual de mai multe ori, numele noţiunii, ni se pare că i-am mărit cantitatea, intensitatea»[8].

2. În textele literare româneşti, dar mai ales în cele cu caracter popular, repetiţia este deseori reperată şi «*afectează*» aproape toate părţile de vorbire: substantiv („*A vremei valuri o lovesc şi-o sfarmă/ Şi se izbesc într-însa* ***rînduri-rînduri***" ME, **P**, II, p. 11); adjectiv („*Dar dacă oi săpa o groapă* ***adîncă-adîncă****, o să te cobori cu mine...*" BD, **NP**, p. 104); verb („***Şi rîdea, rîdea****, pînă ce lacrimile îi curgeau pe obrajii ei rumeni.*" BD, **NP**, p. 246); pronume (***Cui ? Cui*** *ai dat-o, nenorocito* ! ILC, **O**, I, p. 340) ; numeral (*Mergeau pe drum* ***doi*** *cîte* ***doi***) ; interjecţie („***Poftim, poftim,*** *stimabile...*" ILC, **O**, I, p. 163); adverb („***Aşa? Aşa? Aşa?*** *...****Bine ! Bine ! Bine !***" BD, **NP**, p. 122). Se poate întîmpla ca, din raţiuni argumentative, să se reptete chiar şi un enunţ („***Ce să fac ? Ce să fac ? şi nu mai*** *vine Ghiţă !*" ILC, **O**, I, p. 112).

Considerat o parte de vorbire problematică, adverbul a ridicat întotdeauna probleme de interpretare. Repetiţia adverbului este datorată în special insistenţei locutorului sau ezitării acestuia, dar şi necesităţii de nuanţare[9].

3. De fapt, ideea esenţială este de a pune în mişcare, prin intermediul cuvîntului, «afectul subiectului vorbitor»[10]. În general, repetiţia are un rol

---

[3] Valeria GUŢU-ROMALO (coord.), *Gramatica limbii române* (II). *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, 1036 p.

[4] *Idem, ibidem*, pp. 753-771.

[5] *Idem, ibidem*, p. 753.

[6] *Idem, ibidem*, p. 753.

[7] Iorgu IORDAN, *Stilistica limbii române*, ediţie definitivă, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975, p. 232.

[8] *Idem, ibidem*, p. 232.

[9] Eugen CÂMPEANU, *Stilistica limbii române. Morfologia*, Cluj-Napoca, Editura Quo Vadis, 1997, p. 140, afirmă că «prin repetiţie, adverbul insistă asupra determinării circumstanţiale, îi nuanţează semnificaţia şi introduce o coloratură subiectivă, marcată prin însăşi existenţa procedeului ca atare».

[10] Iorgu, IORDAN, *Op. cit.*, p. 232.

pragmatico-stilistic şi trebuie interpretată mai ales la nivel textual. În comparaţie cu repetarea altor părţi de vorbire, reluarea adverbului este mai frecventă.

Deja, în latina vulgară, repetarea adverbului pare a fi curentă, din moment ce apare atestată :

(1) *„**Modo modo** me appellauit.*" [Şi imediat mă strigă.] (SI, **D**, p. 70)

4. Aşa cum am afirmat *supra*, repetarea adverbului este consecinţa insistenţei, fiind afectate mai ales adverbele de negaţie sau de afirmaţie, care, din nevoia de precizare sau de întărire, cunosc o largă utilizare. Uneori, asocierea unui adverb de negaţie cu unul de afirmaţie poate duce la obţinerea unui sens pozitiv (*„Ba da, ba da, răspunse Trubadurul...*" BD, **NP**, p. 96)[11].

4.1. Însă nu trebuie lăsate la o parte nici adverbele modale sau temporale care sînt des întîlnite la scriitorii români, în special la cei de factură populară, semn că acest tip de construcţie a apărut mai întîi în vorbirea familiară. În textele vechi, repetarea adverbului este rar înregistrată :

(2) *„Lupul cu moartea mincinoasă, hirişă şi adevărată prostului armăsariu moarte **acmu-acmu** gătiia.*" (DC, **I**, p. 93)

(3) *„...elu tot aceia păzeşte şi cearcă, **cîndu şi cîndu**, să vie asupră-ţi cu sulița gata.*" (MC, **O**, p. 252)

4.2. În ceea ce priveşte repetarea unor cuvinte în enunţ, Iorgu Iordan susţine că ar trebui să discutăm despre două mari tipuri, şi anume : un prim tip de repetiţie, numit total, care se caracterizează prin dublarea sau chiar triplarea primului element fără nici o modificare formală şi un al doilea tip, numit parţial sau semantic, caracterizat printr-o modificare în interiorul sintagmei realizate prin dublare[12].

5. Ţinînd cont de cele enunţate anterior şi analizînd cu atenţie faptele de limbă, am constatat că adverbul repetat apare în diverse structuri. Dintre cele mai importante, amintim :

a) **adverb + adverb** [13] :

(4) *„Dar **încet-încet** simţi cum se strecoară un somn de plumb prin toate vinele lui.*" (ME, **PL**, p. 101)

(5) *„Se lumină de ziuă. Adormii **încet-încetinel**, reîncepînd aceeaşi scenă.*" (BD, **NP**, 247)

---

[11] În Valeria GUŢU-ROMALO (coord.), *Op. cit.*, p. 765, «Răspunsul afirmativ la o întrebare formulată negativ impune în limba română folosirea particulei **ba**, urmată de **da** sau, destul de frecvent, de repetarea (integrală sau parţială, eventual cu modificarea persoanei şi / sau a numărului) a întrebării, prin care se imprimă răspunsului un caracter mai categoric».

[12] *Idem*, *ibidem*, p. 753, se consideră că, «din punctul de vedere al realizării lingvistice, repetiţiile pot fi identice sau modificate».

[13] În acest caz, Jacques BYCK, *Repetiţia în limba română*, în *Studii şi articole*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967, p. 153, vorbeşte despre o dublare simplă.

b) **adverb + conjuncție + adverb :**

(6) *Nu merg tot timpul acolo, ci doar* ***cînd şi cînd.***

(7) *La un moment dat, mi-a spus că nu stă prea bine, ci* ***aşa şi-aşa.***

(8) *„Era adicătelea mai* ***întîi şi-ntîi*** *o pivniță făcută şi zidită în pămînt."* (SFM, **B**, p. 179)

c) **adverb + prepoziție + adverb :**

(9) *„Îți place aşa să mai trăieşti,* ***bine-de-bine*** [14] *; iară de nu, spune-mi verde în ochi, ca să ştiu ce leac trebuie să-ți fac..."* (IC, **PAP**, p. 93)

(10) *„Dacă vreți să-mi dați căluțul acesta* ***bine de bine,*** *..."* (SFM, **B**, p. 124)

(11) *„Dacă voieşti, mătuşă, să mi le dai acelea,* ***bine de bine,*** *dacă nu, rămîi sănătoasă."* (SFM, B, p.170)

d) **adverb..., adverb:**

(12) *„Băbătîia lui, de la o vreme încoace, nu ştiu ce avea, că începuse a scîrțîi :* ***ba*** *c-o doare ceea,* ***ba*** *c-o doare ceea,* ***ba*** *i-e făcut de năjit,* ***ba*** *că i-e făcut pe ursită,* ***ba*** *că i-e făcut de plînsori..."* (IC, **PAP**, p. 235)

(13) ***Cînd*** *zice că-i bine,* ***cînd*** *zice că nu-i bine.*

(14) ***Bine*** *arăt,* ***bine*** *mă port.* (www.versuri.ro)

5. 1. O atenție deosebită trebuie acordată tipului **(a)**, deoarece acesta apare deseori în operele scriitorilor şi în vorbirea cotidiană. Pentru exemplificare, ne-am oprit la scriitori care folosesc, în general, un limbaj afectiv sau valorifică filonul popular[15].

Dacă primul element al sintagmei este aproape întodeauna un adverb primar, cel de-al doilea poate fi şi derivat cu sufix diminutival. Se poate întîmpla însă ca elementele constitutive ale structurii să fie amîndouă diminutivate (23):

(15) *„****Încet-încet****, nora s-a dat pe brazdă, şi baba era mulțumită cu alegerea ce-a făcut."* (IC, **PAP**, p. 11)

(16) *„După ce o spălă* ***bine-bine****, o clăti, o stoarse şi o întinse la rînd..."* (BD, **NP**, p. 324)

(17) *„Spune,* ***drept-drept****, m-ai văzut ?* "(BD, **NP**, p. 316)

(18) *„****Mai departe, mai departe, /Mai încet****, tot* ***mai încet****..."* (ME, **P**, II, p. 192)

---

[14] Iorgu IORDAN, *Op. cit.*, p. 241, «Cred că aici avem conjuncția, nu prepoziția **de**: **bine de bine** reprezintă un mai vechi **bine de-i bine**, aşadar 'e bine, dacă-i bine' ».

[15] D. BEJAN, *Cumulul de adverbe de mod*, în *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai". Philologia*, anul XXIV, nr. 2, Cluj-Napoca, Universitatea „Babeş-Bolyai", 1979, p. 30, «fenomenul e frecvent mai mult în proza populară, dar nu lipseşte nici din cea cultă».

(19) *„Scroafa cu purcei după el şi* ***numai, numai*** *să-l ajungă...*" (SFM, **B**, p. 263)

(20) *„Şi rîsul lor se perdu* ***încet-încetinel****, ca doi clopoţei de sanie.*" (BD, **NP**, p. 316)

(21) *„Celălalt armean văzînd că i-a dat palma* ***degeaba-degebuţa*** *îi şi şterse palma îndărăpt.*" (SMF, **B**, p. 17)

(22) *„Mergînd ei printr-o pădure* ***departe, departe*** *au dat de curţile unui împărat.*" (SFM, **B**, p. 165)

(23) *„Dinicu, cu naiul în gură, sufla* ***binişor-binişor*** *în ţevile groase şi înalte*" (BD, **NP**, p. 258)

(24) *„Moşneagul încă nu s-a fost culcat, ci-l aştepta* ***doară, doară*** *pică,* ***doară, doară*** *vine cu oile să le mulgă, căci de mult a fost însărat.*" (SFM, **B**, p. 83)

(25) *„Lupul tot săpa şi capra nu mai venea, iar ieduţii erau cute de frică, că* ***acuşi, acuşi*** *intră lupul la dînşii şi-i mănîncă.*" (SMF, **B**, p. 494)

(26) *„D. Stavrache a plîns* ***mult, mult****, zdrobit de trista veste.* " (ILC, **O**, I, p. 357)

(27) *„Dar iată că tocmai cînd* ***mai, mai*** *era să-l arunce de-o parte [...] se sfârşeste toată mîncarea...*" (SFM, **B**, p. 216)

5.2. În afara adverbelor de afirmaţie şi de negaţie, care cunosc o largă difuzare,[16] cel mai des întîlnite în structurile cu adverb repetat sînt adverbele de mod, aspect ilustrat de exemplele (15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 27)[17], însă nu sînt rare nici situaţiile în care apar şi alte adverbe, cum ar fi cele de timp (25), de loc (22) sau cantitative (26).

6. Din punct de vedere semantic, valoarea esenţială a structurii prin repetare este intensitatea şi, implicit, ideea de superlativ exprimată stilistic (16, 17, 21, 22, 23, 25, 26). De asemenea, avem structuri în care e inclusă ideea de progresie (15, 18, 20), aproximarea (19, 27) sau probabilitatea (24).

6. 1. În exemplele (20, 21, 23), superlativul este exprimat simultan prin două modalităţi : prin repetare şi prin diminutivare. După cum se observă, aceste două valori sînt cumulate în aceeaşi structură şi e greu să se facă o distincţie netă. În cazul interacţiunii verbale[18], situaţia conversaţională ne poate sugera valoarea exactă a asocierii adverbelor.

7. Faptele de limbă aduse în discuţie demonstrează că enunţurile cu adverb repetat ridică multe probleme în analiză. Încadrarea unei anumite structuri cu

---

[16] Vezi *supra*.

[17] D. BEJAN, *Art. cit.* , p. 26, «un fenomen caracteristic al adverbelor de mod, în opoziţie cu celelalte adverbe, este cumulul lor».

[18] Valeria GUŢU-ROMALO (coord.), *Op. cit.*, «În cadrul interacţiunii verbale, mai ales al conversaţiei spontane, se întîlnesc repetiţii involuntare (ezitări) sau inconştiente (ticuri verbale), dar şi numeroase repetiţii intenţionate, folosite pentru realizarea coeziunii textuale, a diverselor mişcări argumentative sau a unor strategii conversaţionale etc.».

repetare ține nu doar de gramatică, ci și de semantică, de pragmatică ori de stilistică. De asemenea, interpretarea principalelor structuri trebuie să se facă ținînd cont și de frecvență. Plecînd de la exemplele date, am constatat că cel mai bine reprezentate sînt adverbele de mod care au valori specifice în funcție de context.

Prin urmare, contextul ne sugerează adesea valoarea adverbelor repetate. În studiile apărute pînă în prezent, s-a analizat repetiția la modul general, încercîndu-se o circumscriere a acesteia. Credem că exemplele alese au reușit să evidențieze faptul că «*repetiția joacă* [și] *rolul unui instrument gramatical cu posibilități multiple.*»[19]

Bibliografie

Studii și articole

BEJAN, D., *Cumulul de adverbe de mod*, în *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai". Philologia*, anul XXIV, nr. 2, Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Bolyai", 1979, pp. 26-30.

BIDU-VRĂNCEANU, Angela et ali, *Dicționar de științe ale limbii*, col. «Dicționarele Nemira», București, Editura Nemira, 2001, 606 p.

BYCK, Jacques, *Studii și articole*, București, Editura Științifică, 1967, 274 p.

BYCK, Jacques, *La répétition en roumain*, extrait de *Bulletin linguistique*, II, București-Paris, Librairie Droz & Editura Cultura Națională, 1934, pp. 3-21.

CÂMPEANU, Eugen, *Stilistica limbii române. Morfologia*, Cluj-Napoca, Editura Quo Vadis, 1997, 186 p.

CHIRCU, Adrian, *L'adverbe dans les langues romanes. Etudes étymologique, lexicale et morphologique* (français, roumain, italien, espagnol, portugais, catalan, provençal), thèse de doctorat, vol. I-II, Aix-en-Provence, 2004, 552 p.

CIOMPEC, Georgeta, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, 302 p.

GUȚU-ROMALO, Valeria (coord.), *Gramatica limbii române* (II). *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2005, 1036 p.

IORDAN, Iorgu, *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, București, Editura Științifică, 1975, 406 p.

VENDRYES, Joseph, *Le langage. Introduction linguistique à l'histoire*, coll. «L'évolution de l'humanité», nr. 6, Paris, Editions Albin Michel, 1979, 444 p.

Izvoare

CANTEMIR, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, ediție ilustrată de Simona Runcan, Editura Minerva, București, 1973, 569 p. (DC, **I**)

CARAGIALE, Ion Luca, *Opere*, I (*Teatru și nuvele*), studiu introductiv de Silvian Iosifescu, București, ESPLA, 1952, 385 p. (ILC, **O**, I)

[19] Jacques Byck, *Art. cit.*, p. 165.

COSTIN, Miron, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, București, ESPLA, 1958, 534 p. (MC, **O**)

CREANGĂ, Ion, *Povești, Amintiri, Povestiri*, ediție îngrijită și repere istorico-literare alcătuite de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, col. «Patrimoniu», București, Editura Minerva, 1983, 351 p. (IC, **PAP**)

DELAVRANCEA, Barbu, *Nuvele. Povestiri*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante, glosar și bibliografie de Emilia Șt. Milicescu, col. «Patrimoniu», București, Editura Minerva, 1987, 445 p. (BD, **NP**)

EMINESCU, M., *Poezii*, vol. II, ediție critică de D. Murărașu, București, Editura Minerva, 1970, 508 p. (ME, **P**, II)

EMINESCU, M., *Proză literară*, ediție îngrijită și antologie de Aurelia Rusu, col. «Patrimoniu», București, Editura Minerva, 1984, 408 p. (ME, **PL**)

ILIESCU, Maria, SLUSANSKI, Dan, *Du latin aux langues romanes. Choix de textes traduits et commentés* (du IIe siècle avant J. C. jusqu'au Xe siècle après J. C.), Wilhelmsfeld, Gottfried Egert Verlag, 1991, 301 p. (SI, **D**)

MARIAN, Simion Florea, *Basme populare românești*, ediție îngrijită și prefață de Paul Leu, Editura Minerva, București, 1986, 526 p. (SMF, **B**).

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTICULARITĂȚI PRAGMATICE ALE TEXTULUI PUBLICITAR

MIHAELA CÎRNU

Selon les linguistes, l'évolution de la langue roumaine pendant les dernières cinq années, surtout en ce qui concerne le vocabulaire, est un phénomène complexe dont la dynamique rend impossible sa description unitaire et complète. La publicité est un des domaines qui offre le plus de nouveaux mots. Les Roumains ont enrichi leur vocabulaire par l'emprunt, adaptant et créant pas seulement des mots techniques tels advertising, marketing, spot, mais aussi des mots artistiques tels cool, alintaroma, pupicimetru.Le contexte d'occurence de ces mots sera analysé dans cette approche, compte tenu de leur haute et constante fréquence d'emploi qui pourrait mener à la création d'un dictionnaire spécialisé.

Cei trei termeni din titlu („pragmatică", „text", „publicitate") reprezintă subiecte de cercetare foarte vaste, deschise, cărora li se acordă o mare importanță în domeniile respective. Înainte de a începe analiza propriu-zisă, voi face câteva precizări, de natură teoretică.

Din perspectivă pragmatică, textul apare ca instrument al comunicării lingvistice între emițător şi receptor sau, altfel spus, relațiile care se stabilesc între vorbitori şi limbaj alcătuiesc nivelul pragmatic. Pentru receptor, textul nu este niciodată același ca pentru emițător, şi invers, căci amândoi aduc în actul de comunicare premise diferite. Aşadar, chiar dacă există un singur emițător şi un singur receptor, din perspectiva pragmaticii, avem nu un text ci două: textul conceput într-un anume fel şi textul înțeles (de fiecare dată altfel). Numărul de astfel de texte creşte direct proporțional cu numărul de receptori. Constatarea rămâne valabilă şi în cazul în care același receptor ia cunoştință de text în momente diferite. Factorul timp determină o diferență comunicativă. Ar însemna că, din punct de vedere pragmatic, un text nu poate fi delimitat. Dacă avem reguli sintactice şi semantice, la ora actuală, nu avem însă o singură teorie, generală, a principiilor pentru domeniul pragmaticii. Totuşi vorbim despre teoria actelor de vorbire, despre teoria conversației, estetică, stilistică funcțională – toate fiind considerate domenii ale pragmaticii. Putem defini norma pragmatică a unui text astfel: „ceea ce este recunoscut de către o societate ca fiind constitutiv pentru un text, într-un anume loc, la un moment dat, într-o anumită situație" (Plett, 1983, p. 85). Aşadar, este o normă supusă schimbării permanente; dacă astăzi vorbim despre categorii de texte ca: ştirea de radio, rețeta, reclama, articolul de fond, referatul, reportajul de fotbal, jurnalul, biografia, alte tipuri au rămas doar istorie: epopeea eroică, formula magică.

E. Vasiliu porneşte de la faptul că activitatea de construcție şi intenția de comunicare stau la baza constituirii pragmatice a textului (v. Vasiliu, 1990). Activitatea de construcție se referă la modul în care vorbitorul îşi alege anumite

elemente din vocabularul limbii, şi le asamblează după reguli sintactice şi semantice în funcţie de situaţia de comunicare. Este un proces în care vorbitorul, emiţătorul mesajului, manipulează regulile cunoscute, astfel încât să exprime cât mai bine ceea ce are de transmis, iar receptorul să adopte atitudinea potrivită. Intenţia de comunicare îi implică şi pe emiţător (finalitatea cu care el foloseşte sistemul lingvistic) şi pe receptor (în măsura în care el o recunoaşte şi se raportează într-un anumit fel la situaţia de comunicare). Pentru un enunţ ca Te rog, închide uşa!, ştim că emiţătorul adresează o rugăminte receptorului care, la rândul său, poate emite un alt enunţ de acceptare (Da, imediat) ori de refuz (Nu, e mai bine aşa) sau poate da curs rugăminţii respective. Sunt şi situaţii în care intenţia comunicativă nu există: o persoană rosteşte anumite cifre sau cuvinte ori repetă unele cuvinte pentru a nu le uita etc.

În procesul comunicării, receptorul are un rol foarte important, deoarece el „se aşteaptă" ca şirul propoziţiilor să urmeze o anumită ordine. La acest nivel, textualitatea este, de fapt, conformitatea între succesiunea propoziţiilor şi expectaţie. Aceasta din urmă are mai multe grade, în funcţie de care enunţul este tolerat sau nu. În cazul reclamei pentru NIVEA VISAGE, între titlu, subtitlu şi marcă, gradul de expectaţie este Ø:

Înlătură aspectul lucios al tenului. Efectul? Reacţii surprinzătoare!
Mergi la film diseară? Paul
Nou: Active Shine Regulator blochează sursa strălucirii.

După enunţul (a) ne aşteptăm la declaraţia unei cliente mulţumită de produs sau la detalii despre produs şi acţiunea lui, în nici un caz la o invitaţie la film. După enunţul (b) era de aşteptat un răspuns de acceptare sau refuz, totuşi avem surpriza să citim numele unui nou produs din gama NIVEA. Textul, aşa cum este alcătuit, cu o expectabilitate nulă, este tolerat pe baza informaţiei din final care descrie pe larg produsul şi efectele sale benefice.

Un alt exemplu, în care expectaţia receptorului este pusă la încercare, îl reprezintă reclama CAMPOFRIO. Titlul sună astfel: Eşti pe felie cu Adi Ilie. Toţi românii, şi nu numai ei, îl cunosc pe fotbalistul Adrian Ilie. Un sportiv este asimilat, de obicei, cu orice obiect legat de sport: echipament, localităţi celebre, stadioane. Totuşi el apare într-o reclamă pentru produsele alimentare CAMPOFRIO. Gradul de expectabilitate nu este nul, ca în cazul precedent, dar este scăzut. Aceste situaţii speciale sunt folosite în reclamă cu un scop bine stabilit, şi anume acela de a stârni interesul şi de a capta atenţia receptorului; lucru strâns legat de intenţia de comunicare a emiţătorului, intenţie care determină forţa ilocuţionară a unui enunţ. „Actul ilocuţionar asociază conţinutului propoziţional al unui enunţ o forţă convenţională specifică, determinată de intenţiile comunicative ale emiţătorului." (DSL, 2001, p.242). În cadrul actelor ilocuţionare, Searle identifică cinci clase de bază: acte reprezentative („Astăzi plouă"), acte directive („Grăbeşte-te!"), acte comisive („Mâine trec pe la tine"), acte expresive („Mă bucur pentru succesul tău") şi declaraţii („Declar şedinţa deschisă") – apud DSL, 2001, p. 292.

Forţa ilocuţionară este asociată enunţului propoziţional, exprimând felul în care este interpretat enunţul de către receptor. Textul publicitar este înclinat, prin natura sa către actele directive, dar o exprimare directă a acestora întâlnim mai ales

în anunţurile de la Mica Publicitate. Folosirea imperativului şi a verbelor specifice sunt mărci ale acestui fapt: „cumpăraţi acum!", „nu rataţi!", „apelaţi acum!", „urgent!", „atenţie!", „aici!". Emiţătorul vrea să-l convingă pe receptor să beneficieze de bunurile sau serviciile oferite. În reclama din reviste, performarea actelor ilocuţionare se face mai ales indirect. Actele directive pot fi exprimate sub masca actelor reprezentative: Părul tău trăieşte din plin! (WELLA), O marfă nu poate alege! (campania împotriva traficului de fiinţe umane). Există şi un tip de acte directive „blânde", în care acţiunea la care este îndemnat receptorul este foarte tentantă: Pregăteşte-te să fii bogat! (ELITE), Hidratează-ţi pielea şi răsfaţă-te! (DOVE). În astfel de cazuri nu se mai simte agresivitatea intrinsecă ridicată, specifică actelor directive.

Alteori, structura imperativă este înlocuită prin constructii interogative sau sunt folosite ambele, în perechi. Te simţi pregătit pentru control? (blend-a med), Greutatea ta a devenit o obsesie? (XENIPLAN), Si părul tău se îngraşă prea repede? (PANTENE) – fiecare din cele trei întrebări identifică o problemă. Rezolvarea acesteia se face doar prin achiziţionarea şi folosirea produsului promovat. Astfel că le-am putea reduce pe toate la un enunţ de tipul „Cumpără produsul .....!" Alegerea unei anumite exprimări este determinată de gradul de persuasiune urmărit de emiţător. Folosirea perechilor interogativ-imperativ se face după modelul problemă-rezolvare: Părul tău are vârfuri despicate? – Păstrează vârfurile sănătoase pentru mai mult timp! (PANTENE); Vrei o viaţă sănătoasă? – Alege înghetata Delta! Agresivitatea imperativului nu mai este remarcată aici, deoarece este impersonal şi urmează propunerea unui remediu.

Cele mai multe limbi au registre lingvistice diferenţiate de ceea ce, în mod curent, se numeşte politeţe. J.L. Mey prezintă un inventar al formulelor de adresare în mai multe limbi (v. Mey, 2001, p. 272, 273). În limba română avem forme de adresare specifice, pe diferite grade (politeţea faţă de o persoană oficială sau mult mai înaltă într-o anumită ierarhie sau politeţea faţă de cineva egal sau inferior). În pragmatică, semnificaţia termenului este mult mai amplă şi determină o anumită structură a textului. „Desemnează o componentă esenţială – o constantă – a comportamentului comunicativ, determinată de obiective sociale implicate de orice activitate de natură cooperativă. Pragmatic, politeţea nu are un caracter descriptiv, impus de o anumită normă socială. Ea este înţeleasă fie ca una dintre maximele conversaţionale, fie ca prevedere inclusă intr-un contract conversaţional permanent negociabil, fie ca rezultat al preocupării participanţilor la un act comunicativ de a nu aduce prejudicii imaginii lor publice" (DSL, 2001, p. 370). Teoria pragmatică a politeţii se bazează tocmai pe ultima interpretare. Ea se întemeiază pe conceptul de imagine publică a individului (engl. face), preluat de E. Goffman în cercetările sale de sociologie a comunicării. Distincţia politeţe pozitivă – politeţe negativă urmăreşte, de fapt, conflictul implicit între dorinţa fiecăruia de a se bucura de aprecierea şi acordul semenilor săi (positive face), pe de o parte, şi dorinţa de a acţiona conform propriilor idei şi intenţii (negative face), pe de alta.

Grija pentru imaginea individuală (preocuparea de bază a publicităţii, indiferent dacă este vorba despre imaginea produsului / serviciului promovat sau al firmei producătoare / distribuitoare) determină o alegere strategică a mijloacelor şi

formelor de comunicare, în funcție de distanța socială, puterea și gradul de interferență (Ionescu-Ruxăndoiu, 1995, p. 84). Din acești trei factori derivă strategiile fiecărui tip de politețe, atât ale politeții negative, cât și ale celei pozitive. Cadrul specific politeții este redat și adaptat, în reclamă, în funcție de scopul de bază: captarea atenției și convingerea receptorului să acționeze în conformitate cu așteptările emițătorului.

Politețea negativă este folosită și în reclamă (contrar așteptărilor noastre, având în vedere și rezonanța denumirii). Una dintre strategii este folosirea apelativului „dumneavoastră". Captează atenția, încă de la început, tocmai datorită frecvenței sale reduse în textele publicitare. L'ORÉAL este singura marcă de cosmetice care folosește acest apelativ, având chiar un slogan reverențios: „Elsève cu nutrileum. Părul dumneavoastră este vizibil mai neted, pentru mai mult timp. Pentru că meritați."; „Blush délicieux. Luminoși și apetisanți, obrajii dumneavoastră sunt delicioși! Pentru că meritați". Intenția nu este de distanțare față de receptor, ci de a crea o încredere reciprocă. Sunt foarte cunoscute produsele cosmetice cu această marcă, menite să atenueze semnele trecerii timpului de pe tenul oricărei femei. Profesionalism și confidențialitate sunt două caracteristici ale firmei transmise către destinatarul mesajului prin acest „dumneavoastră". La fel se întâmplă și în unele reclame pentru aparatură electrocasnică sau pentru autoturisme: „Atunci când doriți să fiți creativi, pentru ca personalitatea dumneavoastră să se regăsească în preparatele culinare, noile aragazuri de la Bosch vă stau la dispoziție". Intenția este asemănătoare cazului anterior: receptorul este înălțat în proprii ochi prin faptul că folosește zilnic o tehnologie avansată, cu o marcă de prestigiu.

O notă mult mai serioasă este imprimată de formularea unei scuze, alături de apelativul „doamnă/ domnule": „Mă scuzați, doamnă, ce detergent folosiți?" (detergentul Fax). Întrebarea este adresată unei doamne care tocmai prinde la uscat rufele spălate. Forma de adresare este un mod de a sugera respectul pentru ceea ce face receptorul și faptul că nu l-ar fi întrerupt din această activitate dacă nu ar fi avut să-i spună ceva foarte important, de mare folos.

Există și situații în care folosirea acestui apelativ nu mai are aceeași notă serioasă, impunătoare, ci face parte dintr-un joc: „Doamnelor și domnilor, am ceva delicios pentru dumneavoastră – triunghiurile de brânză Hochland, făcute numai din ingrediente naturale. Pentru domnul, triunghiul cu smântână, iar pentru doamna, unul cu șuncă. Triunghiul cu ciuperci e preferatul meu. E foaaarte bun!" Contextul în care are loc acest mic „discurs" este jocul unei fetițe care prezintă, în glumă, produsele Hochland prietenilor de joacă: un ursuleț de pluș și o păpușă. Receptorul nu se simte îndepărtat de aceste apelative, ci îi face plăcere să ia parte, într-o mică măsură, la jocul fetiței.

Folosirea persoanei a III-a este o altă strategie a politeții negative: „Un astmatic trăiește cu teama unei viitoare crize. Niciodată nu se simte liber cu adevărat. Trăiește liber! Acum există în România un medicament care a deschis noi orizonturi în tratamentul astmului bronșic. Programează-ți o întâlnire cu medicul tău și vei afla toate detaliile" (GlaxoSmithKline). Deși receptorul este reprezentat de o categorie foarte bine individualizată, emițătorul nu se adresează direct de la început, ci apelează la o generalizare. Abia după ce problema a fost identificată și

destinatarul a fost cooptat, se trece la adresarea directă, prin imperative: trăieşte!, programează-ţi! Tehnica are rolul de a proteja receptorul. Nu îl „arată cu degetul", ci îi dă de înţeles că despre el este vorba, descriind simptomele bolii sale şi indicându-i, în final, ce are de făcut. Generalizarea poate fi şi rezultatul elipsei: „Jacobs Cappuccino. Plăcerea permisă". Lipsa complementului indirect este corelată cu semnificaşia implicită: se spune că plăcerile sunt interzise; existenţa unei plăceri permise sporeşte curiozitatea cu atât mai mult cu cât nu se face nici o referire la destinatar.

Exprimarea indirectă a forţei ilocuţionare atenuează forţa ilocuţionară a enunţului şi reduce la minimum presupunerile privind intenţiile receptorului: „Te-ai gândit cum să pregăteşti un viitor de succes copiilor tăi?" – asigurarea CRESCENDO (în loc de „Pregăteşte un viitor copiilor tăi!"). Întrebarea îl ia prin surprindere pe receptor, dându-i impresia că este în întârziere, că trebuia deja să fi făcut un anumit lucru şi este dator să acţioneze imediat.

Strategiile politeţii negative folosite în publicitate nu au rolul distanţării dintre emiţător şi receptor, ci reprezintă o modalitate de comunicare persuasivă pentru anumite categorii de receptori.

Strategiile politeţii pozitive sunt cu atât mai mult folosite în reclamă, cu cât ele implică un cadru apropiat, familiar, ceea ce favorizează politica publicităţii de a-l apropia cât mai mult pe receptor, de a-l convinge că îi doreşte binele, că îl cunoaşte, îi ştie problemele şi îi oferă soluţii veritabile.

Expresia admiraţiei faţă de receptor este una dintre strategiile politeţii pozitive: „Noul Perlan Bonux – alegerea cumpărătorului isteţ" ; „Complimente părului tău – Londacolor". Aceste dovezi de admiraţie nu-l pot lăsa indiferent pe receptor. Chiar dacă nu este încă isteţul cumpărător al detergentului Perlan Bonux, nici nu are un păr de invidiat, îşi va dori să trăiască o astfel de experienţă. Scopul reclamei este atins.

Formularea unei observaţii care să dovedească interesul emiţătorului faţă de receptorul mesajului este o altă strategie, asemănătoare primeia. „Şi părul tău se ingraşă prea repede?" (PANTENE PRO-V); „Te ustură ochii?" (Visine); „Părul tău merită mai mult (ROWENTA); „Îţi place să mănanci sănătos" (CRIS-TIM) – toate aceste enunţuri care surprind aspecte ale vieţii despre care vorbeşti doar cu cei apropiaţi dau receptorului senzaţia că receptorul mesajului îl cunoaşte foarte bine, este interesat de problemele sale şi chiar a găsit remedii. Începerea enunţului cu ŞI (primul exemplu) îl include pe receptor în acelaşi grup cu emiţătorul (se subînţelege că mai există cel puţin o persoană cu aceeaşi problemă).

Găsirea unui punct comun de interes este o altă modalitate prin care emiţătorul poate câştiga atenţia destinatarului: „ Şi părul tău se îngraşă prea repede? (Pantene); „Hai să vorbim ... despre unghii pe cât de colorate pe atât de rezistente" (lac de unghii Avon); „Te simţi pregătit pentru control?" (Blend-a-med); „Te-ai gândit cum poţi ocroti peste vreme trăinicia succesului în doi?" (asigurare Duet); „Te-ai gândit cum să pregăteşti un viitor de succes copiilor tăi?" (asigurare Crescendo); „Vezi mătreaţa? Nici eu! Noul şampon Dove antimătreaţă". Cointeresarea este doar aparentă în textul publicitar. Anumite probleme precum mătreaţa, aspectul fizic – în general –, viitorul nesigur duc la sentimentul izolării.

Exemplele de mai sus apelează tocmai la acest punct sensibil, creează impresia de solidaritate şi, mai mult, oferă un remediu, de obicei testat deja.

Dacă în cazul politeții negative, sunt folosite apelativele „dumneavoastră", „doamnă", „domnule", o strategie a politeții pozitive este folosirea formulelor familiare de adresare, a persoanei a II-a singular: „Te-ai gândit cum să pregăteşti un viitor de succes copiilor tăi?" (asigurare CRESCENDO); „Tu şi Tuborg"; „Împlineşte-ți visul cu Cesarom!"; „Iți face cu ochiul. Treci pe Contact!". Având în vedere faptul că mesajul publicitar este transmis prin diferite canale şi nu direct de la emițător la receptor, adresarea directă asigură un impact puternic asupra receptorului, suplinind absența emițătorului. Pe de altă parte, adresarea familiară asigură o atitudine pozitivă, degajată din partea receptorului.

În emisiunile teleshopping se face apel la funcția fatică a limbajului: „Atenție! Important! Lănțişor de aur de 18 K!"; „Sunați acum şi comandați!"; „Priviți aici!"; „Aici îți poți măsura ritmul cardiac!". Încercarea de a păstra o permanentă legătură cu receptorii, de a se asigura că ei mai sunt încă pe recepție asigură succesul emisiunii şi a reclamei respective.

Umorul, gluma reprezintă cadrul unei atmosfere plăcute, chiar dacă emițătorul nu ştie prea multe despre receptor. S-a constat că este un factor foarte important în captarea atenției: 54% dintre bărbați şi 36,9% dintre femei sunt influențați pozitiv, în urmărirea reclamei, de factorul comic (v. Moldoveanu, Miron, 1995, p. 105). În textul publicitar, sursele umorului sunt atât jocurile de cuvinte, cât, mai ales, situațiile comice:

„Repede că se dărâmă! Casă cu teren 1 Mai..." (România liberă, 28 mai 2000, p.16); „Intră în universul minunat al bărbieritului fericit. Numai Sprite aranjează firele de păr la care nimeni n-a ajuns vreodată. Noua tehnologie a bulinuțelor inteligente... Deci nu folosi Sprite ca loțiune de ras. Pentru că nu contează imaginea.. dar nici chiar aşa" (bărbatul din imagine are fața plină de tăieturi). Comicul rezidă aici din contrastul dintre „ce se face" şi „ce se spune" (între ce spune şi ce face emițătorul)[1].

Exprimarea optimismului cu privire la rezolvarea problemei este un alt mod de apropiere a receptorului: „Fort. Calitate garantată de Elite"; „Rowenta înseamnă calitate germană şi peste 100 de ani de tradiție... Astfel încât părul tău e mereu tratat cu cea mai mare delicatețe". În aceste exemple, emițătorul este nu doar optimist, ci încearcă să ofere receptorului unele garanții că totul va fi bine. Garantat (100%), sigur sunt cuvinte folosite frecvent în asemenea situații, pentru a câştiga încrederea.

Chiar dacă, din punct de vedere teoretic, politețea negativă frânează relațiile sociale iar cea pozitivă le accelerează, remarcăm că în textele publicitare ambele tipuri de strategii converg spre un singur scop, acela al adăptării interlocutorilor la situația de comunicare.

---

[1] Jean-Marc Defays definește comicul (sau umorul) ca raport între termeni aflați la diverse niveluri: retoric (între termenii enunțului), intertextual (între textul parodiat şi parodiant), enunțiativ (între interlocutorii enunțării) şi pragmatic (între ce spune şi ce face emițătorul) (cf. Defay, 2000: 17).

Cu o structură complexă, în care elementele lingvistice se completează cu cele extralingvistice, textul publicitar necesită, mai mult decât orice alt tip de text, o abordare pragmatică. Mizând pe o reacție imediată, sau într-un timp delimitat, a receptorului, publicitatea are la bază stabilirea unei relații cât mai avantajoase între cei doi participanți (ipotetici) la actul comunicării (emițător – receptor). Politețea, expectația, intenția de comunicare, forța ilocuționară sunt doar câteva aspecte care dau un caracter aparte textului publicitar și care merită un studiu riguros.

Biblografie

BIDU-VRĂNCEANU, A. et al., *Dicționar de științe ale limbii* (DSL), București, Ed. Nemira, 2001.

DEFAYS, J. M., *Comicul*, Iași, Institutul European, 2000.

IONESCU-RUXĂNDOIU, L., *Conversația. Structuri și strategii*, București, Ed. All, 1995.

MEY, J.L., *Concise encyclopedia of pragmatics*, Oxford, Elsevier Pergamon, 1998.

MOLDOVEANU, M., M. MIRON, *Psihologia reclamei*, București, Ed. Libra, 1995.

PLETT, H.F., *Știința textului și analiza de text*, București, Ed. Univers, 1983.

VASILIU, E., *Introducere în teoria textului*, București, Editura Științifică, 1990.

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DESPRE EVOLUȚIA LIMBAJULUI ÎN TERMENII ȘTIINȚEI DE AZI

LAURA CARMEN CUȚITARU

This paper is a brief overview of what has been argued on the topic of language evolution since the problem was banned from linguistic debates, back in 1867, and up to the present times. Starting from earlier attempts made by historical linguists to reconstruct the proto-language, then going through the XXth century archaeological and anthropological efforts, the paper pays greater attention to the Darwinian hypothesis and what has become of it in terms of human language evolution. Linguistics has certainly gone a long way from having banned the problem first, to the establishment of a whole new branch dedicated to this specific issue – bio-comparatist linguistics.

De când a apărut și până azi, lingvistica de oriunde și-a lărgit în mod constant aria de interes. Preocupările legate de descrierea și clasificarea diverselor fenomene de limbă au făcut loc, în zilele noastre, unui interes crescând vizavi de legătura dintre limbă și mintea omului (psiholingvistica), sau față de felul în care limba este reprezentată în creier (neurolingvistica).

Strâns legată de toate aceste eforturi de cunoaștere este o altă întrebare: *cum* a ajuns limba în creierul uman, la urma urmelor?

Poate părea surprinzător, dar întrebarea nu e nouă pentru lingviști, numai că subiectul a fost odată declarat tabu: în 1867, Academia Franceză de Știință a interzis dezbaterile pe această temă, considerându-le lipsite de orice bază științifică.

În secolul trecut și, apoi, foarte pregnant în secolul nostru, după anul 2000, cercetătorii s-au considerat îndreptățiți să reia întrebarea, având acum la îndemână progresele făcute de știința din toate domeniile. Lingvistica istorică a încercat, prin metoda reconstrucției, să refacă proto-limba – prima limbă a omenirii – iar rezultatele au indicat o istorie de cel mult 10 000 de ani, lucru considerat incorect si respins din start. Antropologia lingvistică a crezut că, studiind limbile popoarelor „primitive" (eschimoșii, indienii din S.U.A., Canada, Alaska, Mexico, Guatemala, America de Sud, negrii africani, triburile montane din Asia de sud și sud-est), și-ar putea face o idee despre cum arată o limbă într-un stadiu primitiv de evoluție. După ce primele studii bine documentate au început să apară, a fost clar pentru toată lumea că aceste popoare vorbeau o limbă la fel de dezvoltată ca orice altă limbă europeană.

Căutarea dovezilor în arheologie s-a dovedit la fel de inutilă. Informațiile din această zonă sunt strict legate de apariția scrisului, iar inscripțiile în piatră sau lut au cel mult 5 000 de ani vechime.

Concluzia a fost, în fine, că problema originii limbii nu poate şi nu trebuie să fie abordată numai cu instrumente lingvistice sau arheologice, ci cu ajutorul „contextului general al evoluției biologice şi culturale a omului"(Hoijer, 59). De aceea, secolul XX a cunoscut o activitate fervență de comparare a limbii umane cu sistemele de comunicare animală şi, mai ales, cu „limba" maimuțelor mari (cimpanzei, gorile). Au fost identificate trăsăturile structurale după care se organizează o limbă – *orice* limbă de pe Pământ (vorbim despre un sistem combinatorial binar sau „dual"), şi s-a stabilit că dualitatea, dislocarea, productivitatea şi transmisia culturală sunt caracteristicile esențiale pentru ca o limbă să fie privită ca atare. După care s-a considerat că problema originii limbii a fost redusă la reconstruirea „schimbărilor evoluționiste prin care un sistem de vocalizare, aproape cu siguranță aparținând unuia sau mai multor grupuri de hominizi, a dezvoltat proprietățile numite dualitate, dislocare, productivitate şi transmisie culturală care au făcut din acest sistem o limbă adevărată" (Hoijer, 62).

Apariția (tot mai deasă) în discuție a unor concepte precum „schimbări evoluționiste" şi „hominizi" indică deja faptul că ipoteza darwinistă asupra originii vieții începe să câştige tot mai mult teren. Ce spune Charles Darwin, mai exact? Că materia organică a apărut din cea anorganică, printr-un proces extrem de îndelungat (sute de milioane de ani) de „descendență cu modificare", în care au conlucrat două forțe: mutația genetică (mereu întâmplătoare, provocată de agenți externi precum radiațiile sau poluarea), şi selecția naturală. Selecția naturală, al cărei unic scop a fost mărirea capacității de reproducere, a constat în păstrarea exclusivă a mutațiilor genetice benefice (care favorizau perpetuarea speciei). Aceste mutații se adunau, la un moment dat, în număr atât de mare în vreun individ, încât determinau apariția unui alt organism, complet *nou*, complet diferit de cel vechi şi nu doar o variantă îmbunătățită a acestuia. Astfel, spune Darwin, bacteriile s-au transformat, succesiv, în organisme pluricelulare, peşti, insecte, reptile, mamifere, maimuțe şi oameni.

După cum spune celebrul biolog evoluționist american Ernst Mayr (fost profesor la Harvard, decedat în urmă cu doi ani, la vârsta de 100 de ani), teoria lui Darwin este „în întregime bazată pe deducții şi orice parte a ei se poate schimba oricând" (Mayr, 297). Cu toate acestea, ea a împărțit lumea științifică în două tabere. Lingviştii nu au făcut excepție, şi s-au declarat fie evoluționişti (azi de mai multe subtipuri), fie creaționişti. La vremea sa, Darwin însuşi sugerase că limbajul uman s-a dezvoltat din abilitățile comunicative emoționale mai primitive ale maimuțelor mari, fiind selectat gradual de către natură. Mulți biologi cred azi că a avut dreptate, deoarece neuroştiința a stabilit că vocalizările umane non-lingvistice (râsul, plânsul, suspinul, geamătul) sunt controlate de arii cerebrale situate *sub* cortex, în timp ce limba ca atare e procesată de arii situate *pe* cortex.

Nu puțini au fost lingviştii care s-au arătat entuziasmați de atare ipoteză, şi au avansat propriile lor supoziții. De exemplu, americanii Charles Hockett (teoretician al limbii) şi Robert Ascher (antropolog la Universitatea Cornell), în *The Human Revolution* (*Revoluția umană*) (1964), nu au nici un dubiu că limba, care e un sistem *deschis*, a apărut din sistemul de comunicare al primatelor, care, ca orice alt sistem din lumea animală, e unul *închis* (o vocalizare are o singură semnificație). Cei doi cred că, la un moment dat, un hominid a trebuit să emită două vocalizări în

acelaşi timp, de exemplu *hrană!* şi *pericol!*, astfel încât acestea două s-au combinat într-unul singur. Şi asta deoarece „foarte probabil, astfel de vocalizări combinate apar la animalele moderne, deşi un astfel de fenomen nu a fost observat până în prezent" (Hockett, 62). Astfel, 10 vocalizări s-au combinat între ele şi s-au făcut 100. Fiecare vocalizare combinată are acum două părţi, iar fiecare parte, la rândul ei, se regăseşte combinată în alte vocalizări. Acest fenomen, numit *recursivitate* (termen împrumutat din matematică), e piatra de temelie pe care se întemeiază caracterul *deschis* al limbii umane.

Nu peste mult timp, felul în care pre-limba a devenit limbă a fost considerat totuna cu modul în care combinatorialitatea a apărut în creierul unui hominid mai norocos.

În sfârşit, în ziua de azi problema nu se mai pune în termenii aceştia, deoarece dezbaterea a devenit infinit mai nuanţată. Lingviştii americani discută dacă selecţia naturală poate explica apariţia tuturor aspectelor limbii, sau doar a gramaticii; dacă limba a apărut brusc sau treptat; dacă un nou modul, special dedicat limbii, a apărut în creier, sau un modul pre-existent a fost folosit pentru o funcţie nouă (vorbirea).

Anul 2000 îi găseşte pe lingviştii de peste Ocean împărţiţi în două tabere: cea grupată în jurul lui Steven Pinker (psiholingvist) şi Paul Bloom (psiholog), numită a „selecţioniştilor", care cred că limba a apărut prin selecţie naturală, şi cea grupată în jurul lui Noam Chomsky (lingvist) şi Stephen Jay Gould (paleontolog şi biolog), numită a „non-selecţioniştilor", care cred contrariul. Pinker, profesor la Harvard, Stanford, MIT, supranumit *scientific superstar* în Statele Unite, avansează ideea *mutantului gramatical*. În cartea sa *The Language Instinct* (*Instinctul limbii*) (1994), el imaginează un scenariu în care o maimuţă antropoidă suferă, din întâmplare, o mutaţie genetică şi dezvoltă o sintaxă oarecare. Afirmaţiile sale pot fi acum decodate de restul comunităţii doar cu efort mental, situaţie care creează presiune, obligând la dezvoltarea, în ceilalţi, a sistemelor corespunzătoare unei decodări automate. Selecţia naturală îi favorizează pe acei ascultători care îi înţeleg mai bine pe vorbitori. Astfel, în curând, abilităţile lingvistice escaladează într-o adevărată „cursă a înarmării lingvistice", ca să folosesc cuvintele autorului. Toate acestea deoarece a fi mai deştept decât competiţia creează presiune asupra cunoaşterii, iar „evoluţia produce adeseori abilităţi spectaculoase când adversarii se încleştează în cursa înarmării" (Pinker, 368). Selecţia naturală a fost motorul din spatele acestui eveniment extraordinar, deoarece ea e sensibilă la fenomene cognitive complexe: „evoluţia nu a aruncat la gunoi o Idee Bună" (Jackendoff, 235).

În studiul *Natural Language and Natural Selection* (*Limba naturală şi selecţia naturală*) (1990), Pinker şi Bloom susţin că limba trebuie să fi apărut treptat. Orice hominid care vorbea cât de cât a avut un avantaj de adaptare faţă de ceilalţi. Dar ce benficii de adaptare ar putea aduce limba utilizatorilor ei? În viziunea autorilor, primul *mutant gramatical* a putut supravieţui mai bine şi produce mai mulţi moştenitori: un orator talentat e capabil de manipulare şi negociere, şi atrage mai multe femei decât colegii lui (mai) tăcuţi. Un argument în acest sens e adus din antropologie, unde s-a observat că, în societăţile umane, şefii de trib erau vorbitori pricepuţi şi aveau mai multe soţii.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

Pe de altă parte, lingvistul american de origine britanică Derek Bickerton, de la Universitatea din Hawaii, susține apariția bruscă, catastrofală, a limbii: după ce, puțin câte puțin, în strămoșii noștri cu blană s-au dezvoltat structuri cerebrale care permiteau operațiuni mentale mai complexe, într-o zi, accidental, s-a făcut și ultima conexiune și a apărut proto-limba, din care lipsea sintaxa. Un al doilea stadiu a avut loc când, o singură mutație într-o singură persoană (Eva din Africa) a făcut să apară în creier sintaxa, a redimensionat mărimea și forma creierului acesteia și i-a modificat tractul vocal pentru a putea articula coerent.

Philip Lieberman, neurolingvist și antropolog, în prezent la Brown University, e de părere că numai anatomia tractului vocal și ariile cerebrale adaptate inițial pentru controlul motor s-au modificat în timp, nefiind necesar un „modul al gramaticii": devreme ce selecția naturală implică pași mărunți care intensifică treptat funcția unui organ deja existent, apariția unui modul nou ar fi, logic, imposibilă. Pinker îl contrazice, argumentând că nu e neapărat necesar ca un modul să existe dinainte deoarece micile îmbunătățiri pot construi încet unul din altceva. El compară acest proces cu apariția ochiului: ochiul, se crede, a apărut într-un organism lipsit de ochi, care avea pe piele o zonă sensibilă la lumină. Zona s-a adâncit, devenind o gaură în care a crescut o sferă cu o altă gaură în ea în care a crescut o retină, și așa mai departe, „fiecare pas permițând posesorului să detecteze evenimentele un pic mai bine". Tot așa și limba a apărut, probabil, prin „restructurarea circuitelor cerebrale ale unui primat, care nu aveau inițial nici un rol în comunicare, și prin adăugarea altora noi" (Pinker, 350). Paradoxal, după ce declarase în mod repetat că selecția naturală e mai mult decât suficientă pentru a explica apariția limbii, cercetătorul conchide: „Ca să fim sinceri, există probleme reale în reconstruirea modului în care limba ar fi putut apărea prin selecție naturală" (Pinker, 365).

Să vedem însă ce zice și cealaltă tabără. Chomsky e de părere că e simplu să atribui limba selecției naturale, deoarece prin aceasta se exprimă doar credința că în spatele procesului s-ar afla fenomene naturalistice și că, în realitate, teoria evoluționistă are prea puține de spus în astfel de chestiuni: „De îndată ce începi să te gîndești serios la adevăratul caracter al sistemelor biologice pe măsură ce se dezvoltă în individul care se maturizează – iar limba e doar un sistem biologic -, îți dai seama că aceste sisteme sunt extrem de structurate și că se dezvoltă pe baza existenței a foarte puține condiții externe, contribuții externe. În consecință, trebuie că ele sunt predeterminate într-o foarte mare măsură. În opinia mea (un pic cam eretică), selecția naturală în sine nu aduce nici pe departe câtă structură ar trebui ca să explice ceea ce se întâmplă în evoluție. Aș spune că e pură speculație" (Campbell, 97).

Unii lingviști l-au etichetat pe Chomsky drept „cripto-creaționist" (limba e dată de Dumnezeu, odată cu viața) – ceea ce ar fi fost interesant, însă nu e cazul, devreme ce evoluția nu este respinsă. În schimb, se invocă legi fizice de natură necunoscută: „Știm foarte puține despre ce se întâmplă atunci când 10^{10} neuroni sunt îngrămădiți în ceva de mărimea unei mingi de baschet, asupra căreia acționează, pe deasupra, condițiile impuse de maniera specifică în care acest sistem s-a dezvoltat în timp" (Chomsky, 59). Cu toate acestea, unii colegi îl acuză de misticism: „... să

invoci simpla creştere a mărimii creierului alături de convergenţa unor principii fizice necunoscute înseamnă, practic, o retragere în misticism" (Jackendoff, 234).

Pe de altă parte, reputatul lingvist american Ray Jackendoff, de la Universitatea din Brandeis, spune că nu e sigur cât de serios ar trebui să trateze problema originii limbii, dar, atâta timp cât există o dezbatere pe această temă, merită să ia parte la ea. Drept care el nu se întreabă dacă primatele au limbaj şi dacă hominizii aveau limbaj, ci „ce elemente ale vorbirii ar putea avea primatele şi ce elemente puteau avea hominizii" (Jackendoff, 236).

Aceasta e linia urmată, după anul 2000, de lingvistica americană de gen, care nu e deloc una marginală. În anul 2002, revista *Science*, un jurnal ştiinţific foarte apreciat şi cunoscut pentru orientarea sa materialistă, evoluţionistă, publică un studiu programatic despre evoluţia limbii, semnat de Noam Chomsky, Marc Hauser (psiholog la Harvard, specialist în comunicare animală) şi Tecumseh Fitch (psiholog la Universitatea St.Andrews, Scoţia). Ceea ce uimeşte e limbajul hiperspecializat, aproape inaccesibil cuiva care nu a urmărit, cât de cât, problema.

Autorii numesc *E-limbă* manifestările exterioare ale limbii, şi *I-limbă* universaliile interne abstracte – o configurare minimală a formei şi sensului, reductibile la un set optim de procese. Nu contează, susţin ei, cum a ajuns limba să comunice şi să reprezinte idei, ci cum poate fi delimitat nucleul central computaţional al *I-limbii*. Sintaxa reprezintă motorul perfect care conduce computaţiile sintactice, iar aceasta e denumită „facultatea limbii în sens restrâns" (FLR). Acest sistem computaţional plus celelalte trăsături biologice ale limbii (comune şi speciilor non-animale) alcătuiesc „facultatea limbii în sens larg" (FLL). Prin aceste trăsături biologice, autorii înţeleg „alte două sisteme interne organismului, pe care le numim *senzorial-motor* şi *conceptual-intenţional*". Primul furnizează caracteristicile fonologice (sunetele), iar cel de-al doilea atribuie sensul. În consecinţă, „presupunem /.../ că o componentă cheie a FLR este un sistem computaţional (sintaxa restrânsă) care generează reprezentări interne şi le configurează în interfaţa senzorial-motorie cu ajutorul sistemului fonologic, şi în interfaţa conceptual-intenţională cu ajutorul sistemului semantic (formal)" (Chomsky, Fitch, Hauser, 1571).

Capacitatea de a genera un număr infinit de mesaje pornind de la un număr finit de cuvinte, cu ajutorul recursivităţii („*infinitate distinctă*" / „*discrete infinity*"), constituie procesul sintactic esenţial care stă la baza FLR. Spre deosebire de FLL, care e analoagă comunicării animale şi care e derivată din aceasta ca o adaptare specific umană pentru vorbire, FLR nu este o adaptare ci „ceva recent apărut, şi numai la om". Această infinitate distinctă reprezintă deosebirea fundamentală dintre limba umană şi orice altă formă de comunicare din regnul animal. De aceea, autorii recomandă ca „lingviştii şi biologii, împreună cu cercetătorii din ramurile relevante ale psihologiei şi antropologiei, să depăşească dezbaterile teoretice sterile şi să elaboreze un program comparatist comun, centrat pe o direcţie empirică, prin care să se descopere componentele atât comune (analoage sau omoloage) cât şi specifice ale facultăţii limbii" (Chomsky, Fitch, Hauser, 1581-82).

Mai trebuie să menţionăm că azi există o întreagă disciplină, absolut nouă, numită *lingvistică bio-comparatistă*, al cărei scop este găsirea de dovezi care să

ateste existența unui comportament recursiv la animale și în alte activități umane non-lingvistice (de exemplu, în muzică).

Las concluziile pe seama unui filozof al biologiei, Daniel Dennett. La curent cu tot ce se descoperă azi în lumea științifică internațională și de-a dreptul fascinat de comportamentul autodirijat al virusurilor de a se reproduce proliferând informația pe care o poartă – în domeniul biologiei moleculare – americanul înțelege că „aceste mici fragmente de structură moleculară, lipsite de minte, care nu meditează și care au un comportament de robot, *sunt baza întregii acțiuni a lumii* și, de aici, *a sensului și deci a conștiinței* „(subl.m.), și numește această deducție „fapt științific /.../ solid și /.../ necontroversat". De aici ar decurge că „aveți un strămoș comun cu orice cimpanzeu, orice vierme, orice fir de iarbă, orice arbore sequoia", deci și cu macromoleculele cu comportament de robot, ceea ce are ca rezultat faptul că „străstră-...străbunica ta a fost un robot" . Apoi tot el se întreabă: „Este posibil oare ca, dacă pui laolaltă destui homunculuși fără minte – omuleți – rezultatul să fie o persoană reală, conștientă, cu o minte adevărată? Conform științei moderne, nu există altă cale de a crea o persoană adevărată". În fine, Dennett exprimă, cu o dezarmantă sinceritate, adevărata poziție adoptată de savanții moderni: „Îmi dau seama că, pentru unii oameni, toate aceste afirmații par șocante și neverosimile, dar bănuiesc că n-au observat ce *alternative disperate* au. Dualismul (concepția că mințile sunt alcătuite din elemente nemateriale absolut misterioase) și vitalismul (concepția că lucrurile vii conțin niște elemente materiale speciale, dar tot atât de misterioase – *elan vital*) au fost aruncate la groapa de gunoi a istoriei, alături de alchimie și astrologie. Dacă ești cumva pregătit să declari că pământul este plat și că soarele este un car aprins tras de cai înaripați – deci, cu alte cuvinte, dacă sfidezi cu desăvârșire știința modernă – *nu vei găsi un loc unde să reziști* și să aperi aceste idei învechite" (Dennett, 34).

Bibliografie

CAMPBELL, Jeremy. *Grammatical Man*. New York: Simon &Schuster, Inc., 1982.

CHOMSKY, Noam. *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press, 1965.

CHOMSKY, N., FITCH, T.W., HAUSER, M.D. *The Faculty of Language: What Is It, Who Has It, and How Did It Evolve?* In Science no.5598 (November, 2002).

DENNETT, Daniel C. *Tipuri mentale*. București: Humanitas, 2006.

JACKENDOFF, Ray. *Foundations of Language*. Oxford UP, 2002.

HOCKETT, Ch.F., ASCHER, R. *The Human Revolution* in Current Anthropology, V, No.3 (June, 1964).

HOIJER, Harry. *The Origin of Language*. In (ed.) Archibald A.Hill, *Linguistics*, Washington, 1969.

MAYR, Ernst. *De la bacterii la om*. București: Humanitas, 2001.

PINKER, Steven. *The Language Instinct*. Penguin Books, 1994.

PINKER, S. BLOOM, P. *Natural Language and Natural Selection* in Behavioral and Brain Sciences no.13, 1990.

MODELUL LATIN ÎN TRADUCEREA ÎN LIMBA ROMÂNĂ A PRIMEI FARMACOPEI (1862)

MARIANA FLAIŞER

The first Pharmacopoeia in Romanian was published in 1862, being a translation from Latin. The comparative study of the texts both in Latin and Romanian emphasizes the faithfulness of the Romanian variant in regard to the Latin model. The lexical gain for the pharmaceutical language or for the botanical one consists in the perpetuation of the Latin words in the terminology of the two sciences.

In parallel with such Latinisms or neologisms of Latin origin, there are in the 1862 Pharmacopoeia both many loan translations in terms of idiomatic expressions and derivative lexical creations on the Romanian language territory which take the Latin words for model.

To conclude, we can say that the Romanian translation of the Viennese Pharmacopoeia gives linguists the possibility to understand the multiple ways in which the Romanian scientific terminology is structured.

În secolul al XVIII lea farmaciştii români aveau obligaţia de a cunoaşte Pharmacopeea austriacă care circula din Principate şi care era documentul de căpătâi după care se preparau medicamentele, ghid de neînlocuit pentru cunoaşterea substanţelor medicamentoase, a unităţilor de măsură şi a dozelor potrivite.

În *Nizamul spiţerilor în 10 ponturi din 1797* se precizează: „Toţi spiţerii să aibă datoria de a urma după Pharmacopeea din Austria de leat 1780 pe care s-o aibă ca un temei şi după care să facă şi să aibă la spiţerie toate dohtoriile ce se cuprind într-această Pharmacopee şi cele amestecate şi cele neamestecate"[1].

Deşi în secolele al XVIII lea şi al XIX lea farmaciştii români cunoşteau limba latină într-o măsură care să le permită înţelegerea limbajului în care se redactau reţetele medicale şi, mai ales, textele Pharmacopeei, era imperios necesar să se traducă un asemenea instrument de lucru în limba română pentru a preveni unele erori care ar fi putut apărea din necunoaşterea semnificaţiilor unor termeni latini.

În timpul domniei lui AL. I. Cuza, sub îndrumarea lui C. Davila, se formează o comisie de 12 medici şi 6 farmacişti care au „început lucrarea celei d'ântâiu Pharmacopee române"[2]. Farmacistul C.C. Hepites, bazându-se pe lucrările comisiei de specialitate, a elaborat *Pharmacopeea română*, în limbile latină şi română, care a fost la aceea dată singurul codice medicamentariu pentru toată întinderea Principatelor Unite"[3].

---

[1] Marţian Cotrău, *Medicamentul de-a lungul vremii*, Editura Apollonia, Iaşi, 1995, p. 133.

[2] *Pharmacopeea română*, Bucuresci, Tipografia Jurnalului Naţional, 1862, Prefaţa (Ph).

[3] Idem.

Structurată în trei mari capitole: Pars prima – Materia pharmaceutica, pars secunda – Praeparata pharmaceutica, Pars terţia – Reagentia et tabulae variae (reactive şi tabele diferite), Pharmacopeea română conţine în final şi o listă de termeni de specialitate întitulată „Registrul polyglotu de numele străine şi sinonimele populare ale medicamentelor celor mai însemnate precum şi a unor medicamente populare şi secrete cu modul preparaţiunii."[4]

Din punct de vedere lexical, *Pharmacopeea română* din 1862 constituie o dovadă a procesului anevoios de creaţie lexicală de adaptare a neologismelor, de traducere cât mai corectă a termenilor latini prin selectarea acelor corespondente româneşti care să fie cât mai aproape ca sens de original.

Urmând îndeaproape textul latin al Pharmacopeei vieneze, aflată în circulaţie în Principate şi în Ardeal, în versiunea în limba română a acestei lucrări se încearcă de cele mai multe ori adaptarea latinismelor cu toate că în vocabularul limbii române existau, în acel moment termeni româneşti echivalenţi. De exemplu: *planta* perene *sylvatica* (lat) este tradusă: *plantă* vivacea *silvatică* (ph. 177), *puncta ebulitioni* (lat) are drept echivalent în varianta românească *punctul d'ebulițiune* (ph. 637); *pondera civillia* (lat) = ponderi civile (ph. 629); şi *coloris intesne rubre (lat)* = să fie *culoare întinsă* roşie (ph. 529); *vesica destilatoria (lat)* devine în Pharmacopeea română = *băşică destilatorie* (ph. 239); sau *flores solitarii .... odoris debilis (lat)* = florile sunt *solitarii d'o adoare debilă*" (ph. 129) *herba subflorida, foliis alternis, petiolatis, pinnatifidis* lobis obtuso *crenato incisis* (lat) – în limba română „earba este subfloridă poartă foile *alterne, petiolate, prinatifide* cu *lobele* boante, *crenate, încise" (ph. 53)* etc.

Exemplele menţionate, şi altele de acelaşi fel, reprezintă „transpuneri exacte sau aproximative ale modelului latin"[5] structuri lexicale care se integrează în larga categorie a calcurilor lexicale de expresie.

Dacă în exemplele de mai sus efortul traducătorilor români de a adapta latinismele sau de a găsi echivalente cât mai apropiate modelului latin este mai puţin sesizabil, sunt şi situaţii în care termenul latinesc „acţionează ca un stimulent pentru lexicalizarea unei noi noţiuni"[6], determinând apariţia unor creaţii lexicale noi pe termenul limbii române, creaţii derivative care se apropie sensibil de lexemele din textul latin: *Fructus drupae nigricante* (ph. 23)"=fructele *drupe, negrişorie"; sau „Balsamum ... primus oleosi,* dein *amariusculi (lat) = balsam d'un gustu mai întâi unturos* în urmă *amărăţiosu" (ph. 24); Herba* omnino *glabra, lobis inciso seratis superne saturate viridibus*= „planta cu totul netedă cu lobele încise ca herăstrău pe deasupra sânt *săturate verzi (*ph. 61); planta ...în *ruderatis frequens* = plantă din locuri *molosoase (ph. 124); semina striata (lat) = seminţe dungite* (ph.161), etc.

Un număr semnificativ de termeni din *Pharmacopeea română* de la 1862 apar glosaţi. Glosele folosite de autor pentru explica unele latinisme demonstrează ca traducătorul a preferat adaptarea cuvintelor latineşti, considerându-le mai

[4] *Pharmacopeea Română*, p. 665 şi 699.

[5] Eugen Munteanu, *Studii de lexicologie biblică*, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 1995, p. 169.

[6] E. Munteanu, *op. cit.* p. 203.

adecvate, deşi mai puţin transparente semantic; „puncta *ebullitionis* = punctul d'ebullițiune (*ferberea in clocote) (ph. 637); medicamina venenossissima (lat)* = medicamente foarte venenoase (*otrăvicioase)* (ph. 568); planta paludosa (lat) = plantă paludoasă (*băltăreață*) (ph. 73); Bulbus *subrotundus ex bulbulis plurimus constans* = bulbul este ceva rotund, compus din mai multe bulbuleţe (*căţei*) (ph. 9) etc.

Dacă unele dintre calcurile enumerate nu s-au fixat în limba română, în general, sau în terminologia farmaceutică sau botanică în special, termenii latineşti adaptaţi folosiţi de traducătorii Pharmacopeei de la 1862 dar şi de alţi specialişti din epocă s-au impus şi circulă şi astăzi în limbajul de specialitate. Din această categorie fac parte termenii; „*pubescent* (ph. 159), *corolă* (ph. 160), *inodor (Ph. 161), striat, narcotic (ph. 161-163), ductil,* frunze *lanceolate,* locuri *ruderale* (99 AB) [7], frunze *peţiolate, sesile* (102 AB) flori galbene în *racem* (102 AB), frunze *crenate în racem* (102 AB), *racem corimbos (103 AB), inflorescente cimoase (105 AB),* frunze *lanceolate glabre (111 AB),* frunze dublu *serate* (112 AB), *acuminate (113 AB),* tulpină *erectă (139 AB),* fructv *pixidă (115 AB), etc.*

Faptul că în terminologia botanică, farmaceutică sau medicală termenii latineşti adaptaţi sau latinismele sunt o prezenţă lexicală caracteristică dovedeşte că modelul limbilor clasice a fost şi este încă extrem de puternic.

Solomon Reinach preciza în acest sens „L'existence des mots empruntés dans une langue révèle les contacts qu'elle a subis, les lecons qu'elle a recues des civilisation voisines"[8]. Chiar dacă latinii nu ne-au fost vecini, geografic vorbind, pentru spaţiul spiritualităţii şi al culturii româneşti au fost elementul originar, constant, mereu înnoitor al limbii române, în general, şi în mod indubitabil, al limbajului ştiinţific în particular.

[7] *Atlas Botanic*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1985 (AB).

[8] Solomon Reinach, *Manuel de philologie classique*, Libraire Hachette, Paris, 1907, p. 112.

BCUIASI CENTRAL UNIVERSITARA

UN FENOMEN PUȚIN CERCETAT: *GAMATIZAREA*

CONSTANTIN FRÂNCU

The article presents the phonetic change called gammatization (*gamatizare*). The author advances the idea that, in Old Romanian, this phenomenon shaped the identity of some verbs ending in *–inde*, due to the analogy with the verbs ending in *–inge*.

0. Prin *gamatizare*, termen preluat de la Alf Lombard[1], înțelegem: a) trecerea lui *d* în *g* (*d* > *g*) în unele forme verbale (*ucid* > *ucig*, *purced* > *purceg*) și nominale *mucegai* , *putregai* (derivate ale formelor nominale *muced*, *putred* sau verbale *(a) mucezi*, *(a) putrezi*), dar și b) influența analogică a unor verbe în *–nge* asupra verbelor în *–nde* (*(a) întinge* asupra lui *a întinde*, *(a) încinge* asupra lui *a încinde*).

1. Fenomenul este puțin cercetat pe plan sincronic și diacronic, lipsind date despre vechimea apariției lui și situației sale privind factorii diacronic, diatopic, diastratic și diafazic. Lucrările de istoria limbii ale lui Ov. Densusianu, H. Tiktin, A. Philippide, S. Pușcariu, G. Ivănescu semnalează trecerea lui *d* în *g*, dar nu îi acordă mare atenție în cele câteva rânduri consacrate fenomenului[2]. Numai Alf Lombard se ocupă mai pe larg de acest fenomen de limbă, dar, întrucât monografia sa are un caracter mai mult sincronic decât diacronic, datele aduse în discuție nu lămuresc problemele esențiale ale apariției și evoluției fenomenului. Romanistul suedez aduce în discuție un fenomen analog din limba suedeză: înlocuirea lui *d* prin *g* nu este rară în această limbă nordică: „*stog(o)* pour *stod(o)*, à l'imperfait du verbe *sto*" prin influența altor imperfecte ca *dog(o)*, *log(o)*[3]. Fără îndoială, între fenomenul din română și cel din suedeză nu există nici o legătură directă, dar semnalarea lui ajută la rezolvarea problemei privind cauzele schimbării și vechimii lui.

2. Într-adevăr, considerăm că la baza fenomenului se află un fenomen analogic existent încă din faza de străromână, când o serie de verbe în *–inge* au influențat verbele în *–inde*, fapt ajutat de unele forme din sistemul perfectului care în latina populară ajunseseră omonime. În latină existau verbe ca *(in)cingere, impingere* și *intingere* cu corespondente în *–endere* (*incendere, impendere* și *intendere*), cu sensuri diferite, dar și asemănătoare, însă cu forme din sistemul prezentului și al perfectului bine diferențiate.

Iată formele din latină cu evoluția lor în română:

---

[1] Alf Lombard, *Le verbe roumain*, tom II, Lund, 1955, p. 101 s.

[2] Cf. A. Philippide, *Originea românilor*, vol II, p. 617 ; S. Pușcariu, *Etymolog. Wörterbuch*, s. v. *ucid*, G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, p. 347, H. Tiktin, *Rumänisches-deutsches Wörterbuch*, s. v. *ucide* etc.

[3] Alf Lombard, op. cit. , nota nr. 3 de la p. 1015-1016.

1. lat. *(in)cingō, ĭs, ĕre, cinxi, cinctum* > rom. *încing, încingi, încinge(re)*, strărom̆ână și v. dr. *încinși* > rom. modernă *încinsei, încins*, fr. „ceindre", „enturer", „retrouser, relever par une ceinture", „environer".

2. lat. *incendeo* (< *incendo*), *ĭs, ĕre, cinxi, censum* > v.dr. *încind, încende(re), încinși* > rom. mod. *încinsei, încins* (cf. it. *incendere*, prov. *encender*, sp., port. *encender*). În latină avea sensul de „allumer, enbraser, brûler, faire briller". Acest verb, atestat în cele mai vechi texte românești (*a încende*), a ajuns să se confunde din punct de vedere fonetic cu primul (*a încinge*) „a se înfășura peste mijloc cu o cingătoare", căci avea forme comune la perfect încă din latina clasică, iar în în latina populară chiar și la participiul perfect, formele în *–ctum* fiind înlocuite de cele în *–nsum*. Întrucât în latina populară și apoi în strărom̆ână participiul trecut intra în componența formelor compuse de perfect, omonimia între formele celor două verbe devine mai largă, fapt care duce la slăbirea celui de al doilea verb și la dispariția lui mai târzium după secolul al XVI-lea.

Cea de a doua pereche de verbe este cea formată din:

3. lat. *impingo, is, ĕre, pegi, pactum* > rom. *împing, împinge(re)*, strărom. și v.dr. *împinși*> rom. modernă *împinsei, împins* (cf. it. *impingere*, calabr. *mpingere*, prov. *empenher*, cat. *empenher*, fr., *empeindre*). Sensul din română este de „a mișca, a deplasa din loc exercitând o apăsare", dar și de „a face să înainteze, să progreseze, a face favoruri, a îmboldi, a incita, a mișca", iar în limba veche și de „a respinge".

4. lat. *impendo, is, ĕre, pendi, pensum*, rom. *împind, împinde(re)*, strărom. *împinși*, v. dr. *împinși* > rom. mod. *împinsei*, part. *împins*, „dépenser, débouser", fig. „dépenser", „consacrer, employer".

Confuzia dintre *împinge* și *împinde* s-a produs datorită atât apropierii de sens pe care îl aveau în anumite contexte, cât și omonimiei formelor de perfect sau derivate din perfect apărută în latina populară, când, în loc de perfectele *impengi* și *impendi* apare o singură formă **împexi* > rom. *împinși*, iar forma de participiu *impactum* este înlocuită cu cea în *–nsum* (*impensum*). Româna veche moștenește deci din latina populară aceeași confuzie ca la *încinge – încinde*, fapt care a făcut ca formele urmașului lui *impendo* să intre în categoria formelor lui *impingo*, prin atracție paradigmatică. Gh. Giuglea[4] consideră că verbul *a împinge* „a cheltui", „a face eforturi economice" reprezintă lat. *impindere*, cu aceeași confuzie ca la *încinde – încinge*, părere respinsă de Ciorănescu[5], care crede că argumentele aduse nu sunt convingătoare și se explică mai bine prin lat. *impĭngĕre*.

Cea de a treia pereche *intingere – intendere* a rezistat mai mult, deși unele confuzii au apărut în diferite perioade de timp la anumite forme.

5. lat. *intigo (guō), ĭs, ĕre, tixi, tinctum* > rom. *înting, întinge(re)*, strărom̆ână și v. dr. *întinși*, part. *întins* (cf. it. *tingere*, fr. *teindre*, sp. *tenir*, part. *tingir* „a muia, a îmbiba", în latină „imprégner, mettre dans la sauce", dar și „baptiser".

6. lat. *intendō, ĭs, ĕre, tendi, tendum* > rom. *întind, întinde(re)*, strărom̆ână **întinși*, v.dr. *întinși*, part. *întins*. Verbul are în latină mai multe semnificații: 1)

[4] „Dacoromania", III, 734.

[5] *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, 2001, s.v. *împinse*.

„tendre dans une direction"; 2) „tendre vers", „diriger sur", „tourner diriger"; 3) „donner de la tension", „soutenir", „prétendre", „augenter".

Cele două, deşi aveau în latina clasică forme de perfect şi de participiu trecut bine diferenţiate, în latina populară, datorită extinderii perfectului *intexi* şi participiului analogic cu alte verbe *intensum* (în defavoarea formelor *tendi, tinctum, tentum*), apare confuzia la aceste timpuri, perpetuată din româna primitivă până astăzi (cf. *întinşi, întinşei, întins, -ă*), fapt care duce la slăbirea primului verb, care avea din punct de vedere semantic mai puţine sensuri, iar din punct de vedere lexical puţine derivate. Ciorănescu menţionează un singur derivat: *întinsrare* s.f.

„mâncare cu sos sau grăsime, care se mănâncă întingând"[6].

Există în graiuri *întinsătură*, s.f. Slaba putere de derivare face ca *a întinge* să fie rar în limba actuală, fapt remarcat de D.A. Însă acelaşi dicţionar menţionează şi un al treilea verb *a încinge*, variantă dialectală a lui *a întinge*[7].

Aceste date arată că fenomenul îşi are rădăcinile în latina populară în confuziile formelor din sistemul perfectului.

2.1. El afectează progresiv şi alte verbe în *–nd* şi *–ng*, dar nu la toate persoanele.

Astfel, verbul *a deştinde* < descĕndere (cf. it. *scendere*, fr. *descendre*) prezintă atât forme gamatizate, cât şi forme negamatizate încă din secolul al XVI-lea: *deştindu* (PS) şi *deştingu, descinse, să descingă, descingere, descingând, descingătoriu* adj. postverbal[8]. După secolul al XVI-lea, acest verb nu mai apare.

2.2. De asemenea, un alt verb în *–nd* afectat de gamatizare este *a tunde* < *tondere*, dar difuziunea areală a fenomenului este mult mai redusă. Numai în sudul şi vestul Transilvaniei s-au înregistrat forme ca *tung* şi *tungând*[9]. D. Şandru[10] a găsit în zona Năsăudului forma gamatizată *pring* pentru *prind*, iar probabilitatea de a întâlni în graiuri şi alte forme cu *–nd* trecut la *–ng* nu este exclusă, dată fiind influenţa perpetuă care se exercită de secole din partea seriei mai numeroase în *–ng* asupra seriei mai sărace în *–nd*. Astfel, consultând *Dicţionarul invers* am constatat că verbele în *–ng* sunt mult mai numeroase decât cele în *-nd*[11].

3. De la verbele în *–nd*, toate de conjugarea a III-a, transformate parţial sau total în forme cu *–ng*, procesul s-a extins şi la alte verbe de conjugarea a III-a cu radicalul terminat în *–d*, care suferiseră, la unele forme, de iotacizare (d + i, e > dz > z). Este vorba de verbe ca *a ucide, a purcede*, lat. *occideo* > străromână **ucidz* > *ucidz* formă iotacizată în graiurile de tip moldovenesc > *ucid* (formă deiotacizată) în graiuri şi în limba literară > *ucig* (formă gamatizată) în limba veche şi dialectele de azi); lat. *procĕdĕo* > străromână **purcedz* > *purcedz* (formă iotacizată în graiurile de

[6] Ciorănescu, op. cit., s.v. *întinse*.

[7] Cf. Alf Lombard, op. cit., nota 1 de la p. 1017.

[8] Cf. Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, II, 1938, p. 206,211, 303, 333.

[9] Cf. ALRM I, h 133, Sever Pop, *La iotacisation dans les verbes roumains*, în *Mélanges de linguistique et de littérature romanes offerts à M. Roques*, III, Paris, 1952, p. 195-235.

[10] BL, VI, 1938, p. 189.

[11] Cf. *Dicţionarul invers*, p. 263-264.

tip moldovenesc > *purcez* (formă iotacizată în graiurile de tip muntenesc) *purced* (formă deiotacizată în graiuri și în limba literară) > *purceg* (formă gamatizată, arhaică și regională).

Gamatizarea afectează numai formele care au suferit în străromână fenomenul de *iotacizare* adică persoana întâi singular a indicativului prezent, a conjunctivului prezent *(să) ucig, purceg*, persoana a III-a singular și plural a conjunctivului prezent (*să ucigă, să purceagă*), forma de gerunziu *ucigând, purcegând* și postverbalele nominale (*ucigător(iu), purcegător(iu),* expresia *Ucigă-l toaca (crucea, tămâia)*! Uneori, prin analogie cu persoana I singular, apar forme cu *–g* și la persoana a III-a plural de la indicativul prezent, deși acestea nu sunt iotacizate, iar procesul de deiotacizare de aici a pornit, dată fiind identitatea formală între persoana I sg. și persoana a III-a plural, la cele mai multe verbe de conjugarea a II-a, a III-a și a IV-a.

De aceea, considerăm că în cazul acestor verbe avem de a face cu un proces de deiotacizare prin gamatizare (de la *ucidz (uciz)* > *ucig*; *să ucidză* (*uciză*) > *să ucigă* (deci *dz (z)* > *g* și nu *d* > *g*.

Gamatizarea în acest caz nu este foarte veche, căci ea afectează numai unele forme, iar din punct de vedere areal este limitată la arii necompacte.

Cercetând *Atlasul Lingvistic român* și alte materiale dialectale, constatăm că în graiurile dacoromâne există mai multe zone în ceea ce privește fenomenul cercetat[12]: a) zone cu forme iotacizate de tipul *uciz, să uciză, ucizând*, dar *ucigaș, ucigător* (graiurile de tip muntenesc); b) zone cu forme refăcute, deiotacizate ca în limba literară (*ucid, să ucidă*, dar *ucigând/ucizând, ucigător, ucigaș*; c) zone cu forme deiotacizate prin gamatizare (*ucig, să ucigă, ucigând, ucigaș, ucigător*); d) zone în care se utilizează un amestec de forme, cele cu gamatizare fiind generale la gerunziu și la derivatele postverbale (*ucigând, ucigător, ucigaș, ucigă-l toaca (crucea)*!.

În limba română literară veche formele cu *–g* erau generale la timpurile și persoanele menționate la *a ucide*. În normele limbii române literare, în afară de gerunziul *ucigând* și postverbalele nominale *ucigător, ucigaș, ucigă-l toaca (crucea, tămâia)*! cu *–g* sunt preferate formele deiotacizate cu *d- ucid, să ucidă*, iar la gerunziu apare și forma iotacizată cu *z (ucizând)*.

La calcul *a se sinucide* (după fr. *suicider*) se preferă formele cu *d-* (*mă sinucid, să se sinucidă*, dar, popular, *să se sinuciză*. La gerunziu se folosesc formele *sinucigându-se* și *sinucizându-se*. Derivatul postverbal *sinucigaș, -ă* nu are corespondent cu *d-*, deși există substantivul *sinucidere, suicid* < fr. *suicide* fără forme cu *g-*.

Gamatizarea s-a extins și la substantivele *mucegai* (cu varianta *mucigai*), din verbul *a mucedi* > *a mucezi* < *a mucedi* (derivat din lat. *mucidus*) și *putregai* (cu varianta *putrigai*), din verbul *a putredi* atestat în vechea română (cf. și substantivul postverbal *putredire*)[13] devenit apoi *a putrezi*. Din *putregai, mucegai* au apărut apoi verbe în *–g* (*a putregăi* „a se putrezi" , *a mucegăi* „ a prinde mucegai", iar din

[12] Cf. ALR, serie nouă, vol. VII. h. 1924 și 1925.

[13] Codicele Voronețean 72 v/2.

acestea derivatele adjectivale *putregăios* „mâncat de carii", *mucegăios* „plin de mucegai" şi substantivul *mucegăitură*.

Difuziunea lexicală şi gramaticală a formelor verbale şi nominale gamatizate nu este mare şi nici productivă. Ea afectează anumite segmente total, pe altele parţial, iar altele nu sunt afectate deloc (multe verbe de conjugarea a III-a care au forme iotacizate nu au suferit gamatizarea (*aprinde, ascunde, cuprinde, răspunde, vinde* etc), deşi îndeplineau condiţiile verbelor cercetate.

Cert este faptul că procesul gamatizării este vechi şi se întinde pe mai multe sute de ani, afectând treptat anumite lexeme, dar lăsând multe reziduuri.

El începe din perioada preslavă, căci elementele vechi bulgăreşti intrate în limba română cunosc trecerea lui *d* în *g*, aşa cum arată A. Philippide[14]: *oghial* < v. bulgar *odealo*, *de sârg – sârguesc* < v. bulgar *usrudiie* (de unde *osârdie*).

Apărut încă din latina populară şi răspândit treptat în româna comună şi în româna veche, fenomenul gamatizării este elocvent pentru ideea noastră exprimată în *Beiträge zur romanischen Philologie*, II, 1979 că analogia poate fi un punct de plecare pentru o *lege fonetică*. Cert este că o lege fonetică nu acţionează brusc, deodată, ci lent, de multe ori, se întinde pe mai multe secole, că ea are o dimensiune *diacronică* (se desfăşoară un timp, după care încetează), una *diatopică* (acţionează numai în unele dialecte sau graiuri), alta *lexicală* (afectează anumite lexeme şi nu pe altele, lăsând *reziduuri*) şi alta *diastratică* (vizând numai anumite straturi sociale, ca în cazul lui *uciz/ucid, ucig* sau *purcez/purced/purceg*).

[14] *Op. cit.*, p. 162.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NOUVELLES STRATÉGIES DE CAPTATION DANS LE DISCOURS PUBLICITAIRE FRANÇAIS

MONICA FRUNZĂ

Introduction

Afin de réaliser la présente étude, nous nous sommes limitée aux annonces publicitaires parues sur le support presse-magazine[1]. Ce type de support a influencé la conduite de l'analyse de même que les conclusions auxquelles on est arrivé.

P. Chauraudeau est d'avis que la communication publicitaire, en tant que discours médiatique, a comme *finalité*, d'une part, de « **faire savoir** » car sa visée est, d'abord, d'informer le potentiel consommateur sur le produit et ses qualités. Par ailleurs, une seconde finalité vient s'imposer au discours publicitaire du fait de son statut d'« objet de consommation marchande »: il doit « **faire ressentir** », provoquer une émotion chez le lecteur. Il doit, donc, répondre à la logique commerciale : « **séduire pour faire agir** » (Charaudeau, *op. cit.*: 73) qui le surdétermine. Le même auteur remarque, d'ailleurs, pertinemment, que cette deuxième visée est dominante dans le discours publicitaire, étant ressentie comme ce qui légitime ce type de discours : « séduire, c'est vendre ou (ce qui revient au même) *faire croire qu'on vend* » (*ibidem*).

Le discours publicitaire se voit ainsi assigné deux visées totalement opposées qu'il doit concilier. La conséquence de cette double visée est que l'objectivité qui sous-tend le faire-part d'une information s'associe à la subjectivité inhérente à toute tentative de captation. L'existence du discours publicitaire n'est donc pas uniquement condition d'objectivité mais aussi de subjectivité, ces deux conditions se constituant en tant que **traits spécifiques** de ce genre discursif.

Le discours publicitaire, et d'ailleurs tout discours, ne peut se construire qu'à partir du moment où le statut de son récepteur est précisé en fonction des valeurs « éthico-sociales » et « affectivo-sociales » qu'il est censé en être porteur.

La spécificité du discours publicitaire, déterminée par sa double visée, implique une construction double du récepteur, de *l'instance-cible*[2] : *une cible*

---

[1] Nous avons donc puisé notre corpus dans un éventail assez large de revues françaises, parues les dix dernières années, que nous estimons représentatives aussi bien du point de vue du nombre de publicités véhiculées que du nombre de cibles atteintes : *Géo, Biba, Prima, Femme actuelle, Jeune et jolie, Auto-Moto, Air France Magazine, Modes et Travaux, Elle, Elle-Décoration, Maison française, L'Express, Cosmopolitan, Marie-Claire, Marianne, Paris-Match, Le Point, Le Nouvel Observateur, Art-Décoration.*

[2] Dans la vision de Charaudeau, *l'instance de réception*, le public, se dédouble dans une *« instance-cible »*, « instance interne visée », construite par le sujet communiquant à partir des hypothèses sur « les systèmes d'opinion et de croyance qui sont supposés animer cette cible » (1997 : 88), et dans une *« instance-public »*, instance autonome qui peut ou non correspondre aux hypothèses faites sur elle. Dans *Langage et discours* (p. 39), le même

intellective et *une cible affective*. La première correspondrait à un discours mettant à profit la visée d'information et sera censée « être en mesure d'évaluer son intérêt par rapport à ce qui lui est proposé, la crédibilité qu'elle accorde à l'organe qui l'informe » (Charaudeau, *op. cit.*: 89).

La cible affective, contrairement à la précédente est censée « ne rien évaluer de façon rationnelle, mais être mue de façon inconsciente par des réactions d'ordre émotionnel » (Charaudeau, *op. cit.*: 91); c'est pour cette cible que la finalité de « faire ressentir » ou de « séduire » est exploitée. L'émetteur publicitaire utilisera, en ce sens, des stratégies qui vont atteindre les couches les plus profondes du psychique des récepteurs.

Quant à *l'instance-public*, du fait qu'elle représente « des entités considérées du point de vue de leurs comportements en tant que consommatrices d'un produit commercial » (Charaudeau, *op. cit.*: 91) elle permet à l'instance émettrice d'évaluer le succès de sa production, ses effets sur le public et d'améliorer, le cas échéant, la qualité de son discours.

Le discours publicitaire, du fait d'être la production des médias en général, et de la presse-magazine écrite en particulier pour notre cas, se voit transféré dans le champ où les médias se situent. La complexité de ce champ fait peser sur le discours publicitaire des contraintes contradictoires, différentes qui déterminent les deux visées déjà identifiées: d'information et de captation.

La fonction d'information est étroitement liée au statut de la presse – celui de médiateur entre la réalité et le public. Par conséquent, vu qu'il passe l'information sur un certain produit au public, le discours publicitaire doit obéir principalement à deux contrats énonciatifs qui caractérisent le contrat de communication médiatique: « un contrat d'authenticité » et « un contrat de sérieux », comme le souligne P. Charaudeau (1983: 101).

Il convient de mentionner aussi, à cet égard, les précisions apportées par E. Landowski (1989 : 140). L'auteur est d'avis qu'un message publicitaire, parlant essentiellement des objets, les présente en soulignant leur valeur potentielle **pour des sujets**. Il s'ensuit qu' « au discours de simple présentation des objets « désirables » se superpose un discours figuratif second, de représentation des sujets « désirants » ». Le message publicitaire, à part une présentation valorisante des produits, doit, donc, construire en même temps l'identité de son public, « ce qu'il fera en offrant au lecteur l'image supposée de son propre « désir » » (*ibidem*). La fonction informative est envisagée non comme un répertoire objectif de qualités pour certains produits, mais, en ce sens qu'un quelconque discours publicitaire la contenant « informe notre désir, lui *donnant forme* » (*ibidem*). On observe que l'opposition entre la fonction **informative** et celle de **captation** est presque effacée chez Landowski, d'après qui, le discours publicitaire n'est jamais neutre, il est toujours construit en fonction de l'identité supposée ou construite de son destinataire.

---

auteur désigne ce dédoublement à l'aide d'une autre terminologie. Ainsi, à l'*istance-cible* correspond le *sujet destinataire* **TU-d** et à l'*instance-public* correspond le *sujet interprétant* **TU-i**.

La fonction de captation ou la **stratégie de séduction/persuasion** se définit, donc, si l'on se rapporte à la précédente, par une orientation plus nette sur le destinataire du message. Le problème essentiel qui se pose à l'instance de production est de construire une image de l'instance-cible en fonction de laquelle le discours s'organise pour obtenir l'effet émotionnel attendu de la part du lecteur. Son image correspondra aux « ressorts émotionnels prélevant dans chaque communauté socioculturelle » et à « la connaissance des univers de croyance qui circulent dans la dite communauté » (Charaudeau, 1997: 79). La relation entre le publicitaire et le récepteur ne peut donc pas être limitée à un simple rapport d'injonction, tout comme elle ne reste pas au seul niveau de l'information. L'annonceur doit toujours tenir compte du fait que ses interlocuteurs appartiennent à des catégories différentes et que certains d'entre eux vont mieux répondre à un type de discours qui fait appel à la séduction, tandis que d'autres préfèrent un discours basé sur l'argumentation.

En fonctions de ces conditions, le publicitaire dispose, à part « le contrat de sérieux » qu'on a déjà mentionné, du « contrat de merveilleux » (Charaudeau, 1983 : 127). Si le premier est destiné à un public « rationaliste » qui a besoin d'arguments pour être convaincu de l'efficacité d'un produit, le deuxième s'adresse à un public plus enclin à rêver. A travers ces stratégies, l'annonceur doit donc offrir à son interlocuteur une image idéale, construite du Tu-d (dans le sens où celui-ci est toujours présenté dans une situation de manque d'un certain produit), jusqu'à ce que l'interlocuteur s'y identifie soit de façon consciente (il devient alors un consommateur avisé), soit de façon inconsciente (un consommateur « sans le savoir »). C'est pourquoi rien n'est laissé au hasard dans le discours publicitaire : le produit vanté (l'Objet de quête)[3] est un objet à valeur positive suffisamment flou pour qu'il puisse s'inscrire dans un imaginaire collectif où chacun est censé trouver un point d'ancrage personnel (*cf.* Charaudeau, *op.cit.* : 126-127).

La visée de captation, qui s'impose au discours publicitaire en vertu de son statut, fait de celui-ci un objet de plaisir. Mais le discours publicitaire se doit d'être aussi un objet de savoir destiné à transmettre des informations sur certains produits et c'est ce que nous avons mis en évidence dans un premier temps. En fait, le discours publicitaire est dans la même mesure fournisseur de plaisir et d'information, car pour exister dans l'espace social il se légitime par son sérieux, donc par son objectivité, et pour survivre dans l'espace concurrentiel du commerce il se légitime par l'accomplissement des attentes du public, donc par sa subjectivité.

---

[3] Selon Charaudeau (1983: 122), le principe d'organisation qui régit le discours publicitaire se présente de la façon suivante : on a affaire à une image fabriquée de TU-d qui se trouve dans une situation de **manque** ; il doit être amené à en prendre conscience et incité à combler ce manque. Cette pratique a pour base l'hypothèse faite par le publiciste que le Tu-i va s'identifier à l'image qu'il lui propose de Tu-d. Ensuite, il est censé devenir l'**agent d'un Faire**, ce Faire ayant pour but de l'aider à sortir de la situation de manque. Tout cela entraîne une **quête** et un **Objet de quête** qui représente le comblement du manque. Le résultat de cette quête peut être interprété comme positif ou négatif. Il est évident que la publicité cherche à éliminer toute possibilité d'échec de cette démarche.

Ainsi que l'explique P. Charaudeau, le contrat d'information médiatique dans lequel s'inscrit le discours publicitaire « est, dans son fondement, marqué au sceau d'une contradiction : finalité de *faire savoir* qui devrait tendre vers un degré zéro de mise en spectacle de l'information et satisfaire au principe de sérieux en produisant des effets de vérité et finalité de *faire ressentir* en vue de *faire agir* qui devrait tendre vers des choix stratégiques appropriés de mise en spectacle de l'information et satisfaire au principe de plaisir en produisant des effets de séduction » (1997: 79).

Il convient d'ajouter, aussi, que les efforts de captation, définie comme coordonnée essentielle du discours publicitaire, se situent à deux niveaux : celui du texte proprement dit et celui de la matérialité. Le discours publicitaire qu'on a choisi d'analyser, vu la spécificité de son canal – en l'occurrence, la presse-magazine – va premièrement jouer de la mise en page et de la mise en forme de l'information pour attirer son public et ensuite jouer du pouvoir des mots pour le sensibiliser et le faire agir. De plus, le message publicitaire (formé, à son tour, d'un texte accompagné le plus souvent d'une image) et sa mise en page se soutiennent et se complètent mutuellement dans la construction du sens. On remarque, en ce sens, d'une part, une harmonisation thématique des contenus journalistique et publicitaire ; d'autre part, l'influence qu'a le support sur le discours publicitaire peut se manifester également au niveau stylistique, par le biais du graphisme, car on constate très fréquemment l'harmonisation des couleurs entre les articles de presse et les annonces publicitaires. Cette tendance à l'homogénéisation référentielle des contenus journalistique et publicitaire peut aller jusqu'à l'ambiguïté, avec la technique de la publi-information qui imite un article de presse. En ce sens, Adam & Bonhomme (1997 : 32) parlent même d'une « confusion de niveaux communicatifs qui neutralise l'hétérogénéité du message publicitaire pour mieux le faire passer », stratégie qui s'inscrit, d'ailleurs, dans le même effort de captation que les créateurs de publicité mettent en place dernièrement. L'annonce construit donc un discours mixte avec son support de presse. Par ailleurs, à l'égard de la relation entre la publicité et les médias, François Brune (1996 : 18) craint que les derniers ne deviennent bientôt seulement de simples supports pour les annonces publicitaires.

Stratégies de captation

En vertu des considérations antérieures, la langue s'impose plutôt comme un instrument de pouvoir, elle ne reste pas limitée au statut de simple instrument de communication. Selon l'assertion de Ch. Bally, le langage devient une « arme de combat » qui sert dans ce cas à imposer sa pensée aux autres.

Aussi doit-on garder toujours à l'esprit le fait que la rhétorique publicitaire vise les sujets dans leur « intimité consommatrice ». En ce sens, elle glisse du côté argumentatif vers le côté persuasif[4], cherchant « plus à séduire qu'à convaincre » (Orecchioni, 2000 : 137), faisant appel moins à la raison, mais surtout aux sentiments et aux caprices des gens. Sans ce trait fondamental, la publicité n'arrivera

[4] Il s'agit d'un phénomène perceptible surtout dans les publicités parues les vingt dernières années.

pas à atteindre son but. Il ne faut pas en conclure que la publicité est totalement dépourvue de marques de raisonnement qui permettent l'enchaînement du processus déductif. En partant du principe de base de la **séduction**, il devient facile à expliquer nombre de publicités qui exploitent cette composante :

Ecoutez votre âme (JEEP CHEROKEE)

Le nom du modèle vanté – ***Wild Dream*** – s'inscrit, lui aussi dans cette stratégie séductrice, d'abord par la référence au rêve, et, d'autre part, par l'emploi de l'anglais comme argument d'autorité dans un syntagme presque lexicalisé au sein du discours publicitaire.

*Comment rester de glace devant **Micra Jade** ? (NISSAN)*

Remarquez également dans l'exemple ci-dessus, l'emploi de l'infinitif (mode atemporel et impersonnel) qui imprime à la structure syntaxique une valeur immuable, laquelle ne vient de personne mais s'applique à tous. La « norme » est ainsi transmise sans qu'on s'en rende compte de son énonciateur réel.

Ou encore :

Entre nous, vous n'en avez absolument pas besoin. / Vous en avez juste très envie. (LANCIA)

Il convient de souligner, d'abord, la connivence établie avec le récepteur par l'utilisation de l'expression familière *entre nous* – à fonction phatique et, ensuite, de remarquer l'argument sur lequel est fondée cette publicité, à savoir l'envie (et non pas le besoin) qui, selon les publicitaires, devrait être à la base de nos décisions d'achat.

Dans d'autres annonces, la **personnification** de l'objet publicisé a le même rôle séducteur :

Devant un tel tempérament, ne soyez pas timide. Nouvelle Alfa 147 TI. La beauté ne suffit pas. (ALFA ROMEO)

Les publicités font surtout appel aux intentions mimétiques du consommateur, elles incitent le désir de se faire remarquer, d'appartenir à une élite, d'atteindre un certain *standing* entraîné par la possession de l'objet. Acheter le produit devient ainsi l'équivalent de **s'acheter une « identité »**. L'exemple de *Renault* est éloquent :

Une série limitée à certains.

Parfois, les publicités choisissent de mettre l'emphase sur l'importance du **milieu familial** pour la catégorie de récepteurs auxquels elles s'adressent :

La voiture que les enfants conseillent à leurs parents. (RENAULT),

ou bien :

*Ce qui tient une place dans votre vie... a sa place dans votre **Zafira.** (OPEL ZAFIRA)*

Un autre procédé beaucoup utilisé consiste à présenter devant le lecteur une opinion avisée, de l'inviter à fonder ses actions sur les **arguments d'un expert** ou d'un spécialiste, comme dans les exemples suivants :

Les experts agréés qui sélectionnent nos véhicules ont tout pouvoir, même celui de dire non. (AUDI) ;

Tout comme celle du visage, la peau du corps est sans cesse agressée et desséchée. C'est pourquoi Rogé Cavaillès a conçu un Gel Douche pour laver et

hydrater les peaux sensibles. Des tests en laboratoires ont en effet démontré que ses actifs hydratants sont rapidement absorbés par la peau au cours de la douche. ***Testé cliniquement par des dermatologues.*** *(ROGE CAVAILLES)*

Dans d'autres cas, les publicités exploitent la figure d'un **personnage célèbre**, un modèle qui soit capable de susciter le désir mimétique d'identification du lecteur au personnage mis en scène[5]. « Identification généralement favorisée par le regard que Y adresse au lecteur de l'annonce, selon un mécanisme à la fois spéculaire et doublement testimonial, puisque Y, en témoignant des vertus de X, prend le lecteur à témoin de son aventure miraculeuse, en même temps qu'il prétend en être le miroir : toi qui me regardes et que je regarde, tu es comme moi » (Orecchioni, *op. cit.* : 138). C'est ce qu'on présuppose en regardant l'annonce qui présente Catherine Zeta-Jones énoncer :

Je ne porte pas de bijoux. Je les conduis (ALFA ROMEO)[6]

En nous rapportant toujours à l'exemple ci-dessus, on observe (*cf.* Adam & Bonhomme, 1997 : 107) qu'il y a une différence de qualité entre la séduction « énoncée », inscrite dans le texte, et celle « montrée », contenue dans l'image et qui agit à un niveau plus profond et plus rapidement : « elle agit directement sur la sensibilité du lecteur, à travers ses représentations visuelles ». Le recours à un personnage célèbre permet, par ailleurs, le « masquage du véritable énonciateur ; l'annonceur laisse la place et la parole à un tiers désintéressé [...] Se substituant à l'annonceur, ce personnage est donc plus crédible. Se substituant au produit, il est aussi généralement plus attirant : séduire, tel est le rôle que doit avant tout assumer ce personnage » (Orecchioni, 2000 : 138).

En tout cas, les deux pratiques, textuelle et iconique, visent à flatter le narcissisme des récepteurs de publicité et provoquer leur identification avec le personnage mis en scène par l'appropriation du produit réclamisé.

Si l'on revient au message :

Je ne porte pas de bijoux. Je les conduis.

on observe que la garante mise en scène (en l'occurrence l'actrice Catherine Zeta-Jones) représente le genre de femme auquel les lectrices de nos jours peuvent s'identifier. Le contenu de la publicité porte sur un produit qui est censé conduire les consommatrices à « s'identifier » aux femmes indépendantes, dynamiques, aux femmes « de carrière », caractérisées par le désir de domination et de réussite sociale. L'association métaphorique entre « voiture » et « bijoux » a pour but, d'une part, de faire transparaître à travers l'énonciation les marques de la féminité aussi, et,

---

[5] En ce sens, Christopher Lasch (cité par Lipovetsky, *op. cit.* : 81) est d'avis que la fascination exercée par les individus célèbres, stars et idoles, surtout sur les jeunes, serait due à une éducation permissive, suite à la « disparition » du père, du fait de la fréquence des divorces. L'enfant rêve de le remplacer en gagnant la célébrité. En utilisant souvent l'image de personnes notoires pour présenter certains produits, la publicité « intensifie les rêves narcissiques de célébrité et de gloire, encourageant l'homme de la rue à s'identifier aux stars, à haïr le « troupeau », et lui fait accepter de plus en plus difficilement la banalité de l'existence quotidienne » (*ibidem*).

[6] Pour l'analyse plus développée de cette publicité, voir Frunză, 2005, pp.353-354.

par ailleurs, de valoriser l'objet publicisé. La parole énoncée par la célèbre actrice, vêtue d'une élégante robe noire montre, d'une part, qu'elle possède les vertus d'une femme moderne et efficace mais qui pense, par ailleurs, à sa beauté et à son charme, provoquant ainsi l'adhésion des lectrices relevant de cette catégorie (ou y aspirant), mais non seulement. Dans la publicité, toute prise de parole implique donc la construction d'une image de soi investie de certaines valeurs sociales.

Notre hypothèse selon laquelle l'argumentation glisse vers la séduction (que nous qualifierions comme une nouvelle forme de captation) dans les messages publicitaires des deux dernières décennies s'étaye également sur l'observation du fonctionnement linguistique des adverbes en *–ment* et de la stratégie discursive que leur emploi engendre.

Les recherches menées par Nathalie Garric (1996 : 82) soulignent que « les adverbes spécifiques au slogan publicitaire sont des adverbes de phrase qui révèlent l'attitude du locuteur à l'égard de son dire ». Ces mêmes adverbes sont appelés par Nølke (1993 : 81) « adverbes d'énonciation », caractérisant, selon lui, non pas le contenu de la phrase (ce qui est **dit**), mais l'acte même de proférer la phrase (le fait de **dire**), ayant une fonction pragmatique explicite. Ce sont des adverbes comme *vraiment*, *évidemment*, *visiblement*, *naturellement* qui procèdent tous à une caractérisation de l'énonciation. En employant ces adverbes, le locuteur (en l'occurrence – l'annonceur publicitaire) « procède à une intensification de la prédication qualitative exprimée » (Garric, *op. cit.* : 83) tout comme l'on peut observer dans les exemples qui suivent:

*Regrettez-vous **vraiment** vos 20 ans ? Nouvelle Laguna. Le meilleur est pour maintenant. (RENAULT)*

*Gas, **évidemment** ! (GAS)*

*Raffermit **intensément**, lifte **visiblement**. (LANCOME)*

La même auteur considère que certains de ces adverbes (*heureusement*, *parfaitement*) véhiculent une modalité élocutive d'opinion, exprimant un jugement appréciatif, une évaluation qualitative de la part du locuteur :

***Heureusement**, il y a Findus.*

Tous les moyens de captation identifiés dans les messages publicitaires récents et dont l'utilisation de adverbes en *–ment* fait aussi partie, témoignent d'une stratégie mise en place par les annonceurs, à savoir – gagner la confiance des récepteurs réticents aux formules d'aguichage classiques comme la louange du produit ou l'emploi des moyens d'objectivation classique. Et comme le discours publicitaire a surtout une *visée de captation* (*cf.* Charaudeau, 1997) mise en œuvre par une stratégie de séduction/persuasion orientée sur le destinataire du message, le créateur publicitaire doit toujours être à la recherche « de nouvelles ressources susceptibles de surprendre le récepteur dans son indifférence » (Garric, *op. cit.* : 87). Celui-ci ne mobilise plus seulement les arguments d'autorité, « il s'engage plus intimement dans son acte de communication [...], il devient un confident, un ami, mais au fond combien plus discursivement manipulateur et pernicieux » (*ibidem*).

Bibliographie

ADAM, Jean-Michel et BONHOMME, Marc, 1997: *L'argumentation publicitaire. Rhétorique de l'éloge et de la persuasion,* Paris, Nathan.

BRUNE, François, 1996 : *Fericirea ca obligaţie. Psihologia şi sociologia publicităţii,* traducere din limba franceză de Irina şi Costin Popescu, Bucureşti, Editura Trei.

CHARAUDEAU, Patrick, 1983 : *Langage et discours. Eléments de sémiolinguistique*, Paris, Classiques Hachette.

CHARAUDEAU, Patrick, 1997 : *Le discours d'information médiatique. La construction du miroir social*, Paris, Nathan.

FRUNZĂ, Monica, 2005: « Stratégies énonciatives dans le discours publicitaire français » in *Actes des Journées de la Francophonie*, Iaşi, Editura Universităţii, pp. 345-356.

GARRIC, Nathalie, 1996, « Pour une stratégie discursive publicitaire : les adverbes assertifs en -ment », in *Langage & Société,* no. 78, pp. 77-88.

JOUVE, Michèle, 1994 : *Communication et publicité (théories et pratiques)*, Paris, Bréal.

KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine, 1980 : *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage,* Paris, Armand Colin.

KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine, 2000 : « Enonciation et argumentation dans les annonces publicitaires » in Jean-Michel ADAM et Marc BONHOMME, *Analyses du discours publicitaire*, Toulouse, Editions Universitaires du Sud, pp. 113-142.

LANDOWSKI, Eric, 1989 : *La société réfléchie*, Paris, Seuil.

LIPOVETSKY, Gilles, 1983 : *L'ère du vide. Essais sur l'individualisme contemporain,* Gallimard, Paris.

NØLKE, Henning, 1993 : *Le regard du locuteur*, Paris, Kimé.

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

EUGEN COŞERIU. RECEPTĂRI CONTEMPORANE

ANAMARIA GÎNSAC, MIHAELA CĂTĂLINA TĂRCĂOANU

Eugen Coseriu is a Romanian linguist, well known in Europe for his linguistics works in: general linguistics, semantics, dialectology, sociolinguistics, philosophy of language etc. We propose to present the impact of the international colloquium – *Coseriu: Réceptions contemporaines. Sémantique. Linguistique du texte* – september, Aix-en-Provence/ Marseille, France, where we participated.

The structure of our presentation has the next chapters: preliminaries, organizers' motivation, sections of the colloquium, conclusions and perspectives etc. in order to demonstrate that Coseriu's work enjoys a great interest in all Europe. We would also intended to show that Coseriu should be valued more in our country and, why not, at the „Alexandru Ioan Cuza" University from Iasi, the way it is at „Babes Bolyai" University from Cluj, or in other universities from Europe, especially Tübingen, from Germany.

0. Preliminarii

În perioada 17-19 septembrie 2007, în Aix-en-Provence (Franța), a avut loc colocviul internațional cu tema *Coseriu: Réceptions contemporaines. Sémantique. Linguistique du texte. Philosophie du langage*. Comitetul de inițiativă a fost alcătuit din: Christophe Gérard (Université Aix-Marseille) și Régis Missire (Université Toulouse). Din componența comitetului științific au făcut parte Michel Ballabriga (Toulouse), Jean-Pierre Durafour (Strasbourg/ Tübingen), Gerda Haßler (Potsdam), M. C. Hazaël-Massieux, Johannes Kabatek (Tübingen), Barbara Kaltz (Aix-Marseille), François Rastier (Paris). Conferențiari invitați au fost: J. Albrecht (Université d'Heidelberg, Allemagne), J.-P. Durafour (Université de Tübingen, Allemagne), G. Haßler (Université de Potsdam, Allemagne), J. Kabatek (Université de Tübingen, Allemagne), P. Koch (Université de Tübingen, Allemagne), O. Loureda (Université de La Corogne, Espagne) și F. Rastier (CNRS, Paris).

1. Motivația organizării colocviului

Opera lui Eugen Coșeriu a rămas relativ necunoscută în Franța, mai ales, din motive lingvistice – cea mai mare parte a operei lui fiind redactată în germană și în spaniolă. Inaugurarea recentă a Arhivelor Coșeriu la Tübingen, reeditarea textelor importante și traducerile recente în franceză relevă contribuția majoră a lui Eugen Coșeriu în spațiul lingvisticii europene din cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea. Organizatorii colocviului *Eugen Coșeriu. Receptări contemporane. Semantică. Lingvistica textului. Filosofia limbajului* și-au propus să evidențieze contribuția lingvistului în domeniile mai sus menționate, dar și modul receptării acesteia, respectiv, preluarea și aplicarea teoriilor sale de către discipoli și nu numai.

2. Secțiuni

În cadrul secțiunilor colocviului – semantică și lexematică; schimbare, *energeia*, cogniție; lingvistica textului – au susținut comunicări lingviști din Franța, Germania, Spania, Italia, România, Belgia, Slovenia și Republica Moldova. Prezentăm în continuare lista participanților pe secțiuni, precum și titlurile comunicărilor, pentru a putea avea o privire de ansamblu asupra complexității acestei manifestări științifice care ilustrează drumurile pe care le-a deschis în cercetare Eugen Coșeriu și demonstrează interesul din ce în ce mai viu pe care opera sa îl trezește în întreaga Europă.

2.1. Semantică și lexematică

a) Marina ZORMAN, Université de Ljubljana, *Synonymy seen through coserian linguistics*; b) Veronica PACURARU, Université d'Etat de Moldova, *La linguistique du sens coserienne et la désambiguisation sémantique du signe lexical*; c) Régis MISSIRE, Université Toulouse II, *Classes lexicales et activité sémantique*; d) Christophe GERARD, LPL/ CNRS, *Idiolecte et signifié lexical*; e) Johannes KABATEK, Université de Tübingen, *Coseriu et la théorie linguistique du nom propre*; f) Jean-Louis VAXELAIRE, Université Paris VII, *Le nom propre en tant que fait linguistique*; g) Gerda HAßLER, Université de Potsdam, *La relation entre la philosophie du langage et la sémantique chez Eugenio Coseriu.*

2.1.1. Coșeriu și teoria lingvistică a numelui propriu

Lucrările colocviului internațional *Coseriu: Réceptions contemporaines. Sémantique. Linguistique du texte. Philosophie du langage* au scos la lumină faptul că deschiderea adusă de Eugen Coșeriu pe această temă este adesea necunoscută sau trecută cu vederea. Faptul că cele două lucrări principale în domeniul teoriei numelui propriu (un manuscris din 1955, *Teoria lingüística del nombre propio*, existent în Arhiva Coșeriu din Tübingen[1], și un inedit articol publicat în același an și reeditat în *Teoria del lenguage y lingüística general*) au fost scrise în spaniolă, a jucat, probabil, un rol hotărîtor în această chestiune. Johannes Kabatek, profesor la Universitatea din Tübingen și discipol al marelui lingvist român, a amintit în cadrul colocviului teoria coșeriană cu privire la numele propriu, anunțînd, de asemenea, publicarea, în scurt timp, a manuscrisului nr. B XXXVI, 1-8, *Teoria lingüística del nombre propio*, care se găsește în Arhiva Coșeriu din Tübingen.

Comunicările despre numele propriu au scos în evidență aportul lui Eugen Coșeriu în problema numelui propriu. La capătul unor discuții intense, s-a concluzionat că teoria lingvistului se află în opoziție cu teoriile logiciste existente. Originalitatea abordării sale constă în neglijarea chestiunii semantico-referențiale (apanajul logicii) în favoarea unei abordări lingvistice propriu-zise. În consecință, propunîndu-și să explice în ce constă natura specifică a numelui propriu, Eugen Coșeriu îl definește ca fiind un fapt individual, unidimensional și monovalent.

[1] http:/www.coseriu.de/klassif.htm

2.2. Schimbare, *energeia*, cogniție

a) Peter KOCH, Université de Tübingen, *Eugenio Coseriu et le changement langagier*; b) Stijn VERLEYEN, Université de Leuven, *Le changement sémantique existe-t-il? La lexématique diachronique et la sémantique du prototype*; c) Thomas VERJANS, Université Paris IV, Le statut du changement linguistique dans la théorie d'E. Coseriu; d) Cristian BOTA, Université de Genève, *Le langage comme energeia et comme médiation*; e) Giuseppe DI SALVATORE, Université de Rome, *Le défi « énergétique » de l'extralinguistique*; f) Jean-Pierre DURAFOUR, Université de Tübingen, *Mécanismes autopoiétiques et créativité énergétique du sens selon la sémentique génétique et ses thèses de l'hétérogénéité et de l'événementialité / adventicité du sens*; g) Dumitru Cornel VÎLCU, Université de Cluj, *Phénoménologie husserlienne et théorie cosérienne du langage.Les designata en tant qu'objets intentionnels*; h) Armelle JACQUET-ANDRIEU, Université de Paris Est- Marne-la-Vallée/ LISAA-EA 4120, *Sistema, norma y habla, un modèle pour la neuropsychologie du langage*; i) Dina VÎLCU, Université de Cluj, *The epistemological status of linguistics*; Reinhard MEISTERFELD, Université de Tübingen, *Présentation des archives Eugenio Coseriu.*

2.3 Lingvistica textului

a) François RASTIER, CNRS, Paris, *Coseriu, la linguistique textuelle et la dualité langue-parole: propositions théoriques et descriptives*; b) Michel GAILLIARD, Université Toulouse II, *L'oeuvre d'E. Coseriu, fondement d'une linguistique textuelle historique et comparée*; c) Emma TAMAIANU-MORITA, Université de Cluj, *Towards an « Integral Typology of Real Texts ». Foundations of a Functional Text Typology in the Work of Eugenio Coseriu*; d) Oana BOC, Université de Cluj, *Thèses cosériennes – Ponts et repères dans la définition du «poétique» et la configuration d'un cadre adéquat à la démarche poétique*; e) Heidi ASCHENBERG, Université de Tübingen, *Subjectivité et objectivité dans la pensée linguistique de Coseriu*; f) Oscar LOUREDA, Université de La Corogne, *The text according to Eugenio Coseriu*; g) Marius NAGY, Université de Tours, *Linguistique du texte et traduction*; h) Paul GEVAUDAN, Université de Tübingen, *Esquisse d'une théorie coserienne des actes de parole*; i) Eugenia BOJOGA, Université Caroline Prague/ Université de Cluj, *Répercussions de la théorie sémantique d'Eugenio Coseriu dans deux contextes différents: l'Espagne et l'ancienne Union Soviétique.*

3. Concluzii şi perspective

Deşi s-a avansat ideea existenței unei crize a receptării scrierilor coșeriene, organizarea acestui colocviu, numărul participanților, diversitatea temelor abordate în comunicările prezentate demonstrează exact contrariul, deschizînd noi şi noi perspective în ceea ce priveşte abordarea acestora. În acest scop, s-a înființat Societatea Internațională Eugen Coșeriu, al cărei principal obiectiv este să impună concepția coșeriană pe plan internațional, toți participanții la colocviu fiind considerați membri fondatori. Denumirea sub care se va face acest lucru încă nu a fost stabilită, deşi au fost avansate ca propuneri: școala lingvistică coșeriană,

lingvistica integrală etc. De asemenea, s-au fixat cîteva obiective pentru diseminarea operei lui Eugen Coşeriu în lume: traducerea operei coşeriene; editarea manuscriselor (în lucru *Teoria lingüística del nombre propio*); publicarea manuscriselor în format digital; organizarea altor colocvii dedicate operei coşeriene la Tübingen (2008), Cluj (2009), Spania (2010) etc.; editarea primului număr al revistei „Eugen Coşeriu" (care va cuprinde comunicările ediţiei din septembrie 2007 a colocviului *Coseriu: Réceptions contemporaines. Sémantique. Linguistique du texte. Philosophie du langage*); finanţarea unor stagii de documentare la Arhivele Coşeriu şi atragerea de fonduri de la U.E.

4. Viitorul studiilor despre Eugen Coşeriu în România

La Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj există o şcoală de „lingvistică integrală", Centrul de studii lingvistice „Eugen Coşeriu", ai cărei membri au continuat perspectivele deschise de Eugen Coşeriu, aplicînd conceptele teoretice ale lingvistului. De pildă, problema tipologiei textuale coşeriene a fost continuată de Emma Tămâianu în teza de doctorat *Fundamente ale tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Clusium, Cluj-Napoca, 2001; de asemenea, teoria coşeriană despre limbajul poetic a fost aplicată de Oana Boc în teza de doctorat *Textualitatea literară şi lingvistica integrală*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2007.

Deşi în cadrul Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi există o serie de preocupări în sensul facilitării accesului la doctrina coşeriană, acestea nu au un caracter sistematic şi aplicat. Pentru realizarea acestui deziderat, propunem: (a) cooptarea unor grupuri de lucru pentru traducerea în limba română a unor texte fundamentale netraduse încă şi publicarea unei ediţii de opere complete; (b) încheierea unui acord bilateral cu Universitatea din Tübingen, în vederea obţinerii unor burse pentru documentare la Arhivele Coşeriu; (c) iniţierea unui colocviu naţional Eugen Coşeriu.

Surse internet

www.coseriu.de
http://coseriu2007.googlepages.com

BCUIAŞI/CENTRA

ÎNTREBAREA CA STRATEGIE ARGUMENTATIVĂ

SORIN GUIA

The present study, focused on the importance and the scope of the argumentative discourse, is a review of the contexts based on questions as argumentative strategies. We tried to explain the mechanisms that reveal the argumentative function of the question (adhesion, justification, explanation and rebuttal) and we used, as examples, various religious texts written by Varlaam, Antim Ivireanu, Veniamin Costachi and Iuliu Scriban.

Discursul argumentativ vizează modificarea dispozițiilor interioare ale interlocutorilor, fie că este vorba de convingeri intelectuale, atitudini emoționale sau acțiuni fizice, fiind un discurs de schimbare de stare cognitivă și comportamentală. A argumenta înseamnă a căuta, prin discurs, să determini auditoriul să efectueze o anumită acțiune. Când se urmărește un text argumentativ, trebuie avute în vedere teza pe care emițătorul refuză să o accepte, teza la care vrea să-l alieze pe receptor și, nu în ultimul rând, strategia argumentativă pe care o folosește. Recurgerea la o strategie reprezintă rezultatul unui calcul al celui ce argumentează. Ținând cont de context, dar mânuind și tehnicile de manipulare, locutorul anticipează strategia argumentativă cea mai eficientă în atingerea scopului.

Întrebările stau la baza procesului de cunoaștere, reprezentând o funcție cognitivă universală, care dispune de mecanismele gramaticale specifice de codificare. Orice problemă se reduce la o judecată interogativă, o judecată incompletă bazată pe o relație între doi termeni, din care lipsește unul, urmând ca lacuna să fie completată de răspuns[1]. Scopul ilocuționar al întrebării este de a semnala existența unei lacune cognitive a emițătorului și dorința lui de a obține de la receptor o informație necesară completării acestui gol informațional.

Vorbind despre perechi de adiacență dominate de funcția de răspuns, Andra Șerbănescu distinge între întrebări slab orientate și întrebări puternic orientate[2], diferența fiind dată de gradul în care îi este lăsată receptorului posibilitatea de selecție a unui răspuns (posibilități limitate – posibilitate zero).

În întrebările slab orientate, emițătorul așteaptă din partea receptorului o atitudine de confirmare sau de infirmare față de propoziția exprimată de el. Se dorește, astfel, stabilirea relației dialogale, o confruntare a punctului de vedere exprimat de emițător în propoziția-bază cu punctul de vedere al receptorului,

---

[1] Cf. C. Grecu, *Logica interogativă și aplicațiile ei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 75.

[2] Vezi, pentru o prezentare detaliată, A. Șerbănescu, *Întrebarea. Teorie și practică*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 120-131.

verificarea poziției receptorului față de mesaj sau obținerea adeziunii explicite din partea receptorului.

Întrebările puternic influențate (retorice) impun un răspuns din partea receptorului, emițătorul continuând să se subordoneze receptorului prin invitația pe care i-o face de a evalua, de a reflecta asupra presupozițiilor subiacente conținutului propozițional. Altfel spus, emițătorul afirmă un adevăr pe care îl prezintă ca admis de toți participanții la actul comunicării. Enunțătorul consideră că răspunsul este de la sine înțeles, atât pentru sine, cât și pentru interlocutor. Întrebarea apare doar pentru a aminti răspunsul, rolul său fiind de a aserta indirect acest răspuns.

Funcția argumentativă a întrebării este integrată în mecanisme argumentative de adeziune, justificare, explicare, contestare.

În ceea ce privește primul mecanism argumentativ, locutorul speră să obțină adeziunea interlocutorului la spusele sale, ca acesta să aprobe mișcarea sa argumentativă. În unele situații, locutorul sancționează un tip de interpretare al interlocutorului și își susține refutarea cu un raționament de tip *dacă P, atunci Q*, care face apel la un argument de autoritate, unde *Q* este implicit.

Interogația retorică dezvoltă o strategie de adeziune interesantă: locutorul este enunțiator și de asemenea destinatar[3]. Locutorul poate prezenta în *p?* interlocutorul care se întreabă într-un moment anterior dacă *p* sau ~ *p* este adevărat. Interogativa retorică orientează spre un răspuns coorientat argumentativ cu enunțurile anterioare, locutorul marcându-și astfel adeziunea la concluzia spre care conduce intervenția interlocutorului. Deși întrebările nu sunt asertiune (nu ar trebui să aducă informații în fața auditoriului), întrebările retorice fac acest lucru prin intermediul supozițiilor, care sunt „anumite asertiuni, de adevărul cărora depinde validitatea întrebării"[4]. Prin relația specială întrebare – răspuns în care se află, întrebările retorice maschează intenția emițătorului de a impune un răspuns, mimând un răspuns dat de receptor.

De exemplu[5], în prefața la traducerea *Buna murire de Evghenie Vulgaris*, Iași, 1845[6], după ce face un comentariu apreciativ la adresa unui personaj din istoria biblică, Veniamin Costachi conchide prin intermediul unor întrebări retorice, scopul fiind de a susține veridicitatea afirmației sale sugerate prin *p?*: „Câți oare ca Iezechie apropiinduse de apusul vieței, varsă lacrimi ca să scape de curmătorul de cruzime ascuțit al morței?"; „Deci pentru ce oare vieața și lumea sânt atât de dorite muritorilor? Pentru ce unul, stând ferecat în întunericul temniței, se roagă cu lacrimi,

[3] Vezi M. Tuțescu, *L'argumentation*, TUB, București, 1986, p. 102.

[4] Cf. C. Sălăvăstru, *Raționalitate și discurs*, Editura didactică și pedagogică, R.A., București, 1996, p. 182.

[5] In articolul de față am folosit spre exemplificare texte de nuanță religioasă din Varlaam, Antim Ivireanul, Veniamin Costachi și Iuliu Scriban.

[6] S-a folosit spre exemplificare lucarea omagială a lui Ilie Gheorghiță, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia sfintei Mănăstiri Neamțu, 1946.

către osinditoriul seu?" (p. 217)[7]. Locutorul speră să obțină adeziunea interlocutorului la spusele sale, care, fiind destinatarul unei intervenții discursive, nu poate decât să aprobe mișcarea sa argumentativă. Ceea ce se cere este recunoașterea de către receptor a punctului de vedere formulat de emițătorul întrebării retorice.

Chemarea la adeziune lansată interlocutorului poate fi explicit exprimată prin întrebările *apel de adeziune*, care reprezintă, din punct de vedere lingvistic, modul manifest de a chema interlocutorul să valideze spusele locutorului[8]. Interlocutorului îi este expus un enunț teză, la care este invitat să adere, în baza unor argumente care susțineau validitatea tezei.

În acest sens, în cuvântarea *Luna lui dechemvrie, 6. Cazanie la Sfîntul Nicolae*[9], după ce prezintă episodul salvării celor trei fecioare, prin ajutorul financiar oferit pe ascuns de către Sfântul Nicolae, Antim Ivireanul reușește, prin intermediul unor întrebări apel de adeziune, să trezească conștiința interlocutorului cu privire la milostenia creștină: „Auzit-ați fapta sfîntului? Priceput-ați fierbințeala inimii lui spre a face bine? Înțeles-ați puterea dragostei lui către aproapele?" (p. 47). Locutorul enunță întrebarea, prin care obligă interlocutorul să recunoască realizarea enunțării în cauză și să accepte ca adevărat conținutul propozițional[10]. Prezența verbelor *a auzi*, *a pricepe*, *a înțelege* alături de întrebările apel de adeziune intensifică chemarea la confirmare lansată interlocutorului, care este invitat la actualizarea noțiunilor enunțate anterior.

Enunțurile interogative pot interveni și în strategia justificării unui enunț. Locutorul dorește să justifice un enunț a cărui validitate și-o asumă și, în acest scop, enunța *p?* (cu scopul de a refuta *p*, care ar respinge enunțul-teză și de al cărui enunțiator se disociază). Intero-negativele intervin foarte des în procesul justificativ.

De exemplu, în *Răspuns unor teologi bucovineni*[11], replicând la acuzelor aduse de cei trei teologi, Iuliu Scriban apelează la strategia justificativă a întrebării[12]: „apoi nu m-aș rușina eu oare de d-sa? Cu ce obraz aș da ochii cu d. Iorga, cînd ne intîlnim la ședintele comitetului Ligiei Culturale, dacă d-sa ar ști că eu sînt muncit în interior de ambiții personale!..." (p. 4-5).

---

[7] Facem precizarea că pentru exemplele utilizate în articolul de față am optat pentru păstrarea grafiilor textelor consultate și am respectat întocmai opțiunile editorilor, care erau curente în epoca respectivă.

[8] Un apel de adeziune vizează recunoașterea de către interlocutor a devărului conținutului propozițional al întrebării dar și a justeții actului de enunțare însuși, „să recunoască temeiul atitudinii sale sau deciziei sale"; cf. T. Cristea, A. Cuniță, *Modalités d'énonciation et contrastivité. Les énoncés exclamatifs et interrogatifs en roumain et français*, TUB, București, 1986, p. 156.

[9] Citatele din Antim Ivireanul se dau după Antim Ivireanul, *Opere*, vol I., ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1997.

[10] Vezi T. Cristea, A. Cuniță, *op. cit.*, p. 158.

[11] Textul este publicat în lucrarea *Două apărări ale Arhimandritului I. Scriban*, Vălenii-de-munte, Tipografia Societații „Neamul românesc", 1912.

[12] Întrebările de mai sus urmăresc să susțină teza locutorului, să justifice opinia comunicată de acesta, respingând enunțarea prealabilă a interlocutorului.

De asemenea, în *Cuvînt de învăţătură la sfinţii şi întocma cu apostolii împăraţi Constandin şi Elena*, după ce face elogiul acestei figuri marcante din istoria creştinismului, Antim Ivireanul conchide prin intermediul unor întrebări retorice, care justifică enunţul anterior: „Iar marele Constandin în luciul lumii aceştiia, împărat mare, stăpînitor lumii, cu domnie lată, cu stăpînire desăvîrşit, cu mărire nespusă şi să nu să mîndrească, ci mai vîrtos să se arate desăvârşit pildă smereniei. Nu iaste minune minunilor? Nu iaste semn de mare sfinţenie? Nu iaste dovadă a unui dar mare de la Dumnezeu în ceruri?" (p. 105). În acest caz, întrebările atrag atenţia asupra propoziţiei negate.

În cazul strategiei contestării, locutorul îşi manifestă dezacordul cu privire la o stare de fapte descrisă într-un enunţ prealabil. Locutorul arată prin *p?* anormalitatea unei situaţii (create) şi indică inacceptabilitatea lui *p*. Ceea ce face obiectul contestării locutorului poate fi un fapt care s-a realizat, dar şi un fapt a cărei realizare este prezentă ca potenţială. Oricum, în ambele situaţii, realizarea (reală sau posibilă) este sancţionată.

Iuliu Scriban îşi acuză calomniatorii (cei trei teologi bucovineni) folosind întrebări retorice, care invită la comunicare, la reflectare: „Pănă atuncea, eu nu-i pot considera decît nişte calomniatori ordinari şi nedemni (...) Căci cu ce drept dumnealor mă atacă pe mine şi pe baza unor fapte imaginare? Oare o minciună care li se tremete de la Bucureşti e pentru ei cuvînt de Evanghelie, ca să arunce fără nicio socoteală o calomnie atît de imfamă împotriva mea? Împotriva mea, care nu m'am mişcat ori de cîte ori a fost vre-o alegere de arhiereu şi care n'am cerut nimărui nimic?"(p. 6). Într-un alt pasaj al polemicii, locutorul îşi susţine contestarea cu o întrebare retorică care, prin valoarea sa negativă, justifică contestarea enunţului anterior: „Ştiu dumnealor că eu n'am lucrat nimic pentru a apăra «idealul vieţii creştine curate»? Greşesc cu amar dacă pretind aşa ceva..." (p. 14).

Discursul argumentativ este un discurs dialogic fără să fie neapărat şi dialogat. Celălalt este înscris în discurs, determinând alegerea tematică, genul discursiv, actele de limbaj etc. Orice formă de comunicare (text sau discurs) este guvernată de principiul dialogic, întrucât presupune existenţa unui destinatar care poate face uz sau poate fi privat de dreptul la replică; prin urmare, enunţul trebuie privit ca un produs al relaţiei reciproce între locutor şi interlocutor.

În discursurile scrise, destinatarul argumentării nu este prezent la discuţie şi nu poate interveni pentru a combate imediat raţionamentul formulat de codificator; în astfel de situaţii, protagoniştii interacţionează de la distanţă, atât în spaţiu cât şi în timp, generându-se o discontinuitate între faza argumentativă şi persuasiune. Cel care scrie îşi imaginează conştient prezenţa unui fals interlocutor căruia, prin simulare, îi atribuie rolul de a formula obiecţii imaginare. De asemenea, într-un text scris pot figura discuţii argumentative reproduse[13]. Subiectul argumentant poate să prevadă obiecţiile interlocutorului, chiar le poate formula, pentru a le putea

[13] De exemplu, autorul prezintă şi analizează poziţia diferiţilor gânditori privind tema, punându-le în discuţie validitatea, pentru a-şi crea o bază pentru o opinie personală.

preîntâmpina şi pentru a canaliza discuţia după cum doreşte[14]. Se vorbeşte astfel despre „luarea înaintea adversarului"[15].

Întrebarea este folosită ca strategie argumentativă şi în dialogurile imaginare cu interlocutorul sau în polemicile închipuite cu adversarul, scopul fiind de a comunica o anumită informaţie, de a antrena auditoriul şi de a crea o atmosferă prielnică receptării problemelor luate în discuţie. De pildă, Varlaam, în *Răspunsul împotriva catihismusului calvinesc*[16], creează un dialog imaginar între autor şi destinatarii săi, anticipează[17] întrebările adversarului şi creează o dispută imaginară, răspunzând acestora prin intermediul unor întrebări retorice. Propoziţia condiţională, formulată ipotetic la timpul viitor, devenită clişeu sintactico-semantic, devine suportul care permite introducerea şi dezvoltarea prolepsei: *„Iară de va dzice neştine* că svinţii nu vor să să roage pentru noi, nice pot aceasta să facă, mare strîmbătate are face lor. (...) Noi putem pentru fraţi a ne ruga, iară ei să nu poată? Dară ce puteare are hi să aibă ei într-atîta cinste şi slavă ci sînt?" (p. 222).

Şi Iuliu Scriban apelează la rostirile sub formă de dialog imaginar cu ascultătorii, în lucrarea *Împotriva ateismului*: „Ştii de unde vii, încotro mergi şi, de aici, ce trebuie să faci, cum să te porţi? Cum? sunt eu în lumea aceasta aşa, caşi cum aş fi aruncat de un braţ necunoscut, de un val întîmplător? – Bine, ai putea răspunde, dar atunci, dacă toate sunt oarbe, de unde că eu nu sînt orb? (...) Dacă ele sunt oarbe; dacă poţi fi şi stea şi soare, dar tot nu ştii nimic despre tine, ci eşti numai un bolovan care te învîrteşti dea-surda în văzduhuri; dacă şi eu sunt din toate acestea, de ce nu sunt şi eu o bucată de lemn, tot aşa de neştiutoare şi neînţelegătoare, caşi acelea? (p. 4). Prin intermediul modelului interogativ al cunoaşterii, se pleacă de la întrebări şi se inferează în mod ipotetic răspunsuri posibile.

Tot în aceeaşi lucrare, strategia contestării tezei adversarului este susţinută şi de un dialog imaginar, în care dublarea imediată a întrebării retorice prin răspunsul dat de emiţătorul însuşi are ca efect emfaza: „Poţi să dai din ceea ce n'ai? Poţi zidi cu materiale străine de tine, care nu se află în mîna ta? Nu. Atunci cum ar fi putut ieşi omul din întîlnirea (...) unor puteri care nu au ce are omul şi care merg la întîmplare? Să fie că orbul poate să dea lumina pe care n'o are el?" (p. 6). Deşi întrebările sunt adresate interlocutorului, căruia i se solicită un răspuns, acesta vine tot din partea locutorului: „Ce a silit-o pe Eva Lavalière, acum cîţiva ani, pe ea, care

---

[14] În textele orale, cu o astfel de strategie argumentativă, locutorul continuă să ţină în mână discuţia, evitând sa cedeze „serviciul" adversarului, care l-ar putea expune unor situaţii neprevăzute.

[15] Cf. Vincenzo Lo Cascio, *Gramatica argumentării. Strategii şi structuri*, Meteora Press, Bucureşti, 2002, p. 60-61.

[16] S-a consultat lucrarea Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva Catihismusului calvinesc*, Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

[17] Anticipaţia reprezintă o modalitate de prevenire şi de distrugere a obiecţiilor; combinată cu interogative retorice complexe, care propun şi răspunsul, creează un mecanism retorico-figurativ capabil să realizeze, în paralel, refutaţia şi argumentaţia; cf. Maria Cvasnîi-Cătănescu, *Retorică românească medievală. Varlaam: „Răspunsul împotriva Catehismusului calvinesc"*, în „Limbă şi literatură", anul XL, vol. I, 1995, p. 29.

avea toată slava în viaţa de teatru, să fugă de aceasta şi să caute pacea mănăstirii? De ce sufletele scîrbite nu aleargă la ateism, dacă se poate găsi ceva în el? De ce? ... pentrucă la ateism găseşti casa goală, o lume fără înţeles" (p. 14-15).

Întrebarea este folosită şi în situaţiile în care locutorul urmăreşte o prezentare explicită a enunţului său, scopul fiind de a asigura o percepţie mai clară şi de a contribui decisiv la persuadarea interlocutorului. Întîlnim frecvent întrebări care au rolul de a antrena auditoriul în discuţiile avansate de orator. De exemplu, în *Cuvînt de învăţătură la sfinţii şi întocma cu apostolii împăraţi Constandin şi Elena*, Antim Ivireanul explică denumirile care i se atribuie împăratului Constantin cel Mare, apelând la întrebări, care, de această dată, nu doresc să afirme o anumită poziţie, nu urmăresc doar trezirea conştiinţei auditoriului, ci sunt parte componentă din tendinţa de explicitare a oratorului: „pentru ce să numéşte sfîntul Constandin mare împărat? Şi zicem: pentru căci iaste de Dumnezeu încununat...Dară apoi cum şi pentru ce să fie întocma cu apostolii? Pentru căci acéle ce au făcut apostolii, cu osteneala lor şi cu propovăduirea, el le-au făcut însuş, cu a sa pildă" (p. 78-79). Prin intermediul interogaţiilor, se sistematizează, se împrospătează şi se reaşează cunoştinţele anterioare. Sistemul întrebare-răspuns, cu ordonarea cursivă a argumentaţiilor, are rolul de a da dinamism, cutezanţă în abordarea cu succes a unei cuvântări.

Conchidem că întrebarea, ca strategie argumentativă, este folosită cu scopul de a construi, de a schimba o anumită poziţie ori pentru a obţine asentimentul, confirmarea sau adeziunea din partea interlocutorului.

Bibliografie

IVIREANUL, Antim, *Opere*, vol I., ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva, 1997.

CRISTEA, T., CUNIŢĂ, A., *Modalités d'énonciation et contrastivité. Les énoncés exclamatifs et interrogatifs en roumain et français*, TUB, Bucureşti, 1986.

CVASNÎI-CĂTĂNESCU, Maria, *Retorică românească medievală. Varlaam: „Răspunsul împotriva Catehismusului calvinesc"*, în „Limbă şi literatură", anul XL, vol. I, 1995.

GHEORGHIŢĂ, Ilie, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia sfintei Mănăstiri Neamţu, 1946.

GRECU, C., *Logica interogativă şi aplicaţiile ei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982.

LO CASCIO, Vincenzo, *Gramatica argumentării. Strategii şi structuri*, Meteora Press, Bucureşti, 2002.

SĂLĂVĂSTRU, C., *Raţionalitate şi discurs*, Editura didactică şi pedagogică, R.A., Bucureşti, 1996.

SĂLĂVĂSTRU, C., *Teoria şi practica argumentării*, Editura Polirom, Iaşi, 2003.

SCRIBAN, Iuliu, *Două apărări ale Arhimandritului I. Scriban*, Vălenii-de-munte, Tipografia Societaţii „Neamul românesc", 1912.

ŞERBĂNESCU, A., *Întrebarea. Teorie şi practică*, Editura Polirom, Iaşi, 2002.

ROVENŢA-FRUMUŞANI, Daniela, *Argumentarea. Modele şi strategii*, Editura Bic All, Bucureşti, 2000.

TUŢESCU, M., *L'argumentation*, TUB, Bucureşti, 1986.

MĂRCI VERBALE ŞI NONVERBALE ALE ACORDULUI ÎN ROMÂNA VORBITĂ ACTUALĂ

LUMINIŢA HOARŢĂ CĂRĂUŞU

The article discusses several problems of the discourse Markers, namely the approval Markers in spoken Romanian. Discourse analysis is a vast and ambiguous field. The vastness and ambiguity of discourse analiysis is suggested by the textbooks on different approaches to language, such as pragmatics, which define the field as the study of the general conditions of the communicative use of language.

Approval Markers are a type of pragmatic class. Approval Markers have certain privileges of occurrence, which must be specified.

1. Introducere

Afirmaţia este înţeleasă, prin excelenţă, ca opusul unei *negaţii*. Astfel, în sens larg, afirmaţia este „termenul nemarcat al raportului polar *afirmativ* (*pozitiv*) / *negativ*, care caracterizează propoziţiile şi enunţurile"[1]. Afirmaţia se opune negaţiei constituind, astfel, „aspecte opozabile ale unei categorii logice fără de care nu poate fi imaginat dialogul interuman"[2]. Dacă la nivel semantic-lexical, *negaţia* se manifestă printr-un „ansamblu de procedee derivative care formează în mod sistematic cuvinte cu sens negativ (prefixele negative)", cuvintele cu sens negativ neavând caracteristicile predicative ale negaţiei gramaticale, acestea reprezentând „doar un rezultat lexicalizat al acesteia"[3], *afirmaţia* „nu are o marcă specifică, forma *pozitivă* a propoziţiilor fiind indicată de absenţa mărcilor negaţiei"[4]. Un enunţ afirmativ „descrie o stare de lucruri, o acţiune sau un obiect ca existente (*Cartea a apărut.*); enunţul negativ corespunzător îl contrazice, exprimând neadevărul său, nonexistenţa sau nerealizarea respectivei stări (*Cartea nu a apărut.*)"[5].

În timp ce termenul *negaţie* se aplică, în sens larg, şi unor acte de contestare, respingere la nivel pragmatic, în interacţiunea verbală, utilizându-se, pentru acest tip de acte de limbaj, termenul *dezacord*[6], elementele specifice unui enunţ asertiv

---

[1] *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 2005, vol 2, *Enunţul*, p. 698 [= GALR].

[2] Elena Dănilă, *Afirmaţia în limba română – probleme, soluţii*, în *Limba română azi*, Editura Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, 2007, p. 223 [= Dănilă, *Afirmaţia*].

[3] GALR, 2, p. 707.

[4] GALR, 2, p. 698.

[5] *Idem, ibidem.*

[6] Referitor la mărcile dezacordului, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Mărci verbale şi nonverbale ale dezacordului în româna vorbită actuală*, în Analele Universităţii „Al. I.

pozitiv „se pot folosi, în plan pragmatic-dialogic, și pentru exprimarea acordului, a acceptării (așa cum mijloacele negației se folosesc pentru exprimarea dezacordului)"[7]. Cu alte cuvinte, „*afirmația* apare la nivelul predicației semantico-sintactice (pentru care este preferabilă desemnarea ca *formă pozitivă*), la nivelul enunțiativ (ca tip de enunț, *afirmația* propriu-zisă) și la nivel dialogic (ca *acceptare* a unei propoziții sau ca *exprimare a acordului*)", între cele trei niveluri existând „destule legături și mai ales mijloace de expresie comune"[8]. Vom fi interesați, în lucrare, să urmărim tipurile de acte de limbaj care exprimă *acordul*. Observațiile pe care le vom face referitor la acord se bazează pe studiul unor corpusuri de limbă română vorbită actuală (Luminița Hoarță Cărăușu (coordonator), *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iași, 2005 [= Cărăușu, *Corpus*] și Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coordonator), *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie*, București, Editura Universității, 2002 [= Ionescu, *Interacțiunea*]).

2. Mărci verbale ale acordului

Acordul a fost considerat de către Sorin Stati[9] un tip de *rol argumentativ*. El este „un rol argumentativ pasiv, defensiv, un rol dialogic prin excelență", care constă în „acceptarea unei teze, a unei concluzii a partenerului, prin împărtășirea presupozițiilor enunțării", acordul fiind „o reacție cooperativă, congruentă la o aserțiune, o invitație etc"[10]. Inventarul rolurilor sau funcțiilor argumentative variază, în mod sensibil, de la un autor la altul. În opinia lui Sorin Stati[11], rolurile argumentative sunt următoarele:

1. acord, confirmare, adeziune;
2. justificare, probă;
3. concesie;
4. rectificare;
5. obiecție;
6. contestație, dezacord;
7. critică, acuzație, reproș;
8. teză, concluzie.

Rolul argumentativ al unui enunț a fost interpretat ca fiind „ o dimensiune facultativă adăugată la funcția pragmatică, relevându-se, de obicei, la nivel

---

Cuza" Iași, secțiunea IIIe, Lingvistică LII, 2006, Editura Universității „Al. I. Cuza" Iași, Iași, 2007, p. 19-24.

[7] GALR, 2, p. 698.

[8] *Idem, ibidem.*

[9] Sorin Stati, *Le transphrastique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1990, p. 65 [= Stati, *Transphrastique*].

[10] Vera Năstase, *Acordul afirmativ în limba română vorbită*, în Laurența Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Editura Oscar Print, București, 2003, p. 217 [= Năstase, *Acordul*].

[11] Stati, *Transphrastique*, p. 65.

transfrastic"[12]. Rolul argumentativ este o proprietate relaţională, în măsura în care el se stabileşte în raport cu un alt conţinut frastic. Sorin Stati admite că un enunţ poate avea secţiuni, fiecare secţiune având rolul său argumentativ. Astfel, schimbul conversaţional „Petre va veni mâine./ Nu. Nu va fi aici decât săptămâna viitoare. Mâine va fi la Londra"[13], este o secvenţă de trei roluri, şi anume *contestare* + *rectificare* + *obiecţie*. Pe de altă parte, respingerea poate acoperi mai mult de un enunţ; este vorba, de exemplu, despre obiecţiile care se exprimă prin intermediul unui şir de fraze.

Acordul ca rol argumentativ este „un concept relaţional stabilit între replica-stimul şi reacţia declanşată de aceasta"[14]. Acest rol argumentativ consistă în acceptarea unei teze, unei concluzii a partenerului, şi, de aceea, el presupune dialogul. Se aprobă, se împărtăşeşte opinia alocutorului, cu alte cuvinte, se consideră că ceea ce afirmă alocutorul este adevărat. Asentimentul este marcat prin intermediul *conectorilor argumentativi*[15] de tipul *bine spus, ai dreptate, exact, foarte bine, da, just, natural, adevărat, normal, absolut, perfect* etc. Conectorii argumentativi de acord, confirmare, adeziune indică acordul din partea interlocutorului, în privinţa aserţiei transmise de către vorbitor:

„B: ((către C, mama lui F)) nu-i faceţi# chestii_d-alea acasă?

C: *da*:↓ dar ea este: ⊥ cum să spun↑ ă⊥ ei îi place foarte mult să umble în părul altuia în general [femeile cu părul lung la NEbunie↓

A: [<p în general TOŢI sînt aşa>." (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 30);

„B: (citeşte) în: lingvistica: românească ↑ + sinonimia lexicală ↓ + vizează cuvinte ↑ + aparţinând unui: + grup semantic limitat ↑ + ă↑ fiind sinonime lexicale ↑ cuvintele ↑ + sau [x] frazeologice ↑ + formal diferite ↑ + care denumesc aceeaşi realitate semantică.

A: *exact*. în definiţia sinonimelor ↑ apare ↑ + uneori ↑ + şi + ă ↑ + cuvântul <F aproximaTIV>." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 139);

„B: CE va decontat.

A: transportu. trenu↓ avionu↓ cu ce-au venit

B: o mai fi valabil?

A: te duci la asta acum în oc[tombrie?

B: [*da*" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 38);

În privinţa conectorului argumentativ *aşa*, Liana Pop consideră că exprimă confirmarea „la un nivel pur fatic, situaţie în care *aşa* indică prezenţa

[12] Stati, *Transphrastique*, p. 67.

[13] *Idem*, *ibidem*.

[14] Năstase, *Acordul*, p. 217.

[15] Sintagma este preluată de la Daniela Rovenţa Frumuşani, *Argumentarea. Modele şi strategii*, Editura All, Bucureşti, 2000, p. 91, care este de părere că putem defini conectorii argumentativi astfel : „conectorul argumentativ este un morfem (de tip conjuncţie, adverb, locuţiune adverbială) care articulează două enunţuri ce intervin într-o strategie argumentativă unică".

interlocutorului „pe fir""[16]; *așa* fatic este sinonim cu *da* fatic, „care se știe că nu este decât un confirmativ parțial (v. *oui* de „prise en charge partielle" din franceză), nefuncționând în acest caz la nivelul conținutului propozițional"[17]:

„**A**: e totul bine sau CE

B: da. m-au pus ăștia să fac o prezentare↓ propunerea lucrării↓ [știi↑

A: [*așa*

+**B**: în scris" (Ionescu, *Interacțiunea*, p. 38).

Sorin Stati[18] distinge acordul de confirmare, aceasta din urmă fiind „o reacție la o cerere explicită de confirmare formulată de partener"[19]:

„**B**: sinonimia pură reprezintă: [xxx]

A: puțin mai tare ca s_audă și colegii dumneavoastră. deci sinonimia pură. *da*? +

B: *da*. =

A: = sau <F TOTALĂ> se mai numește. nu?" (Cărăușu, *Corpus*, p. 140).

Răspunsul afirmativ a fost clasificat în literatura de specialitate[20] în: 1. *răspunsul afirmativ la o întrebare totală*; 2. *replica afirmativă* și 3. *acceptarea unor acte injonctive, predictive, promisive.*

Răspunsul afirmativ la o întrebare totală „constă în asertarea unei propoziții căreia prin întrebare i s-a presupus doar posibilitatea; se produce astfel o afirmație propriu-zisă, adică un *enunț asertiv afirmativ*"[21]:

„**B**: ai di scris și la mate: ?

C: *da*." (Cărăușu, *Corpus*, p. 52);

„**B**: totuși steaua ari-un avantaj. ++ în spania o făcut o figurî mari lentî + și ultimu' meci din spania l-o făcut destul di bun.

A: cari? ăla cu bilbao?

B: *da* ↑" (Cărăușu, *Corpus*, p. 75).

Exprimarea întărită a răspunsului afirmativ se poate realiza prin „modalizatori epistemici de certitudine"[22], de tipul **adverbelor** *desigur, evident, sigur, bineînțeles, firește, natural, indiscutabil, adevărat, exact, corect*; **locuțiunile** *fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar și poate, de bună seamă*[23]: „**B**: crezi c_o zi_i destul pentru ce_ai tu nevoie?

A: <Î *SIGU::R*>. știu EXACT ce tre' să caut ↓ așa că merg direct la sursă." (Cărăușu, *Corpus*, p. 122).

---

[16] Liana Pop, *„Așa-i, nu-i așa?" De la adverb la marcă discursivă: un caz de gramaticalizare*, în Laurenția Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Editura Oscar Print, București, 2003 , p. 257 [=Pop, *Așa-i, nu-i așa*].

[17] Pop, *Așa-i, nu-i așa*, p. 258

[18] Sorin Stati, *Principi di analisi argomentativa*, Bologna, 2002, p. 54 și 72.

[19] Năstase, *Acordul*, p. 219.

[20] GALR, 2, p. 702-706.

[21] GALR, 2, p. 702.

[22] GALR, 2, p. 703.

[23] Vezi, în acest sens, GALR, p. 703.

Replica afirmativă „urmează unei aserţiuni pozitive, exprimând acceptarea conţinutului acesteia"[24]: „**A**: nu ↓ da' ↑ <R da' nu neapărat în cazu' morţii> ↑ + cred că-i şi normal. + jumati din averi aparţini: COPIILOR. [sau ar trebui ↑ =

B: = *da* ↓ de fapt ↑] prima dată jumate ia: soţu' moştenitor ↓ soţu' ↑ + rămas viu ↓ + şî cealaltă jumate o iau copiii + normal ↓ + şi că pi [urmă şî + de la soţu' rămas viu sî-mparti ⊥

C: *da*]" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 55).

Acceptarea unor acte de limbaj injoctive, predictive, promisive „are unele mijloace specifice de exprimare", neprivind „conţinutul propoziţional sau presupoziţional al enunţurilor, ci actul de vorbire însuşi"[25]: „**A**: <Î oricum> eu pungili astea o sî li iau ↑ ++

B: *păi da.*" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 88);

„**A**: = păi + atunci deducerea care noi o s-o acordăm este de cinspre de şapte milioane o_sută cât aţi achitat dumneavoastră + [<F ATÂT>. + atât o să fie =

B: *da bini da da*] + nici nu cer mai mult [xxx]" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 162).

Acordul se defineşte prin raportare obligatorie la *antecedent*, prin antecedent înţelegându-se „termenul general cu care putem defini orice secvenţă din dialog care stimulează un acord, un asentiment, o adeziune, o confirmare, din partea partenerului în timpul schimbului verbal"[26]. Ca urmare a acestui lucru, acordul apare în cadrul *perechilor de adiacenţă*[27]: *întrebare-răspuns, cerere-acceptare, ofertă-acceptare, invitaţie-acceptare* etc.

În literatura de specialitate, antecedentele au fost clasificate în două categorii: *antecedente „expectative"* şi *antecedente „nonexpectative"*.

Antecedentele sunt „expectative" „atunci când emiţătorul lor aşteaptă o reacţie din partea receptorului"[28]: „**A**: păi au luat bătaie cu unu cinci acasă de la + internazionale milano. +++ chestia e că şi steaua ↓ uneori joacă ↑ uneori nu joacă. hai sî fim sinceri. uitaţi atuncea. ciocoiu o jucat perfect din meciu ăla cu ++ cum îi zici? cu beşiktaş. nu?

B: *da.*" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 76).

Atunci când, însă, „receptorul reacţionează cooperativ, aducându-şi propria contribuţie la schimbul verbal, fără ca aceasta să fie aşteptată în mod special", antecedentele sunt „nonexpectative"[29]: „**B**: şi diferă. + acum sincer vorbind ↑ nu ştiu cât ar costa ↑ dac-ar costa foarti mult sî ↑ autentifici contractu' di închirieri la notariat. + dacî sî taxezî la valoarea apartamentului ↑ sau o taxî fixî care-o percep pentru autentificări.

A: *da.*

---

[24] GALR, 2, p. 704.

[25] GALR, 2, p. 705.

[26] Năstase, *Acordul*, p. 220.

[27] Referitor la conceptul *perechi de adiacenţă*, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Elemente de analiză a structurii conversaţiei*, Editura Cermi, Iaşi, 2003, p. 53-56.

[28] Năstase, *Acordul*, p. 220.

[29] *Idem, ibidem.*

B: sincer nu ştiu. nu pot să-ți dau informații în privința aceasta." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 184).

Referitor la acord, s-au operat distincții, cum ar fi: *acordul total* vs. *acordul parțial* și *acordul cu funcție proprie* vs. *acordul impropriu*[30].

În cadrul *acordul total*, „locutorul își exprimă adeziunea completă la teza susținută de colocutor"[31]: „**L**: şî + plus friguroasi ↓ + eu ştiu ↓ + o casî din asta ↓ uiti şî asta. ++ vez' ci călduroasî-i?

A: *da.*

L: asta undi stăm noi ↓" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 67).

În ceea ce privește *acordul parțial*, se constată că „locutorul își exprimă cu rezerve adeziunea"[32]:

„**L**: = cicî-s <Î FOARTI PERICULOASI>. îs: ↑ ++ așa am înțeles eu. am auzit şî eu ↑ na. nu nu ştiu dacî-i adevărat. + îs cancerigeni cicî. +

A: *poati.* nu ştiu [xxx]" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 67).

În privința *acordului cu funcție proprie*, se poate afirma că „actul de vorbire în care locutorul își exprimă adeziunea vizează direct conținutul propozițional al antecedentului"[33]:

„**B**: pentru ++ psihicu' ălora ↑ ++ steaua este-o echipî importantî?

A: pentru valencia?

B: *sigur.*" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 75).

Acordul impropriu „întreține contactul interacțional, semnalează vorbitorului că este ascultat cu atenție, fără a confirma, în fapt, conținutul propozițional al antecedentului"[34]:

„**B**: = da ↓ de fapt ↑] prima jumătate ia: soțu' moştenitor ↓ soțu' ↑ + rămas viu ↓ + şî cealaltă jumate o iau copiii + normal ↓ + şi că pi [urmă şî + de la soțu rămas viu sî-mparti ⊥

C: *da*]

A: <R sau cel puțin atunci e numai un sfert ↑ sau o + [o treime ↑ aparțini copiilor>" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 55);

„**L**: cî mă gândeam cî altfel ↑ [...] cum sî zic eu? voi ați fi împrumutat di la bancî ↑ +

A: *da* ↓

L: şî ăştia [xxx] ar fi vândut î: ↑ ++ [casa" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 61);

„**A**: cî ari: î + chiar +++ în spati esti: ++ cum sî cheamî? +++ un: ++ un + BALCON. şî ↑ + am uitat cum sî cheamî di la balcon + rama.

L: *da* ↑

A: îi făcutî din fier forjat ↑ şî_i scris anu' [de-atuncea" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 66).

---

[30] Năstase, *Acordul*, p. 218.

[31] *Idem, ibidem.*

[32] Năstase, *Acordul*, p. 218.

[33] *Idem, ibidem.*

[34] Năstase, *Acordul*, p. 218.

3. Mărci nonverbale ale acordului

Limbajul trupului, asemenea oricărui alt limbaj, „constă din cuvinte, propoziții și o anumită punctuație. Fiecare gest este asemenea unui cuvânt, iar un cuvânt poate avea mai multe înțelesuri. Numai analizat într-o propoziție, alături de alte cuvinte, putem înțelege pe deplin sensul unui cuvânt"[35]. Cu alte cuvinte, gesturile „sosesc grupate în „propoziții" și transmit neîncetat adevărul despre sentimentele și atitudinile persoanei în cauză", iar perspicace este acel om „care poate citi „propozițiile" nonverbale și le poate confrunta cu precizie cu propozițiile verbale"[36].

Majoritatea gesturilor de bază ale comunicării sunt aceleași în întreaga lume. Un astfel de gest universal este cel al aprobării. Astfel, „a încuviința dând din cap înseamnă, aproape în mod universal, „da" sau o aprobare. Este una din formele înclinării capului și pare a fi un gest înnăscut, utilizat și de oamenii nevăzători și surzi"[37].

Multă lume consideră că „modul normal de a spune „da" cu ajutorul capului este prin mișcarea lui în sus și în jos", mișcarea amintită făcând parte din așa-numitul cod „încuviințare-scuturare", „în care capul face o mișcare sus-jos pentru „da" și una stânga dreapta pentru „nu"", acesta fiind „de departe cel mai popular cod regăsit în Europa"[38].

Al doilea cod se numește „coborâre-aruncare", „în care capul este înclinat rapid în față pentru a spune „da" și aruncat spre spate pentru a spune „nu", întâlnit în Grecia, în Turcia și în sudul Italiei"[39].

Al treilea tip de gesturi ale capului pentru a aproba sau dezaproba un lucru îl reprezintă codul „rotire-aruncare", în care „pentru a semnala „da", capul este clătinat dinspre un umăr către celălalt, asemănător gestului vest-european ce arată indecizia", iar, pentru a spune „nu", capul este împins brusc spre spate"[40].

Alte gesturi ale acordului sunt gestul „inel" sau „OK" și gestul degetului mare ridicat[41].

Concluzii

Elementele specifice unui enunț asertiv pozitiv se pot folosi, în plan pragmatic-dialogic, și pentru exprimarea acordului, a acceptării. *Afirmația* apare și la nivel dialogic (ca *acceptare* a unei propoziții sau ca *exprimare a acordului*). Acordul este un rol argumentativ pasiv, defensiv, un rol dialogic prin excelență, care constă în acceptarea unei teze, a unei concluzii a partenerului, prin împărtășirea

---

[35] Allan Pease, *Limbajul trupului*, Editura Polimark, București, 1993, p. 21 [= Pease, *Limbajul*].

[36] Pease, *Limbajul*, p. 22.

[37] *Ibidem*, p. 16.

[38] Peter Collett, *Cartea gesturilor europene*, Editura Trei, București, 2006, p. 292 [= Collett, *Cartea*].

[39] *Idem, ibidem.*

[40] Collett, *Cartea*, p. 295.

[41] Vezi Pease, *Limbajul*, p. 18-19.

presupozițiilor enunțării, acordul fiind o reacție cooperativă, congruentă la o aserțiune, o invitație etc.

Izvoare

HOARȚĂ CĂRĂUȘU, Luminița, (coordonator), *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iași, 2005 [= Cărăușu, *Corpus*]

IONESCU RUXĂNDOIU, Liliana, (coordonator), *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie*, București, Editura Universității, 2002 [= Ionescu, *Interacțiunea*].

Bibliografie

COLLETT, Peter, *Cartea gesturilor europene*, Editura Trei, București, 2006.

DĂNILĂ, Elena, *Afirmația în limba română – probleme, soluții*, în *Limba română azi*, Editura Universității „Al. I. Cuza" Iași, 2007, p. 223 [= Dănilă, *Afirmația*].

*** *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, București, 2005, vol 2, *Enunțul* [= GALR].

HOARȚĂ CĂRĂUȘU, Luminița, *Elemente de analiză a structurii conversației*, Editura Cermi, Iași, 2003.

HOARȚĂ CĂRĂUȘU, Luminița, *Mărci verbale și nonverbale ale dezacordului în româna vorbită actuală*, în Analele Universității „Al. I. Cuza" Iași, secțiunea IIIe, Lingvistică LII, 2006, Editura Universității „Al. I. Cuza" Iași, Iași, 2007, p. 19-24.

NĂSTASE, Vera, *Acordul afirmativ în limba română vorbită*, în Laurența Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Editura Oscar Print, București, 2003, p. 216-227 [= Năstase, *Acordul*].

PEASE, Allan, *Limbajul trupului*, Editura Polimark, București, 1993.

POP, Liana, *„Așa-i, nu-i așa?" De la adverb la marcă discursivă: un caz de gramaticalizare*, în Laurența Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Editura Oscar Print, București, 2003 , p. 239-261 [=Pop, *Așa-i, nu-i așa*].

ROVENȚA FRUMUȘANI, Daniela, *Argumentarea. Modele și strategii*, Editura All, București, 2000.

STATI, Sorin, *Le transphrastique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1990 [= Stati, *Transphrastique*].

BCU IAȘI - UNIVERSITY LIBRARY

COMUNICAREA POETICĂ ACTUALĂ. DESPRE SEXUALITATE ŞI ALTE CÎTEVA (E)SCATOLOGII MILENARISTE

EMANUELA ILIE

Motto:

„ca într-o celulă sau ca într-o groapă comună
strînşi unul în altul, visăm acelaşi vis,
trist şi sacadat
al unei mizerii fără sfîrşit"

(Ruxandra Novac)

Dans la communication poétique actuelle, il est évident, dès les premiers mannifestes des plus jeunes et enquiets des auteurs, une forte apétence pour la violence. De cette tendence de se crier l'agressivité provient une séxualité primordielle, fruste, liée d'habitude à la mort. L'étude suivit cette forme toute particulière de la pulsion psychanalitique Eros-Thanatos et d'autres obssessions -qui se prolongent, toutes, de la biographie dans la fiction- dans la lyrique des meilleurs auteurs de la promotion des années 2000: Claudiu Komartin, T.S. Khasis, Elena Vlădăreanu et Miruna Vlada.

În ciuda celor mai sumbre previziuni, nu puţini fiind cei care, la un moment dat, au re-lansat chiar strigătul ce a făcut oarece carieră într-o perioadă mai tulbure din sec. al XX-lea – categoricul „Poezia a murit!" – poezia actuală trăieşte, ba chiar este mai bine ca oricînd. Fără glumă, optzeciştii se simt, liric vorbind, mai bine ca niciodată, continuînd să scrie cu o fervoare uluitoare (să-i amintim – dintr-un sentiment care aduce a patriotism local, ori...provincial – doar pe Mariana Codruţ, Nichita Danilov, Lucian Vasiliu, Gellu Dorian, Adrian Alui Gheorghe), nouăzeciştii abia şi-au configurat structura, iar din vulnerabilitatea proprie – nu e nici un secret faptul că identitatea mişcării este încă resimţită ca una fragilă – nu pot rezulta decît impulsuri constructive, cum se dovedeşte în cazul unor Octavian Soviany, Nicolae Tzone, Ioan Es.Pop, Radu Andriescu... În fine, li se alătură, iată, o ultimă promoţie care nu poate fi în nici un caz ignorată. Indiferent de felul în care sunt numiţi cei mai tineri dintre poeţii care scriu astăzi, ei se constituie, în primul rînd, ca o grupare cu o conştiinţă de sine absolut uluitoare, concretizată în manifeste poetice cum cel utilitarist, scris de a. urmanov, cel fracturist, scris de Marius Ianuş şi Dumitru Crudu, număoftikismul lui Mihai Vakulovski, deprimismul lui Gelu Vlaşin. La rîndul ei, poezia lor a suscitat deja discuţii extrem de aprinse, în unele cazuri chiar inflamate, cum o demonstrează de pildă polemica revuistică cu răsunet în mediile literare, dintre partizanii şi detractorii promoţiei. Să amintim pe scurt esenţa unei probleme

spinoase pe care abia istoria literară sperăm să o clarifice: încrederea sau scepticismul criticilor, maturi şi mai tineri, în douămiismul abia apărut. Pe de o parte, „tabăra" lui Andrei Terian, exprimată mai clar în răspunsul la ancheta „Caietelor Critice", din nr. 2-3/2005 sau într-un articol deja celebru, „Cui i-e frică de poezia milenaristă?", publicat în „Cultura" (nr. 41, joi, 28 septembrie 2006) – universitarul sibian fiind unul dintre primii care încearcă să o legitimize şi chiar să o „desfacă" în tipologii. De cealaltă parte, scepticii, uneori detractorii convinşi; să-l amintim doar pe confratele bucureştean al lui Terian, tânărul (simpatică „polemica" legată de vârstă a celor doi...) Paul Cernat, autorul savurosului răspuns „(E)scatologii milenariste", din „Observator cultural" (titlu sugerat de poemul „scatologic" al lui Dan Sociu), în care se enumeră cîteva trăsături ale milenarismului douămiist care i-ar anula, cu siguranţă, viitorul poetic. Din punctul său de vedere, acesta ar oferi „realitatea fără fard", din care tinerii debusolaţi, dezamăgiţi, fără speranţă şi viitor din România tranziţiei ar selecta, practic, „mizeria, vulgaritatea şi grosolănia existenţială". Drept urmare, iată ce ar propune poetica mizerabilistă: „Voma psihică, alienare „deprimistă" şi visceralitate ca protest, refugiu în sex, alcool, violenţă şi droguri, angajare biografică şi socială. Traume, deliruri, viziuni apocaliptice de coşmar psihedelic, deriziune integrală şi deziluzionare radicală. Întoarceri ale refulatului, revolte oedipiene, plebeizare şi vulgarizare ostentativă. Atitudine directă, pragmatică, antisentimentală, uneori brutal-epileptoidă, cel mai adesea şleampătă sau cinică, fără fiţe intelectualiste". (la fel de tăios e şi articolul „Cu Andrei Terian despre Mircea Cărtărescu" şi inflaţia de „mizerabilism douămiist" tot în „Observator Cultural"). Nu-mi propun, firește, să reiau ori să clarific acum chestiunea...„arzătoare la ordinea zilei"; abia istoria literară, spuneam, va elucida problema semnificaţiei reale a promoţiei în arealul liricii debutului de secol XXI. E evident că a încerca să trasezi, deja, în toamna lui 2007, coordonatele cît se poate de precise între care se mişcă reprezentanţii ultimei promoţii poetice, încă neabsolvită, este, cel puţin deocamdată, un demers riscant şi, de ce nu, neproductiv. Tinerii sau foarte tinerii numiţi, de criticii cu state vechi, „milenarişti", „mizerabilişti" sau, mai eficient, „douămiişti" nu pot fi deocamdată încartiruiţi prea uşor, din moment ce chiar şi cei mai buni dintre ei pot oferi, încă, surpriza de a-şi schimba registrul poetic sau, dimpotrivă, de a nu confirma un debut promiţător; cum nu este exclusă nici apariţia unor nume noi pe o piaţă de desfacere atît de generoasă astăzi, cînd edituri prestigioase, reviste sau oameni de cultură par –cel puţin par!- a facilita publicarea unor nume cvasinecunoscute, subliniind permanent drept condiţie unică valoarea doritorilor de faimă de gen. Mă voi limita, de aceea, la urmărirea unor trăsături, a căror recurenţă în comunicarea poetică actuală poate determina, chiar, considerarea lor drept veritabile obsesii generaţioniste. Aşadar...

Ultima promoţie poetică, cea care include, ar spune unii, debutanţii – obligatoriu (foarte) tineri – de după 2000, pe care-i unesc afinităţi elective recunoscute, uneori trîmbiţate pe toate drumurile, internautice ori nu, s-a făcut, ce-i drept, cunoscută – căci pînă la a fi într-adevăr recunoscută mai trebuie să curgă suficientă cerneală, inclusiv critică – mai ales printr-o poetică a violenţei. Una explicită, mai întîi, cum o demonstrează manifestele tinerilor, uneori mai des citate decît textele lor. Apoi, una implicită, cum se poate lesne observa din textele

milenariste, deloc întîmplător influențate de ritmurile beat şi hip hop (se pomenesc, în context, nume cunoscute ca BUG Mafia sau Paraziții), poeții americani Ginsberg, Frank O'Hara, Bukovsky – nu degeaba unul dintre cei mai buni critici tineri consideră acest tip de poezie „o radicalizare plebee a „americanizării" poeziei, începute mai de multişor" – toate avînd în comun o apetență recunoscută pentru o violență.... terapeutică. Inflația limbajului străzii în poezie, asezonată cu recurența unor motive de gen, abuzul de sînge, alcool, droguri ş.a.m.d. în poezia actuală are, bineînțeles, un risc potențial: înserierea, producerea a ceea ce sus citatul Paul Cernat consideră că poate concura „cronica neagră a ziarelor sau „Ştirile de la ora 5".

Se pune totuşi, natural, întrebarea ce poate ascunde excesul de violență verbală şi imagistică din majoritatea textelor de acest fel, să le numim, uzînd de o sintagmă deja notorie, „visceral mizerabiliste" (Al. Cistelecan). Să recunoaştem, mai întîi, că nu doar cei mai pudibonzi cititori, fie ei critici cu state vechi, definitivate la şcoala poeziei clasice (înțelegînd aici clasicitatea în sensul ei cel mai general, de valoare), fie cititori naivi (în sensul dat de teoreticieni ca Umberto Eco sau Michael Riffaterre), pot resimți „barbaria" poeziei acut mizerabiliste. Ba chiar, percutînd empatic – cum înseşi texte programatice de tipul manifestului utilitarist o cer – la asemenea crudescențe lingvistice ori ideatice, ar resimți triumful barbarului propriu, al străinului interior (aflat departe de sensul prim al termenului, străin necivilizat bătînd la poarta limes-ului), de care psihanaliza tinde să ne facă din ce în ce mai conştienți. Răspunzînd afirmativ la întrebarea – oricum retorică – a unui psihanalist ca Roland Brunner („Nu este oare barbarul în fiecare dintre noi ca o parte pulsională, juisoare, blestemată şi uneori subapreciată?"), ar trebui, în definitiv, să recunoaştem că tinerii furioşi ai noii poezii ar da glas unor accese de barbarie generalizată, specifică (şi o spun nu doar psihanaliştii, ci şi antropologii, sociologii etc.) unei societăți care, deşi civilizată, are oricum, după afirmația lui Cioran, nostalgia barbariei...

Parcurgînd cele mai cunoscute manifeste ale generației – cel fracturist, scris de Marius Ianuş şi Dumitru Crudu, ori cel utilitarist, conceput de Adrian Urmanov- înțelegem intenția de a re-institui „o legătură extrem de strînsă, o coeziune între felul cum trăieşti şi poezia pe care o scrii", de a „reclama o subiectivitate necontrafăcută, nouă". De aici, din acest reinventat pact cu sinele, să-l numim, cu o formulă consacrată cîndva de Marin Mincu, noul „grad zero al autenticității" ar proveni, aşadar, şi viziunea asupra necesității poeziei de a se întoarce spre înseşi izvoarele experimențialului autentic. Unde, bineînțeles, poetul milenarist ia act în primul rînd de propria sexualitate, una netrucată, deci obligatoriu atavică. O serie întreagă de texte poetice ale autorilor sus citați, ba chiar volume întregi ca Manifestul anarhist şi alte fracturi de Marius Ianuş sau Cărnurile cannonice de a. urmanov devoalează obsesiile sexuale, gîndite ori chiar trăite, ale celor ce, punîndu-şi pe tapet cele mai intime trăiri, au în plus curajul de a se erija în purtători de cuvînt ai întregii generații. Un asemenea porte-parole se vrea Adrian Urmanov (pentru cititori, a.urmanov), ce oferă cu generozitate publicului, mai puțin celui pudibond, într-o măsură mai mare celui îndrăzneț, o literatură de consum (Edit. Vinea, Bucureşti, 2005) ce abundă în oferte de lectură totuşi şocante; chiar şi un cititor binevoitor care ar parcurge orice text din ciclul avortînd anusian (păcatul), spre exemplu, cred că l-ar putea acuza

măcar de coborîrea sexualității într-un registru absolut inimaginabil, dacă nu cumva de pornografie – cum au făcut-o, de altfel, nu puțini...Mărturisesc, la rîndu-mi, eufemistica mefiență într-un imaginar ce se obstinează a re-configura o „lume lesbiană", plină de cele mai baroce dezvoltări ale unei sexualități maladive, ispitită uneori a descrie cele mai diverse forme de acuplare normală ori, de cele mai multe ori, anormală, în structuri lexicale pe măsură, adică deseori triviale. Prefer de aceea să exemplific tendința milenaristă prin apelul la unele dintre cele mai semnificative texte din volumele celor mai buni dintre milenariști, Dan Sociu, Claudiu Komartin, T.S. Khasis, Elena Vlădăreanu sau Miruna Vlada. Și în cărțile lor, de altfel, pare a exploda o sexualitate tulbure, culpabilă, la care trimite explicit exploatarea unei serii întregi de interdicții, de tabuuri sexuale, de la tentația incestului – interdicție considerată Legea însăși, odată cu instaurarea obsesiei psihanalitice, de la Sigmund Freud la Anna Freud ori Jacques Lacan toți psihanaliștii ținînd să ne demonstreze semnificația aproape exclusiv sexuală a oricăror acte umane, indiferent dacă acestea sunt sau nu însoțite de conștiința mult invocatului complex Oedip la cea a sadismului, a homosexualității etc.

Histrionicul Claudiu Komartin, considerat de mulți cel mai valoros dintre milenariști, de pildă, își asumă, programatic, masca insomniacului construind cu migală noi și noi fețe ale neliniștilor proprii, cu o personalitate schizoidă – dacă schizoidie s-ar considera voluptatea ruperii, a desprinderii aproape palpabile a pieilor în care se adăpostește temporar. Păpușarul și alte insomnii (Edit. Vinea, București, 2003) propune o asemenea eliberare de angoasele ce capătă aproape o existență palpabilă, dintr-o programatică dorință de a șoca pudibonderii obosite, ce nu-și mai au locul astăzi, într-o lume în care vechii idoli au fost înlocuiți cu alții, nu mai puțin ținînd de un imaginar al violenței, ai sadismului în masă – drogurile, cultul armelor și al sîngelui, obsesia unui terorism căruia trebuie să i se răspundă tot prin forme de teroare justificată etc. De teroare, de spaime care alunecă pe gît „ca un alcool tare" tinde să te încarce, în fond, și poezia lui Komartin, desfășurînd scenarii apocaliptice, de un expresionism negru, în care vestitul țipăt munchian este înlocuit de o tăcere...violentă (oximoronul fiind o figură proprie acestei forme de lirism) pe care gestica angoasei o potențează:

un creier fin duhnind a spaimă
atît îi trebuie domnului păpușar ca să te înșface

mai e un drog de asimilat înainte ca el
să îți simtă cutremurarea (...)

ceva terifiant îmi poartă pașii spre bucătărie

cum trec printr-o mie de probe primejdioase
și-acolo
pe gresia strălucitoare îl găsesc pe nenorocitul de
păpușar
strivind cu un papuc negru niște insecte mici

roze
cu chipuri şi tonusuri familiare

o rup la fugă printr-un oraş negru traversez un oraş verde
iau trenul de marfă pînă ajung la capăt
în oraşul galben al putrezirii mele
cu ascunzătorile năclăite de spaimă (*Păpuşarul*)

Nu poate lipsi nici din această ipostaziere a poeziei milenariste mai vechea pulsiune Eros-Thanatos, văzută, desigur, prin microscopul psihanalitic: sexul e atàvic, animalitatea este o formă de perversiune pentru care se optează conştient, cei doi parteneri avînd permanent luciditatea practicării unei mascarade, eliminîndu-şi, reprimîndu-şi conştient totuşi orice impuls al sincerităţii. Care se poate, totuşi, practica fără rezerve ca o nouă religie a umanului, descătuşîndu-i energii întunecate şi, în egală măsură, înlănţuindu-l într-o formă atrăgătoare de sclavie. Asumată, înţeleasă ca o momentană soluţie a ieşirii din impasul ontologic în care se află umanitatea începutului de mileniu trei:

Am rătăcit multă vreme noi doi în aşternuturile astea învăţate cu intrări furtunoase, cu ieşiri silnice, cu înghesuiala caracteristică în general marilor exasperări insomniace,
am rînjit în ele unul la altul ca două animale fioroase, colţoase, nătîngi, am recitat zgomotos,
în ele ne-am prefăcut că ne atingem, că ne bruscăm, că ne iubim sălbatic. Da.
Dar amîndoi ştiam că totul e mascaradă...
Poziţiile noastre rigide mărturiseau fără ocolişuri în acea sîmbătă cît ne e scîrbă unul de celălalt.
Iar în a cincea zi de neîntreruptă greaţă, de nesomn, de bîjbîieli, de orgolioasă ratare m-am strecurat în sexul tău ca într-o veche uzină dezafectată,
desigur pentru a fi mai autentic, mai autarhic, am zis.
Purtam cu mine inscripţiile acelea satanice găsite într-un closet public odată – nimic nu mă împiedica să devin eu însumi oficiantul unui ceremonial luciferic;
dar mă risipisem atît de mult pe aşternuturi, pe abataje, pe muştiucul unui saxofon spart, încît am lăsat-o baltă cu puţin înainte de a-mi ţîşni din gură o limbă nouă, mai flexibilă şi
mult mai puţin însingurată decît aceea cu care te crestasem, nerăbdător, tandru, deznădăjduit
între coapse (*Poemele insomniei*, 3-4)

Nici nu este de mirare, într-o asemenea ecuaţie a sexualităţii tenebroase, pulsînd de o contorsionată viaţă a sîngelui, că femeia (fie ea şi una cu o identitate aici mascată) este repudiată, cum repudiată este de altfel femeia pe scena oricărei

religii, redusă, adică, la o funcție de decor; simplă utilitate, în timp ce bărbatul este un personaj de prim plan, am spune în termenii lui Mauriac, dotat cu funcția de actant, scenograf, regizor, dar și critic cinic al jocului în doi, dezvăluindu-i mecanismele și slăbiciunile. Cîteva versuri din alt *Poem (Curînd voi mima tot ce am afirmat vreodată)* sunt simptomatice, din acest punct de vedere:

Tot ce urăsc mai aprig îți poartă numele
Ioana
Maria
Vera
Elena
Miriam
Proserpina
Din cauza voastră viața mea n-a fost pînă azi
Decît o luptă absurdă cu insomnia

O poezie care programatic scalpează ne propune **T.S. Khasis** (*Arta scalpării*, Edit. Vinea, București, 2005): poetul operează, altfel spus, o disecție continuă în trecutul imund, dar mai ales în prezentul colcăind, desigur, de viermii dezgustului care la el irumpe prin fiecare por al scriiturii. Tînărul autor milenarist a învățat deja lecția mizerabilismului – aproape deloc forțat la cel născut într-o urbe parcă predestinată eșecului existențial (băcăuană, deci obligatoriu bacoviană) care îl obligă, desigur, la o percepție sumbră asupra existenței trecute, prezente și viitoare. Poetul trăiește într-o lume în care „binele suprem – dimineața în bucătărie la prima/ țigară cu fereastra deschisă", iar Răul absolut nici nu există, odată ce răul a devenit, dacă nu obișnuit, măcar suportabil. Ai senzația, de la început, că lumea e văzută printr-o lupă a decepției; subiectul liric nu-și deghizează nicăieri conștiința eșecului de a fi, de a se găsi permanent în situația de a-și exorciza frustrările, dezamăgirile care sunt, în bună parte, ale întregii generații. În camera mizeră, scrîșnind din dinți, fumînd țigară după țigară (laboratorul de creație deja stereotip), ațipind din cînd în cînd – și trezit, bineînțeles, de „un vecin trăgînd apa și lăsînd colacul pe veceu", poetul se lasă de cele mai multe ori cuprins de o stare ce distruge lent. Cauza dar și, paradoxal, adrenalina cu care Khasis se estropiază lent, studiat, este de regulă amintirea. Selectez, la întîmplare: intonarea imnului național de o clasă întreagă de posibili decreței, „fuga din căminul/ părintesc la șaptespe ani", fața de neuitat a ofițerului la recrutare, morțile celor dragi (horcăiala bătrînului în agonie, ori înmormîntarea mamei, la care o colegă de clasă îl compătimește cu un sex oral se repetă în text) sau istoria nefericită de dragoste cu laura, subiectul predilect de recuperare a unui trecut ce explică, în bună parte, doza de scepticism evident prin care se privește viața.

Un fel de climax al coborîrii în straturile succesive ale unei degradări ale materialului și umanului, pînă într-un punct al dezarticulării totale a viziunii despre univers; aceasta se realizează printr-o iradiere a sugestiei de materie diformă dinspre exterior spre interior, pînă cînd chiar cele mai pure (cîndva) noțiuni despre ceea ce ar da sens vieții – nașterea, dragostea mai ales – sunt contaminate de sîngele țîșnit prin

rănile sensibilității tinere, proprii generației care la revoluție începea sau doar dorea să se îmbrace în blugi. Epurarea invocată deseori nu funcționează decît la nivelul limbajului prin care se mai articulează această sumbră lume: ai senzația că poetul operează permanent o selecție a stărilor, a viziunilor oricum convergente, optînd pentru ceea ce crede că este îndeajuns de şocant (ca limbaj, mai ales) pentru a scutura pudoarea învechită a unui cititor altfel empatetic:

acum facem curățenie
ştergem măturăm spălăm
frecăm duşumelele dăm cu soluție de dezinfectat
dăm cu clor pînă cînd
încăperile vor străluci ca bucile unui nou-născut
şi vor țipa de atîta strălucire
din prag cu mîinile în şolduri vom admira şi vom fi mîndri
sunt tot atît de năclăit de dragoste ca avortonul nostru

Atrocitate? S-ar spune că da, mai ales cînd împinge relatarea – produs al unei Memorii ce nu mai permite, firește, decît o selecție a negativului, a ororii – pînă dincolo de marginile suportabilului; efectul este însă cel scontat, căci interesul publicului pentru scenele tari, indiferent de declarațiile şocante şi ... anti-şoc făcute, la o adică, din postura lupului moralist, este indubitabil, iar sălile pline făcute de recent multipremiatul film al lui Mungiu sunt o dovadă (ca să nu mai vorbim, coborînd într-un registru minor, de recordul de audiență al ştirilor proteviste de ora 17.00, sau al celor oteviste de miezul nopții, cînd obligatoriu se învîrte pe toate fețele un sinucigaş încă nerăcit sau multitudinea de ipoteze născute de o crimă...potențială). Oricît de enormă ar părea, prima comparație a luat naştere în momentul lecturii unor versuri ca cele de mai jos, în care avortul şocant, desigur, nu doar pentru femeia ce se simte, într-un fel, vinovată de pruncucidere, ci şi pentru însoțitorul (în film, prietena, în textul lui Khasis, partenerul şi potențialul tată) ale cărui reacții sunt doar pe moment narcotizate:

respirația copilului pe care-l doream încă mai abureşte
geamurile dormitorului
o vreme ți-a crescut burta cît dumnezeu
şi asta
îmi amintește de primul tău avort executat pe ultima sută de metri
la arad cînd nu deosebeam țipetele tale de țipetele
altor femei
toate țipați la fel
după avort aceeaşi față desfigurată şi suptă
la toate ca la marțieni

O asemenea viziune sumbră despre sexualitate şi eros nu este, firesc, proprie doar poeților. Şi vocilor feminine în vogă astăzi le este comună aceeaşi tendință de a-şi etala o sexualitate (oarecum) sălbatică, devenită în unele cazuri principiul însuşi al energiilor dezlănțuite de textele cît se poate de „sincere". Cel mai evident exemplu de dezinhibare – desigur, freudiană – a unei sexualități tulburi, înglobînd atît posibile „felii de real", cît şi secvențe onirico-halucinante, cu surse eventual

livreşti, este al scriiturii tinerei **Miruna Vlada**. Cea care, la data apariţiei volumului de debut, număra puţin peste douăzeci de primăveri, îşi încarcă aproape fiecare pagină din *Poemele extrauterine* (Edit. Paralela 45, Piteşti, 2004) cu imagini pe care nu doar cei mai pudibonzi dintre cititorii maturi le pot găsi de-a dreptul şocante. Universul ei ficţional este de altfel unul al diferenţei şi al negaţiei, al privirii extrauterine şi în definitiv extramundane; lumea ei este aşadar o nelume în sensul renunţării la tot ceea ce ar însemna o percepţie normală:

lichidele mele au propriile vene
defectul meu este femeia mea extrauterină
în nelumea mea Rachmaninov şi-a vîndut pianul
pentru a fi lăsat să mîngîie un text al eleneiv
în nelumea mea orbii merg la curve
ca să le pipăie pe cornee
şi să plece plîngînd
cu obrajii plini de spermă

Fragmentul de mai sus, extras dintr-o *Odă viciului*, prima de acest fel din ciclul de *Poeme extrauterine*, mi se pare reprezentativ pentru discursul liric al Mirunei Vlada; regăsim, aici, atît justificarea actului creaţiei (legată de necesitatea organică de care aminteam mai sus, cea de a-şi striga diferenţierea, individualitatea aparte) şi concepţia asupra lui (ideea deloc nouă, valorizată însă interesant, de moarte a artei, ori de abdicare a ei în favoarea percepţiei, deci a fiziologicului şi biologicului) cît şi principalele obsesii ale poetei: acelaşi fiziologic, deci biological pur, sexul şi poezia însăşi. Ochiul şi lichidele, văzul şi interioritatea (dacă nu cumva Miruna Vlada se referă la lichidele expulzate...) sunt polii prin care universul se percepe, prin care el se reconfigurează... Bizar, desigur, s-ar spune, cîtă vreme valorile consacrate sunt substituite de ceea ce deocamdată nu are statutul de valoare, dar în definitiv a o prefera pe Elena Vlădăreanu lui Rachmaninov e o chestiune de gust (sau de teribilism!).

În orice caz, se observă clar faptul că Miruna Vlada trăieşte poezia visceral, organic, cu o pasiune vecină celei sexuale; în nelumea ei, adică, foamea de poezie e ca foamea de sex:

cuvîntul pus pe hîrtie nu ţine loc de mîncare
ci de foame
sexul la nimfomane nu ţine loc de mîncare
ci de stomac
mă ruşinez de multe ori
cînd trag cu ochiul
la aerul umed şi vulgar
dintre stilou şi pulpele mele

Scrisul face casă bună cu sexul, ba chiar îi trezeşte poetei stări similare (ce cale lungă a parcurs poezia de cînd era comparată, de pildă, cu rugăciunea, cu extaza ori cu misticismul...):

fiecare poem e ultimul
fiecare vers e penultimul

o poetă bună trebuie să excite
nu să recite
să lingă cornee
nu să privească la stele

Refuzul retoricii, aşadar; trăirea actului poetic la modul total, eliberator, cum juisarea înseamnă eliberarea de prea-plinul cărnii (ori...de lichide?!) Textele Mirunei Vlada mai conţin asemenea trimiteri la actul sexual – de regulă ratat, bineînţeles – sau la obţinerea propriei plăceri, într-o suită de masturbări la care partenerul uneori asistă cu aceeaşi plăcere, sugestie a tentativei generalizate de înecare în fiziologic, pentru, nu-i aşa, excesul de intelectualitate strică, iar pudoarea afişată nu exclude niciodată lubricitatea interioară. Scriitura presupune literalmente vampirism, iar cititorul căruia i se dezvelește rezultatul ei trebuie invitat la un straniu *convivio* cu note obligatoriu orgiastice şi thanatice:

Vlada se teme de ora tîrzie cînd cerceafurile se transformă într-o piele subţire şi fierbinte. Vlada nu-şi finalizează poemele pentru ca sub acest pretext să mai facă şi alţii dragoste

Uneori, eroina textelor dansează pe lespezi verzi, după ce vomită fetuşi; altădată, fumează flori, promiţînd partenerului biciuiri „cordiale"; totul într-un peisaj ce coboară parcă dintr-un întunecat Ev Mediu populat de călugări şi fecioare ameninţate cu savante torturi, amintind pe undeva de expresionismul negru din poezii ale Ilenei Mălăncioiu sau ale Angelei Marinescu. Miruna Vlada – „o poetesă cu o gură mare cît inocenţa" (*sic*!) – pare a ignora, programatic, prin asemenea imagini violente, buna cuviinţă şi puritatea: firesc, o spune des, de vreme ce reprezintă o *feminitate nouă*, ce refuză constant raportarea la modelele perimate ale eternului feminin ce făcea carieră pe vremuri demodate, aşadar nu privite cu nostalgie: „fata de liceu de astăzi nu mai este/ fata de pension a secolului trecut/ fata de liceu de astăzi/ este o nimfomană". Împătimită după sex vrea să pară şi Vlada, dar după un sex anormal, patologic aproape, ce guvernează un teritoriu liric în care mirosul emanat de îndrăgostiţi e fetid, „săruturile sunt nişte cheaguri de salivă", iar „plînsul femeii e tot masturbare". Sexualitatea e tulbure, sumbră, ascultînd de aceeaşi logică a anormalităţii ca diferenţiere de normalitatea ruşinoasă de care fug parcă toţi milenariştii (*Vlada e un atentat la pudorile coapte...*): actul se repetă parcă la întîmplare, cu bărbaţi nelipsiţi de un grobianism aţîţător („limba ta de porc", „penisul tău fumegă", „umărul lui jegos de beţiv" etc.). Obsesiei masturbării sau a posedării violente i se adaugă, de obicei, cea a maculării (în care, paradoxal, eroina trăirilor pe alocuri paroxistice se simte la ea acasă, îşi umple sufletul „cu păr negru şi aspru").

Sursa locală a lirismului Mirunei Vlada, cum s-a văzut din chiar primul text citat mai sus, este elenav; **Elena Vlădăreanu**, pe care nu puţini o consideră cea mai reprezentativă voce feminină ce a debutat după 2000, şi-a făcut încă de la început din modalitatea de a-şi mărturisi sexualitatea o trăsătură recognoscibilă. Încă din volumul de debut, ulterior negat (*Pagini*, Edit. Timpul, Iaşi, 2002), se poate, fără prea mult efort, reconstitui biografia interioară a unei feminităţi încă în formare, oarecum „bîjbîindă", confuză în limitele normalului acceptat, construită dintr-un cumul de trăiri, de senzaţii şi sentimente oarecum comune feminităţii dintotdeauna,

cărora li se adaugă totuşi nişte accente personale. Printre ele, desigur: oroarea de banal şi de ridicol, dezgustul faţă de mirosurile fetide, mai ales dacă sursa lor este o virilitate...taurină, într-un perpetuu atac la persoana autoarei, obsesia pentru igiena personală, dar şi cea colectivă; nu pot lipsi din panopticul feminin obsesia posibilei urîţenii, accentuată de un tată insensibil, dorinţa de înfrumuseţare a feminităţii astfel ameninţate, cu tot ceea ce implică ea („cosmetizarea" realităţii, o veritabilă obsesie a generaţiei, de fapt, extinsă aşadar şi asupra vieţii intime): frica de hirsutism, dorinţa de a-şi masca burta şi colăceii de grăsime de pe coapse, dezgustul de după actul sexual ratat etc. Desigur, majoritatea impregnate de o doză evidentă de cinism ori de umor negru care să elimine posibilitatea căderii prea dese în prozaism.

Pactul iniţial este presupus de scriitura diaristică, ale cărei proceduri sunt împrumutate de Elena Vlădăreanu în carte: al autenticităţii, al sinceităţii totale: „vreau să văd dacă pot fi dezinhibată pînă la / capăt, chiar dacă cele scrise sunt prostioare", promite încă de la început autoarea. De aici, amănunte de genul celor de mai sus, menite a evidenţia obsesiile unei feminităţi ce se simte, încă de la început, ameninţată:

(g. îi) spunea ceva, de privire caldă, de vocefoarte
blîndă, de părul negru şi foarte frumos. elena, în sinea ei,
rahat, că ea tot cum i-o arăta oglinda din baie,
care acoperea tot peretele, se ştia. adică puţin ciudată,
cu sînii aproape lăsaţi, la doar 20 de ani, cu un
început de burtă, aşa, o grămăjoară, ca o pernuţă,
pe care caută în permanenţă să o ascundă în chiloţi
strîmţi, de licra, dar care, deşi îi mascau,
parţial, burta, făcea vizibilă grăsimea de pe şolduri, cu un
puf des care îi acoperea
va urma

Privirea autoarei, mai rar condescendentă, în general neiertătoare, acuză ori îngroaşă vicii (reale?), în orice caz devine suspectă, părînd reflectată ca în „oglinda de la uniunea scriitorilor", metaforă deloc întîmplătoare (mai ales într-un stil lipsit de orice apetenţă de gen, anticalofil prin program şi realizări efective) a deformării voite, a înfrumuseţării prin minciună şi aritificiu. Bine gîndite şi voit încărcate cu sens sunt intervenţiile „care nu ştim/ cui îi aparţin în realitate", atribuite „martorului", un „personaj absolut imparţial", dar care aglomerează –şi oferă lectorului- date personale, de la admiraţia fanatică pentru femeia-bărbat a.m. (Angela Marinescu) la grava tentaţie a suicidului ori la prozaica nervozitate determinată de... menstrele prea abundente, glosează pe marginea lor, propun variante de interpretare, ba chiar uneori deconspiră unele manevre auctoriale. Iată, de pildă, cum se re-scrie un fapt banal, lectura unor pagini în cursul cărora elenav amestecă realul cu halucinantul, comiţînd gesturi fără echivoc prin care o realitate neliniştitoare se încarcă cu energii binefăcătoare – sugestia e, şi nu doar aici, că sexul eliberează:

iubesc moartea cu un sentiment de păcat, aşa
cum aş iubi o femeie, e un *ceas oprit* ăsta, tu nu

observi că eu te privesc, tu nu observi că firele de
păr de pe brațele mele s-au zbîrlit ușor, tu nu știi
cît mă enervează *ceasurile oprite* ale lui ramon
solsona, carte amînată atîta timp, tu nu știi cîți
nervi îmi creează, ce stare de plîns îmi creează fără
însă să pot plînge, ar fi o eliberare, să plîng în
timp ce masturbez gîndintu-te la tine, să plîng de
parcă aș face-o pentru ultima oară, dar continui să
citesc, mă enervează pînă și faptul că o să se
termine mult prea curînd, acum amîn să o termin

Față de aceste *Pagini*, volumul *europa. zece cîntece funerare* (Edit. Cartea Românească, București, 2005, 72 p.), va uza de un mult mai mare dozaj de greață mai mult decît existențialistă, determinată mai ales de perceperea hipertrofiată a mizeriei de România, a grotescului și putridului unei țări-și a unei etnii! – pe care tinerii (toți tinerii, dacă o vedem pe Elena Vlădăreanu, cum se vrea, o reprezentantă absolut tipică) o resimt prin toți porii. Iată enumerarea trăsăturilor generației care constituie, în concepția autoarei, motivația suficientă pentru ceea ce am putea numi nefericirea de grup:

nesiguranță
sărăcie
deprimare
vanitate ură
pe aici trece drumul spre europa
nu mai așteptăm nimic
avem fețe de șobolan
nu mai visăm la America
ne ucidem
fericirea e pe buzele noastre
Sau:
priviți-ne bine: avem toți burți șovăitoare
ne drogăm cu pîine și covrigi suntem mulți
suntem muți noi nu puteam vorbi despre asta
despre cum e să ai douăjde ani
și să fii convins că viața e de rahat

Asemenea note despre neaoșa „mizerie" – sursă a unui uriaș rău de România – sunt vehiculate aproape la fel de mult în scriitura mizerabilistă ca cele intimiste, cu tentă „sexuală", dar, spre deosebire de acestea din urmă, mi se pare că au început a se atenua în ultima vreme. Dacă nu din (re)nașterea încrederii într-un viitor românesc (de care, eu una, nu mă pot totuși dezbăra), oricum posibil, măcar din cauza evoluției lirismului tînăr în direcția absolut firească a estompării unor teribilisme de asemenea gen; continuarea exploatării filonului exclusiv mizerabilist nu ar putea decît un singur rezultat, căderea într-un manierism gol, de al cărui pericol tinerii poeți sunt, cu siguranță, conștienți. Cît despre sexualitate și ceilalți

BCU "ȘTEFAN CEL MARE" SUCEAVA CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

demoni ai promoției, nu pot decît să-mi manifest curiozitatea în privința modalității ulterioare de tratare a acestor tensiuni în definitiv cît se poate de omenești în scriitura următoarelor volume ale celor mai buni dintre poeții noii promoții. Pentru că lor le revine, de bună seamă, misiunea de a salva „mizerabilismul" (ori „milenarismul", ori „douămiismul" ori). Și, astfel, de a se salva ca poeți...

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NOROC ŞI NENOROC ÎN EXPRESIILE FRAZEOLOGICE GERMANE ŞI ROMÂNEŞTI

TEODORA IRINESCU

Any language „carries" in itself and especially in its fixed structures a naive model of linguistic image upon the world, an idiomatic linguistic image respectively, „passed on" to every individual once with his tongue language, being reflexive and by this owning an obligatory character, so that each linguistic community owns „a different type" of science upon the world, it has „different knowledge" of the world. Two visions upon the world are compared throughout this perspective, regarding *chance, happiness, faith, misfortune*, fixed in the idioms and expressions of the German and Romanian language, emphasizing both the identities, the resemblances, and the differences between them.

Pornim de la ideile lui Humboldt, anume că limbile exprimă prin conţinutul lor specificul fiecărui popor, fiind transpunerea „des Seienden in das Eigentum des Geistes" – acestea purtând în sine un anume „Weltbild" imanent – , precum şi de la ideile lingvisticii cognitive, care postulează că această imagine se „construieşte" pe baza anumitor structuri cognitive-conceptuale.

Orice limbă „poartă" în sine, mai ales în structurile ei fixe, expresiile, un model naiv de imagine lingvistică asupra lumii, respectiv, imagine lingvistică frazeologică „transmis" fiecărui om odată cu limba sa maternă, fiind reflexiv şi având prin aceasta caracter de obligativitate, astfel că fiecare comunitate lingvistică posedă „un alt tip" de ştiinţă asupra lumii, ştie „altfel" lumea. Sunt comparate, din această perspectivă două viziuni asupra lumii, privind *norocul, fericirea, soarta, ghinionul* , fixate în locuţiunile şi expresiile limbii germane şi ale limbii române, scoţându-se în evidenţă, atât identităţile, asemănările, cât şi deosebirile.

Omul îşi asumă lumea raportând-o la el însuşi, interiorizând-o, în cadrul acestui proces, ea „acţionând" asupra sufletului său.

După modul cum el simte „impactul lumii" asupra sa, el poate fi fericit, (stare pozitivă , de „bine", a sufletului) sau nefericit (lipsa bucuriei).

De aceste stări sunt „răspunzătoare" viziunea sa asupra lumii (factori interni)- *modul cum* sunt simţite şi înţelese *norocul, fericirea sau soarta, precum şi împrejurările vieţuirii sale (factori externi)*[1].

Sfera semantică a cuvântului „noroc" se completează şi frazeologic prin expresii care conţin cuvântul ca atare, dar, şi prin alte imagini care exprimă ideea de noroc. Le avem, deci în vedere.

---

[1] SCHERF, Ioana, *Expresii frazeologice în limbile germană şi română,* Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 2006, p. 259.

Din studiul dicţionarelor se vede că termenul „noroc" este polisemantic, remarcându-se o deosebită varietate semantică în ambele limbi. De aceea se afirmă că acesta aparţine universaliilor semantice, fiind un cuvânt care creează mii de imagini, exprimând o gamă foarte variată de sentimente, emoţii, trăiri sau evenimente. S-ar putea spune că în polisemia lui vibrează inconştientul, subconştientul şi conştientul.

Astfel în *Duden* (1992) sunt consemnate la cuvântul „Glück" trei seme, în următoarea ordine:

a) „Etwas, was Ergebnis des Zusammenstreffens besonders günstiger Umstände ist; besonders günstiger Zufall, günstige Fügung des Schicksals" – „Ceva care este rezultatul unui concurs de împrejurări deosebit de *favorabile*; *întâmplare* deosebit de *favorabilă*, coincidenţă provocată de soartă".

b) „Das personifiziert gedachte Glück, Fortuna („Personificarea fericirii, Fortuna").

c) „Angenehme und freudige Gemütsverfassung, in der man sich befindet, wenn man in den Besitz od. Genuß von etw. Kommt, was man sich gewünscht hat." („Stare sufletească plăcută şi de bucurie în care se află cineva când intră în posesia a ceva sau are favoarea de a obţine ceva ce şi-a dorit"[2]).

Dicţionarul explicativ al limbii române (DEX, 1996) consemnează la cuvântul „noroc" (pop.) „noroace", la rândul său, trei sensuri, în următoarea ordine:

a) *Soartă, ursită, destin (favorabil).*

b) *Întâmplare* neaşteptată sau concurs de *împrejurări favorabile* care asigură *reuşita* unei acţiuni, *îndeplinirea unei dorinţe* etc.; *şansă, baftă.*

c) *Stare sufletească* sau *situaţie* în care omul se simte fericit: fericire, bine[3].

Pentru *norocul* înţeles ca împrejurare, întâmplare favorabilă, unităţile frazeologice germane conţin cel mai adesea sensul:

1. auf gut Glück = la noroc, la întâmplare;

2. von Glück sagen, reden können = a fi norocos;

3. mehr Glück als Verstand = a avea mai mult noroc decât minte/ a avea norocul prostului/cu carul/noroc chior..

Accentul cade, deci, pe noroc înţeles ca întâmplare fericită, împrejurare, coincidenţă de factori favorabili, pe noroc înţeles ca realitate extralingvistică, în care soarta, destinul nu joacă un rol substanţial, pe norocul înţeles ca fericire, bucurie, stare sufletească care este cauzată de „intrarea în posesie a ceva", „obţinerea a ceva dorit" (vezi definiţia c. din dicţionar).

Limba germană uzuală foloseşte pentru cuvântul Glück cu sensul de `întâmplare` şi cuvintele Schwein = porc, cu sensul de „a avea noroc la/de ceva încă o dată,", Dusel `baftă`, cu sensul de `noroc nemeritat`, Massel `baftă`, `noroc nemeritat, neaşteptat`.

---

[2] *DUDEN: Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Idiomatisches Wörtebuch der deutschen Sprache, Band 11,* Mannheim, Dudenverlag, 1992, p. 345.

[3] Academia Română, *Dicţionarul explicativ al limbii române, (DEX),* Bucureşti, 1996, p. 699.

În limba română, în loc de cuvântul „noroc" cu sensul de „concurs de împrejurări favorabile" se întrebuinţează şi cuvântul „baftă"; a avea baftă / „ a avea noroc, succes, fără a avea vreun merit în obţinerea acestuia".

Cuvântul „porc" ca simbol al norocului apare, accidental, într-o singură unitate frazeologică : a se naşte în zodia porcului – a se naşte într-o zodie norocoasă, a avea noroc. Găsim cuvântul „noroc" şi cu sensul de „ avantaj, succes": a avea noroc de.../cu = a avea avantajul de a se putea servi de cineva/ ceva, prilej; a avea noroc/ norocul să = a i se ivi prilejul pentru/ a găsi o situaţie favorabilă pentru, întâmplare; într-un/ la noroc; a-şi găsi norocul.

Spre deosebire de limba germană care, pentru sensurile de „noroc" şi de „fericire" dispune doar de un singur cuvânt „Glück", diferenţierea între aceste două sensuri făcându-se în context, limba română face o clară distincţie între ele. Norocul şi fericirea se acoperă parţial, nefiind totuşi identice. Pentru români, norocul are o dimensiune metafizică, de soartă regizată divin. Numai astfel ne putem explica numărul mare de unităţi frazeologice în care apare cuvântul „Dumnezeu"..

Limba germană dispune şi de o seamă de cuvinte compuse, aşa-numite idiomatice, care desemnează pe omul norocos sau ghinionist, pe cvăutătorul de noroc, pe cel care aduce noroc sau nenorocire sau întâmplarea aducătoare de noroc, fericire, nenoroc sau ghinion: Glückskind, Sonntagskind, Glückspilz = toate cuvintele desemnând pe omul norocos, cu şansă, copil (răsfăţat) al norocului; Glücksritter/Glücksjäger (cu conotaţii negative) = vânător de noroc, aventurier; Glückssucher (neutru) = căutător de noroc; Glücksklee = trifoi cu patru foi; Glückstag = zi norocoasă; Glückszahl = număr norocos; Glücksschwein = mascotă aducătoare de noroc (reprezentând un porc).

Pentru cel care are noroc, limba română cunoaşte cuvintele „norocos" sau „băftos". Cine are ghinion este ghinionist, nenorocos, nefericit, năpăstuit, nenorocit, piază.

Imaginea lui Glückshaube – „căciulă norocoasă" sub a cărei oblăduire se nasc şi stau unii oameni este simbolul unei prevestiri pozitive: unter einer Glückshaube stehen.

Ca formule de urări sunt folosite în limba germană, printre altele, im Hals- und Beinbruch wünschen, (în traducere literală : „a ura cuiva gât şi picior rupt") şi ocazional, wird schonschiefgehen (în traducere literară: „o să meargă strâmb"). Observăm că se urează inversul lucrurilor dorite, în credinţa că spusul pe nume, direct, este de rău augur. Ele sunt urări de noroc adresate cuiva care vrea să întreprindă ceva riscant.

Specifice limbii române sunt urările: să fie într-un ceas bun; Doamne ajută – formule de invocare a divinităţii la începutul unei acţiuni.

Norocul, starea de bine sunt dorite cu generozitate şi altora. A saluta înseamnă, în acelaşi timp, şi a da bineţe, a da noroc. În unele regiuni ale ţării formula de salut este hai noroc! sau noroc bun! Ca salut între persoane masculine sau/ şi între mineri. La despărţire se urează: să auzim de bine! Şi mergi cu Dumnezeu!

Frazeologisme frecvente pentru Glück haben sunt: –es ging/war ein gutes/unerhörtes/sinnloses;

Glück/Schwein/Massel;

Mehr Glück als Verstand – noroc neașteptat, nemeritat;

-sich freuen wie ein Schneekönig = a se bucura mult, enorm, (literal = a se bucura ca o pitulice) Frazeologismul se bazează pe imaginea unei păsări autohtone, pitulicea (Schneeköönig)care încântă prin cântecul ei vesel, zglobiu. Cine nu-și mai încape în piele de bucurie este un Hans im Glück /"Hans în fericire", celui care-i merge bine, acela are Katzentage/ zilele pisicii, cel care termină în mod fericit o acțiune trifft den Nagel auf den Kopf/ „nimerește cuiul în cap", iar cine nu reușește să facă ceea ce dorește, acela trifft ins Schwarze /"nimerește în culoarea neagră, în negru".

Starea de bine, mersul bun al lucrurilor este exprimat de următoarele expresii frazeologice românești:: a-i curge/cădea/pica(cuiva) lapte în păsat – cineva are un noroc neașteptat, îi merge foarte bine); i-a ouat găina în căciulă- se afirmă despre un om care are mult noroc; a-i fi casa casă și masa masă – lucrurile merg pe făgaș „normal". Cine sfârșește cu bine o acțiune, cui i se împlinește o dorință, pe acela l-a ajutat Dumnezeu. Ceea ce se pierde sau se distruge se duce pe apa sâmbetei.

Cele mai multe expresii frazeologice românești conțin sensul 1. care se referă la *soartă, ursită, destin*: a) a-i pica (cuiva)steaua, a-i merge (cuiva) rău; a decădea; b) a muri; ceas rău/ceas bun; a meni a rău/a rele; a se naște sub o stea norocoasă/rea; a ține ursita /soarta cuiva (în mână); a-i da (cuiva) în zodii = a-i prezice cuiva soarta, după constelația în care s-a născut, ca și sensul 2. a avea mână bună/ a fi bun de mână = a purta noroc cuiva; să fie într-un ceas bun formulă prin care se urează cuiva succes când întreprinde ceva; a-și încerca norocul.

Se pare că pentru români soarta, acceptarea *destinului*, fără încrâncenare, ca pe ceva dat, joacă un rol deosebit de important în viață. Acest lucru reiese dintr-un număr mare de unitați frazeologice referitoare la soartă, destin, ursită, precum și din unități frazeologice care „indică" o anume resemnare în fața evenimentelor viitoare: ce-o fi o fi/fie ce-o fi; Dumnezeu cu mila = exlamație care exprimă indiferență, resemnare față de rezultatul unei acțiuni, în speranța unei evoluții favorabile: a-i fi dat să; așa a fost să fie; a-și purta crucea; cum dă Dumnezeu; Dumnezeu știe; (va fi) cum va da/va vrea Dumnezeu etc. Acest lucru reiese și din miturile fundamentale românești exprimate în baladele *Mănăstirea Argeșului și Miorița.*

Destinul depinde de o stea bună sau rea sub care se naște omul. A crede în *steaua* sa înseamnă a crede într-o soartă bună, a fi optimist. Lipsa de noroc, nefericirea, nenorocirea sunt autodeplânse, prin vai de steaua mea!

Pentru români un om poate aduce *noroc* altui om, dacă are *„mâna* bună"; a avea mâna bună/ a fi bun de mână, la fel cum „ceasul bun" poate aduce noroc: să fie într-un ceas bun. *„Ceasul"* în care se face inițierea acestui eveniment, începutul trebuie să fie de bun augur, fast, „confirmat" de divinbitate. Chiar timpul, o noțiune apriorică de esență divină, poate stârni forțe faste sau nefaste. Când se vorbește de lucruri pe care cineva și le dorește se folosește urarea: fie-ți gura aurită, cu sensul „să se împlinească ceea ce spui": a-i fi cuiva gura de aur. Se „activează" astfel forța potențială a cuvântului de a se transforma într-un noroc real. Prin exclamațiil slavă Domnului/slavă ție doamne- cu sens religios atenuat sau șters – se mulțumește și se exprimă recunoștința pentru reușita unui lucru. Norocul reprezintă o mărime care

care poate creşte sau se poate micşora în funcţie de comportamentul uman, (vorbă, privire, gând), el poate fi anulat, câştigat prin vrăji, descântece, poate fi distrus de forţele răului, de diavol: a-şi băga dracul coada.

Pentru „soartă", „ursită","destin", „fatalitate" limba germană are la dispoziţie cuvântul polisemantic „Schicksal", dicţionarele consemnându-l cu aceste seme [4]: naşterea sub o stea bună/norocoasă: unter einem guten/glücklichen/günstigen Stern geboren sein/stehen/ „ a se naşte sub o stea norocoasă", „a avea noroc", a fi favorizat de soartă", sau naşterea sub o stea rea: unter einem schlechten/ungüstigen Stern stehen/ a se naşte sub o stea rea/fără de noroc – a fi dezavantajat de soartă, a nu avea perspective de succes – reprezintă un element comun la cele două popoare.

Lipsa de noroc, *ghinionul* poate fi anunţat de anumite „semne" din natură, superstiţii: pisica taie calea `cineva are ghinion`. Chiar semenul nostru poate aduce ghinion, prin *mâna rea*, menind a rău, prezicând lucruri rele, ca şi prin *privirea rea* care poate deochea, aducând răul: a fi rău de ochi/ a avea ochi răi. Cel care e rău de ochi poate fi conştient de acest lucru şi poate feri de efectul privirii sale pe interlocutor, în majoritatea cazurilor copii, prin : să nu-ţi fie de deochi!. Întâmplarea aducătoare de nenoroc, de nenorocire, forţele răului se pot alunga cu ferească Dumnezeu/doamne fereşte/ferit-a sfântul.

Izgonitor al binelui, al norocului, simbol al primejdiei este diavolul: Teufel mit etwas = cineva are mereu necazuri, greutăţi; in Teufels Küche kommen = a avea mari neplăceri, jmdn./etwas fürchten wie der Teufel das Weihwasser = a fugi ca dracul de tămâie, (literal = a fugi ca dracul de aghiasmă). Trebuie să fie un drac la mijloc – se spune atunci când situaţiei nu i se poate găsi o explicaţie logică sau când se banuieşte ceva ascuns, o urzeală; a-şi vârâ/amesteca/a-şi băga dracul coada- se spune atunci când o situaţie se complică dintr-o dată; a învrăjbi.

De observat numărul mare de expresii frazeologice în limba germană cu componentul „drac", spre deosebire de limba română care are puţine.. Numărul redus de astfel de frazeologisme româneşti poate avea drept cauză credinţa că spusul „pe nume" este tabu, aduce răul, astfel că, în locul acestui cuvânt se folosesc adesea eufemisme: ucigă-l toaca,, necuratul, naiba etc.

Cel care are ghinion mai e numit în germană prin compuse idiomatice ca: Pechvogel, Unglücksrabe, Unglückswurm, armes Würmchen sau armes Wurm.

Nenorocul n-a dezvoltat, în general, o bogată sinonimie în limba română. Nenorocosul mai este denumit şi ghinionist, nefericit, năpăstuit, nenorocit, piază-rea. El este „pierdut"(a fi pierdut = a fi sortit nenorocului), e „rău de pagubă"(a fi rau de pagubă), lui „îi pică steaua" (a-i pica steaua = a-i merge rău), pe el „poate să cadă năpasta" (a cădea/ a pica năpasta(pe cineva), el poate „să tragă/să aibă o cumpănă" (a trage/a avea o cumpănă = a trece printr-o încercare grea). El „trăieşte ca doamne fereşte" (a trăi ca Doamne fereşte = ca vai de el, rău) şi poate fi „bătut de Dumnezeu"(bătut de Dumnezeu = cu sens religios atenuat, năpăstuit, nenorocit), îşi poartă crucea şi nu-i ard (nici) tăciunii în vatră, adică toate îi merg prost şi nu izbuteşte nimic

[4] *Duden, deutsches Universal Wörterbuch A-Z*, Mannheim, Dudenverlag, 1993, p. 561.

Germana foloseşte frecvent următoarele unităţi frazeologice pentru Pech haben/ „a avea ghinion": O viaţă nefericită este ein Hundeleben „o viaţă de câine".

Îmbinări stabile de cuvinte româneşti care exprimă traiul rău, singurătatea, suferinţa şi nefericirea, dar care se bazează pe alte imagini decât cele din germană: a petrece ca câinele în car = a trăi rău; a şedea ca câinele nimănui = a fi lipsit de sprijin moral şi material; e mâncat ca bălana de ham = e copleşit de necazuri şi de nevoi.

La germani fericirea înseamnă bogăţie, câştig, mers mai bine al lucrurilor. Norocul este norocul la vânătoare, la pescuit, în cultivarea pământului, la obţinerea unei recolte bogate, noroc în război, noroc daca poţi să ai urmaşi, când ai belşug în animale. Poţi şi influenţa, spori acest noroc pentru că norocul (Glück) este o mărime constantă, tot aşa cum nenorocirea (Unglück) este lipsa norocului, cauzat, în primul rând prin fapta rea a vecinului, a invidiosului, prin privirea rea, prin vrăjitorie. Norocul se poate „procura" şi prin mijloace magice, aşa cum nenorocul poate fi respins de ele, aspect comun în cele două limbi. El ţine mai mult de acţiunea individului, decât de soartă sau de divinitate.

Pentru români norocul este o noţiune magică, aproape metafizică, el nu este „terestru", material, ci mai degrabă ideal, fiind o mărime variabilă. Fericirea nu se „sprijină" pe material, ci este o stare sufletească a cărei cauză este divină, „dacă dă Dumnezeu", acesta reprezentând şi soarta.

Remarcăm diferenţele, cauzele lor fiind de natură socio-culturală, istorică şi religioasă. În imagini, frazeologismele româneşti sunt mai concrete, mai simple, chiar elementare, mai aproape de natură.

Considerăm că putem vorbi de factori de convergenţă în frazeologia germană şi în cea românănească, de vreme ce se poate observa că ambele limbi folosesc adesea unităţi frazeologice asemănătoare pentru exprimarea intenţiilor comunicative. Pornind de la această constatare, analiza contrastivă a dorit să scoată în evidenţă, pe lângă divergenţe şi gradul de convergenţă, (respectiv de asemănare şi de identitate) al frazeologiilor în discuţie. În acest sens, semnificativ este raportul cantitativ dintre unităţile frazeologice total echivalente şi cele parţial echivalente.

Cu cât procentajul de frazeologisme total sau/şi parţial echivalente este mai mare, cu atât gradul de concordanţă al sistemelor cercetate de noi este mai mare. Am putut observa astfel că în cadrul germanei şi românei, gradul echivalenţei frazeologice nu este chiar atât de mic, pe cât s-ar putea presupune, dată fiind punerea în discuţie a unor limbi pe departe înrudite genetic. Numărul relativ mare de echivalenţe se poate explica, astfel, fie prin a) observaţii de natură general-umană, fie prin b). elemente de ordin extralingvistic, relaţii de schimb cultural între cele două popoare sau între români şi minoritatea germană din România.

În ceea ce priveşte sursa acestora, putem deosebi mai multe tipuri.

Există un număr considerabil de unităţi frazeologice întâlnite în majoritatea limbilor cu un *fundal cultural asemănător*, aşa-numitele „internaţionalisme frazeologice" sau „interfrazeologsme"[5].

[5] BRAUN, Peter, KRALLMANN, David, *Interphraseologismen in europäischen Sprachen*, Tübingen, 1990.

Din această categorie fac parte, în primul rând, „cuvintele înaripate" care provin din Biblie, mitologie, antichitate sau din opere cunoscute ale literaturii universale – ca „fond comun cultural": a fi sau a nu fi; carpe diem etc. Proveniența biblică sau mitologică este relativ uşor de constatat la unele unități frazeologice: unglaubiger Thomas = Toma necredinciosul ; ein Schlange am Busen nähren = a hrăni un şarpe la sân; Auge um Auge, Zahn um Zahn = ochi pentru ochi, dinte pentru dinte.

Pentru alte unități avem nevoie de cunoştințe etimologice mai adânci. Unele îmbinări stabile de cuvinte îşi au originea în mituri din antichitate, în legende sau scrieri literare, lucru care, la prima privire, nu se poate presupune. Astfel, jmdm. Ein Dorn im Auge sein / „ a-i sta cuiva ca un ghimpe în ochi" provine din Moise 4, 33,55.

Alte unități frazeologice comune celor două limbi se bazează pe *concordanța* dintre *observații comune* asupra vieții şi a mediului înconjurător, a unor experiențe general umane, a unor asociații sau moduri de reacție, pe concordanța unor „înțelepciuni", primare, primordiale, cu alte cuvinte, pe *un paralelism de natură universal-lingvistică.*

O altă sursă a echivalenței unor îmbinări stabile de cuvinte în limba germană şi în limba română este împrumutul şi calcul. Nu este simplu de a constata în care limbă a apărut mai întâi o unitate frazeologică, cum şi când a pătruns ea în altă limbă. Pentru a cerceta exact această „migrare" trebuie luați în considerare factori istorici, etnografici, culturali, socio-economici, sarcină viitoare a frazeologiei istoric-comparative.

Din punct de vedere referențial se poate spune că registrul frazeologic român şi german „acoperă" toate domeniile psihicului uman, reflectând relații sociale şi interumane.

Domeniile care suscită interesul şi subiectivitatea vorbitorului conțin cele mai multe unități frazeologice. Ca „target domains sunt verbalizate următoarele câmpuri semantice: laudă-ceartă", noroc/nenoroc,/nenorocire, dragoste/ură, succes/insucces, înfrângere, moarte, boală, prostie, distrugere, înşelăciune, tristețe, furie etc.

Poate fi postulată ideea că baza imaginii lingvistice este constituită de gândirea în imagini. Orice imagine lingvistică dă naştere în mentalul uman la asociații extralingvistice în procesul decodării.

Bibliografie

***, *Dicționarul explicativ al limbii române,* Bucureşti, 1996.

ROMAN Al., *Dicționar frazeologic german/român, român/german,* Bucureşti, 1993.

Duden, deutsches Universal Wörterbuch A-Z Mannheim, Dudenverlag, 1993.

DUMISTRĂCEL, Stelian *Dicționar de expresii românești,* Biografii-motivații, ed. a II-a, Editura Institutului European, Iaşi, 2001.

SCHERF, Ioana, *Expresii frazeologice în limbile germană şi română,* Editura Didactică şi pedagogică, R.A., Bucureşti, 2006.

DESPRE UNELE CORELAȚII ÎNTRE LIMBAJUL NATURAL UMAN ȘI ALTE SISTEME SEMIOTICE

IOAN LOBIUC

Die vorliegende Arbeit nimmt sich vor, durch vergleiche mit anderen Kommunikationssystemen und Zeichenpraktiken, einige Eigenheiten der natürlichen menschlichen Sprache hervorzuheben, die es ermöglichen, dass dieser übergerdnet den anderen Systemen ist und als Vorbild für andere gilt und (mit ausnahme der „Tiersprachen") als der komplexeste Zeichensystem einzuordnen ist.

Lucrarea evidențiază, prin comparație cu alte sisteme de comunicare și practici de semnificare, unele particularități ale limbajului natural uman, care îl fac superior celorlalte și prototip al lor (cu excepția „limbajelor animale"), ca cel mai complex sistem de semne.

Comparațiile întreprinse mai jos necesită precizări privind semantica termenului *limbaj* vs. *limbă* și chiar *vorbire*, ultima ca premiză, dar și ca execuție rezultativă a ceea ce numim *limbă*[1].

Termenul *limbaj*, care pentru Saussure, se compunea (des- ~ în și re- ~ din) *limbă* ca sistem social abstract și potențial, și *vorbire*, ca utilizare individuală, și, evident, parțială a celei dintâi, ca act de vorbire deci[2], a devenit azi polisemic și până la un punct ambiguu. Se desemnează prin el, într-o accepție largă, orice sistem de semne apte să servească ca mijloc de comunicare între indivizi; de aici, prin extensie, se vorbește de *limbajul animal*, ~ *culorilor*, ~ *gesturilor*, fără a se putea spune *limba animalelor* etc. Rezultă că *limba* desemnează numai *limbajul verbal* (sonor, vocal, fonic) al oamenilor drept cod specific uman, exterior individului, dar

---

[1] Cf. E. Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, trad. din span., București, 1997, p. 41 u.: W. Von Humboldt distingea limba de vorbire, dar nu concepea limba în mod dualist, adică nu gîndea existența limbii în afara vorbirii. În opinia lui W. Fr. Mackey, *Bilinguisme et contact des langues*, Paris, 1976, p. 308-311, dicotomia saussuriană sincronie-diacronie este „o eroare, o ipoteză fictivă" și însăși sincronia este o ficțiune; în schimb, diferențierea operată de Saussure în sfera limbajului între langue și parole a pus capăt unei dispute milenare dacă limba este materială sau imaterială.

[2] Cf. *Introducere în lingvistică generală*, ed. a III-a revăz. și adăug., București, 1972, p. 26. Pentru utilizarea parțială a limbii ca bun supraindividual instituționalizat în *sisteme lingvistice individuale*, vezi și T. Slama-Cazacu, *Comunicare pentru educație și educație pentru comunicare*, în culeg. *Educație și limbaj*, București, 1972, p. 19-21; Ducrot O. et alii, *Noul Dicționar Enciclopedic al Științelor Limbajului*, 1996, p. 190 u. (articolul *Limbă și vorbire*): „Limba se definește ca un cod, înțelegându-se prin aceasta stabilirea unor corelații între «imagini auditive» și «concepte». Vorbirea este utilizarea, punerea în funcțiune a codului de către subiectul vorbitor".

și internalizat în acesta. Impreciziile semantice le-a pus în evidență E. Parpală[3]: cei trei termeni sunt socotiți 1) fie ca sinonimi, și anume *limbă = limbaj* și *limbaj = stil*, ca în DEX (1975), unde primii termeni sunt definiți unul prin altul, iar în sensul al treilea, cu determinantul *funcțional*, limbajul este echivalat cu *stilul* ca „mod specific de exprimare a sentimentelor și a gîndurilor în cadrul limbii comune sau naționale", 2) fie ierarhizați: a) *limbajul* rămâne termen supraordonat (generic), integrându-și *limba* drept oricare sistem de semne mânuite după anumite reguli și servind la fixarea, prelucrarea și transmiterea informației; b) *limba* este supraordonată, încorporând conceptele de „limbaj" și pe cel de „stil", adesea echivalate, ambele fiind definite – ca în concepția lui I. Coteanu – drept variante funcționale ale limbii văzute ca *sistem de (sub)sisteme* (= *arhi-~, dia-~, ana-sistem*). Există și teorii (lucrări) în care *limbajul* este denumirea pentru cel *verbal*; sistemele de comunicare non-verbale ar fi *coduri*, iar *limba* ar fi o utilizare particulară, într-o comunitate, a facultății numite *limbaj*, particulară, pentru că se definește prin *caracter vocal, linear* și *dublu articulat*[4].

În calitatea sa de facultate exclusiv umană și universală de comunicare și înțelegere reciprocă prin semne sonore (sau/și grafice) constituite în sisteme și organizate prin structuri, *limbajul natural uman* este și obiectul semioticii lingvistice, componentă esențială a semioticii generale. Împotriva formulei *limbaj natural* s-au adus unele obiecții: 1) și în ontogenie, și în filogenie, limbajul nu este un fenomen de determinare sau de natură biologică, ci numai socială: „Este straniu și paradoxal să numești «natural» ceea ce este primul semn al învingerii naturalului [pentru autor, al învingerii biologicului], limbajul; – acesta este relevantă a grupurilor etnice, dar și etnosul este o categorie socială, și nu biologică; 2) dacă limbajul e „un fenomen natural", atunci și alte forme de obiectivare a conștiinței sociale, precum folclorul, literatura, arta etc., ar trebui considerate astfel; 3) în virtutea funcției sale de tehnică comunicativă, limbajul seamănă [ar trebui spus: limbajului îi seamănă – I.L.] cu scrierea, cu mijloacele de semnalizare și informare etc., care sunt realizări nu „naturale", ci tehnologice ale omului; 4) în cuplul *natura – cultura*, limbajul, ca limbă X, Y etc. achiziționată, „modelată" prin imitație, instrucție, prelucrare, și nu înnăscută, aparține în întregime termenului al doilea; 5) dacă ar exista pe glob o singură limbă, ea s-ar părea vorbitorilor ei ca unica posibilă și, ca atare, „naturală" (de aceea, disputa *phýsei – thései*, desfășurată numai în cadrul limbii grecești și sprijinită pe exemple „etimologice naive" luate numai din ea, a rămas pentru greci, în principiu, irezolvabilă); „multitudinea limbilor omenești arată, fără putință de tăgadă, *caracterul convențional, simbolic al semnului lingvistic și, prin aceasta, apropie limbajul uman de oricare alte sisteme semiotice simbolice și îl separă printr-o prăpastie de limbajul natural al animalelor* (s.ns.). Între fonie și sens în limbajul uman nu există o legătură *natural* – necesară, ci numai *social* – necesară (s. aut.), determinată de tradiție și de necesitatea înțelegerii reciproce în

[3] *Limbă, limbaj, stil – o problemă de terminologie*, în LR, 1981, nr. 1, p. 7-12. Vezi, acum în urmă, o tratare mai largă în A. Bidu-Vrănceanu et alii, *Dicționar de științe ale limbii*, Ed. „Nemira", București, 2005, s.v. *limbaj, limbă, vorbire, semiotic* etc.

[4] Cf. A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1967, p. 7 u.

cadrul colectivităţii care vorbeşte limba dată"; 6) termenul incriminat [*natural(ă)*], recidivă a falsei teorii *phýsei*, se datorează secolului al XX-lea, care l-a creat prin opoziţie cu termenul de limbi *artificiale* ca sisteme semiotice secundare; dar limbajul uman trebuie corelat şi cu cel *animal*, singurul care merită denumirea de *natural*; în caz contrar, va rezulta o clasificare grotescă: pe de o parte, „orăcăitul broaştei" şi limba lui Puşkin, ca limbaje „naturale", opuse celor „artificiale" (ca semnele semaforului ori simbolurile matematice), pe de alta. Calificativul *natural* este, deci, nepotrivit, incorect, fals; s-ar putea găsi înlocuitori, e adevărat, nu suficient de cuprinzători, ca *limbi sociale (etnice, naţionale, istoriceşte formate [?], tradiţionale)*, încât clasificarea semiotică ar trebui să fie aceasta: 1) limbaje animale; 2) simbolice: a) sociale (etc.), b) convenţionale (artificiale)[5]. Desigur că obiecţiile lui Abaev, recunoscut specialist şi în domeniul teoriei contactelor dintre limbi, ar fi pe de-a întregul valabile, dacă el ar fi demonstrat că, pe de o parte, *natural* înseamnă numai *biologic*, pe de alta, că *limbile sociale* nu sunt şi ele convenţionale ca cele artificiale.

Atributul de *naturale* pentru limbile umane (reale, istorice, cum le spune E. Coşeriu) se susţine prin calitatea limbajului de a fi *singurul instrument de comunicare universal* (căci toţi oamenii vorbesc): *instrument şi nu scop*; *comunicare*, întrucât presupune un circuit cu roluri şi posibilităţi alternante, comunicare care ea (şi nu conţinutul comunicat) obligă la canalul audio-oral; *universal*, pentru că nu este *predeterminat* dinainte (precum codurile de semnalizare, create special doar pentru anumite situaţii, scopuri etc.) şi pentru că limbile lumii ca primele concepţii despre aceasta nu oferă viziuni, imagini incompatibile şi necomparabile despre ea (altfel zicând, tot ce se poate spune într-o limbă se poate spune – cu minusuri sau cu plusuri – şi în oricare alta). Fiind anterioară individului şi impusă lui din afară, limba este „conştientizată" de el ca ceva firesc, normal, deci „natural". De altfel, în ciuda obiecţiilor semnalate sintagma *limbă naturală* continuă să fie folosită în mod curent în lucrările de semiotică generală, lingvistică etc[6].

---

[5] V.I. Abaev, *O termine «estestvennyj jazyk»* [= *Despre termenul „limbă naturală"*], „Voprosy Jazykoznanija", 1976, nr. 4, p. 77-80.

[6] Cf. E. Benveniste, *Sémiologie de la langue*, în *Sémiotique*, I, 1,2/1969, p.1-12,127-135, unde se admite existenţa unei multitudini de sisteme semiotice, diversificare şi specificitate date de faptul că semnele nu pot funcţiona identic. Şi A.-J. Greimas, *Sémantique structurale*, Paris, 1966, p.12, remarcă statutul privilegiat al limbilor naturale, în sensul în care va vorbi şi R. Jakobson despre posibilităţile de interpretare ale unui sistem, ori în cadrul lui (*sistemul se interpretează*), ori în alt sistem (sistemul *este interpretat*; din acest punct de vedere, limbile naturale reprezintă un caz unic , toate celelalte sisteme de semne găsindu-şi interpretantul numai în afara lor: „Orice comunicare umană de mesaje nonverbale presupune un circuit de mesaje verbale, fără ca reciproca să fie adevărată" (*Tendances principales de la recherche dans les sciences socials et humaines*, Mouton, Paris – La Haye, 1970, p. 511.) Şi logiciştii din sintaxă (şi semantică) o folosesc preferenţial, cf. Ducrot, O. et alii, *Noul Dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, Bucureşti, 1966, p. 369, care citează autori (şi lucrări) ca M. Chambreuil şi J. – C. Pariente, *Langue naturelle et logique*, Berne, 1960; E. A. Keenan şi L.M. Faltz, *Boolean Semantics for Natural Languages*, Dordrecht, 1985; R. Zuber, *Implications sémantiques dans les langues naturelles*, Paris, 1989; J. Jayez, *L'inférence en*

În sensul „naturaleții" limbii vorbește și exteriorizarea limbii internalizate, adică verbalizarea gândirii: „*Vorbirea* ca activitate și ca act *se desfășoară în mod aparent mecanic, ca mersul și respirația,* dar presupune și *efort de tehnicitate* în folosirea sistemului și a structurii limbii stăpânite ca idiolect, presupune *pregătirea, elaborarea și adoptarea unui proiect de mesaj, un precontrol al corespondenței* lui cu schema fundamentală a limbii, eventuale *transformări și repoziționări, adaosuri sau omisiuni*, apoi *emisia* propriu-zisă, eventual și un *control curent* în timpul emisiei, soldat cu *intervenții corective, intervenții de ameliorare* în dependență și de *reacțiile colocutorului* în timpul receptării mesajului etc. Deci între competența lingvistică și performanță se interpun unele *operații de tehnicitate și de adaptare a structurii*, pe care este potrivit să le numim *utilizare*. Aceasta înseamnă însă că putem accepta o lărgire a sensului conceptului de „*competență*" și să admitem că aceasta înseamnă atât stăpânirea *idiolectului*, cât și a unui *idiostil* corespunzător, pentru a asigura funcția de comunicare, dar și celelalte funcții ale ei (s.ns., cu excepția ultimei)"[7].

Din bogata literatură semiotică s-au tras numeroase concluzii privind unicitatea *limbajului natural uman* [mai departe = LNU] între toate celelalte practici de semnificare și sisteme de comunicare[8], pe scurt, *sisteme semiotice* [mai departe = SS], ca cel mai deplin și mai perfecționat sistem de conexiuni interumane din istoria omenirii. Alte sisteme artificiale (create de om), ca scrierea, semnalizarea prin diverse coduri de circulație (rutieră, maritimă, aeriană), prin alfabetul Morse sau Braille, limbile internaționale (esperanto, volapük ș.a.), limbajele informațional-logice (din traducerea automată sau din „comunicarea" prin calculator) etc. doar încarnează unele din proprietățile LNU. Ele pot amplifica sensibil limbajul uman sau

---

langue naturelle, Paris, Londra, Lausanne, 1988 ș.a. E. Coșeriu preferă formula de *limbaj uman articulat* (*Introducere în lingvistică*, trad. din span., Cluj, 1965, p. 21-25).

[7] I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, p. 59 (Rezultă că mesajul trebuie să dispună nu numai de *gramaticalitate*, ci și de *acceptabilitate* în situația comunicativă dată).

[8] Este distincția, de pildă, a lui U. Eco, *Tratat de semiotică generală*, EȘE, București, 1982, p. 19-21: Procesele de comunicare ca fapte culturale subzistă pentru că dincolo de ele se statornicește un sistem de semnificare, care se verifică doar când există un cod; în natură nu există decât cel mult transfer de informație. Un sistem de semnificare este, pe de o parte, un construct semiotic autonom, independent de orice act posibil de comunicare care să-l actualizeze, pe de altă parte, „(cu excepția proceselor simple de stimulare) *orice proces de comunicare între ființe omenești* – sau între orice alt tip de aparat „inteligent", mecanic sau biologic – *presupune un sistem de semnificare ca proprie condiție necesară* (s.aut.)", adică un cod care cuplează entități prezente și entități absente prin stabilirea unei corespondențe între ceea ce *ține locul* și corelatul său, corespondență valabilă pentru orice destinatar posibil; de aceea, „este imposibil de statuat o semiotică a comunicării independentă de semiotica semnificării", deși reciproca este posibilă (p.21). Cf. și p.383: SEMIOZA este „procesul prin care indivizii empirici comunică, iar procesele de comunicare devin posibile datorită sistemelor de semnificare. Din punct de vedere semiotic, subiectele empirice pot fi identificate doar ca manifestări ale acestui dublu aspect (sistematic și procesual) al semiozei".

chiar să îl depăşească, dar, totodată, cedează în faţa lui în alte privinţe, întocmai cum telefonul, radioul, televiziunea (şi îndeobşte, orice instrument) amplifică unele proprietăţi ale organelor omului, dar nu le pot elimina pe acestea[9].

În ce priveşte alte coduri de semnificare sau/şi comunicare, precum cel cinetic, mimic, proxemic, prosodic (al variaţiilor de înălţime, cantitate şi intensitate a vorbirii articulate) şi altele, tot logice (în opunere cu cele estetice şi sociale)[10], ele sunt fie corelatele, fie substitutele, fie auxiliarele limbilor naturale, pe care nu le pot suplini în totalitate, deşi le însoţesc în comunicare. Deci, în calitate de SS universal (pentru că deserveşte omul în toate domeniile vieţii şi activităţii şi poate transmite orice cantitate nelimitată de informaţie despre ceva, prilejuind şi schimbul de idei cu privire la acel ceva), LNU se evidenţiază şi se distanţează ca privilegiat prin cel puţin trei caractere:

1) ca cel mai complex sistem prin pluridimensionalitate, polimorfie şi multifuncţionalitate;

2) ca singurul care poate satisface cerinţele gândirii şi nevoile de comunicare şi singurul care face ca inexprimabilul, indicibilul (chiar inefabilul) să fie, să devină exprimabil, dicibil;

3) ca singurul care poate şi prin care se poate descrie oricare alt sistem de semne, dar şi singurul care se autodescrie (devenind propriul său *metalimbaj*)[11]. Deci el serveşte drept metalimbaj sistemelor logico-matematice, care sunt baza ştiinţelor exacte, tuturor codurilor practice şi tuturor modurilor de expresie semnificantă: gestuală, mimică, expresie iconică, artelor plastice, muzicale etc. Invers, nici unul din aceste sisteme non-langajiere nu poate descrie LNU. Instituindu-şi propria sa metasemiotică limba – obiect de studiu devine parţial identică cu limba instrument de studiu, dar această omomorfie dezvoltă o vastă zonă de ambiguitate în discurs[12].

---

[9] Cf. Ju. S. Stepanov, *Semiotika*, „Nauka", Moscova, 1971, p.46-47: Prin scriere se amplifică timpul de recepţie a semnalului sonor efemer; prin limbile de tip esperanto creşte regularitatea limbilor naturale, se reduc anomaliile şi excepţiile şi se reduce specificul lor naţional; limbile informaţional – logice diminuează discordanţele (asimetriile) dintre planul conţinutului şi cel al expresiei, potenţând „logicitatea" limbii; sistemele naturale de conexiune, studiate de bio-, zoo-, etno- semiotică etc. prezintă analogii cu limbile naturale, fiind cunoscute prin acestea din urmă.

[10] Cf. clasificarea lui P. Guiraud, *La sémiologie*, ed. a II-a, PUF, Paris, 1973, *passim*, bazată pe natura semnelor, pe sens şi informaţie, pe atenţie şi participare, pe cunoaştere intelectuală şi afectivitate, pe codificare şi motivaţie, pe analogie şi homologie, articulaţie, denotaţie şi conotaţie, a codurilor în I. *logice*; II. *estetice* şi III. *sociale*. Din păcate, locul limbii între SS este doar parţial precizat.

[11] Cf., pentru aceasta, J. Rey-Debove, *Le métalangage. Étude linguistique du discours sur le langage*, Paris, 1978, p. 1u.

[12] *Ibidem*, p. 1-2. Şi p.2: „Descrierea corectă a unui limbaj nu este posibilă decât ţinând cont de la început de metalimbajul său, căci confuzia între limbaj şi metalimbaj este susceptibilă de a se produce la sursa oricărui studiu despre limbaj". Cf. şi p. 28 (despre cuvinte metasemiotice): „*Semn* funcţionează ca semn al semnului non-langajier şi ca semn al semnului langajier", iar „cuvintele autonime sunt semne langajiere ale semnelor langajiere, deci cuvinte metalingvistice".

Această superioritate multiplă a LNU față de alte SS se cere, însă, argumentată mai îndeaproape. S-au făcut unele paralele cu limbajele „animale"[13]. Numeroase cercetări experimentale din biosemiotică au relevat și memoria de scurtă durată la plante și diverse trepte de semiocitate la animale, în etogramele lor comportamentale, încât se impune concluzia că chiar comportamentul instinctiv al animalelor este un fel de limbă, bazată pe o semiocitate de treaptă mai joasă; în lumina faptelor linguale sau linguoide, e vorba de o „limbă de putere slabă"[14]. Lingvistul american Wallace Chafe vede în limbajul albinelor o *simbolizare* primară pentru o comunicare continuă prin dansul lor curbat sau circular, ultimul fiind un simbol cu un singur mesaj: „există șansă de nectar sub o 100 de metri de stup"[15]. Într-o interesantă și des citată clasificare a semnelor după funcțiile și structura lor, T. Milewski distinge, printre *semnalele semantice arbitrare*, grupa celor *biclasale* (bilaterale), emise intenționat pentru a acționa asupra destinatarului, deci semne pentru amândoi comunicanții care le leagă de același conținut; în aceste *sisteme deschise*, productive, autorul include dansul albinelor și limbajul uman: spre deosebire de maimuță, albina prin dansul ei și omul prin limba lui pot vorbi despre lucruri îndepărtate în timp și spațiu, numai că dansul albinelor este *afonemic*[16].

Convins că nici lingvistica diacronică și nici știința semnelor (semiotica) născută din ea nu se pot dispensa de cunoștințe temeinice despre „limbile" animalelor, biologul E. N. Panov le corelează prin numeroase analogii (unele, însă, foarte îndepărtate), dar mai ales deosebiri cu LNU: cele două fenomene coincid doar printr-o singură funcție, aceea de a fi instrument de comunicare; în schimb, limbile umane sunt de asemenea (sau poate înainte de toate) instrumentul principal al gândirii și de cunoaștere a lumii, ca și de planificare a acționalității, ceea ce lipsește din sistemele de semnalizare chiar ale animalelor superioare, care posedă un psihic înalt evoluat[17].

Semnalele comunicative ale animalelor inferioare și ale cimpanzeilor sunt *continui*, legate unele de altele prin *treceri treptate*; simbolurile din LNU sunt discontinui (discrete); primele sunt mai polisemice ca ultimele; unele realizează funcția fatică; alte semnale sonore înnăscute servesc, totuși, *cooperării*; cântecul

---

[13] Pentru A. Martinet, *op. cit.*, p.7, „o invenție a fabuliștilor"; pentru E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 19-23, ele corespund „unei excitații fizice sau fiziologice, unei reacții vitale cu caracter elementar și care *nu implică nici o operație simbolizantă* (s.ns.)", deci un pseudolimbaj, ale cărui „semne" nu posedă valoarea simbolică și convențională pe care o au semnele din LNU, în care și strigătele" (interjecțiile) au intotdeauna caracter convențional și tradițional. Pentru O. Ducrot et alii, *op. cit.*, p. 167 „animalele, *deși nu au limbaj* (s.ns.), au capacități de identificare și de recunoaștere perceptivă mult superioare față de cele ale omului" (cf. percepția vizuală la porumbei).

[14] Ju. S. Stepanov, *op. cit.*, p. 32.

[15] *Meaning and the structure of language* (Chicago – London 1971), trad. rus., Moscova, 1975, p. 31-34: „sisteme primitive de simbolizare" la primate conținând de la 5 până la 36 de unități conceptuale legate de câte un simbol. Autorul îl urmează , îndeobște, pe Ch. Hockett.

[16] *Językoznaw istwo* (= Lingvistica), Warszawa, 1975, p.25.

[17] *Znaki, simvoly, jazyki* (=Semne, simboluri, limbi), Moscova, 1980, p.4.

privighetorii uimeşte prin bogăţia sunetelor şi prin varietatea modalităţilor de combinare a lor (într-o oră, un mascul execută peste 500 de cântece, într-o noapte de vară cca. 3500, distincte ca structură ritmică; nici delfinii „vorbitori", cu un lexic variat, nu au o limbă propriu-zisă, cu tot aşa-zisul lor intelect. Concluzia biologului este că „Proprietatea unicală a limbii noastre constă în aceea că ea permite să extragem informaţie nouă din cea deja existentă în textul verbal"[18]. E. Benveniste afirma că omul „nu s-a născut o dată fără limbaj, şi o dată cu limbaj. Apariţia lui *homo* în seria animală poate să fi fost favorizată de structura sa corporală sau de organizarea sa nervoasă; ea este datorată înainte de toate facultăţii sale de *reprezentare simbolică* (s.aut.), sursă comună a gândirii, limbajului şi societăţii"[19].

În prezentarea lui P. Miclău, prima teorie a semnului cu serioase implicaţii în lingvistică ăi aparţine lui Ch. Peirce, autor al unei foarte analitice tipologii a semnelor [de aproape 60.000 de clase]: – *semne indiciale* (*index*), cu rol preponderent de orientare a comportamentului uman; – *semne iconice* (*icons*), apte de a „zugrăvi" semnificaţia (hărţi, tablouri, fotografii, ş.a.); – *simbolurile*, în accepţia lor formală ca în logică sau matematică[20]. Distingând între *semnul propriu-zis*, total arbitrar ca relaţie cu referentul şi *simbol*, care mai păstrează un rudiment de legătură motivantă cu obiectul, F. de Saussure, fără a folosi termenul, a oferit un exemplu de semn iconic, balanţa dreptăţii ca reprezentând echilibrul dintre păcat şi pedeapsă[21]. U. Eco, înţelegând semnul ca funcţie („relaţie funcţională") socialmente instituită, contestă iconicitatea şi respinge ideea de referent[22]. De fapt, diferenţa între cele 3 categorii de semne nu e absolută, adică nu e vorba de prezenţa sau absenţa absolută a similarităţii şi contiguităţii între semnificant şi semnificat şi nici de caracterul pur natural ori pur convenţional între ele, ci de predominarea unuia din factori. Ch. Peirce însuşi vorbea de semne iconice, în care principiul asemănării se combină cu reguli convenţionale, remarcând că e dificil, dacă nu imposibil de găsit exemple de semne indiciale pure, dar şi de găsit semne total lipsite de indicialitate.

Ch. Hockett observa că nici o relaţie semantică nu poate fi în întregime iconică, căci dacă simbolul a ceva este pe deplin iconic, el este inseparabil de

---

[18] *Ibidem*, p. 185. În lumea animală sunt, însă, posibile performanţe greu de atins de către oameni prin eficienţa comunicării (ca la termite, furnici, albine).

[19] Apud J. Claret, *Ideea şi forma*, trad din franc., Bucureşti, 1982, p. 48.

[20] *Semiotică lingvistică*, Cluj, 1977, p. 19-20. Cf., mai ales, Klaus Oehler, *Compendiu al semioticii lui Peirce*, în culeg. *Semnificaţie şi comunicare în lumea contemporană*, E.P., Bucureşti, 1985, p. 56-70; tot aici, Roland Postner, *Charles Morris şi fundamentarea comportamental-teoretică a semioticii*, p.84-112, precum şi Martin Krampen, *Saussure şi dezvoltarea semiologiei*, p. 71-83.

[21] Thomas A. Sebeock, *Iconicitate*, în culeg. de sub nota 20, p. 128.

[22] *Op. cit., passim* (de pildă, p. 81: „Dar din punctul de vedere al funcţionării unui cod, referentul trebuie exclus ca prezenţă stingheritoare care compromite puritatea teoretică a teoriei însăşi"; p. 90: „Semnificatul unui termen (şi deci obiectul pe care îl denotează termenul) este o Unitate Culturală"; în special 3.4.5. *Simboluri, indici, iconi*: o trihotomie de nesusţinut şi 3.5. *Critica iconismului*; cf. şi p. 278: „în opoziţie cu ecuaţia obişnuită iconic = analogic = motivat = natural, s-ar putea propune ecuaţia inversă, identificând iconicul cu arbitrarul, culturalul, digitalul. Dar două erori nu fac un adevăr".

original, fiind chiar originalul[23]. Sunt cunoscute cazuri de iconicitate convențională a diverselor SS, de pildă, diferitele procedee tehnice ale legilor perspectivei în pictură, diferența între procedeele de pictură a personajelor negative numai în profil în anumite tradiții picturale și numai *en face* în arta Egiptului antic[24], diferența între un tablou japonez ce înfățișează un munte și un tablou european pe aceeași temă (cf. E. Sapir), coexistența într-o hartă rutieră a elementelor iconice și simbolice.

De aceea, afirmația categorică a lui F. de Saussure a arbitrarietății absolute a semnelor verbale a estompat diversele aspecte ale iconicității în limbi umane, ca și prezența în semnele verbale ale unor aspecte ale semnelor indiciale. Plecând de la Ch. Peirce (pentru care semnele iconice se împart în *ilustrative* sau *imagini*, precum onomatopeele, și *diagrame*, adică semne a căror esență constă în aceea că similitudinea vizează doar raporturile dintre constituienții lor), R. Jakobson a întreprins o cercetare a limbii tocmai sub aspect iconic, reținând *relația diagramatică* între forma și sensul unor semne. Astfel, succesiunea temporală care caracterizează structura enunțurilor verbale tinde să reflecte „ordinea" din realitatea ontică: ori succesiunea temporală a evenimentelor descrise, ori anumite relații ierarhice în structura referentului. O asemenea relație iconică există între forma enunțului *Veni, vidi, vici* și faptele reale descrise, întrucât succesiunea formelor verbale omogene corespunde succesivității acțiunilor lui Cezar[25]. Cum a arătat J. Greenberg, tendința spre iconicitate diagramatică stă la baza diverselor universalii lingvistice privind regulile de combinare a părților frazei, succesiunea părților de propoziție, ca și regulile morfosintaxei; de pildă, topica are aspect iconic, bazat pe succesiuni în experiența fizică și pe succesiuni în cunoaștere[26].

Dacă asociațiile de tip iconic între cele două laturi ale semnului și denotat sunt indispensabile pentru capacitatea limbii de a servi ca instrument de comunicare, în opinia lui A. Burks, unul din criticii clasificării peirc-iene a clasificării semnelor bazată pe modul de desemnare a obiectelor, în schimb simbolurile indiciale sunt semne fără de care limba, probabil, nu s-ar putea descurca[27]: deictice, în primul rând pronominale, la greci *autonomiai deiktikai*, la K. Bühler *Zeigwörter*, *indicaters* la W. E. Collinson, *cuvinte indicative* (și nu denominative) la S. Karcevski, *indicateurs* la E. Benveniste, *shifters* la O. Jespersen etc[28].

După Ch. Hockett, prezența semnelor indiciale nu diferențiază LNU, ci îl apropie de o serie de sisteme de comunicare, al căror inventar se limitează la semne

---

[23] Apud *Obščee jazykoznanije*..., Moscova, 1970, p. 149.

[24] Cf. R. Jakobson, *A la recherche de l'essence du langage*, „Diogène", 1965, nr. 51, unde se arată că și indicarea directă (de pildă, arătatul cu degetul poate semnifica în sudul Africii, blestemul) conține elemente de convenționalitate.

[25] *Op. cit.* Expresia englezească *last but not least* vădește această conștiință a vorbitorilor despre caracterul diagramatical al legăturii între succesiunea părților enunțului și importanța relativă a referenților dați.

[26] *Some universals of grammar* ..., în culeg. *Universal of Language*, Cambridge (Mass.), 1966.

[27] *Icon, index and symbol*, „Philosophy and Phenomenological Research", 1949, v. 9, nr. 4.

[28] V. referințele complete *Obščee jazykoznanije*..., Moscova, 1970, p. 149-151.

ce pot fi interpretate corect numai în funcție de situația concretă dată: toate limbile au cuvinte de tipul *aici* sau *eu*, al căror sens denotativ poate fi stabilit numai aflând unde se află în momentul dat și cine este vorbitorul[29].

În schimb, o trăsătură specifică a limbii umane este aceea de a fi „o orchestră a semnelor de toate tipurile" și de a oferi posibilitatea de a selecta, în funcție de scopurile concrete și de situația concretă a comunicării, cel mai potrivit tip de semne, iar această posibilitate naște pluralitatea formelor de reflectare a situațiilor în limbă, pe care se bazează diferențierile stilistice atât de tipice pentru limbile naturale[30].

O modificare a clasificării funcționale a semnelor operată în 1934 de către K. Bühler (simptome, cu funcție expresivă, semnale, cu funcție apelativă, și simbolurile, cu funcție reprezentativă) a oferit-o lingvistul polonez Tadeusz Milewski, care distinge două tipuri esențiale de semne: *simptome* și *semnale*, iar între acestea din urmă, *apeluri asemantice* și *semnale semantice*[31]. Adresările asemantice și semnalele semantice diferă prin raportarea la realitate; ultimele îl trimit pe adresant spre un fenomen din realitate și au un caracter obiectiv, dar individual, cele dintîi nu se referă la ontic, avînd drept scop influențarea stării și comportamentului adresantului (drept coduri tipice de acest gen se citează muzica clasică și romantică din sec. XVIII și XIX, pictura ornamentală și abstractă din sec. XX). De fapt, întreaga clasificare, întemeiată pe funcția și structura semnelor, la T. Milewski este următoarea:

Semne
↙ ↘
Simptome Semnale
↙ ↘
Apeluri Semnale semantice
↙ ↘
Imagini Semnale arbitrare
↙ ↘
monoclasale biclasale
[neintenționate, fără destinatar] [intenționale, cu adresant]
↙ ↘
afonemice fonemice
(LIMBA)[32].

Autorul crede că ordinea celor 6 grupe este, în același timp, și cronologică, reflectând succesiunea intrării în uz a acestor tipuri de semne în cadrul evoluției generale a lumii organice: din simptome s-au dezvoltat apeluri specializate, din

[29] *Logical considerations in the study of animal communication* (1960), citat în lucrarea de la nota 28.

[30] T. Milewsky, *op. cit.*, p. 26.

[31] După T.A. Sebeok, dintre toate sistemele comunicaționale doar limba posedă această proprietate (*a property of multiple coding potential*), *The Informational model of language*, în vol. *Natural Language and the Computer*, 1963, p. 49.

[32] *Op. cit.*, p. 20.

apeluri semantice imaginile, din imagini arbitrare semnale mono-clasă, ultimele transformându-se în societățile umane în sistem fonologic bi-clasal, adică în limbă[33].

Tot de teoria lui K. Bühler se leagă și modelul semiotic al lui E. Koschmieder (din *Beiträge zur allgemeinen Syntax*, Heidelberg, 1965, din *Einführung in die symbolische Logik*, Bd. I, Vienna, 1954, ș.a.), în care, prin cele trei dimensiuni (logică, ontologică și psihologică) ale câmpului noetic al limbii, se fac apropieri și disocieri extrem de importante între limbile umane, limbajele animale, limbajul logicii matematice etc. Comentatorii chiar remarcă ca interesant faptul că „tocmai domeniile care separă limbajul natural uman de sistemele comunicaționale ale animalelor îl unesc cu sistemele artificiale de tipul logicii simbolice, fapt deloc întâmplător"[34].

Dacă pentru E. Benveniste (ca, de altfel, și pentru A. Martinet) limba este „facultatea de a spune orice"[35], pentru L. Prieto, „cîmpul noetic al codurilor numite în mod tradițional limbi coincide cu toate sensurile imaginabile"[36], iar pentru L. Hjelmslev, „limba este semiotica în care se pot traduce toate celelalte semiotici"[37], atunci, într-adevăr, faptul că sferele de aplicabilitate ale LNU nu cunosc limite poate fi considerată cea mai importantă trăsătură distinctivă a lui, care îl fac un fenomen cu adevărat unicat între toate obiectele comparabile cu el. În fine, să amintim că S. Marcus, atrăgând atenția că limbajul se distinge de multe alte sisteme semiotice prin *caracterul* său *secvențial*, *liniar*, opus polidimensionalității și concomitenței multor semne semiotice vizuale, de exemplu, își are locul, ca și logica, în emisfera stângă, cu avantajul de a putea fi înțeles mai ușor de o manieră rațională (emisfera dreaptă controlând activitățile nesecvențiale de tipul intuițiilor și emoțiilor)[38].

[33] *Ibidem*. (Cf. și *supra*, aprecierea limbajului albinelor drept afonemic).

[34] *Obščee jazykoznanje*, ..., Moscova, 1970, p. 147.

[35] *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966, p. 62.

[36] *Principes de noologie*, The Hague, 1964, p. 44 (cf. și *Messages et signaux*, Paris, 1964).

[37] *Prolegomene la o teorie a limbii*, București, 1957, p. 29.

[38] *Semiotica, azi*, în culeg. *Semnificație și comunicare în lumea contemporană*, EP, București, 1985, p. 12-13.

METAFORE ANIMALIERE ÎN PRESA SPORTIVĂ ACTUALĂ

IOAN MILICĂ

Motto:

„Lui Adam i s-a dat, în Rai, dreptul de a numi animale şi de a le stăpîni. După izgonirea din Rai, lucrurile au luat o întorsătură cu totul neconvenabilă: animalitatea a început să dea nume oamenilor şi să-i stăpînească"

ANDREI PLEŞU

The paper aims at revealing the stylistic salience of animal metaphors in the contemporary Romanian sports media. The theoretical framework, developed in relation with Coseriu's linguistics, enforces the idea that the expressive relevance of animal metaphors is contextually governed by the opposition between innovation and cliché. Furthermore, the study is devoted to the description of the most prominent stylistic features in sports media reflected by the use of animal metaphors.

1. *Introducere.* În presa actuală, expresivitatea uzului lingvistic este determinată de relaţia *inovaţie - clişeu*. Specificul stilistic al presei româneşti, analizat în mai multe lucrări recente (Zafiu, 2001, Dumistrăcel, 2006 sau Gruiţă, 2006), este guvernat de metaforizare, mecanism de semnificare considerat „principala modalitate prin care apar în presă sensuri noi" (Stoichiţoiu-Ichim, 2001: 63).

Nu este dificil de constatat că schimbările apărute în discursul public concomitent cu mutaţiile socio-culturale din ultimele două decenii[1] – oglindite, de altfel, în studii şi articole având ca temă imaginarul românesc (Cesereanu, 2003; Pleşu, 2004; Zafiu, 2007) – au favorizat apariţia unui bogat material lingvistic, a cărui descriere este, uneori, circumscrisă unei viziuni de tip maniheist[2]. Văzut prin filtrul unei astfel de perspective, „păcatul" numit clişeu apare ca semn al „stricării" limbii literare şi reprezintă „o caracteristică negativă a exprimării, conducând la formulări stereotipe, şterse, monotone" (Guţu Romalo, 2002: 206). „Iritante prin

[1] Comentând asupra acestui aspect, Valeria Guţu Romalo (2005: 245) observă că „un rol determinant revine ponderii pe care o capătă în societatea modernă actuală mass-media, care sub aspect lingvistic, prin varietatea formelor sale de manifestare, prin larga audienţă pe care o are, devine *modelul* principal de exprimare, dislocînd exemplul tradiţional al cărturarului, al scriitorului, al omului cultivat".

[2] Pentru o analiză a acestui fenomen, vezi Stoichiţoiu-Ichim (2006: 357-372).

recurență", dar având „avantajul accesibilității, al maximei comodități, manifestate deopotrivă în producerea și în receptarea textului" (Zafiu, 2001: 52), clișeele din presa actuală pot crea „condiții prielnice pentru apariția unei noi «limbi de lemn»" (Stoichițoiu-Ichim, 2001: 79). Alți cercetători adoptă un ton mai prudent și consideră că discursul jurnalistic de azi trebuie înțeles, prin analogie cu *moda*, ca „un joc între imuabil și efemer, între aventura novatoare și cumințenia tradiționalistă" (Gruiță, 2006: 9). Având ca trăsătură distinctivă „marea sa receptivitate la inovația lingvistică, bună sau rea" (*idem*), limba presei ilustrează acțiunea reglatoare a cadrului în care se produc mutațiile, dacă se ia ca reper relația *inovație – clișeu*, relație dinamică ce poate conduce la apariția unor schimbări lingvistice interesante.

Schimbarea lingvistică – afirmă Coșeriu (1997: 70) – „reprezintă difuzarea sau generalizarea unei inovații, adică implică, în mod necesar, o serie de adoptări succesive. Asta înseamnă că, în ultimă analiză, orice schimbare este la origine o *adoptare*". Fără a comenta importanța și complexitatea viziunii coșeriene asupra acestei chestiuni de maxim interes pentru lingviști, se poate arăta că, în presa românească actuală, polaritatea *inovație – clișeu* reflectă, cel puțin în plan semantic, flexibilitatea și „fluiditatea" asocierilor purtătoare de înțeles, *deschiderile* și *închiderile de sens* fiind organizate de perpetua mișcare valvulară a adoptărilor, mișcare ce permite apariția de inovații numai în măsura în care obturează, prin clișeizare, alte posibilități. Așadar, ca *închidere de sens*, orice clișeu își are originea într-o inovație, tot așa cum *deschiderea de sens* reprezentată de inovație se dezvoltă prin depășirea clișeului.

Ca stereotip lingvistic, clișeul se apropie de „discursul repetat"[3] în timp ce inovația apare ca produs al activității de comunicare numită „tehnică liberă"[4]. Se înțelege că separația conceptuală este strict metodologică, deoarece, în orice act lingvistic, „vorbirea este ca un fel de pictură cu colaj simultan, adică, în parte este tehnică actuală și în parte sînt bucăți de vorbire deja existente și duse, ca să zicem așa, de tradiție, în toate aceste expresii, locuțiuni fixe, în proverbe, citate, ș.a.m.d." (Coșeriu, 1992: 55).

Această perspectivă merită valorificată în analiza relației *inovație – clișeu*. Colaj între închideri și deschideri de sens, textul/ discursul publicistic este expresia efortului de a transpune viața în enunțuri. Succesul sau eșecul comunicativ al acestui tip de act lingvistic se întemeiază pe legătura indisolubilă între emitere și receptare, dat fiind că *la raison d'être* a textului/ discursului publicistic este de a transmite unui receptor ceea ce emițătorul știe despre lume. Conștiința existenței receptorului și orientarea mesajului către receptor îl pun pe emițător în fața a cel puțin două mari

[3] „Discursul repetat (...) cuprinde tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment, lung sau scurt a «ceea ce s-a spus deja»" (Coșeriu, 2000: 258-259).

[4] „Tehnica liberă cuprinde elementele constitutive ale limbii și regulile «actuale» cu privire la modificarea și combinarea lor, adică «cuvintele», instrumentele și procedeele lexicale și gramaticale" (Coșeriu, 2000: 258).

interogații: „ce să spun ?" și „cum să spun ?". În timp ce soluția primei chestiuni se găsește, cel mai adesea, în evenimentele cotidiene (viața bate filmul, nu-i așa?), răspunsul la cea de-a doua întrebare se află în *stil*, adică în *valorificarea potențialului expresiv al semnelor limbii* pentru a transmite ceea ce emițătorul știe sau vrea să spună despre lume. Prin urmare, clișeul și inovația nu sînt decât produse (expresive) ale procesului de prelucrare a materiei numită limbă, proces la care participă, deopotrivă, emițătorul și receptorul.

Lucrarea de față are ca temă expresivitatea metaforică din mass-media românească, studiul fiind limitat la analiza metaforelor animaliere din presa sportivă[5] actuală. Adoptând o celebră sintagmă darwiniană, s-ar putea aprecia că amploarea și frecvența acestor figuri demonstrează predilecția gazetarilor sportivi pentru reliefarea unui imaginar al *luptei pentru supraviețuire*. Spectacolul confruntării dintre „specii" se sprijină pe o scenografie imagistică simplă, dar sugestivă. Afluxul de imagini numite generic *metafore animaliere* face parte din entropia informațională a gazetelor sportive de zi cu zi. Ca parte a sistemului mai amplu de rețele de semnificare, imaginarul animalier este doar una dintre oglinzile în care omul, „animalul metaforizant" (L. Blaga) își contemplă alteritatea. Nu întâmplător, într-o tabletă, intitulată *Zoologie*, veritabil exercițiu alegoric ferecat în haz de necaz, Andrei Pleșu (2004: 15) notează că animalitatea „se poartă": „a identifica pe stradă, la televizor sau pe scena politică specii diferite de animalitate nu mai este (...) o operațiune ofensatoare, ci o modestă operă descriptivă. Iei notă, pur și simplu, de ambianță".

În presa românească actuală, metafora animalieră este valorificată pentru a dezvolta efecte expresive antagonice. Conotațiile dominant meliorative din gazetele sportive contrastează cu semnificațiile peiorativ-pamfletare din textele social-politice. De altfel, politica și sportul sunt aspecte tematice dominante în paginile ziarelor. Acest melanj pestriț de politicieni și oameni *„de fotbal"* accentuează stridența unui univers cultural de bazar populat cu *panglicari*, *paraziți* și *secături*, pentru a-l cita pe gazetarul Eminescu. În urmă cu mai bine de un veac, acesta comenta că „presa nu-i cu mult mai mult decât o fabrică de fraze cu care fățărnicia omenească îmbracă interese străine de interesul adevărat al poporului" (Eminescu, 1998: 35).

Într-un alt fel de demers critic, Ruxandra Cesereanu (2004: 9) observă că metaforele animaliere produse în „fabrica de fraze" a presei formează unul din registrele de imaginar dominante în publicistica ultimilor o sută cincizeci de ani: „Cel de-al patrulea registru este acela de tip *bestiariu*, prin animalizarea adversarului; unii analiști folosesc, de altfel, termenul de zoopolitică, pentru a taxa spectacolele electorale din mass-media. (...) în cazul celui de-al patrulea registru intervine un element în plus, care teatralizează: ideea de circ, de menajerie ori grădină zoologică, locuită de o faună degradată, abjectă. Este o arcă a lui Noe maculată,

[5] Exemplele sunt preluate din edițiile pentru internet ale unor cotidiene sportive românești de mare tiraj, Gazeta Sporturilor (www.gsp.ro) și Prosport (www.prosport.ro), faptele de limbă ilustrative fiind comparate cu uzul lingvistic din alte publicații românești, centrale sau regionale (Cotidianul, Evenimentul Zilei, Ziua etc.).

dominată de animale şi insecte care stîrnesc repulsie. De oameni-viermi sau şobolani, de păduchi, ploşniţe sau căpuşe. De bovine şi porcine care au fost, cândva, oameni. Pentru a acorda acestui registru o contextualizare adecvată, injuriatorii propun, de asemenea, o spaţializare anume: o fermă, junglă, ogradă unde aceste animale mişună, grohăie, se zvârcolesc. Şi sînt arătate cu degetul de către cei rămaşi încă oameni, nemetamorfozaţi, adică".

Fără a încerca o descriere exhaustivă a metaforizării în presa sportivă, ne propunem doar o schiţare a configuraţiilor stilistice dominante, având convingerea că un astfel de studiu poate contribui la ilustrarea tendinţelor expresive actuale din publicistica românească. Materialul lingvistic selectat prin lectura ediţiilor pentru internet a unor publicaţii româneşti a fost analizat urmărindu-se trei tipuri de creaţii lingvistice: 1) numele unor echipe 2) supranumele acestora şi 3) poreclele unor sportivi. Ultima secţiune a lucrării are ca obiect de cercetare eficienţa unor mijloace şi strategii de dezvoltare a expresivităţii în textul jurnalistic.

2. *Arca lui Noe.* Se poate observa cu uşurinţă că denumirile echipelor sportive sunt, de multe ori, de sorginte metaforică. Denumiri precum *Real Madrid*, *Glasgow Rangers*, *Steaua Bucureşti*, *Farul Constanţa*, *Gloria Bistriţa* etc., arată că elementul metaforizant impune seme ale noblеţii, n u m e l e fiind considerat emblematic pentru mentalitatea echipei respective: *real* [+ regalitate], *ranger* [+ protecţie], *stea* [+ strălucire], *far* [+ luminozitate], *glorie* [+ măreţie]. Fenomen universal în lumea sportivă, alegerea unui nume metaforic pare să se întemeieze pe fundamente etice: sportul înnobilează fiinţa umană iar onoarea şi spiritul competitiv, ca atribute cavalereşti, pot încununa aspiraţia spre glorie. Cu toate acestea, tradiţia denominativă din lumea sportivă de pe cele două maluri ale Atlanticului este profund diferită. Dacă numele celor mai puternice cluburi de fotbal din Europa[6] nu includ nici o metaforă animalieră, viaţa sportivă din S.U.A. este dominată de o „faună"[7] foarte diversă. Pe emblemele celor mai cunoscute echipe americane este

[6] *Real Madrid* (Spania), FC *Barcelona* (Spania), *Juventus* Torino (Italia), *Manchester United* (Anglia), *A.C. Milan* (Italia), *Chelsea* (Anglia), *Internazionale Milano* (Italia), *Bayern Munchen* (Germania), *Arsenal* (Anglia), *Liverpool* (Anglia), *Lyon* (Franţa), *A. S. Roma* (Italia), *Newcastle United* (Anglia), *Schalke 04* (Germania), *Tottenham Hotspur* (Anglia), *Hamburger SV* (Germania), *Manchester City* (Anglia), *Glasgow Rangers* (Scoţia), *West Ham United* (Anglia), *Benfica Lisabona* (Portugalia). Clasamentul a fost realizat ţinându-se cont de veniturile anuale realizate de cluburi în perioada 2006 – 2007. Pentru detalii, vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Deloitte_Football_Money_League#Full_listing

[7] Echipele enumerate apar în calendarul întrecerilor sportive organizate de: 1) Asociaţia Naţională de Baschet (NBA): *Toronto Raptors* (Velociraptorii din Toronto), *Chicago Bulls* (Taurii din Chicago), *Atlanta Hawks* (Uliii din Atlanta); 2) Liga Naţională de Fotbal (NFL): *Baltimore Ravens* (Corbii din Baltimore), *Chicago Bears* (Urşii din Chicago), *Atlanta Falcons* (Şoimii din Atlanta), *Carolina Panthers* (Panterele din Carolina), *Jacksonville Jaguars* (Jaguarii din Jacksonville), *Miami Dolphins* (Delfinii din Miami), *Philadelphia Eagles* (Vulturii din Philadelphia); 3) Marea Ligă de Baseball (MBL): St. Louis Cardinals (Cardinalii din St. Louis), Detroit Tigers (Tigrii din Detroit), Toronto Bluejays (Gaiţele Albastre din Toronto), Baltimore Orioles (Grangurii din Baltimore) şi 4) Liga Naţională de Hochei (NHL): *Florida Panthers* (Panterele din Florida), *Nashville Predators*

reprezentată o mare varietate animalieră, ca şi cum locuitorii din Lumea Nouă ar fi fascinaţi de puterea ascunsă a vechilor semnificaţii totemice, dominante pe continentul nord-american înainte de sosirea lui „self-made man". În consecinţă, în sporturile care necesită viteză, forţă şi agresivitate (baschet, fotbal american, hochei) câmpul denominativ dominant este cel al prădătorilor: velociraptori, urşi, pantere, jaguari, coioţi. În contrast cu această tendinţă, în întrecerile bazate pe îndemânare şi agerime (baseball-ul, de exemplu), numele echipelor sunt asociate cu denumirile unor zburătoare agile, cu penaj frumos colorat: păsări cardinal, gaiţe albastre, granguri etc.

De altfel, un editor sportiv american, Patrick Hruby (2001: 1), consideră că numele echipelor sportive din S.U.A. pot fi încadrate în cinci categorii denominative: 1) coloritul echipamentului; 2) industria, geografia şi folclorul local; 3) triburile de amerindieni; 4) agresorii nautici şi 5) animalele. Cu toate acestea, „din cele cinci [categorii – n.tr.], animalele se bucură de cea mai multă atenţie. *Leii* şi *Tigrii* au stăpânit jungla sportivă. În 1992, douăzeci şi patru de echipe din cele patru mari ligi sportive profesioniste, aveau denumiri animaliere, creând o încrengătură zoologică stridentă de peşti, zburătoare şi fiare. *Viespile* (din Charlotte) bâzâiau. *Pinguinii* (din Pittsburg) se clătinau. *Delfinii* (din Miami) înotau cu *Rechinii* (din Sah Jose). Au apărut „împrumuturi" inter-ligi (*Tigrii* şi *Bengalezii*), perechi părinte-pui (*Urşi*, *Ursuleţi*) şi suficiente păsări pentru a umple un întreg ghid (*Ulii*, *Şoimi*, *Vulturi*, *Coţofene* şi *Piţigoi*)" (Hruby, 2001: 1).

Popularitatea de care se bucură sporturile de echipă printre americani şi televizarea, la scară mondială, a unor competiţii sportive internaţionale au influenţat, deocamdată marginal, perspectiva asupra denumirilor date echipelor sportive româneşti. Cei mai receptivi la influenţe s-au dovedit jucătorii amatori, după cum o dovedesc numele unor echipe de baschet din Divizia de Onoare: *Vulturii Baia Mare*, *Fazanii Bucureşti*, *Rechinii Timişoara*, *Scorpionii Timişoara*, *Ursuleţii Timişoara* etc. Astfel de denumiri imită, cel mai probabil, numele echipelor americane de baschet şi se „confruntă", pe terenul limbii române, cu pompoasele, dar caraghioasele xenisme englezeşti: Napoca *Dolphins*, *Dark Wolves* Arad, *Sharks* Arad, *Tigers* Arad etc.

3. *Planeta animalelor*. O altă modalitate de accentuare a identităţii, la fel de importantă ca denumirea, este folosirea unei embleme. Semnul iconic devine complementar numelui şi determină apariţia unui s u p r a n u m e[8] care, de regulă,

(Prădătorii din Nashville), *Phoenix Coyotes* (Coioţii din Phoenix), *San Jose Sharks* (Rechinii din San Jose).

[8] Pentru problema distincţiei între poreclă şi supranume, vezi Oancă (1996: 10-18). Autorul respectiv este de opinie că poreclele „sunt acele nume complementare care au caracter motivat şi afectiv şi ilustrează particularităţi fizice, psihice, lingvistice, geografice (etc.) (de obicei defecte) sau întâmplări memorabile din viaţa purtătorului lor, având la bază, de cele mai multe ori, o metaforă creată mai ales din şi pentru amuzament" (p. 12), în timp ce supranumele „este numele complementar atribuit unei persoane care, prin preluarea lui de către colateralii acesteia sau descendenţi funcţionează ca nume de familie neoficializat (...). În categoria supranumelor mai intră numele etnice, numele date după titluri, ranguri sau

apare prin transpunerea lingvistică a imaginii de pe blazon. Semne cu motivare cultural-iconică, supranumele s-au impus în conştiinţa iubitorilor de sport şi fac parte din vocabularul oricărui gazetar sportiv. Jucătorii echipei de fotbal FC Liverpool sunt supranumiţi *cormoranii*, pentru că pasărea respectivă figurează pe blazonul echipei, FC Dinamo Bucureşti este echipa *câinilor roşii*, *rechinii* sunt sportivii de la clubul Farul Constanţa, *lupii* nu mai umblă prin pădure, ci fac parte din echipa Petrolul Ploieşti, iar cei mai cunoscuţi *lilieci* joacă fotbal în Spania, la FC Valencia. În cazul în care mai multe echipe au acelaşi supranume, diferenţierea se realizează după naţionalitate, după locul de proveniență sau după culorile echipamentului sportiv. Pentru a fi deosebiţi de *lupii* portughezi din echipa naţională de rugby, fotbaliştii români care joacă la formaţia «Petrolul» Ploieşti sunt supranumiţi *lupii galbeni*[9], *leii din Bănie*[10] (fotbaliştii de la clubul «Universitatea» Craiova) nu se confundă cu *leii* din formaţia Sporting Lisabona, iar membrii echipei naţionale de rugby, supranumiţi *„urşii din Carpaţi"* se bucură de o faimă mai mare decât a *urşilor portocalii*[11] din echipa de fotbal Ceahlăul Piatra Neamţ. Prin extensie, supranumele atribuit echipei este utilizat şi pentru a face referire la suporteri. Întrebuinţate, aproape exclusiv, la plural, metaforicele supranume animaliere reflectă valoarea şi prestigiul de care se bucură echipele. Necunoaşterea acestor clişee semantice sau raportarea accidentală la semnificaţia denotativă transformă ştirile sportive în surse involuntare de umor: „«Cocoşii» şi «Pumele» dau startul Cupei Mondiale la Rugby" (www.antena3.ro/sport/), „Marius Nae şi Florin Maxim au semnat cu «rechinii»"[12], „Forlan este dorit cu insistenţă de «lilieci»"[13] etc.

Alteori, ambiguitatea de sens este valorificată stilistic pentru a da naştere unor efecte umoristice, generate prin valenţele expresive ale discursului repetat, fie de tip cult, literar („Câinii păcăliţi de vulpe"[14] – subtitlu care evocă numele unei cunoscute poveşti scrise de Ion Creangă, *Ursul păcălit de vulpe*)], fie de tip popular, paremiologic („«Cîinii» latră, înfrîngerile trec"[15] – sintagmă inspirată, probabil, de proverbul *„Apa trece, pietrele rămân"*).

---

profesiuni, după starea socială, originea locală etc., într-un cuvânt *apelative denominative*" (*idem*).

[9] „ (...) *„lupii galbeni"* dau piept cu „cavalerii" bănăţeni conduşi de Gheorghe Hagi", Cotidianul, 7 decembrie 2005, autor Florin Dobre; www.cotidianul.ro.

[10] *„Leii"* din Bănie au început deja să viseze la Craiova Maxima", Gândul, 30 iulie 2007, autor Ionuţ Pîrvulescu; www.gandul.info. Supranumele de *lei* este motivat de blazonul echipei.

[11] „ (...) *„urşii" portocalii* ai lui Gheorghe „Pinalti" Stefan au luat spăşiţi calea spre poalele Pietricicăi", Gândul, 8 august 2006, autor Gabriela Doboş, articolul „Poli Iaşi, victorie la limită în derbiul Moldovei, cu Ceahlăul"; www.gandul.info.

[12] Telegraf de Constanţa, 10 august 2006, autor Ionuţ Coman; www.telegrafonline.ro.

[13] Prosport, 28 mai 2007, autor Vlad Economu; www. prosport.ro

[14] Cotidianul, 14 aprilie 2006, autor Florin Dobre, articolul „Derby cu beneficii colaterale"; www.cotidianul.ro.

[15] Cotidianul, 26 iulie 2005, autor Ciprian Pîslaru; www.cotidianul.ro

O a doua categorie de supranume este reprezentată de denumirile unor animale emblematice pentru biodiversitatea unei anumite regiuni. *Tigrii*[16] coreeni din Asia, *elefanții*[17] africani din Coasta de Fildeș, *leii neîmblânziți*[18] din Camerun, *pumele*[19] argentiniene, *cangurii*[20] australieni etc. sunt doar câteva dintre metaforele animaliere care, în presa sportivă, capătă statut de etnonime, dat fiind că aceste supranume se întrebuințează atunci când națiunile respective participă la marile competiții sportive pe echipe (fotbal, rugby, baschet etc.).

Un tip mai rar de metaforizare se manifestă prin apariția supranumelor care, în mod obișnuit, sunt nume de animale mitice. Fără a fi simboluri culturale specifice unor popoare, ci, mai degrabă, clișee rezultate din convenții jurnalistice, metaforele de acest tip au o circulație restrânsă. De pildă, sensul figurat al cuvântului *cerber* („paznic neînduplecat") este folosit, prin extindere semantică, pentru a lăuda eficiența unui portar sau apărător[21], înțelesul termenului *centaur* („ființă imaginară, jumătate om, jumătate cal") a fost lărgit metaforic pentru a-i include și pe motocicliști[22] iar *dragonii*[23] nu mai sunt monștri, ci fotbaliști la FC Porto.

4. *Blazoane zoonimice.* Rolul emblematic al numelor și supranumelor metaforice demonstrează că, în competițiile sportive, identitatea de grup este esențială pentru promovarea unui ansamblu mai larg de valori împărtășite, sau, dimpotrivă, respinse – prin violență lingvistică sau comportamentală – de susținătorii unor echipe. Dezvoltarea tehnologiilor moderne de informare în masă a condus la răspândirea acestui tip de modele onomasiologice, care, în mod paradoxal,

---

[16] „Kim Pyung Seok, noul antrenor al *„tigrilor"* vrea să debuteze în forță", Ziua, nr. 1217, 25 iunie 1998; www.ziua.ro.

[17] „De asemenea, mamele celor 23 de *„elefanți"* care alcătuiesc lotul Coastei de Fildeș au ținut să își manifeste susținerea în mod activ", Cotidianul, 17 iunie 2006, autor Alexandra Bădicioiu, articolul „Mondialul prin ochi de femeie"; www.cotidianul.ro.

[18] *„Leii neîmblânziți"* au utilizat un echipament neregulamentar cu ocazia Cupei Africii pe Națiuni (CAN) – ediția 2004, desfășurată în Tunisia", Evenimentul, 19 aprilie 2004, articolul „Selecționata Camerunului sancționată de FIFA", ediția electronică: www.evenimentul.ro.

[19] „Bombă la Mondialele de rugby: *pumele* argentiniene au învins *cocoșul galic* !", Gazeta Sporturilor, 8 septembrie 2007; www.gsp.ro.

[20] „Australia caută primul gol la Mondiale cu antrenorul care acum patru ani a robotizat fotbalul coreean", Cotidianul, 9 mai 2006, autor Daniel Spătaru, articolul *„Cangurii* mecanici"; www.cotidianul.ro.

[21] „Luminița Huțupan demonstrează în defensivă că este cel mai valoros *„cerber"* de până acum al competiției", cotidianul Ziua, 13 decembrie 2005, autor Tiberiu Rist, articolul „La un pas de semifinalele Mondialelor"; www.ziua.ro

[22] „Mai sunt doar două zile până la reînceperea sezonului competițional al Campionatului Mondial de motociclism viteză, *centaurii* revenind pe pistă după o pauză de cinci săptămâni", Ziua, 20 august 1999, autor THL; www.ziua.ro.

[23] „Dar un meci rămâne doar un meci și nu durează decât 90 de minute, iar apoi toți pleacă acasă", a adăugat antrenorul care a câștigat, cu Porto, Cupa UEFA (2003), Liga Campionilor (2004) și două titluri de campion al Portugaliei (2003, 2004), în doi ani de excepție pentru *„dragoni"*, Prosport, 28 decembrie 2006, articolul „Murinho speră să fie bine primit la Porto"; www.prosport.ro.

devin reprezentative şi sunt larg acceptate tocmai pentru că reflectă particularul, culoarea locală, individualitatea culturală a unor comunităţi. În plan individual, acestui proces de expansiune a supranumelor sportive îi corespunde apariţia poreclelor. Presa sportivă joacă un rol central în impunerea poreclelor date sportivilor, ştiut fiind că, de multe ori, jurnaliştii sunt cei care născocesc poreclele. De exemplu, în lumea boxului, agresivitatea, forţa şi vitalitatea sunt trăsături care determină analogia cu ferocitatea unor animale de talie mare sau medie. Din acest punct de vedere, mulţi boxeri au porecle sugestive: *Pitbull-ul*[24], *Pantera*[25], *Leopardul*[26] etc. Aceleaşi trăsături au favorizat răspândirea unor porecle asemănătoare şi printre fotbalişti (jucători şi antrenori): *Fiara*[27], *Dulăul*[28], *Pantera (neagră)*[29] etc. Alteori, agilitatea şi viteza de reacţie sunt caracteristicile pe care se bazează faima şi porecla unui sportiv: *Cobra*[30], *Pisica*[31], *Veverița*[32] etc. Acestor porecle li se adaugă asocierile glumeţe inspirate de înfăţişarea sau de personalitatea sportivilor (*Corbul*[33], *Cocoşul*[34], *Curcanul*[35] etc.) precum şi de personajele popularizate prin anumite produse media (filme, benzi desenate şi desene animate):

---

[24] „În sfârşit, *Pitbullul* a «muşcat»", Crai nou, nr. 4462, 18 iunie 2007, autor Cristian Marcu, articol despre boxerul Ionuţ Atodiresei; www.crainou.ro.

[25] „Sorin *Pantera* Tănăsie a cucerit titlul european", Prosport, 30 septembrie 2007, autor Alexandru Enciu, articolul „*Pantera* de aur"; www. prosport.ro

[26] „Mister 'KO' atacă *Leopardul*", Cotidianul, 17 mai 2006, autor Mirela Băsescu, articol despre meciul dintre boxerul român Lucian Bute şi pugilistul congolez Lolenga Mock; www.cotidianul.ro

[27] „'*Fiara*' Lăcătuş a format însă prefixul 666, iar demonii în alb şi roşu au început să-i chinuie pe oamenii lui Uhrin", Gazeta Sporturilor, 2 septembrie 2007, autor Valentin Şchiopu, articolul „Ce nebunie !"; www.gsp.ro.

[28] „Poreclit *Dulăul*, mijlocaşul Cristian Todea (...)", Gazeta Sporturilor, 27 iunie 2007, autor Dan Brie, articolul „Herr Direktor"; „Viorel Hizo a gesticulat nervos mai tot timpul (...). La faza din minutul 47, *Dulăul* n-a mai suportat", Gazeta Sporturilor, 11 august 2007, autor Eduard Apostol, articolul „Exil scurt"; www.gsp.ro.

[29] „Două minute mai târziu, *Pantera* Semedo a prins aripi pe banda dreaptă", Gazeta Sporturilor, 27 iunie 2007, autor Valentin Şchiopu, articolul „Coridă cu Trap"; www.gsp.ro

[30] „Adrian Ilie va fi noul manager general la Steaua", Prosport, 30 mai 2007, autor Dorinel Artene, articolul „*Cobra* se întoarce !"; www.prosport.ro.

[31] „Bogdan Lobonţ, a plecat în vacanţă la Firenze (...). *Pisica* va reveni în ţară săptămâna viitoare", Gazeta Sporturilor, 8 iunie 2007, articolul „Spartani în Italia"; www.gsp.ro.

[32] „Eu sunt bine pregătită", a declarat cea cunoscută sub numele de ring *Veverița*", Prosport, 19 martie 2007, articolul „Daniela David luptă pentru titlul european"; www.prosport.ro.

[33] „*Corbul*, cum i se mai zice dinamovistului, e un tip mai tăcut, retras", Gazeta Sporturilor, 27 mai 2007, autor necunoscut, articolul „În pat cu Dănciulescu"; www.gsp.ro

[34] „Este poreclit *Cocoşul* datorită frizurii sale rebele. Este Ştefan Radu", Gazeta Sporturilor, 13 iulie 2007, autor Eduard Apostol, articolul „Motivaţi-ne !"; www.gsp.ro.

[35] „(...) Antrenorul Florin Cioroianu va sta cu sabia deasupra capului la partida cu CFR Cluj (...). *Curcanul* ar putea fi dat afară", Gazeta Sporturilor, 10 august 2007, autor Marius Chiţu, articolul „În pericol"; www.gsp.ro.

Omul Păianjen[36], *Pantera Roz*[37]. Prezența unor astfel de porecle în textul jurnalistic dovedește pătrunderea oralității în limba scrisă și impunerea colocvialității ca registru dominant în presa sportivă.

5. *Fabule și fabulații.* Una din trăsăturile stilistice ale publicisticii sportive este „retorica ornării" (Zafiu, 2001: 123). De cele mai multe ori, mijloacele de semnificare sunt orientate de o componentă imagistică dominantă, adică de un nucleu în jurul căruia se organizează o rețea de nuanțări adiacente. De pildă, un titlu precum „Măgarul din turma lui Becali"[38] pune în lumină atitudinea ironică a jurnalistului față de comportamentul unuia dintre conducătorii clubului FC Steaua București. Realizată prin filtrul imaginarului animalier, semnificația conotativă de tip peiorativ își are originea într-una din poreclele atribuite lui Gigi Becali (*Oierul*). În consecință, înțelegerea textului se sprijină pe un eșafodaj metaforic de tip analogic: *oierul* este patronul, *turma* este echipa, iar *măgarul* este, în viziunea jurnalistului, fostul manager general al clubului, Mihai Stoica, care se face vinovat de violență comportamentală. În alte texte, analogia determină *convergența* între corelațiile metaforice: „În fotbalul românesc se pregătește o mișcare-surpriză, care nu vine nici dinspre *turma* lui Becali, nici de la *canisa* performantă a lui Borcea"[39]. Alegerea termenului *turmă* pentru a denumi echipa patronată de „*oier*" este relaționată cu analogia metaforică *canisă – echipă*, corelația semantică implicită [*câini (roșii) – canisă*] fiind motivată de supranumele jucătorilor din formația FC Dinamo București. Există, însă, și texte în care șablonul imagistic apare ca efect al clișeizării: „Inutili la începuturile istoriei acestui sport, deveniți „cavalerii în negru" mai târziu, arbitrii au ajuns niște *cameleoni* fără de care nu se poate disputa nici un meci."[40]. Uzura la care a fost supus sensul figurat al cuvântului cameleon a generat apariția clișeului semantic și o mică familie lexicală răspândită, cu precădere, în publicistică – *a (se) cameleoniza*, *cameleonizare*, *cameleonism*, *cameleonist*, *cameleonic* – aspect ce demonstrează importanța funcțional expresivă a derivării, percepută, probabil, ca procedeu formativ de evitare a clișeelor.

În unele cazuri, comoditatea de a folosi clișeul metaforic animalier reflectă fragilitatea gândirii manifestată prin enunțuri de un original umor involuntar: „Într-o lume a fotbalului plină de *șacali* și *hiene*, maestrul Emerich Ienei a fost întotdeauna un exemplu"[41]. Firește că intenția laudativă a autorului este onorabilă, însă

---

[36] „Informația angajării lui Walter Zenga la Dinamo a fost postată și pe site-ul personal al tehnicianului, dar și pe cel oficial al lui Inter Milano, formația la care cel poreclit *Omul Păianjen* a cunoscut Gloria", Gazeta Sporturilor, 6 septembrie 2007, autor Ioana Mihalcea, articolul „Grupele Ligii"; www.gsp.ro

[37] „Portarul Daniel Tudor s-a înțeles cu UTA pentru încă doi ani. (...) a explicat portarul, poreclit *Pantera Roz*", Gazeta Sporturilor, 5 iunie 2007, autor Radu Romanescu, articolul „Reîncărcat"; www.gsp.ro.

[38] Cotidianul, 27 iulie 2006, autor Roxana Maha; www.cotidianul.ro

[39] Cotidianul, 22 iunie 2007, autor Ovidiu Drăgan, articolul „Nețoiu duce Urziceniul pe înălțimile Venus"; www. cotidianul.ro.

[40] Cotidianul, 30 iunie 2006, autor Viorel Dobran, articolul „Vînzători de pantofi"; www.cotidianul.ro.

[41] Autor N. M. Tut, http://www.fcsteaua.ro/index/section/articles/article/2077.

convergențele semantice din enunț îl recomandă pe „maestrul Emerich Ienei" ca exponent al șacalilor și hienelor, nicidecum un exemplu opus celui înfierat prin clișeele animaliere.

Interferența între politică și sport oferă jurnaliștilor posibilitatea de a valorifica potențialul conotativ al semnificației prin *schimbare metaforică* (engl. metaphorical shift). Un subtitlu de tipul „Bursucul e în opoziție"[42] atrage interesul tocmai prin trecerea de la jargonul sportiv (*Bursucul* – porecla antrenorului Dan Petrescu) la vocabularul politic (*a fi în opoziție*). Un alt titlu, „*Guzganul* roș-albastru"[43] își are originea expresivă într-un pamflet de succes: „Este un *guzgan rozaliu*, alb în cap de câtă brânză de furat a-nfulecat. Răspunde la un nume de ființă umană, Viorel, numele de familie fiind cunoscut ca substantiv comun: hrebenciucul"[44]. Devenită rapid poreclă a personajului menționat, sintagma *guzgan rozaliu* este prelucrată „cromatic" în titlul menționat, pentru a evidenția, în mod ironic, preferințele fotbalistice ale politicianului: „Atât PSD-istul Hrebenciuc, cât și PRM-istul Dragomir merg pe mâna Stelei"[45]. Un mecanism similar determină expresivitatea titlului „Behăituri vămuite ieftin". Ludicul iese în evidență numai dacă cititorul face legătura între verbul *a vămui* ('a lua vamă'), termen specializat semantic pentru a denumi un anumit tip de reglementare administrativă și „*Vamă*", porecla malițioasă atribuită fostului președinte al clubului FC Rapid București: „Dinu Gheorghe a fost amendat doar cu 700 euro pentru dirijarea corului de „behehe" de la Rapid" [46]. Pasionații de fotbal vor fi înțeles imediat ce *războinic al luminii* a fost țința „behăiturilor", chiar înainte de a fi terminat lectura articolului.

Ca procedeu generat prin substituție (Grupul μ, 1974: 205), *alegoria* își are originea într-o mutație semantică, dar este considerată o figură de gândire: „Chiar dacă la nivelul inferior alegoria, parabola și fabula se compun din metasemene, la un nivel superior ele sunt metalogisme" (*idem*). În strânsă legătură cu această observație se poate observa că alegoria este – întrebuințând termenii propuși de M. Riffaterre (1971) – o unitate stilistică formată dintr-un segment lingvistic mai amplu, adică un *macrocontext* în interiorul căruia se realizează o unitate de semnificare bazată pe relații între componente mai mici, numite *microcontexte*. Într-o secvență precum „Primul examen al serii l-a dat publicul și l-a luat cu notă maximă. 50.000 de oameni au părut unul singur, *o dihanie sentimentală și iubitoare, urlând din 50.000 de piepturi*, în așteptarea Ligii adevărate, cea de

[42] Cotidianul, 22 iunie 2007, autor Ovidiu Drăgan, articolul „Nețoiu duce Urziceniul pe înălțimile Venus"; www. cotidianul.ro.

[43] Cotidianul, 6 aprilie 2006, autor Ovidiu Drăgan; www.cotidianul.ro.

[44] Adevărul, 21 martie 2005, autor Cristian Tudor Popescu, editorialul „Atacul guzganului rozaliu", www.adevarulonline.ro.

[45] Cotidianul, 6 aprilie 2006, autor Ovidiu Drăgan; www.cotidianul.ro.

[46] Cotidianul, 1 iunie 2006, autor V.D.; www.cotidianul.ro

dincolo de preliminarii"[47], corespondențele semantice conferă textului caracter alegoric. Imaginea rezultată este construită gradat. În timp ce paralelismul sinonimic *public – dihanie* impune registrul animalier, analogia metonimică *oameni – piepturi* pune în lumină paroxismul afectiv, introdus, de altfel, prin epitetele adjectivale (*sentimentală* și *iubitoare*) care determină substantivul *dihanie*. Cu ajutorul epitetelor și al metonimiei, imaginara bestie cu 50.000 de piepturi este profund umanizată pentru a se sugera atașamentul necondiționat al suporterilor față de echipa favorită. O astfel de structurare ilustrează relevanța expresivă a adiacențelor în raport cu nucleul imagistic.

O altă modalitate dominantă de valorificare a resurselor expresive ale registrului imagistic animalier este *interferența* cu alte câmpuri asociative, bine reprezentate în presa sportivă românească: *confruntarea armată*, *vânătoarea*, *reprezentația scenică* etc. Co-prezența, în plan sintagmatic, a termenilor aparținând unor câmpuri neînrudite, conferă scrierilor sportive caracter de mozaic. Ca manifestare textuală a opțiunilor gazetarului, interferența câmpului animalier cu alte câmpuri lexicale pune în lumină fantezia jurnalistului animat de dorința de a relata întâmplările într-o manieră cât mai sugestivă. Într-un fragment de tipul „Același Stancu a fost invitat spre poarta adversă, a acceptat pe loc și a predat geometrie cu un trasor la păianjen"[48], interferența între câmpuri determină specificul stilistic al textului. Introdus prin intermediul *semanticii politeții* (*a fost invitat* spre poartă, *a acceptat* pe loc), jocul de fotbal devine o simbolică *lecție* (*a predat geometrie*) de atac (*trasor*) asupra porții adverse (*păianjen*). Imaginea pe care cititorul și-o formează despre partidă este atent construită: atacantul pare un profesor ce acceptă politicos invitația de a le da adversarilor o lecție fulgerătoare și letală. În contextul amintit, semnificația figurată, dar specializată, în limbajul sportiv, a termenului *păianjen* ('colțul de sus al porții de la unele jocuri sportive', cf. www. dexonline.ro) asigură convergența metaforică a ansamblului și conturează imaginea definitorie a textului sportiv: atacantul pare un țintaș iscusit care ochește și nimerește minusculul păianjen. Acest tip de imagine este recurent în presa sportivă actuală, după cum o dovedește o relatarea unui alt meci de fotbal: „Predescu „torpilează" de pe dreapta o minge spre centrul careului, „Zaha" trece ca nevăzut pe lângă Goian și Baciu, iar bistrițeanul catapultează mingea la păianjen"[49].

Într-un alt text, termenul *păianjen* devine nucleul stilistico-semantic al caracterizării unui fost mare jucător: „Bălan era tipul jucătorului harnic, tenace, un

[47] Gazeta Sporturilor, 29 august 2007, autor Alin Buzărin, articolul „Trei Doamne, și toate trei !"; www.gsp.ro

[48] Gazeta Sporturilor, 18 august 2007, autor Alexandru Răduca, articolul „K.O."; www.gsp.ro.

[49] Prosport, 14 aprilie 2007, autor Cristian Cucolaș, articolul „Steaua 'fuge' de ligă"; www.prosport.ro.

mic *păianjen* care se agăța de orice minge ca de propria casă"[50]. Sinonimia stilistică *jucător – păianjen* determină concretizarea unei valori semantice conotative care se deosebește de sensul specializat al cuvântului în discuție și scoate în evidență una din cele mai facile modalități prin care jurnalistul încearcă să-i impună cititorului o viziune fabulatorie asupra realității. Cu alte cuvinte, metaforele animaliere sunt manifestări lingvistice ale subiectivității jurnalistului și „transformă textul în fabulă" (Zafiu, 2001: 57). Se întărește, astfel, observația că, în interiorul stilului publicistic, presa sportivă are o individualitate bine conturată sub aspect imagistic.

Bibliografie

CESEREANU, Ruxandra, *Imaginarul violent al românilor*, Editura Humanitas, București, 2003.

COȘERIU, Eugen, *Prelegeri și conferințe* în Anuar de lingvistică și istorie literară, Tomul XXXIII, 1992-1993, Editura Academiei Române, Iași, 1992.

COȘERIU, Eugen, *Lecții de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000.

DUMISTRĂCEL, Stelian, *Limbajul publicistic*, Institutul European, Iași, 2006.

EMINESCU, Mihai, *Opere politice*, vol. II, Editura Timpul, Iași, 1998.

GRUIȚĂ, G., *Moda lingvistică 2007. Norma, uzul și abuzul*, Paralela 45, Pitești, 2006.

GRUPUL μ, *Retorică generală*, Editura Univers, București, 1974.

HRUBY, Patrick, „Endangered Species" în The Washington Times, 2 iunie 2001, p. 1.

PLEȘU, Andrei, *Obscenitatea publică*, Editura Humanitas, București, 2004.

GUȚU ROMALO, Valeria, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, Editura Humanitas, București, 2003.

OANCĂ, Teodor, *Probleme controversate în cercetarea onomastică românească*, Editura „Scrisul românesc", Craiova, 1996, p. 10 – 18.

RIFFATERRE, Michael, *Essais de stylistique structurale*, traductions par Daniel Delas, Flammarion, Paris, 1971.

STOICHIȚOIU-ICHIM, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura All, București, 2001.

STOICHIȚOIU-ICHIM, Adriana, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Editura Universității din București, 2006, p. 357 – 372.

ZAFIU, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, 2001.

ZAFIU, Rodica, *Limbaj și politică*, Editura Universității din București, 2007.

[50] Prosport, 28 septembrie 2007, autor Florin Caramavrov, articolul „Jurnalist din fost mare fotbalist"; www.prosport.ro.

TIMPUL DEICTIC ÎN ROMÂNA VORBITĂ ACTUALĂ

DANIELA OBREJA RĂDUCĂNESCU

Every communication is defined by its context, context induced by the persons who carry out the conversation, by the time and space in which it manifests itself.

The „deixis" represents the relation between language, as means of communication, and the context of communication. The deictic time, which is different from the grammatical tense, implies the connection between communication and the time in which it manifests itself. The deictic time elements are expressed mostly in conversation and less in writing (literature).

Orice mesaj rostit, transmis şi receptat se înscrie pe axa temporalităţii. Fiecare segment al mesajului ocupă o unitate de timp măsurabilă fizic şi caracterizată prin durabilitate. Deixisul reprezintă legătura dintre limbă şi contextual comunicării.

Pragmatica, ca domeniu de cercetare a discursului, face distincţie între noţiunile de timp deictic şi timp gramatical.

Categoria gramaticală a timpului exprimă raportul dintre momentul în care se desfăşoară procesul comunicării lingvistice şi momentul acţiunii[1]. Verbul exprimă, prin formele lui, momentul în care se săvârşeşte acţiunea. Aceste forme se numesc timpuri. O acţiune poate fi arătată ca săvârşindu-se în prezent – *citesc*, în trecut – *am citit*, sau în viitor – *voi citi* [2].

Acestea sunt timpurile de bază, în afară de ele verbul mai putând exprima şi nuanţe ale acestor timpuri de bază. Astfel, pentru trecut se deosebesc aspectele de *imperfect, perfect simplu, perfect compus* şi *mai mult ca perfect*, iar pentru viitor, *viitor* şi *viitor anterior*.

O acţiune poate fi localizată în timp nu numai în raport cu prezentul, cu momentul în care se vorbeşte, dar şi în raport cu alt moment sau fapt faţă de care se situează.

Timpul gramatical nu este o trăsătură universală a limbajului. Unele limbi nu au timpuri gramaticale, însă toate au timpul deictic marcat prin adverbe şi particule temporale deictice.

Dacă timpul poate fi deictic, aspectele acestuia sunt non-deictice. Multe limbi, care nu au timpuri, gramaticalizează tocmai aceste aspecte ale timpului. În limba română apar atât formele aspectuale caracteristice pentru trecut şi viitor, cât şi forme temporale.

---

[1] Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Probleme de morfologie a limbii române*, Editura Cermi, Iaşi, 2001, p. 83 [=Cărăuşu, *Morfologie*].

[2] *Gramatica limbii române*, vol. I, Editura Academiei, 1954, p. 251.

Dintre aspectele non-deictice asociate expresiilor temporalității sunt de reținut distincțiile dintre unități de măsură *calendaristice* și *non-calendaristice,* dar, mai ales, diferența dintre *event time* – timpul în care se plasează un eveniment sau o condiție – și *reference time* – timpul sau perioada luată ca fundal pentru indicațiile de timp dintr-o propoziție[3].

De cele mai multe ori, pentru a stabili perioada exactă a desfășurării unui eveniment într-un timp absolut, este necesară existența unui punct constant de referință temporală, receptat ca atare de comunitatea de vorbitori. Atunci când sunt utilizate în vorbire expresii temporale deictice, punctul de reper ales este unul subiectiv, și anume momentul actului de vorbire numit în literatura de specialitate *coding time*[4].

Plecând de la momentul emiterii mesajului numit *coding time,* iau naștere și timpul transmiterii mesajului, numit în studiile de specialitate *encoding time*[5], respectiv timpul receptării mesajului, numit *decoding time*[6]. Aceste secvențe de timp remarcate pot fi situate pe axa temporalității fie pe un punct comun care determină simultaneitate, fie pe puncte mult decalate, situație care determină un *encoding time* extins, care determină durabilitatea.

În tratarea aspectelor de deixis temporal, apare dihotomia *non-calendaristic / calendaristic.* În majoritatea limbilor, bazele pentru sistemele de măsurare a timpului și apreciere a acestuia sunt reprezentate de ciclurile naturale zi-noapte, lunile, anotimpurile, anii, care pot fi utilizate ca unități de măsură în raport cu un punct de interes fix (inclusiv centrul deictic) sau calendaristic, pentru fixarea evenimentelor în timpul absolut, raportat la o origine absolută sau cel puțin la începutul fiecărui ciclu natural.

Există diferite aspecte ale timpului deictic pur[7], în care nu are loc nici o interacțiune cu metodele non-deictice ale măsurării timpului. Exemplare în acest sens sunt adverbele de timp *acum, atunci, curând* etc. *Acum* corespunde momentului emiterii mesajului, dar poate reprezenta și momentul în care a fost rostit, de fapt, cuvântul *acum*, cum este cazul unui exemplu ca:

(1) „... asta la care lucrez *acuma* este de exemplu un inventar după moartea unuia dintre negustorii brașoveni..."[8].

Pornind de la ideea că deixisul temporal și dimensiunile temporale calendaristice se intercondiționează, Levinson a demonstrat proprietatea cuvintelor deictice pure de a elimina modalitățile calendaristice sau absolute de referire la

---

[3] Luminița Hoarță Cărăușu, *Pragmatica pronumelui*, Editura Cermi, Iași, 2005, p. 10, [=Cărăușu, *Pragmatica*].

[4] *Idem, Ibidem.*

[5] *Ibidem*, p. 11.

[6] *Idem, Ibidem.*

[7] Luminița Hoarță Cărăușu, *Pragmalingvistică. Concepte și taxinomii*, Editura Cermi, Iași, 2004, p. 67 [= Cărăușu, *Pragmalingvistică*].

[8] Laurența Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită. Eșantioane*, Editura Oscar Print, București, 2002, p. 119, [=Jinga, *Corpus*].

anumite zile[9]. Acelaşi autor a realizat o distincţie şi între ceea ce se numeşte *timp metalingvistic* şi *timpurile limbii.* Timpul metalingvistic (M-tempus)[10] reprezintă categoria semantică sau teoretică a timpului, iar timpurile limbii (L-tempus)[11] reprezintă flexiunea verbală în gramatica tradiţională a unei limbi. Pentru prima categorie se poate realiza o interpretare pur deictică şi strict temporală, în timp ce pentru cea de-a doua categorie nu este acceptată nici o interpretare identică cu M-tempus. Făcând raportare la timpul deictic, este de menţionat faptul că evocarea contextului situaţional prin raportarea la „momentul enunţării" are un rol determinant în structurarea cadrului temporal.

Raportarea la „momentul enunţării" reprezintă pivotul central al categoriei gramaticale a timpului: semnificaţia timpurilor verbale derivă din situarea evenimentului enunţat într-un moment concomitent (prezent), anterior (trecut) sau ulterior (viitor) faţă de cel al enunţării[12].

La nivel lexical, reperul deictic temporal este presupus de sensul adverbelor „demonstrative" *acum* (exprimând concomitenţa) şi *atunci* (pentru trecut şi viitor) sau *azi, (poi)mâine, (alaltă)ieri,* dar şi de unele unităţi lexicale ale limbii ca: *prezent, trecut, viitor, recent, vechi, antic, la anul, anul trecut* etc.. Cuvinte ca *astăzi, mâine, ieri* determină o percepere a lui *astăzi* ca făcând referire la ziua în care a fost emis mesajul lingvistic, *ieri* ca făcând referire ziua anterioară emiterii mesajului şi *mâine* ca făcând referire la ziua ulterioară emiterii mesajului. Perioada de timp descrisă de aceste adverbe poate fi reprezentată atât de totalitatea timpului cuprins în ciclul unei zile, cât şi de un moment din durata unei zile[13]:

(2) „*Mâine* este ziua mea." (toată ziua este ziua mea)

(3) „Am primit *ieri* o scrisoare." (acţiunea se realizează într-un moment al zilei)

În comunicarea canonică, timpul comunicaţional este tratat lingvistic drept unitar (momentul emiterii şi cel al receptării mesajului sunt considerate simultane, durata intervenţiilor şi distanţa temporală dintre ele fiind neglijate). În situaţii noncanonice (momentele intervenţiilor şi / sau cele ale subcomponentelor acestora sunt spaţiate în timp) devine relevantă distincţia dintre momentul codificării şi momentul receptării mesajului, ca şi cea dintre diversele momente ale redactării unui mesaj (scris sau înregistrat):

(4) „*Acum*, când îţi scriu, lucrurile *par* fără ieşire. Poate până-mi primeşti scrisoarea situaţia se *va* mai *fi limpezit.*"[14]

(5) „Dacă urmăriţi această înregistrare înseamnă că am murit."[15]

---

[9] Cărăuşu, *Pragmalingvistică*, p. 15.

[10] *Idem, Ibidem.*

[11] *Ibidem*, p. 16.

[12] *Gramatica limbii române*, vol. I, *„Cuvântul"*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 58, [=*G.A.L.R,* I].

[13] Cărăuşu, *Pragmalingvistică*, p. 68.

[14] cf. *G.A.L.R..*, I, p. 647.

[15] *Idem, Ibidem.*

Perechea antonimică *acum / atunci* impune distincția între momentul strict al enunțării, relevat prin adverbul *acum,* și oricare alt moment care nu coincide cu acela al enunțării, fie anterior, fie ulterior acestuia, relevat prin adverbul *atunci:*

(6) „Na, *acuma* dă-mi zece lei că te-am lăsat să mă colinzi."[16]

(7) „– Uitați, *atuncea* o jucat perfect Ciocoiu din meciul ăla cu, cum îi zici? Cu Beșiktaș, nu?

– Da.

– Și-*acuma* îl vindi. Și-*acuma* ci mai joacî Ciocoiu? Chiar am auzit cî-l vindi înapoi la Bacău. Îl trimit înapoi."[17]

Atunci este, de obicei, anaforic, trimițând la un moment la care s-a făcut anterior referire. Aceasta nu exclude însă valoarea sa deictică, întrucât ideea de distanță temporală față de momentul enunțării este întotdeauna prezentă:

(8) „Matî sî purta *atuncea*, prin nouză' și patru nouză' și cinci."[18]

Una din utilizările particulare ale cuplului *acum / atunci* este aceea care nu presupune raportarea celor două adverbe la un moment temporal determinat, simultan cu momentul enunțării sau distinct de acesta, ci raportarea globală la „perioada actuală" (înglobând momentul emiterii, fără însă a-l avea în vedere în mod special) față de o „perioadă anterioară", separată printr-un interval relativ amplu de cea actuală, dar imprecis delimitată:

(9) „Și-*acuma* mai mai mai mai au neobrăzarea să mai spuie că 'bătrânii' și 'ăștia'. După ce i-au chinuit așa și i-au…."[19]

(10) „Nici *atunci* nu se găseau bunătăți."[20]

Același tip de opoziție semantică se poate realiza și prin alte forme adverbiale.

(11) „Transilvania la-*nceput* trăia oarecum izolat de Ungaria."[21]

(12) „– Nu cred că interveneau nemții.

– Nu, n-ar fi intervenit.

– Noi fiind aliați cu nemții *în timpul ăsta*."[22]

În relatarea orală este posibilă și folosirea lui *acum* cu valoare empatică, sugerând participarea afectivă a emițătorului la întâmplările relatate:

(13) „*Acuma* sincer, cî ăștia zic cî nu știu ce, da' Steaua ari psihic avantajul că, spuneți tanti, ce?"[23]

Astfel de situații diminuează valoarea temporală a adverbului.

Adverbele care presupun raportări la modalități de măsurare a timpului au uzuri particulare în textele tematice. Astfel, numele zilelor săptămânii și orice alte

---

[16] Luminița Hoarță Cărăușu, *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iași, p. 52 ș.u., [=Cărăușu, *Corpus*].

[17] Cărăușu, *Corpus,* p. 76.

[18] *Ibidem*, p. 65.

[19] Jinga, *Corpus*, p. 64.

[20] *Ibidem*, p. 57.

[21] *Ibidem*, p. 95.

[22] *Ibidem,* p. 52.

[23] Cărăușu, *Corpus*, p. 75.

precizări temporale sunt folosite în mod absolut. Prezența lor nu oferă nici un fel de informație în legătură cu momentul enunțării:

(14) „Vin. Dar știi când vin? Vin *joi*."[24] (în prima joi posibilă în raport cu ziua enunțării)

Timpul deictic este relevant și pentru alte elemente deictice ale limbii. Formulele de salut sunt exemplare în acest caz: *„Bună dimineața !"* poate fi folosit numai dimineața și numai ca salut, iar *„Noapte bună !"* este folosit numai ca formă de rămas-bun, de despărțire[25]. Este cazul unuei interacțiuni între elementele deictice temporale și cele de discurs.

Subscriind clasificării gramaticii tradiționale vom nota că elementele de expresie a deixis-ului temporal pot fi de *tipul referențialelor intrinsec deictice* (morfemele timpului verbal deictic; adverbe ca *azi, ieri, mâine, poimâine, alaltăieri, aseară, diseară, acum, odată, odinioară, recent, (în) curând;* substantivele *prezentul, trecutul, viitorul* (când sunt lipsite de determinanți nondeictici) sau de *tip relațional* (determinanți ai altor expresii, nondeictice, cărora le impun un referent identificat pe cale deictică). În ambele situații, modalitatea de utilizare a deixis-ului este de tip simbolic (indicarea referentului prin simpla utilizare a elementelor deictice în comunicare, fără implicarea gesticii).

1. Deicticele temporale referențiale intrinsec

Acest tip de elemente deictice temporale pot face referire la un moment determinabil cu exactitate (*azi, ieri* etc.) sau vag (*acum, prezentul, recent* etc.). Într-o situație cum este cea a precizării ambigue a momentului acțiunii se recurge la anaforă pentru dezambiguizare:

(15) „Îți arăt cât toner mai esti. Și zici cî-i aproximativ, știi? Dar *data trecută*, când ai scos *atuncea* multe pagini, mai era aproape cât două liniuțe, acuma, știi?"[26]

(16) „*Acuma, de când s-a mbolnăvit*, nu l-a mai lăsat."[27]

Timpurile verbale prin excelență deictice (prezentul, viitorul simplu și perfectul compus) au referent temporal vag, dezambiguizat prin contextul verbal al enunțului care conține respectivele verbe și / sau prin contextul verbal extins:

(17) „*Stau* și te *aștept* de două ceasuri."[28]

(18) „*O să plec* în februarie."[29]

(19) „Eu *am venit* în concediu la București, *am stat* o noapte la Viorica și pe urmă *am plecat* împreună la Lățești.Și-*am stat* o noapte la Lățești și-*am venit* iarăși la București."[30]

Dezambiguizarea nu este obligatorie, locutorul putându-se mulțumi cu localizarea temporală oferită de nucleul deictic ferm al referinței deictice (timp situat

[24] *Ibidem*, p. 68.

[25] Cărăușu, *Pragmalingvistică*, p. 69.

[26] Cărăușu, *Corpus*, p. 85.

[27] *Ibidem*, p. 92.

[28] cf. *Gramatica limbii române*, vol. II, *„Enunțul"*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 648, [=*G.A.L.R.* II].

[29] Cărăușu, *Corpus*, p. 123.

[30] Jinga, *Corpus*, p. 65.

în interiorul duratei care include timpul comunicării) într-o durată anterioară sau ulterioară timpului comunicării:

(20) „(Se deschide uşa, vor să intre studenţii care au seminarul următor în sala respectivă)

– Hopa, na că *ne-am luat cu vorba* şi s-a terminat. Ce *facem* la ultimul seminar? *O să vedem* la curs, *o să*-mi *vină* mie o idee.

– *O să venim.*

– Poftim?

– *Venim* să vă-ntrebăm.

– Da.

– Dac-*avem* nelămuriri, adic-aşa *o să facem.*"[31]

(21) „Acuma, exact! Asta *voiam* să-ntreb."[32]

Chiar timpurile verbale considerate ca nondeictice, întrucât îşi iau punct de referinţă momente independente de timpul comunicării (mai mult ca perfectul, viitorul anterior), au totuşi o componentă deictică intrinsecă, prin care sunt atribuite obligatoriu categoriei timpurilor trecutului, respectiv viitorului (prin raportare, deci, la momentul prezent):

(22) „– Păi, *o fi fost*, că erau mulţi acolo. (...)

– Nu, da' ei *făcuseră* acolo. Da' poate n-au fost în aceeaşi perioadă. (...)

– Da. M-am dus iarna să-l văd pe Titu. *Venise* din vară deja. Luci *fusese* deja la el."[33]

De asemenea, perfectul simplu (în utilizări narative) şi imperfectul, care impun, în genere, prezenţa în context a unor determinări temporale explicite verbal (deşi sunt predominant nondeictice anaforice sau cataforice), prin însăşi apartenenţa lor la categoria trecutului îşi manifestă şi natura deictică:

(23) „De cinsprezece ani, din fragedă tinereţe, *mâncam* pe la cantine. (...) *Eram* trei în cameră."[34]

Există contexte în care determinarea anaforică sau cataforică lipseşte, selecţia imperfectului sau a perfectului simplu în locul perfectului compus fiind determinată de natura lor aspectuală, iar valoarea temporală fiind una pur deictică:

(26) „*Mă gândeam*, ce-ar fi să mergem împreună?"[35]

(27) „Îl *căutai*, dar *nu*-l *găsii*." (regional, Oltenia)[36]

2. Deicticele temporale relaţionale

Acest tip de elemente deictice temporale sunt exprimate prin[37]:

- adjective: *trecut(ă), prezent(ă), viitor(oare), recent(ă);*
- adjective demonstrative: *acest, această, astă, ăst;*
- prepoziţii: *peste, la , de;*

---

[31] *Ibidem*, p. 168.
[32] *Ibidem*, p. 211.
[33] *Ibidem*, p. 56.
[34] *Ibidem*, p. 85.
[35] cf. *G.A.L.R.*, II, p. 648.
[36] *G.A.L.R.*, II, p. 648.
[37] *Idem, Ibidem.*

- adverbe utilizate prepoziţional: *acum*,

Care, folosite ca determinanţi ai unor substantive comune denumind unităţi de timp calendaristic (*săptămână, lună, an, oră, minut, secundă, dimineaţă, seară, după-amiază, noapte,* zilele săptămânii – *luni, vineri* – sau lunile anului – *ianuarie, februarie* etc.), realizează ancorarea acestora în timpul deictic.

Deicticelor relaţionale temporale le corespund elemente relaţionale temporale nondeictice care, distribuite în aceleaşi contexte, ancorează expresia temporală căreia îi sunt ataşate într-un cadru referenţial non-deictic (o referenţializează anaforic, în raport cu repere temporale independente de cadrul deictic):

(28) „Merge săptămâna *asta* şi mă ia cu el."[38] (deictic)

(30) „Data *viitoare* nu mai joc."[39] (deictic)

(31) „În data *următoare* n-am mai jucat." (non-deictic)

Alte forme relaţionale temporale, fundamental deictice, în anumite contexte, neutralizează opoziţia deictic / non-deictic (constituind termenul nemarcat):

(36) „Cam aşa, pi *la* prânz mă duc."[40] (deictic)

(38) „Păi, *în* februarie, *la începutul* lui februarie joacă."[41] (deictic)

(39) „M-am dus *la* prânz, în aceeaşi zi." (non-deictic)

(41) „*În* februarie, *la* începutul lui februarie jucaseră." (non-deictic)

Anumite forme temporale relaţionale fundamental non-deictice tind să fie atrase în utilizări deictice, dar şi invers, deictice în utilizări non-deictice:

(42) „*Di* câţiva ani *în urmî*, am fost şî mi-o găsit glicemia unu nouăzeci."[42] (deictic)

(43) „Ne-am dus. Ne-a dus tata cam *cu* o oră *înainte*, ştii, la autobuz. Ş-am stat noi, ş-am citit acolo, c-autobuzul de la Iaşi pleacă de la peronu unu."[43] (non-deictic)

Bibliografie

Izvoare

HOARŢĂ CĂRĂUŞU, Luminiţa (coordonator), *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iaşi, 2005.

DASCĂLU JINGA, Laurenţia, *Corpus de română vorbită. Eşantioane*, Editura Oscar Print, Bucureşti.

[38] Cărăuşu, *Corpus*, p. 122.
[39] *Ibidem*, p. 78.
[40] *Ibidem*, p. 88.
[41] *Ibidem*, p. 79.
[42] *Ibidem*, p. 148.
[43] *Ibidem*, p. 99.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Lucrări

BIDU-VRÂNCEANU, Angela, CĂLĂRAŞU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDOIU, MANCAŞ, Liliana, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, 2001.

Gramatica limbii române, vol. I, Editura Academiei, 1954.

Gramatica limbii române, vol. I-II, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

HOARŢĂ CĂRĂUŞU, Luminiţa, *Elemente de analiză a structurii conversaţiei*, Editura Tehnică, Ştiinţifică şi Didactică Cermi, Iaşi, 2003.

HOARŢĂ CĂRĂUŞU, Luminiţa, *Pragmalingvistică. Concepte şi taxinomii*, Editura Cermi, Iaşi, 2004.

HOARŢĂ CĂRĂUŞU, Luminiţa (coordonator), *Pragmatica pronumelui*, Editura Cermi, Iaşi, 2005.

HOARŢĂ CĂRĂUŞU, Luminiţa, *Probleme de morfologie a limbii române*, Editura Cermi, Iaşi, 2001.

HOARŢĂ LĂZĂRESCU, Luminiţa, *Lingvistică pragmatică*, Editura Cerni, Iaşi, 1999.

IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana, *Conversaţia (structuri şi strategii)*, ediţia a II-a revăzută, Editura All, 1999.

LYONS, John, *Introducere în lingvistica teoretică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1995.

MOESCHLER, J., Reboul, A., *Dicţionar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999.

BCUJAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

O PERSPECTIVĂ SOCIOLINGVISTICĂ ASUPRA LIMBII ROMÂNE VORBITE DE CĂTRE ELEVI ELEMENTE DE SINTAXĂ A FRAZEI

MARIUS PINTILII

Cet ouvrage a eu comme objectif central une approche du processus complexe d'enseigner aux élèves la langue roumaine littéraire dans une perspective sociolinguistique. Vues ces conditions, l'évaluation du comportement verbal des élèves a été réalisée en tenant compte aussi des facteurs impliqués dans le processus de communication, que des paramètres extralinguistiques (voire le facteur géographique, la communauté de résidence, l'âge des enfants et la catégorie socioprofessionnelle de la famille). De cette manière, la discussion des éléments de syntaxe de la phrase (rapports syntaxiques, anacoluthe) a été orientée, en principal en deux directions: la mise en évidence des mutations subies par le registre verbal formel des élèves dans l'évolution d'un cycle d'enseignement à l'autre et l' insistance sur la manière dans laquelle le milieu socioculturel d'où provient l'élève influence son registre verbal dans un contexte formel.

În lucrarea de faţă, ne propunem să urmărim unele aspecte ale comportamentului verbal în context şcolar formal la elevii din mediul urban, aflaţi în ultimele clase ale primelor două cicluri de învăţământ (clasele a III-a şi a IV-a şi, respectiv, clasa a VIII-a). Astfel, pornind de la ideea de natură sociolingvistică a existenţei unei strânse relaţii între comportamentul lingvistic al copilului şi mediul său de proveniență (socioprofesional, geografic, cultural), prezentul studiu întemeiat pe materialul strâns de la elevii din municipiul Fălticeni (Şcoala cu clasele I-VIII, nr. 6 „Ioan Ciurea") va fi axat pe descrierea elementelor de sintaxă a frazei vizând complexitatea procesului de însuşire a limbii române literare[1] (ca limbă maternă). Textele scrise ale elevilor din clasele primare (clasa a III-a A – 13 elevi şi clasa a IV-a B – 21 de elevi), reprezentând lucrări de control din timpul anului şcolar 2006-2007, au fost adunate cu ajutorul doamnelor învăţătoare, care ne-au pus la dispoziţie portofoliile copiilor. La ciclul gimnazial, materialul redactat provine de la două clase terminale (clasa a VIII-a A – 21 de elevi şi a VIII-a C – 16 elevi).

---

[1] Prin *limbă literară* înţelegem „aspectul sau varianta cea mai îngrijită a limbii întregului popor, care serveşte ca instrument de exprimare a celor mai diverse manifestări ale culturii şi se caracterizează prin respectarea unor norme impuse cu necesitate membrilor comunităţii căreia se adresează" (I. Gheţie, 1982, p. 21). Mergând mai departe, vom numi *limbă literară standard/ limbă standard*, după I. Coteanu, „forma curentă a limbii literare, totalitatea elementelor lingvistice culte, nediferenţiate în funcţie de condiţiile impuse exprimării de organizarea artistică a mesajului sau de regulile existente în limbajele tehnico-ştiinţifice", adică „vorbirea şi scrierea cultă nespecializată" (*apud* I. Gheţie, 1982, p. 22).

Referitor la textele orale, precizăm că acestea sunt rezultatul înregistrărilor efectuate cu ajutorul unui CD Player şi, respectiv, al transcrierii acestora[2]. Cu intenţia de a păstra un context formal, înregistrările au fost realizate de fiecare dată în şcoală, cu participarea profesorului de limba şi literatura română.

Potrivit normei sociolingvistice[3], la şcoală (în contextul formal), elevul trebuie să recurgă la registrul formal (îngrijit) din repertoriul său verbal, registru care cuprinde numai elemente standard. Nu de puţine ori însă, pe baza materialului cules, vom putea observa ezitările elevilor în privinţa respectării normei prescriptive şi a normei sociolingvistice, care sunt determinate de cauze de natură diferită. Aceste cauze vor fi discutate în studiul nostru pentru fiecare element nonstandard în parte.

Totodată trebuie menţionat faptul că evaluarea comportamentului verbal al elevilor s-a făcut, pe de o parte, în funcţie de principalii factori implicaţi în procesul de comunicare (contextul situaţional – contextul formal de comunicare în şcoală şi canalul de comunicare – scris/oral), iar pe de altă parte în funcţie de patru parametri extralingvistici: factorul geografic, tipul comunităţii de rezidenţă, vârsta copiilor şi categoria socioprofesională a familiei elevilor. Cel din urmă parametru se dovedeşte indispensabil în conturarea relaţiei dintre comportamentul verbal al copiilor de vârstă şcolară şi statutul social, ocupaţional şi cultural al familiei. În lucrarea de faţă, ne-am raportat la clasificarea categoriilor socioprofesionale din mediul urban, avansată de Marina Ciolac (1997, p. 44): a) familii de tip muncitoresc; b) familii mixte (unul dintre soţi este muncitor, celălalt are o calificare medie sau superioară); c) familii nonmuncitoreşti cu pregătire medie (ambii soţi au o calificare medie sau unul dintre aceştia are studii medii, celălalt studii superioare); d) familii de intelectuali (ambii soţi au studii superioare).

I. Raporturile sintactice

1) În privinţa structurării sintactice a mesajului, constatăm că, în exprimarea elevilor din clasele a III-a şi a IV-a, raportul sintactic predominant este coordonarea. La nivelul frazei, propoziţiile principale sunt coordonate, în general, prin juxtapunere sau prin intermediul conjuncţiilor copulative: „iel o fugit în colo c-am ţipat şî...m-o auzit şi mama şi m-am dus în casî şî: m-am mai cuminţit." (C.D., III, 9, oral); „Dup-aia l-am alintat Gruţi şi: îi negru şi tata l-o asemănat cu un ţigan şi i-o zîs Ţighi." (G.I., IV, 10, oral); „Ogarul a spus să se ducă în odăile lor şi Iepurele plângea înfundat şi atunci i-a venit o idee strălucită şi a luat ciuboţelele şi a spus că el a plătit." (S.M., IV, 27, scris)

---

[2] Sistemul de simboluri/convenţii utilizat în transcriere poate fi consultat în anexa 1.

[3] Pentru definirea conceptului de *normă sociolingvistică*, ne raportăm la concepţia Marinei Ciolac: „complexul de reguli care reglementează variaţia comportamentului verbal al locutorului (respectiv, alternarea registrelor verbale – îngrijit, formal/ neîngrijite, informale) în funcţie de sfera de comunicare (a culturii, a vieţii cotidiene), de tema abordată şi de condiţiile concrete de desfăşurare a comunicării" (1997, p. 41).

În astfel de situații, în opinia Sabinei Teiuș, conjuncția și are un rol pragmatic, și anume acela de asigurare a cursivității comunicării, motiv pentru care îl va numi „și narativ comunicativ"[4].

Un fapt nonstandard întâlnit la vârsta școlară mică este, după cum subliniază și Marina Ciolac, coordonarea a două sau mai multe propoziții cu subiecte diferite omise sau subînțelese, nefiind exprimat decât subiectul primei propoziții (1997, p. 75): „într-o zi m-am dus la bunica șî: [un om] o sărit cu calu' pi mini." (I.P., III, 9, oral); „Și rîma a dispărut și [sora mea] spunea cî: Vai unde-a dispărut rîma?..." (Ș.C., III, 9, oral)

Mesajul devine cu atât mai confuz cu cât elevul nu exprimă subiectele propozițiilor principale aflate în raport de coordonare, considerând probabil că interlocutorul (autorul înregistrărilor) cunoaște detaliile relatării sale: „Și [fata] a stat la dînsa cîteva zili și dup-aceea [gazda] le-a dat haini și-o căruță ca să plece cu un om." (M.N., III, 10, oral)

2) Referitor la subordonare, am sesizat două aspecte nonstandard importante:

a) Îndeosebi în exprimarea elevilor din clasele primare, o frecvență ridicată o prezintă subordonatele introduse prin conjuncția compusă ca să (în locul conjuncției simple să). De altfel, Valeria Guțu Romalo motivează ampla răspândire a acestei conjuncții compuse în româna vorbită prin faptul că „să nu mai este simțit de vorbitori ca reprezentând o marcă suficient de clară pentru delimitarea propozițiilor și exprimarea raportului de dependență dintre propoziții". Cercetătoarea adaugă că slăbirea valorii conjuncționale a lui să este „consecința asocierii lui constante cu conjunctivul" (1972, p. 76). În această direcție aducem următoarele exemple: „Trebuia ca sî facem antrenamente." (Ș.C., III, 9, oral); „Eram c-o prietenă și-am zis ca să luăm pisica." (M.N., III, 9, oral); „Ogarul i-a grăit Iepurelui ca să meargă la hanul Ursului." (L.Lu, IV, 29, scris)

Normele limbii literare admit alăturarea directă a celor două elemente, ca și să, doar în propoziții circumstanțiale finale sau consecutive (v. Mioara Avram, 2001, p. 287). Astfel, în exemplul de mai jos, putem urmări diferența dintre utilizarea greșită a conjuncției compuse ca să într-o propoziție necircumstanțială și folosirea corectă a aceleiași conjuncții într-o propoziție circumstanțială finală: „Le-a spus ca sî [= să] steie în: pămînt ca sî nu-și aduc-aminti di băiat." (M.N., III, 9, oral)

Se impune să menționăm că factorul vârstă influențează fenomenul nonstandard al utilizării conjuncției compuse ca să; dacă în exprimarea elevilor din

[4] Sabina Teiuș consideră că *și* narativ are <o valoare arhitecturală>, prezentând patru nuanțe: a) *și* narativ continuativ care apare la începutul unui enunț, conferind mesajului un aspect continuu, neîntrerupt („și era o bătrână/ și pe mama mea o chema Măria/ și p-aia o chema tot Maria"); b) *și* narativ intensiv care evidențiază, într-un mod progresiv, desfășurarea faptelor („mă doare/ și zbier/ și zbier"); c) *și* narativ introductiv al dialogului care nu leagă expunerea față de una precedentă, ci permite îndreptarea conversației spre un anumit subiect; d) *și* indicator verbal care constă în suprimarea verbului de declarație din vecinătatea unui *și* narativ („fata o început a plânge// și <mamă/ da cum să mă duc acolo?>") (1980, pp. 96-107).

clasele primare (mai ales din clasa a III-a), subordonatele introduse prin ca să în loc de să apar destul de frecvent, în textele elevilor din clasa a VIII-a nu am identificat nicio situație de acest gen. Cele mai multe exemple au fost extrase din textele orale ale elevilor din clasa a III-a: Ş.C. (tata – muncitor; mama – casieră) şi M.N. (tata – muncitor în Italia; mama – casnică), aşadar de la copii provenind din familii mixte sau din familii de tip muncitoresc.

b) Relativ frecvente în materialul cules sunt subordonatele introduse prin adverbul relativ *unde*[5]. Elevii din clasele primare apelează mai rar la acest element de relație, preferând conjuncțiile subordonatoare şi pronumele relative. Atunci când întrebuințează în frază adverbul relativ unde, ei au însă tendința de a-l întări prin adverbul acolo: „Am mers la un picnic unde acolo era o pădure." (S.O., III, 100, scris) sau „ieu vreu sî stau într-un loc la: masă <ŞOP unde am birou acolo ŞOP>" (O.G., IV, 10, oral)

În schimb, în textele elevilor din clasa a VIII-a, ocurențele nonstandard ale conectorului unde cresc vizibil, generând situații complexe, de natură diferită. Uneori, fraza este incoerentă, deoarece termenul substantival cu care adverbul relativ se află în raport de substituție apare (tot) în subordonată, şi nu în propoziția regentă: „[Trandafir] este şi el preot unde îşi profesează meseria în satul natal." (M.I., VIII, 27, scris)

În acest sens, o frază ca cea de mai sus vine să accentueze faptul că unii elevi nu îşi planifică cu atenție discursul scris. Proiectul comunicativ ar putea fi reconstituit astfel: ← '[Trandafir] este şi el preot în satul natal unde îşi profesează meseria.'

În alte cazuri, confuzia mesajului este cauzată de omiterea prepoziției impuse de contextul lingvistic: „Ea se duce la părintele Dănilă [de] unde trimite o scrisoare lui Gheorghiță." (Mi.R., VIII, 120, scris)

Pe de altă parte, am întâlnit şi situații în care adverbul relativ unde nu este precedat de prepoziția necesară, însă este imediat „dublat" de adverbul de loc acolo + prepoziția care ar fi trebuit să apară în fața conectorului unde: „apoi se închide în compartimentul de o singură persoană unde de acolo îl scoate controlorul." (C.R., VIII, 136, scris)

Mai mult chiar, adverbul relativ unde este câteodată întrebuințat de elevi în mod nejustificat. Dacă în primul exemplu de mai jos conectorul unde nu are nicio funcționalitate sintactică (putând lipsi din frază), în cel de-al doilea exemplu este folosit impropriu în locul locuțiunii conjuncționale pentru ca... să: „Băiatul nu vroia unde să se ducă la Socola." (M.A.,VIII, 138, scris); „mam' mare, mamițica şi tanti Mița, împreună cu Goe, fac o călătorie spre Bucureşti unde [pentru ca] băiatul să nu mai rămână repetent şi anul acesta." (Mi.R., VIII, 119, scris)

---

[5] Dumitru Irimia include conectorul *unde* în aşa-numita clasă a adverbelor pronominale, care sunt definite drept „adverbe situaționale al căror conținut semantic concret este fixat de coordonate deictice (protagoniştii, temporalitatea şi spațialitatea comunicării lingvistice) şi de coordonatele textului – obiect al comunicării lingvistice" (2000, p. 292); vezi şi Mioara Avram, 2001, pp. 254-256.

Prin urmare, aşa cum am evidenţiat anterior, ocurenţele nonstandard ale conectorului unde deţin ponderea ce mai mare în exprimarea elevilor din ciclul gimnazial, la elevii din clasele primare apărând mai rar. Fenomenul ar putea fi explicat prin preferinţa copiilor din clasele a III-a şi a IV-a pentru fraze mai simple, construite mai mult pe baza raporturilor de coordonare. Totodată, conectorul unde este înregistrat numai în textele elevilor provenind din familii de tip muncitoresc.

II. Anacolutul, un fenomen sintactic comun propoziţiei şi frazei

În materialul analizat, structurile anacolutice sunt destul de frecvente îndeosebi în exprimarea orală a elevilor, reprezentând, de regulă, fapte de oralitate. GA (vol. II, 1963) tratează anacolutul (alături de elipsă, repetiţie şi de construcţiile incidente) în capitolul Fenomene şi procedee sintactice comune frazei şi propoziţiei, definindu-l drept „o construcţie sintactică specială care se creează prin întreruperea şi modificarea unei construcţii în cadrul aceleiaşi unităţi sintactice", determinată de „tendinţa vorbitorului de a se exprima cât mai repede" (p. 418). Majoritatea lucrărilor de specialitate particularizează anacolutul ca fenomen sintactic rezultat din „părăsirea (dintr-o cauză sau alta) a structurii iniţiale şi continuarea ei (a structurii respective) cu o altă structură" (v. C. Dimitriu, 2002, p. 1541), altfel spus, din „întreruperea cursului iniţial, <obiectiv>, al unei relaţii sintactice" (v. D. Irimia, 2000, p.520).

Spre deosebire de GA, unii lingvişti preferă o abordare a fenomenului mai puţin prin raportarea acestuia la norma limbii literare şi mai mult dintr-o perspectivă „funcţională", ţinând cont astfel de factorii „ansamblului contextual" al comunicării (v. Monica Dumitrescu, 1973, p. 154).

Cele mai frecvente structuri anacolutice au fost identificate în textele orale ale elevilor din clasele primare, anacolutul fiind determinat de întreruperea relaţiei de interdependenţă (S-P), care are ca efect suspendarea nominativului[6]: „Şi: fata banditilor avea un ren şi: renu' fata aia era mai bună." (M.N., III, 9, oral); „Iepurele mirat de rugămintea ogarului nu-i venea să creadă" (G.I., IV, 10, oral)

Structurile anacolutice apar totuşi şi în textele redactate, demonstrând că „lucrările scrise nu sunt încă texte elaborate, recitite şi corectate" (Ciolac, 1997, p. 93). Prin urmare, elevii nu acordă suficientă atenţie planificării discursului lor scris, fiind influenţaţi în exprimare de limba vorbită: „Lizuca îşi dădea seama că aceste personaje [= pe (aceste) personaje] le-au mai văzut în cărţile vechi." (M.B., IV, 5, scris); „Iepurele i-a spus că el [= lui] nu îi este foame. [...] Iepurele [= iepurelui] nu prea îi convenea." (C.C., IV, 22, scris)

---

[6] În lucrarea de licenţă intitulată *Discontinuitatea în sintaxa limbii române vorbite în Moldova istorică* (2005), am analizat un tip de structuri anacolutice neîntâlnit până acum în textele de specialitate, pe care l-am numit nominativul suspendat al tensiunii reprezentant ↔ reprezentat. Este un anacolut specific aşa-numitelor „conversaţii instrumentate" în care cel puţin unul dintre interlocutori se manifestă ca reprezentant împuternicit: „C [parlamentar al PNŢCD]: *Ieu* + c'îm-vom consideraa, că + trebi să-l dăm publicităţi-l vom da" (I, AT/45, 153) sau „I [directorul Asociaţiei de Creaţie Buciumul]: *eu* + noi am spus că-n timp de două luni (h) prezentăm proiectu ... " (C, GV/16, 482-483).

În textele elevilor din clasa a VIII-a, construcțiile anacolutice au o frecvență mult mai mică decât în exprimarea copiilor din clasele primare, ceea ce nuanțează ideea că factorul vârstă influențează în mod decisiv fenomenul lingvistic în cauză: „Tata-i mai: sever cu mini dar mama tot timpu' mă-mpac cu ea super bini." (I.A., VIII, 8, oral); „ea crede că cu soțul ei i s-a întâmplat ceva." (P.L., VIII, 1, scris)

Cu o singură excepție (eleva G.I.: tata – ofițer; mama – ingineră), s-a putut constata că ocurențele structurilor anacolutice sunt înregistrate în exprimarea orală a elevilor provenind din familii de tip muncitoresc.

Pronumele relativ care invariabil[7]. În privința uzului pronumelui relativ care, în textele orale şi în lucrările scrise ale elevilor, se observă tendința generală spre simplificare morfologică. În acest sens, în numeroase situații, putem remarca pierderea flexiunii şi a prepoziției (la acuzativ) de către pronumele relativ care.

• Frecvent, în exprimarea orală şi scrisă a elevilor din clasele primare, relativul care este utilizat invariabil cu funcția sintactică de complement direct: „mă duc la țară şî mă joc cu căţeluşa mea↓ care-o [= pe care] am acolo." (L.L., III, 9, oral); „La Cacica nr. mare de trepte care [= pe care] le-am coborât..." (L.L., III, 98, scris); „Surioara mai mari mai spuni lucruri DIFERITI: cari [= pe care] ieu nu le-am învățat" (M.B., IV, 10, oral); „un bătrânel de-al lor care [= pe care] îl chema Statu-Palmă". (M.B., IV, 5, scris)

În toate aceste exemple, pronumele relativ care este substitut al numelui, iar înscrierea sa în cazul acuzativ este indicată de reluarea antecedentului printr-un element anaforic (în acuzativ): -o, le-, îl. Referindu-se la omiterea prepoziției pe, când funcția de complement direct este îndeplinită de un relativ, Valeria Guțu Romalo consideră că această greşeală derivă, în mare măsură, chiar din natura pronumelui relativ: „particularitatea specifică a relativului care o constituie faptul că leagă două propoziții, are deci rolul îndeplinit în general de conjuncții" (1972, p. 59). În aceste circumstanțe, influențat de similitudinea funcțională dintre care şi că, vorbitorul tinde să neglijeze calitatea de pronume a lui care, tratându-l ca pe o conjuncție, deci cuvânt invariabil, cu simplul rol de a lega propoziții.

În ciuda aşteptărilor noastre, uzul pronumelui relativ care invariabil, cu funcția de complement direct nu cunoaşte o scădere evidentă în exprimarea scrisă a elevilor din clasa a VIII-a: „vrea să parvină indiferent de hoțiile care [= pe care] le face" (M.V., VIII, 64, scris); „Schița înfățişează educația greşită care [= pe care] le-o dau părinții copiilor." (V.A., VIII, 125, scris)

• Abaterile de la norma prescriptivă vizând utilizarea pronumelui relativ care nu se limitează, însă, la recurgerea la forme invariabile, ci se concretizează şi în alte fenomene nonstandard. De exemplu, uneori, am identificat cazuri în care pronumele relativ îşi pierde până şi rolul sintactic de element relațional, nemaiasigurând legătura între subordonată şi un cuvânt determinat din propoziția regentă. Din această perspectivă, într-o frază de tipul: „El vrea să ajungă deputat cu

[7] În concepția lui C. Dimitriu, în cazul structurilor cu pronumele relativ *care* invariabil, „este convenabil să vorbim pur şi simplu de nominativ fără urmare/suspendat, cauzat de părăsirea proiectului inițial de discurs" (2002, p. 1542).

ajutorul unui şantaj (o scrisorică de amor) cărora le spune tuturor că el trebuie să merite tot." (P.L., VIII, 41, scris), mesajul devine ambiguu, deoarece pronumele relativ cărora nu determină niciun termen din regentă.

Într-un text scris al unei eleve din clasa a VIII-a, am întâlnit o frază în care pronumele relativ este reluat în subordonată printr-un pronume demonstrativ: „Poliţaiul Pristanda evidenţiază starea materială bună a prefectului care acesta îi scapă cu simpatie micile năzbâtii." (S.M., VIII, 87, scris). Cel mai probabil, în exemplul dat, demonstrativul este întrebuinţat în vederea dezambiguizării enunţului. În opinia Monicăi Dumitrescu, structurile de acest tip, în care antecedentul relativului este întărit în subordonată printr-un element pronominal în „nominativ cu funcţie de insistenţă", sunt anacolutice (1973, p. 162).

În foarte puţine situaţii, elevii conştientizează abaterea de la norma prescriptivă şi se autocorectează: „vine un prietene de-al meu care: (AK cu care AK) să mă joc cu mingea." (Ş.C., III, 9, oral)

Constatăm aşadar că atât elevii din ciclul primar, cât şi cei din ciclul gimnazial întâmpină reale dificultăţi în utilizarea pronumelui relativ care (în variantă standard). Se cuvine totuşi să precizăm că, la clasele a III-a şi a IV-a, am înregistrat mai multe ocurenţe ale relativului invariabil decât la clasa a VIII-a, elevii din ciclul gimnazial recurgând mai frecvent la formele flexionare ale lui care (la genitiv-dativ). Exemplele extrase din materialul cules demonstrează că nu se poate stabili o relaţie strictă între folosirea corectă a pronumelui relativ care şi mediul sociocultural din care provine elevul. Astfel, de pildă, numeroase forme necorespunzătoare ale relativului apar atât în exprimarea elevei L.L. (tata – administrator; mama – contabilă), cât şi în cea a elevei M.B. (tata – şomer; mama – casnică).

Referindu-ne la întreaga investigaţie, este evident că mulţi elevi nu reuşesc să se exprime adecvat contextului oficial de comunicare. Subliniem însă că rezultatele la care am ajuns în urma interpretării datelor nu sunt îngrijorătoare, deşi se impune căutarea unor soluţii optime în vederea îmbunătăţirii educaţiei lingvistice în şcoală.

ANEXA 1 – Sistem de transcriere

text⊥= – construcţie abandonată (false start)
/ text – ezitare non-fonemică, de tipul: îî, aa etc. (filled pause)
.... – pauză (silent pause); numărul de semne indică (cu aproximaţie) durata
TEXT – accent emfatic (proeminenţa dinamică/melodică)
. – contur melodic descendent final
↓ – contur melodic descendent nonfinal
? – contur melodic ascendent final
↑ – contur melodic ascendent nonfinal
[ ] – (plasate între rânduri) secvenţe care se suprapun
text:: – lungirea silabei; numărul de semne indică (cu aproximaţie) durata
text = – replici rostite de vorbitori diferiţi fără pauză
(AK) – autocorectare
(sic!) – eroare lăsată necorectată de către vorbitor

-text – rostirea unui cuvânt fără porțiunea inițială
text-text – rostire silabisită
text- – întrerupere (autoîntrerupere) înainte de sfârșitul cuvântului
text // – întrerupere prin intervenția interlocutorului
[text] – fenomene nonverbale: [râs], [gesturi]
<@ text @> – râs concomitent cu vorbirea
<? text ?> – secvență incertă pentru transcriitor
<xxx> – secvență nedecodabilă pentru transcriitor
(...) – întreruperea pasajului transcris (de către transcriitor)
<ŞOP text ŞOP> – secvență șoptită

Bibliografie

Izvoare

PINTILII, Marius-Claudiu, *Corpus de limbă română vorbită de către elevi*, 2007, în curs de publicare

Lucrări

*** *Gramatica limbii române*, vol. I-II, Editura Academiei, București, 1963 (GA)
AVRAM, Mioara, *Gramatica pentru toți* (ediția a III-a), Editura Humanitas, București, 2001.
CIOLAC, Marina, *Sociolingvistica școlară*, Editura ALL, București, 1997.
DIMITRIU, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. II, Sintaxa, Institutul European, Iași, 2002.
DUMITRESCU, Monica, „O particularitate sintactică a exprimării orale: ancolutul" în „Fonetică și Dialectologie", VIII, 1973, p. 153-168.
GHEȚIE, Ion, *Introducere în studiul limbii române literare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
GUȚU-ROMALO, Valeria, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, Editura Științifică, București, 1972.
IRIMIA, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2000
TEIUȘ, Sabina, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ALTERITATEA ŞI CREATIVITATEA. UNIVERSALII PRIMARE ALE LIMBAJULUI

MIHAELA CĂTĂLINA TĂRCĂOANU

„Alles Gescheite ist schon gedacht worden, man muss nur versuchen es noch einmal zu denken.” (Goethe)
(Toate cele importante au fost deja gândite, trebuie doar să încercăm să ne mai gândim o dată la ele.)[1]

L'oeuvre linguistique d'Eugen Coşeriu propose un corpus cohérent de concepts parmi lesquels: créativité, altérité, communication, objectivité du langage, subjectivité du langage etc. La communication se propose de présenter la contribution du linguiste en ce qui concerne la définition et la systématisation de ces concepts interdépendants.

Créativité signifie que le langage este en essence activité créatrice ou energeia. Altérité signifie que le langage est toujours pour les autres et des autres, pas seulement pour un individu et d'un seul individu. La créativité a comme conséquence sur le plan historique la diversite, l'altérité – l'homogénéité. On n'apprend pas une langue, on apprend á créer dans une langue, dans le sens qu'on n'apprend que ce qui a este déjà dit, mais ce qu'on pourrait dire aussi, quelles sont les possibilités. Communiquer signifie communiquer quelque chose, mais aussi communiquer avec quelqu'un.

Notre but a été de rappeler la façon dont ces concepts sont liés á la communication et de montrer qu'il faut les étudier en tant que système, étant caractérisés par une relation de complémentarisme.

Teoria limbii şi teoria limbajului au constituit o preocupare constantă pentru marii gânditori încă din cele mai vechi timpuri. În plan românesc, Eugen Coseriu, personalitate ştiinţifică şi culturală de excepţie, este unul dintre acei lingvişti care „şi-au consacrat viaţa şi activitatea studierii «limbilor istorice concrete» şi «limbajului» ca fenomen”[2], impunându-se prin una dintre cele mai temeinice şi mai cuprinzătoare doctrine teoretice din lingvistica timpurilor noastre, „gigantul” de la Tübingen producând o *„mutaţie a orizonturilor ştiinţifice”*[3]. „Distincţia conceptuală primară”[4] l i m b a j - l i m b ă , distincţie care desemnează noţiuni abstracte, nu

---

[1] R.H. ROBINS, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 13.
[2] Silviu BEREJAN, *Prefaţă* în COŞERIU, *Lingv.*, p. 8.
[3] Mircea BORCILĂ, *Cuvînt înainte* în COŞERIU, *Introd.*, p. 7.
[4] Eugen MUNTEANU, *Introducere în lingvistică*, Editura Polirom, Iaşi, 2005, p. 11.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

realităţi concrete, s-a bucurat de un mare interes din partea lui Eugen Coşeriu, atât în ceea ce priveşte definirea, diferenţierea şi taxinomia. Accepţiunea generală a l i m b a j u l u i este aceea de comunicare între fiinţe capabile să se exprime, fie oameni, fie animale. Astfel, există un limbaj al albinelor, al cailor, al câinilor etc., distingem deci între l i m b a j u l u m a n şi l i m b a j u l a n i m a l. L i m b a j u l este o formă fundamentală a culturii, adică a spiritului obiectivat în istoric, este o activitate liberă şi e o manifestare a libertăţii creatoare a omului liber, în sensul filozofic al acestui cuvânt, adică o activitate al cărei obiect este infinit, care creează, îşi creează acest obiect. Deci, limbajul este, prin natura sa, „dinamic, deschis, liber şi creatori" (COSERIU, *Prelegeri*, pp. 164-165).

În opinia lui Eugen Coşeriu, l i m b a j u l este caracterizat de cinci uñiversalii: trei universalii primare – c r e a t i v i t a t e, s e m a n t i c i t a t e, a l t e r i t a t e – şi două universalii secundare sau derivate – i s t o r i c i t a t e şi m a t e r i a l i t a t e, universalii aflate în relaţie de interdependenţă :

> „L e l a n g a g e [subl. n.] est caractérisé par cinq universaux parmi lesquels on distingue trois universaux primaires: c r é a t i v i t é, s é m a n t i c i t é, a l t é r i t é et deux universaux secondaires ou dérivés: h i s t o r i c i t é et m a t é r i a l i t é. L a c r é a t i v i t é (enérgeia) caractérise toutes les formes de la culture. Parmi ces formes, le langage est l'activité qui crée des s i g n i f i é s, en créant des signes avec des significations, et c'est en cela que consiste sa s é m a n t i c i t é. Ces signes sont toujours créés pour autrui ou, mieux, comme étant d'avance aussi d'autrui, et c'est en cela que consiste son a l t é r i t é. Dans ce sens, le langage est la manifesttion primaire de l'a l t é r i t é, de l'ê t r e a v e c a u t r u i caractéristique de l'homme. L'h i s t o r i c i t é résulte de la c r é a t i v i t é et de l ' a l t é r i t é. Elle signifie que la technique de l'activité linguistique se présente toujours sous la forme de systèmes traditionnels propres à des communautés historiques, systèmes qu'on appelle l a n g u e s : ce qui se crée dans le langage se crée toujours dans une langue. La m a t é r i a l i t é résulte de la s é m a n t i c i t é e t d e l ' a l t é r i t é [...]. On observera aussi que le langage est la seule activité culturelle (donc créatrice comme telle) définie par d e u x universaux (s é m a n t i c i t é et a l t é r i t é), et non pas par un seul, et que l'a l t é r i t é s'y présente trois fois, puisqu'elle conditionne l'h i s t o r i c i t é et la m a t é r i a l i t é" (COSERIU, *Dix thèses*, pp. 1-2).

Tema acestei lucrări nu o reprezintă toate universaliile limbajului, ci numai două universalii primare, a l t e r i t a t e a şi c r e a t i v i t a t e a, universalii aflate în relaţie de interdependenţă cu dimensiunea obiectivă şi dimensiunea subiectivă limbajului, şi, implicit, cu numeroase aspecte care ţin de comunicare. În *Limba română – limbă romanică*, capitolul *Latinitatea orientală*, Eugen Coşeriu consideră că l i m b a j u l, în general, este guvernat de două legi universale, care se află într-un raport dialectic: c r e a t i v i t a t e a (faptul că limbajul este în esenţa sa activitate creatoare sau e n e r g e i a) şi a l t e r i t a t e a (faptul că limbajul este totdeauna „şi pentru alţii", „şi al altora", nu numai pentru un individ şi al unui singur individ). C r e a t i v i t a t e a duce pe plan istoric la diversitate; a l t e r i t a t e a,

la omogenitate. A l t e r i t a t e a – solidaritatea între vorbitori – este raţiunea de a fi a limbilor şi a continuităţii acestora în istorie; datorită alterităţii, l i m b a j u l se prezintă totdeauna sub formă de tradiţii istorice pe care le numim l i m b i. Tot alterităţii i se datorează, în fond, formarea limbilor comune şi exemplare (standard) supradialectale, adică situate deasupra varietăţii dialectale şi regionale a limbilor. Dar a l t e r i t a t e a nu anulează c r e a t i v i t a t e a: creativităţii i se datorează „*dinamica*" limbilor – „schimbarea lingvistică" într-un anumit sens constantă – şi, în sincronie, varietatea „internă" a oricărei limbi (COSERIU, *Limba rom.*, pp. 113-114).

În aceeaşi lucrare, în capitolul *Unitatea limbii române. Planuri şi criterii* la întrebarea retorică „Ce este o limbă şi cum trebuie să punem şi să rezolvăm problema unităţii unei limbi?" identificăm următoarele definiţii ale celor două universalii primare, care le reiau şi le nuanţează oarecum pe cele anterioare:

> „L i m b a j u l e guvernat de două principii universale: de principiul comun al tuturor activităţilor culturale, adică al activităţilor libere ale omului, c r e a t i v i t a t e a, şi de principiul comunităţii tehnicii istorice, principiul universal al a l t e r i t ă ţ i i. Pe de o parte, l i m b a j u l este, într-o măsură oarecare şi în esenţa sa, creativitate, activitate de creaţie, pe de altă parte, este totdeauna şi al altora şi pentru alţii, pentru o comunitate care se dezvoltă în istorie. Datorită alterităţii, l i m b a j u l se prezintă sub formă de l i m b i, de tradiţii care sunt tradiţii comune. Însă, dat fiind că l i m b a j u l este totdeauna şi creativitate, nu există limbi, nu există tradiţii istorice ale comunităţilor vorbitoare monolitic unitare" (COSERIU, *Limba rom.*, p. 130).

În cadrul conceptului de a l t e r i t a t e, relaţionat cu conceptul de l i m b ă c o m u n ă, Eugen Coşeriu diferenţiază a l t e r i t a t e a s u p e r i o a r ă / a l t e r i t a t e a m a j o r ă de a l t e r i t a t e a m i n o r ă / a l t e r i t a t e a l o c a l ă. A l t e r i t a t e a s u p e r i o a r ă este alteritatea care învinge mereu a l t e r i t ă ţ i l e m i n o r e, a l t e r i t ă ţ i l e l o c a l e, pentru că fiecare vorbitor nu este mărginit la un singur c e r c d e a l t e r i t a t e, ci fiecare vorbitor înţelege să vorbească într-o sferă de a l t e r i t a t e m a j o r ă şi despre toate treburile care interesează această alteritate, în această sferă de alteritate majoră; fiecare înţelege că trebuie să vorbească şi o limbă care să corespundă acestei comunităţi majore, comunităţii limbii istorice. Interesant, din punct de vedere teoretic, este tocmai faptul că o l i m b ă c o m u n ă, chiar dacă nu ajunge a fi comună de la început pentru toată comunitatea limbii istorice, e propusă pentru toată comunitatea limbii istorice şi se înţelege că tinde să coincidă cu această comunitate a limbii istorice. Astfel, se impune următoarea definiţie-sinteză: „Deci, l i m b a c o m u n ă e, din nou, o limbă, care este coextensivă cu limba istorică, cel puţin ca tendinţă; vrea să fie coextensivă, să fie pentru toţi cei care vorbesc această limbă istorică" (Ibidem, p. 140).

Conceptul de a l t e r i t a t e justifică faptul că limbajul se prezintă istoriceşte sub formă de limbi (dar, în acelaşi timp, se referă, în sensul său pozitiv şi negativ, la o serie întreagă de comunităţi integrate unele în altele sau care se intersectează, iar în unele forme ale sale ea se referă în mod precis la comunităţile

„sociale" – straturi şi grupuri sociale din interiorul unei comunităţi „naţionale", politice sau idiomatice) – şi clasificări:

> „A l t e r i t a t e a poate fi p o z i t i v ă ori n e g a t i v ă, adică, pe de o parte, implică coeziunea, solidaritatea cu alţii, aceia care se recunosc ca membri ai aceleiaşi comunităţi, iar, pe de altă parte, implică separarea de alţii, care se recunosc ca fiind membrii altor comunităţi. În alt sens, a l t e r i t a t e a poate fi n a t u r a l ă şi p r i m a r ă, sau a s u m a t ă şi s e c u n d a r ă (ca atunci cînd se învaţă şi se vorbeşte altă «limbă» decît cea proprie); iar aceasta, la rîndul ei, poate fi a u t e n t i c ă (manifestare a unei dorinţe sincere de integrare, chiar provizorie, a subiectului vorbitor) sau f i c t i v ă (ca în cazul în care se simulează numai o integrare oarecare)" (COSERIU, *Lingv.*, p. 138).

Conceptul de c r e a t i v i t a t e s-a cristalizat iniţial în studiul despre limba lui Ion Barbu, unde Eugen Coşeriu afirmă pentru prima dată această latură a limbajului. Ceea ce a descoperit în poezia poetului-matematician a fost faptul că acesta realiza anumite posibilităţi ale limbii române care erau cu totul româneşti şi cu totul acceptabile în limba română, deşi până la el nu fuseseră înfăptuite de nimeni. Astfel a realizat că „limba nu este numai ceea ce s-a spus şi s-a scris în această limbă, ci este, în acelaşi timp, un sistem de posibilităţi, un sistem de virtualităţi"[5].

C r e a t i v i t a t e a este definită astfel:

> „By c r e a t i v i t y [subl. n.] we understand a twofold productivity; productivity as regard the produced «objects» and productivity as regards the production of the corresponding procedures of production (which themselves can be «produced»). Thus, c r e a t i v i t y [subl. n.] is the characteristic property of the human activities wich not only apply rules of production, but at the same time change such rules" (COŞERIU, *Linguistic*, p. 52).

Eugen Munteanu apreciază că binecunoscuta accepţie humboldtiană a limbajului ca activitate (*Tätigkeit*), frecvent menţionată şi apreciată de Eugen Coşeriu drept „*Grundlage aller Sprachtheorie*" este tratată de el nu ca o metaforă sau ca un paradox, ci ca un adevăr axiomatic, pe care ar trebui să se întemeieze orice abordare justă şi raţională a problemelor limbii[6]. Recunoscând aşadar drept prioritară natura „*energetică*" sau procesuală a limbii, aşa cum o afirmase Humboldt, Eugen Coşeriu adânceşte investigaţia teoretică, întorcându-se către originile istorice ale acestei teme, şi anume către textul aristotelic[7].

---

[5] Dora PAVEL, „Limba nu este numai ceea ce s-a spus şi s-a scris, ci un sistem de virtualităţi". Interviu realizat pe 10 martie 1992 de... în „Apostrof", Revistă a Uniunii Scriitorilor, Cluj, III, nr. 11 (30), 1992, p. 12.

[6] Eugen MUNTEANU, *Eugenio Coseriu. Fundamente filosofice ale unei „lingvistici integrale"* în AFLOROAIEI, Ştefan (coord.), *Ideea europeană în filosofia românească* I, număr special al revistei „Hermeneia", Iaşi, 2005, p. 127.

[7] *Ibidem*, p. 128.

Limbajul este activitate c r e a t o a r e, deci avem această dimensiune universală a creativității si, în această dimensiune a creativității, limbajul, chiar şi într-o singură limbă, prezintă o varietate în fond nelimitată; se poate ajunge până la individ cu varietatea, şi, în cazul individului, la anumite forme de expresie ale acestuia în situații diferite (COŞERIU, *Prelegeri*, pp. 37-38). Eugen Coşeriu apreciază că nu se învață o limbă, ci se învață a crea într-o limbă, în sensul că nu se învață numai ceea ce s-a spus deja, ci şi ceea ce se poate spune, care sunt posibilitățile (COŞERIU, *Lingvistică*, p. 13).

Limbajul nu „se foloseşte" de semne, ci le c r e e a z ă în cadrul şi prin intermediul puterii creatoare proprii fiecărui om, ca ființă producătoare de semne dotate cu sens. Deşi, în accepția aristotelică, limbajul ca „energie" precede limba ca „*obiect*", libertatea creației lingvistice este limitată totuşi de istoricitatea limbii căci, ca act istoric, a utiliza limbajul înseamnă întotdeauna a vorbi o a n u m i t ă limbă, pe care fiecare membru al unei comunități o deține în mod individual, dar o raportează permanent la tradiția comunității[8]. Întrucât limba creează şi se recreează permanent, prin creativitate, limba se diferențiază şi de aici a apărut necesitatea de a stabili o limbă comună, pe deasupra diferențelor, comună pentru toată comunitatea istorică, consideră Eugen Coşeriu (COSERIU, *Politici*, p. 139).

Dumitru Irimia apreciază că, în istoria devenirii sale, omul a creat limbajul, creându-se pe sine în cele două sensuri fixate de Eugen Coşeriu, ale limbajului ca l o g o s şi ca l o g o s i n t e r s u b i e c t i v. Omul s-a eliberat de lumea naturală, transferând-o în ordinea lumii lingvistice, într-un l o g o s s e m a n t i c o s, devenit spațiu al memoriei limbii, condiție a desfăşurării comunicării cu lumea socială. Prin limbaj, omul şi-a dezvoltat umanitatea ca ființă mai întâi, ca ființă națională apoi şi a umanizat lumea din perspectiva subiectivă în care a înscris o realitate obiectivă, existând înafara limbii, dar nu independent de limbă, după devenirea omului, ci dimpotrivă. O dată cu devenirea umană a ființei, lumea va avea identitatea pe care i-o construieşte limba, orice limbă fiind, în acest sens, un punct de vedere asupra lumii. Prin limbaj, aşadar, omul şi-a construit şi afirmat libertatea față de lume şi concomitent şi-a dezvoltat c r e a t i v i t a t e a[9].

Ideea că limbajul este o creație a individului istoric o găsim formulată la Humboldt, într-o primă lucrare de lingvistică, în care savantul proiectează un program de studiere a limbii bascilor. Ideea fundamentală este aceea că, în creația originară a limbajului, o b i e c t i v i t a t e a şi i n t e r s u b i e c t i v i t a t e a sunt „simultane şi complementare". Pentru a putea înțelege mai bine această relație, Eugen Coşeriu propune să ne imaginăm o schemă simplă care ne arată că limbajul se creează pentru a domina obiectul, însă obiectul nu are nici o obiectivitate dacă este numai al meu şi dacă admit că pentru alții ar fi altfel.

---

[8] Eugen MUNTEANU, *Eugenio Coseriu. Fundamente...*, pp. 128-129.

[9] Dumitru IRIMIA, *Omul față cu limba* în *Omul şi limbajul său. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu* (număr special din „Analele ştiințifice ale Universității «Al. I. Cuza», Secțiunea III e. Lingvistică", tom XXXVII-XXXVIII (1991-1992), Editura Universității „Al. I. Cuza", Iaşi, 1993, p. 115.

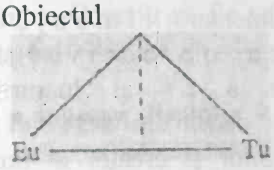

Obiectele nu sunt doar ale noastre. Numai prin faptul că un obiect este şi al altuia, acest obiect se desprinde de tine, se află în lume ca obiect pe care îl putem recunoaşte şi eu şi tu. Desprinderea obiectului de subiect se realizează doar prin această intersubiectivitate, prin faptul că în creaţia originară a cuvântului înţelesul nu este numai al meu sau numai al tău, al amândurora. Orice creaţie lingvistică se face într-o anumită limbă. De aceea, fiecare limbă are şi o dimensiune viitoare. Româna, de exemplu, este nu doar ce s-a spus până acum, ci tot ce s-a spus în egală măsură cu ce se poate spune de acum încolo. O limbă nu este un depozit simplu, ci şi un sistem al modurilor de a face, de a crea semnificaţii. O limbă este şi creaţie originară, dar şi creaţie pentru altul, prin atribuirea propriului eu celuilalt. Astfel s-au creat şi se creează permanent limbile. Această experienţă o avem în fiecare zi şi de aceea nu ne mai gândim la ea (COSERIU, *Prelegeri*, pp. 25-26).

Se spune că limbajul este un fapt social (sau o „instituţie socială"), că apare şi este determinat de necesitatea comunicări şi că limba, în particular, este impusă individului vorbitor, iar că acesta nu ar putea-o nici crea, nici modifica. Eugen Coşeriu respinge aceste afirmaţii, considerând că nu pot fi acceptate fără a se face unele distincţii. Într-adevăr, înainte de a fi un fapt social între altele, limbajul este baza a tot ceea ce este social şi manifestarea de primară importanţă a sociabilităţii umane, a faptului de a fi cu alţii, ceea ce constituie o dimensiune fundamentală a fiinţei omului. Iar ceea ce ţine de caracterul instituţional, de obiectivarea istorică a sociabilităţii omului, nu este limbajul ca atare, ci limba. Însă aceasta nu este impusă vorbitorului, ci, dimpotrivă, vorbitorul este acela care şi-o asumă ca proprie sieşi, o dată cu asumarea propriei sale istoricităţi, a fiinţei sale istorice; ea nu este obligatorie ca o impunere din exterior, ci ca un compromis, ca obligaţie liber asumată şi consimţită (acesta este sensul originar al lat. *obligatio*). Pe de altă parte, vorbitorul creează limba în mod continuu ca tradiţie, chiar prin faptul însuşi de a o adopta şi de a o continua (ceea ce constituie, de altfel, modul în care se creează faptele sociale) şi o modifică întotdeauna într-o oarecare măsură, datorită simplului motiv că o realizează în vorbire în circumstanţe particulare. Însă:

> „În ceea ce priveşte «comunicarea», aici trebuie să se distingă comunicarea a ceva, care aparţine părţii practice a limbajului (şi care în anumite cazuri poate lipsi, fără ca prin aceasta limbajul să înceteze a fi limbaj), de comunicarea cu cineva, considerată implicit ca o condiţie originară pentru orice act lingvistic şi care nu poate să lipsească, deoarece este componentă a limbajului. Limbajul este întotdeauna orientat către cineva – către altul sau alţii –, inclusiv drept creaţie lingvistică primară. Semnificaţii şi semnele lingvistice nu se creează numai «pentru ca să fie» (ca arta), ci se creează pentru ca să fie de asemenea şi

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI
LITERE

pentru alţii; mai mult: ca fiind deja şi ale altora (de altfel ele se creează întotdeauna într-o limbă determinată)" (COSERIU, *Lingv.*, pp. 137-138).

Eugen Coşeriu aduce şi alte explicaţii suplimentare: l i m b a j u l are ca dimensiune originară, în afară de d i m e n s i u n e a o b i e c t i v ă (subiect – obiect, înţelegerea şi exprimarea „felului de a fi" al lucrurilor), şi d i m e n s i u n e a i n t e r s u b i e c t i v ă – dată de a l t e r i t a t e a subiectului, de acel fapt că omul, ca subiect vorbitor şi creator al limbajului, presupune şi alte subiecte; cu alte cuvinte, întrucât conştiinţa creatoare a limbajului este o conştiinţă deschisă spre alte conştiinţe. Aşadar, l i m b a j u l este totodată o expresie a intersubiectivităţii şi, chiar mai precis, în sensul dublu de solidaritate cu o tradiţie istorică şi de solidaritate „contemporană" cu o comunitate de vorbitori, care de asemenea este istorică (*Ibidem*, p. 138). Eugen Coşeriu îşi explică concepţia proprie cu privire la această dimensiune a limbajului:

> „Cît mă priveşte pe mine, eu formulez problema astfel. Mai întîi fac distincţia între două tipuri de comunicare: între a comunica ceva d e s p r e ceva şi a comunica ceva c u cineva. De obicei se consideră că funcţiunea limbajului este de a comunica ceva despre ceva. Dar această funcţiune este secundară şi derivată, şi nu este esenţială, în sensul că poate lipsi. Putem noi să încercăm să comunicăm ceva, dar, dacă celălalt nu înţelege, atunci comunicarea este falimentară! Asta înseamnă că ceea ce am spus nu era limbaj? Indubitabil, dar cealaltă dimensiune, aceea a lui a s p u n e c u i v a, comunicarea c u c i n e v a, stabilirea unui contact cu celălalt, este trăsătura originară, fundamentală, care nu poate fi anulată. Totdeauna vorbirea, limbajul efectiv realizat, este o continuă atribuire a eului. I se atribuie celuilalt aceeaşi conştiinţă cu a vorbitorului. Limbajul efectiv realizat este această continuă atribuire a eului celorlalţi. Sigur că, în realitate, eu nu-i cunosc pe ceilalţi în conştiinţa lor, căci la percepţie se poate ca lucrurile să se prezinte diferit. Atunci trebuie ca eu să le atribui celorlalţi mereu posibilitatea de a înţelege, să cred că sînt ca mine, că sînt şi eu pentru ei ceea ce sînt ei pentru mine. Această atribuire este continuă, căci facem acest lucru şi atunci cînd vorbim cu un animal, chiar şi cînd vorbim cu obiectele!" (COŞERIU, *Prelegeri*, p.22)

Această idee de a comunica ceva cuiva apare reluată şi într-un alt studiu, *Limbajul poetic*, unde limbajul este comparat cu arta, când Eugen Coşeriu afirmă că, întâi de toate, l i m b a j u l este nu comunicare d e . . . , comunicarea u n u i c o n ţ i n u t pentru cineva, ci e o comunicare c u cineva, şi această comunicare c u cineva nu poate lipsi niciodată în limbaj, pe când în artă lipseşte în mod necesar. Arta nu se face pentru a comunica, ci numai ca să fie, în sensul în care este arta, se înţelege, pe când limbajul se face pentru a comunica cu cineva, independent dacă apoi comunicăm ceva. Sau nu putem comunica nimic, fiindcă ori eu sunt incapabil să spun, ori el e incapabil să mă înţeleagă (COSERIU, *Prelegeri*, p. 162).

C r e a t i v i t a t e , a l t e r i t a t e , c a r a c t e r o b i e c t i v a l l i m b a j u l u i , c a r a c t e r s u b i e c t i v a l l i m b a j u l u i sunt concepte coşeriene fundamentale, în relaţie de interdependenţă cu conceptul de c o m u n i c a r e , dar şi în relaţie de complementaritate, motiv pentru care întreaga

concepţie coşeriană trebuie să fie studiată în ansamblu ca sistem. Lucrarea noastră se doreşte a fi o pledoarie în vederea mediatizării corpusul de concepte propus de astfel încât Eugen Coşeriu să fie valorizat în plan naţional în aceeaşi măsură ca în plan internaţional.

Bibliografie primară

COSERIU, Eugenio, [=COSERIU, *Linguistic*] — *„Linguistic Change Does not Exist"* în „Linguistica nuova ed antica", Rivista di linguistica classica medioevale e moderna, Galatina, I, 1983, pp. 51-63.

COSERIU, Eugen, [=COSERIU, *Lingv.*] — *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică. Trei studii.* Prefaţă de Silviu Berejan. Punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1994.

COSERIU, Eugenio, [=COSERIU, *Limba*] — *Limba română în faţa Occidentului. De la Genebrardus la Hervás. Contribuţii la istoria cunoaşterii limbii române în Europa occidentală.* În româneşte de Andrei A. Avram. Cuvînt înainte de Eugen Coşeriu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.

COSERIU, Eugen, [=COŞERIU, *Prelegeri*] — *Prelegeri şi conferinţe.* Supliment al publicaţiei „Anuar de lingvistică şi istorie literară", seria A. Lingvistică, Iaşi, XXXIII, 1992-1993, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 1994.

Lingvistica integrală, [=COSERIU, *Lingvistica*] — Interviu cu Eugeniu Coseriu realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996.

COSERIU, Eugenio, [=COSERIU, *Dix thèses*] — *Dix thèses à propos de l'essence du langage et du signifié. Texto*, juin 2001, vol. VI, nr. 2.

Bibliografie secundară

BEREJAN, Silviu , *Prefaţă* în COŞERIU, *Lingv.*

BORCILĂ, Mircea, *Cuvînt înainte* în COŞERIU, *Introd.*

IRIMIA, Dumitru, *Omul faţă cu limba* în *Omul şi limbajul său. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu* (număr special din „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza», Secţiunea III e. Lingvistică", tom XXXVII-XXXVIII (1991-1992), Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 1993.

MUNTEANU, Eugen, *Eugenio Coseriu. Fundamente filosofice ale unei „lingvistici integrale"* în AFLOROAIEI, Ştefan (coord.), *Ideea europeană în filosofia românească* I, număr special al revistei „Hermeneia", Iaşi, 2005.

MUNTEANU, Eugen, *Introducere în lingvistică*, Editura Polirom, Iaşi, 2005.

PAVEL, Dora, *„Limba nu este numai ceea ce s-a spus şi s-a scris, ci un sistem de virtualităţi"*. Interviu realizat pe 10 martie 1992 de... în „Apostrof", Revistă a Uniunii Scriitorilor, Cluj, III, nr. 11 (30), 1992.

ROBINS, R.H., *Scurtă istorie a lingvisticii*, Editura Polirom, Iaşi, 2003.

ELEMENTE MAGHIARE ÎN *PALIA DE LA ORĂŞTIE*

ROXANA VIERU

This article is meant to present some of the hungarian elements in *Palia de la Orăştie*, the sixteenth century Romanian text which represents the translation of a Hungarian text – Heltai's *Pentateuh* – and of a Latin text – *Vulgata*. Some of the lexical constructions were either influenced, or „copied" from the base-texts; other elements were part of the sixteenth century Romanian vocabulary.

Palia de la Orăştie (PO), text calvin din secolul al XVI-lea, reprezintă traducerea în limba română a primelor două cărţi veterotestamentare. Unul dintre textele care au stat la baza acestei traduceri este *Pentateuh*-ul lui Heltai (*P*), drept pentru care era inevitabilă pătrunderea unor elemente de origine maghiară în textul românesc. Vom lua în discuţie, în cele ce urmează, două dintre sufixele intrate în limba română prin intermediul unor cuvinte de origine maghiară şi care sunt folosite pentru formarea unor derivate româneşti. Apoi vom face referire la cuvintele de origine maghiară întâlniţi în text, distingând între elemente lexicale cunoscute românilor în perioada în care s-a realizat traducerea şi cei folosiţi sub influenţa izvorului maghiar. În cele din urmă vom prezenta câteva construcţii calchiate după model maghiar.

1. Sufixe

Sufixul –şug [1] *(< magh.* -ség*) este înregistrat în cuvântul derivat* eftenşug – *„nice se vor pomeni derept cea scumpeate vietoare, despre cel* eftenşug*" (*Bitia, *41.31). Cuvântul* hitlenşug *a fost derivat pe terenul limbii maghiare (rom.* hitlenşug *< magh.* hitlenség*).*

Nu există cazuri de derivare cu sufixul *–ău*. El este extras, în limba română, din cuvinte ungureşti cum sunt *buduşlău, băsău* (prezente în *PO*) şi altele.

Lexeme

În interiorul acestei categorii am diferenţiat cuvintele româneşti de etimologie maghiară şi maghiarismele pătrunse în *PO* ca urmare a influenţei exercitate de textul maghiar. Pentru a distinge între aceste categorii am luat în consideraţie, în primul rând, primele atestări ale termenilor luaţi în discuţie, apoi tipul câmpului semantic în care se înscriu, apariţiile lor în alte texte româneşti din secolul al XVI-lea şi din secolele următoare, existenţa (sau lipsa) lor în limba română actuală (în limba literară sau în graiuri), precum şi existenţa (sau nu) etimonului maghiar în paragraful echivalent din *P*. Dacă prima apariţie a unui termen într-un text scris pe teritoriu românesc este mult anterioară anului traducerii *PO*, dacă acest termen se regăseşte şi în alte texte româneşti, dacă acest termen face parte din sfera semantică a administraţiei, a meşteşugurilor sau a vieţii de curte şi dacă în textul maghiar menţionat nu este înregistrat etimonul cuvântului românesc

[1] V.G. Pascu – *Sufixele...*, p. 414. Nu este înregistrat nici un caz de folosire a sufixului *şag*.

(sau este înregistrat parțial), am considerat acei termeni ca fixați în vocabularul activ al românilor (cel puțin al celor aflați în zonele cu puternică influență maghiară)[2]. Termenii care nu îndeplinesc nici una dintre aceste condiții au fost considerați maghiarisme.

Cuvinte româneşti de origine maghiară

Cuvinte care nu se mai folosesc astăzi în limba română literară

Verbul *adăvăsi* (< magh. *odaveszni*) „a risipi, a împrăştia" cunoaşte o singură ocurență în *PO* („voiu *adăvăsi* în Izdrail" (*Bitia, 49.7*)), iar în textul lui Heltai nu este înregistrat etimonul termenului românesc. Dar el nu mai apare în alte texte româneşti din secolul al XVI-lea[3]. În secolul al XVII-lea este atestat în texte moldoveneşti (la Dosoftei şi la Varlaam), cu sens apropiat de cel al etimonului său. Astăzi, el se înregistrează în Transilvania, cu acelaşi sens (în unele graiuri) şi cu sensuri similare (în altele), precum şi cu diferite variante formale. Mai este întâlnit în câteva puncte din Moldova, unde are sensuri opuse celui etimologic („a strânge, a aduna")[4].

Ocurent într-un singur context din *PO,* termenul *alnicie* (derivat pe teren românesc de la *alnic*) îşi regăseşte omologul în *P*: „Răspunseră [...] cu *alnicie*" – „Felelénec [...] *alnakul*" (*Bitia, 34.13*). Însă există un paragraf în care apare elementul de bază al familiei lexicale a acestui termen, *alnic* (< magh. *álnok*)[5], iar acesta nu cunoaşte echivalent în textul maghiar: *alnic* (*Bitia, 3.1*) – *rauazb. PO* este singurul text din secolul al XVI-lea care cunoaşte lexemul *alnic*[6]. În secolul al XVII-lea nu este înregistrat decât în texte (calvine) scrise în zona Banat-Hunedoara[7].

Lexemul *batăr* are două apariții în *PO*: „ni, *batăr*" (*Bitia, 30.15, 30.34*). În textul maghiar: „Am *bator*". Totuşi, el s-a conservat foarte bine şi este întâlnit astăzi frecvent în vestul țării, aşa încât vom considera că era cunoscut şi în trecut în acele zone.

Adjectivul *beteag* (< magh. *beteg*) „bolnav", are echivalent în textul maghiar, dar, întrucât el este folosit şi astăzi (frecvent) în zonele vestice ale României, vom considera că exista în vocabularul românilor din acele zone şi în secolul al XVI-lea.

---

[2] Nu am considerat obligatorie realizarea tuturor acestor condiții; este suficientă îndeplinirea câtorva dintre ele.

[3] V. I. Gheție, Al. Mareş – *GD*, p. 263; Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 342.

[4] V. I. Gheție, Al. Mare – *GD*, p. 263.

[5] Proveniența sa maghiară este contestată de unii cercetători. Ov. Densusianu îl consideră sârbo-croat (< sârbo-cr. *jalnik*) (vezi Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 319.), Al. Ciorănescu îl încadrează între cuvintele de origine sârbă, vechiul DAR (DAR, apud DER) îl cataloga drept cuvânt de proveniență maghiară (Al. Ciorănescu susține că fonetismul propus de cei care susțin etimologia unguresc a termenului nu este satisfăcătoare) (vezi DER), N. Drăganu îl integra în categoria lexemelor împrumutate din sârbă (N. Drăganu – în *Dacoromania*, VI, 246, apud DER), dar V. Arvinte recunoaşte etimologia sa ca fiind maghiară (vezi V. Arvinte – *PO* 2, p. 384.). Sensul este, însă, unanim acceptat: „şiret, viclean".

[6] V. Ov. Densusianu, *ILR* 2, p. 319.

[7] V. I. Gheție, Al. Mareş, *GD*, p. 266.

Apărut pentru prima dată în *PS*[8], apoi în *PH*[9] şi apoi în *CB*[10], verbul *a celui* (< magh. *csalni*) „a înşela" a fost înregistrat, mai târziu, în *PO*. Este folosit şi astăzi (în Transilvania şi Moldova)[11]. El apare în texte scrise în această zonă şi în secolul al XVII-lea şi este înregistrat şi în prezent[12]. Trebuie, totuşi, să facem observaţia că fiecărei apariţii a cuvântului în textul românesc îi corespunde, în textul lui Heltai, omologul său maghiar: „şarpele *celui*-mă, şi mîncai" (*Bitia, 3.13*) – „A Kegyo *chala* meg engemet eképen hogy öm", „Dară derep ce m-*ai celuit*?" (*Bitia, 29.25*) – „Tahat miert *chaltal* meg engemet?", „El, iară, mine *au celuit*" (*Bitia, 31.7*) – „Ö kedig meg *chalt* engemet".

Chelciug (< magh. *költseg*) „provizii" a apărut în texte din perioada 1432-1437[13], cu aproape un secol şi jumătate înainte de tipărirea *PO*. În plus, cuvântul mai este înregistrat în scrisori particulare, în *DH* şi în *Tetraevanghelul* coresian (în acest din urmă caz, în epilog)[14] – dintre textele scrise în secolul al XVI-lea. Semantica termenului nu i-ar fi permis, însă, o integrare rapidă între cuvintele uzuale. Adăugăm şi faptul că lexemului românesc din *PO* îi corespunde chiar etimonul său în textul maghiar: „cum *chelciug* încă să le dea pre cale" (*Bitia, 42.25*) – „hogy *kölchégettis* adnanac az vtra", „*chelciug* deade pre cale" (*Bitia, 45.21*) – „es *kölchèget* az vtra". Vom considera, totuşi, că lexemul în cauză era familiar vorbitorilor români.

Din termenul maghiar *dézsma* a rezultat cuvântul românesc *dejmă*. El desemna o dare care reprezenta a zecea parte din produse. În *PO* este înregistrat o singură dată: „*dejmă* da-voiu ţie" (*Bitia, 28.22*). În acelaşi loc, în textul maghiar se scriu următoarele: „*Dezmat* adoc teneked". Cuvântul a fost înregistrat, pentru prima oară, într-un text din 1430[15]; realitatea care a stat la baza noţiunii aparţinea administraţiei, deci termenul trebuie să fi fost şi el adesea vehiculat.

Cuvântul *hasnă* (< magh. *haszon*) „profit, utilitate, folos" apare în două contexte: „Printru multe folosuri şi *hasne*" (prefaţă, p. 7), „stringe lăuntru *hasna* lui" (*Ishod, 23.10*). Apare şi în *ÎC*[16]. Este atestat şi în unele texte din secolul al XVII-lea scrise în Banat-Hunedoara şi în zonele învecinate (*AC, LM*)[17]; apare şi în *BB* şi în

---

[8] V. Lajos Tamás – *Ung. El. Rum.* (apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare...*, p. 234).

[9] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 343.

[10] V. Al. Gafton – *Evoluţia...*, p. 242 (este atestat un derivat, *celuitoriu*, în *CB – 2 Ioan I, 7*).

[11] V. DER.

[12] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 275-276.

[13] V. Lajos Tamás – *Ung. El. Rum.* (apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare...*, p. 233).

[14] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 343.

[15] V. Lajos Tamás – *Ung. El. Rum.*, apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare*, p. 233.

[16] Cf. *Texte româneşti.*

[17] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 285.

NT tipărit de Simion Ştefan în 1648[18]. Astăzi este doar un regionalism, folosit în zona Transilvaniei (în variantele *haznă* şi *hasnă*)[19].

Termenii *hiclean* şi, respectiv, *hiclenşug* nu îşi regăsesc, în nici unul dintre fragmente, omoloagele în textul maghiar: „în al 13 ani, *hicleniră-se*" (*Bitia, 14.4*), „vine frate-tău cu *hicleşugul*" (*Bitia, 27.35*), „cu *hiclenie* pre el va omorî" (*Bitia, 21.14*). Mai mult, lexemul *hiclenie* se înregistrează în prefaţă, unde nu se putea exercita influenţa izvorului maghiar: „după *hiclenie* voastră" (prefaţă, p. 8). Având în vedere şi faptul că termenul *hiclenie* are o atestare mai timpurie decât sfârşitul secolului al XVI-lea (este înregistrat, pentru prima dată, în *PS*)[20], precum şi faptul că termenii mai sus menţionaţi s-au păstrat în vocabularul limbii române actuale, vom considera că făceau parte şi din vocabularul activ al bănăţenilor.

Cuvântul *hotnogiu* (< magh. *hadnadgy*) „conducător de oaste" are patru ocurenţe la nivelul întregului text. În trei dintre cazuri, echivalenţa este perfectă cu textul maghiar. Prima ocurenţă, însă, se regăseşte în paginile introductive: „Gesti Freanţi ales *hotnogiu* Ardealului şi Ţărîei Ungureşti" (prefaţă, p. 11). Chiar dacă acest cuvânt a intrat târziu în limba română – abia în secolul al XVI-lea – termenul trebuie să fi fost cunoscut de populaţia din zona bănăţean-hunedoreană. Astăzi, DM îl consemnează ca arhaic[21].

Verbul de origine maghiară *a murgui* (< magh. *murrogni*) „a protesta" este un termen specific secolului al XVI-lea – nu s-a întâlnit decât într-un singur text scris într-o perioadă ulterioară (deşi apare în *NTB*, el are cu totul alt sens: „a mustra")[22], iar astăzi reprezintă un arhaism. Însă în secolul al XVI-lea trebuie să fi fost destul de des folosit de către populaţia de rând, căci mai este înregistrat şi în alte texte[23]: *Pr, CC*^{1}, *CC*^{2}. Mai mult chiar, în textul maghiar apare un cuvânt diferit de etimonul cuvântului românesc: „cum înprotiva lui *aţi murguit*" (*Ishod, 16.8*) – „hogy ö elenne *zugodtatoc*".

Cuvântul *ocă,* întâlnit în text, provine din maghiarul *ok* „motiv" şi nu cunoaşte sinonime cu altă etimologie. Prima sa atestare datează din secolul al XVI-lea[24], iar astăzi nu figurează în nici un dicţionar al limbii române ca element component al lexicului actual (din perspectiva limbii literare; este înregistrat ca regionalism – folosit în partea de nord-vest a Transilvaniei şi în Banat[25]). Comparând textul românesc cu cel maghiar, se observă lipsa corespondenţei între cei termenul românesc şi etimonul său. Cuvântul mai apare în *MC* – dintre textele

---

[18] V. V. Arvinte – *PO* 2, p. 386.

[19] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 285.

[20] V. Lajos Tamás – *Ung. El. Rum.* (apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare*, p. 234).

[21] Din *DM* (apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare*, p. 236).

[22] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 290.

[23] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 344.

[24] V. Lajos Tamás – *Ung. El. Rum.* (apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare*, p. 233-236).

[25] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 291.

scrise în secolul al XVI-lea[26]; în secolul următor este înregistrat în texte (calvine) din Banat-Hunedoara[27].

Un cuvânt care nu se mai întâlneşte în nici un alt text românesc este *pint*, termen de origine maghiară (< magh. *pint*), explicat în text astfel: „Hinul, a patra parte unui *pint* sau 2 cupe" (notă marginală, p. 279). Lexemul nu îşi găseşte echivalent în textul lui Heltai – nici în textul propriu-zis, nici în nota marginală. Este, deci, de presupus că termenul a pătruns în fragmentul bănăţean-hunedorean datorită reflexelor lingvistice ale traducătorilor *PO*.

Folosit şi astăzi în Banat (de asemenea, în Haţeg, Maramureş, Munţii Apuseni; s-a înregistrat şi cu sensul „vălul miresei" – în Maramureş şi Munţii Apuseni; în regiunea Târnave-Mureş este atestat cu sensul „giulgiu")[28], substantivul *pochiolat* (< magh. *potyolat*) „voal, pânză subţire" apare şi în *P*: „şi *pochiolatele* leagă-le pre cap" (*Ishod, 29.9*). Lexemul nu are echivalent în *P*. Nu este consemnat în nici un alt text românesc din perioada aceea[29]. În schimb, apare într-un text bănăţean din secolul al XVII-lea (în *LM*)[30].

Cuvântul *şpan* (< magh. *ispán*) este semnalat de Lajos Tamás în texte maghiare scrise pe teren românesc înainte de 1500[31]. În ceea ce priveşte secolul al XVI-lea, acest element specific registrului administrativ a mai fost înregistrat în scrieri particulare (consemnat în *RLR*)[32]. În *Pentateuh* îi corespunde etimonul său.

Substantivul *tar* (< magh *terh*) „povară, greutate" cunoaşte prima atestare în anul 1407[33]. Se întâlneşte şi în *PS*, *PH, CV,* câteva scrieri coresiene (*Psaltirea* de la 1577, *CC*[1], *CC*[2], *Pr*), *EL*[34]. Urmărite în paralel, textul românesc şi cel maghiar prezintă analogii în privinţa lexemului discutat, după cum se observă din exemplele: „unde şi ei cu tine depreună vor purta *tarul*" – „ökis teueled együt viselic à *terhöt*", „cum supt *tar* dzace" (*Ishod, 18.22*) – „hogy à *terh* alat feksic" (*Ishod, 23.5*). În ciuda acestui fapt, apariţia timpurie în texte, precum şi gradul de răspândire în scrierile secolului al XVI-lea ne împiedică să-l tratăm drept maghiarism. Astăzi este înregistrat în Maramureş, Crişana şi în mai multe judeţe din Transilvania. Nu este înregistrat în zona Banat-Hunedoara[35].

Tărnaţ (< magh. *tornác*) „prispă, cerdac, pridvor" apare în opt paragrafe din *PO*. Remarcăm corespondenţa perfectă a termenului românesc cu cel maghiar din

---

[26] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 344.

[27] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 291.

[28] *Idem*, p. 293-294.

[29] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 344.

[30] *Ibidem.*

[31] V. Lajos Tamás – *Ung. El. Rum.* (apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare*, p. 233. Tot aici se menţionează că, astăzi, el reprezintă un termen învechit chiar şi în limba maghiară).

[32] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 345.

[33] V. Lajos Tamás – *Ung. El. Rum.* (apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare*, p. 233).

[34] Cf. *CV*; vezi şi Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 345.

[35] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 297.

punctul de vedere al dispunerii lor în cele două texte. Lexemul este şi astăzi folosit[36] în zonele româneşti din vestul ţării (Banat, Crişana, Transilvania, vestul Maramureşului), dar şi în nord-vestul Olteniei şi în câteva puncte izolate din Moldova şi din judeţul Argeş. A fost întâlnit în secolul al XVII-lea în texte provenind din zona Banatului şi a Transilvaniei[37]. Aşadar, el trebuie să se fi folosit şi în secolul al XVI-lea.

Un alt termen de origine maghiară încadrat în categoria amplă a vocabularului administrativ – ca mulţi alţii menţionaţi anterior – este şi lexemul *uric* (< magh. *őrők*), termen care însemna, iniţial, „posesiune dobândită prin donaţie domnească sau prin cumpărare şi care se poate transmite prin moştenire", dar care a ajuns să semnifice „actul de proprietate"[38] (sens cu care apare şi în *PO*). Înregistrat în texte maghiare scrise pe teritoriul românesc încă de la 1393[39], cuvântul *uric* mai apare şi în alte texte din secolul al XVI-lea, cum ar fi *PS*, *DH*, scrisorile bistriţene adunate şi publicate de Rosetti[40]. După cum se observă din caracterul textelor mai sus menţionate – oficial al unora, neoficial al altora – lexemul trebuie să fi fost cunoscut şi întrebuinţat într-un cadru românesc nu foarte restrâns. În secolul următor este atestat doar în texte din Moldova, iar în prezent se înregistrează doar în sudul Transilvaniei (şi doar în expresii)[41]. În textul bănăţean-hunedoarean apare în contexte precum: „peşterea ce într-însu era de la feciorii lui Het *uric* de-ngrupăciune" – „es a benne vala barlang Het fiaitol temető *őrek*ségül." (*Bitia, 23.20*), „deade lor *uric* în pămîntul Eghipetului" – „es ada önekic *őreg*segett Egiptusföldebe" (*Bitia, 47.11*), „şi voiu da ţie cel pămînt şi seminţeei tale după tine pre *uric* de vecie" – „es tulaidonul adom è földet à te magodnac te vtanad mind *örecke*" (*Bitia, 48.4*) (le-am ilustrat în paralel cu pasajele echivalente din textul maghiar pentru a observa corespondenţa perfectă a termenilor – cuvântul românesc *uric* în raport cu ungurescul *őrők* – de unde reiese că nu putem respinge vehement nici eventualitatea unei influenţe a textului maghiar asupra traducerii româneşti).

Tot din sfera semantică a administraţiei face parte şi termenul *varmighie* (< magh. *vármagye*) „provincie, comitat, ţinut în vechiul regat al Ungariei". Cuvântul a fost înregistrat în texte particulare[42] (fapt semnificativ căci, nefiind texte cu caracter oficial sau, mai mult, traduceri efectuate după texte în limba maghiară, nu puteau suferi influenţe directe[43]). În *PO* apare în prefaţă, fragment netradus: „Achirie,

[36] Astăzi se foloseşte şi varianta *târnaţ* (preponderent).

[37] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 298.

[38] V. DER; I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 299.

[39] V. Lajos Tamás – *Ung. El. Rum.*, apud B. Kelemen – *Începutul influenţei maghiare*, p. 233.

[40] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 345.

[41] V. I. Gheţie, Al. Mareş – *GD*, p. 299.

[42] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 345.

[43] Indirect, există influenţa vorbitorilor de rând de etnie maghiară asupra oamenilor simpli, vorbitori de limbă română.

protopopul *varmighiei* Henedoriei" (prefață, p. 10). În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea este prezent în texte din Transilvania. Astăzi este scos din uz[44].

Cuvinte cu alt sens decât cel actual

Verbul *a birui* (< magh. *birni*) a fost considerat un calc după limba maghiară. Dar singurul sens pe care îl cunoaște cuvântul în limba de origine este acela de „a poseda" și a intrat în limba română cu exact același sens. Nu se cunosc atestări mai vechi ale acestui termen care să aibă alt sens decât cel pe care îl are și în *PO*. Lexemul mai apare (cu acest sens) și în texte particulare, în texte coresiene și în alte texte de limbă românească din secolul al XVI-lea (culese și publicate de I. Bianu)[45]. În *PO* apare în contexte ca: „*Biruiți*, amu, oarece am făcut pre pământ, al vostru să fie" (notă marginală de la p. 15), „creașteți și vă înmulțiți, și împleți pământul, și *biruiți* el" (*Bitia, 1.28*), „acest pământ să dau ție a *birui*" (*Bitia, 15.7*). Sensul de „a învinge, a supune" apare și el în câteva fragmente: „sămînța ta *biruiască* porțile aleaneșilor săi" (*Bitia, 24.60*).

Samă (< magh. *szam*) însemna „număr": „*Cisla*: în care Moisi pr[o]roc scrie mainte **sama** și numărul fiilor lu Is[rae]l și al leviteanilor" (prefață, p. 5).

Românii cunoșteau lexemul *hotar* încă din anul 1392[46]. El a fost adoptat din limba de origine cu ambele sale sensuri: acela de „graniță", cu care îl folosim și astăzi, precum și acela de „spațiu, teritoriu ocupat sau de ocupat". Fiecare dintre ocurențele acestui termen în *PO* cunoaște echivalent în textul maghiar: „*Hotarăle* a lor era de la Sidon prin Ghera" – „Az ö *hataroc* kedig vala Zidontol fogua Gerar" (*Bitia, 10.19*), „săva ce hrană iară carele ce *hotar* al orașului-și rodise" – „Valaminemü élés kedig à mely varosnac *hatarã* termet vala" (*Bitia, 41.48*), „Și oamenii înpărți den oraș pre oraș, de[t]n[t]r-un *hotar* a lu Eghipetului pînă în alalt *hotar*" – „es à népet varosrol varosra oszta Egiptusnac egyic *hataratol* fogua à masic *hataraig*" (*Bitia, 47.21*). Având în vedere însă cât de timpurie este atestarea sa în documente, vom considera că apariția sa în textul românesc se datorează unei obișnuințe lingvistice.

Influența exercitată de textul maghiar – lexeme

Acatie (< gr. *αχασης*), care înseamnă „agată", apare în paragraful: „În al treile, ligurie, *acatie*, și amatie" (*Ishod, 28.19*). Spre finalul textului se atestă și o variantă foarte apropiată, ca formă, de etimon: „În al treilea, ligurie, *acatest* și amatist" (*Ishod, 39.12*). Dintre textele secolului al XVI-lea, doar *Palia* îl înregistrează. În izvoarele *PO* apar următoarele fragmente echivalente: „A harmadikba Lincurius, *Acates* es Amatistes"- „in tertio ligyrius *achates* et amethistus", respectiv „A harmadikba Lyncurius, *Ackates* es Amatistus" – „in tertio ligyrius *achates* amethistus". Comparând cu aceleași paragrafe din *BB* și constatând că acest cuvânt nu este folosit acolo (text care a avut ca izvor principal o variantă grecească), unde ar fi fost mai îndreptățit (având în vedere originea lexemului), vom trage concluzia că apariția lui în *PO* se datorează influenței directe a izvoarelor

[44] V. I. Gheție, Al. Mareș – *GD*, p. 300.
[45] V. Ov. Densusianu – *ILR* 2, p. 269.
[46] V. B. Kelemen – *Începutul influenței maghiare*, p. 233.

(amândouă, căci nu există diferenţe între varianta latină şi cea maghiară la nivelul fonetic al acestui termen). Pentru celelalte cuvinte denumind pietre preţioase sau semipreţioase care sunt specificate în rândurile *PO* am recurs la acelaşi raţionament.

Amatie (< gr. *αμεθῦστος*), cu sensul „ametist", ocură în: „În al treile ligurie, acatie, şi *amatie*" (*Ishod, 28.19*). În penultimul capitol al celei de-a doua cărţi apare o formă apropiată mai mult de etimon decât cea dintr-un capitol anterior: „În al treilea ligurie, acatest şi *amatist*" (*Ishod, 39.12*). Doar în textul bănăţean-hunedorean este înregistrat (comparând cu celelalte texte din secolul al XVI-lea). În cazul acestui lexem, vom putea susţine că a fost utilizat sub influenţa textului maghiar: am avut ca punct de reper şi de diferenţiere prezenţa vocalei **a** în cea de-a doua silabă (*Amatistes*, *Amatistus* în textul maghiar faţă de *amethistus* în cel latin).

Substantivul *berc* (< magh. *bérek*) „hăţiş, desiş, pădurice" este atestat în textul românesc o singură dată şi nu mai apare în nici un alt text românesc. În acelaşi loc în care este înregistrat în *PO*, în *P* apare cuvântul omolog: „şi *bercurele* lor tae" – „es *Berkeket* ki irchad" (*Ishod, 34.13*). Pentru aceste motive, considerăm că acest lexem reprezintă un maghiarism.

În rândul pietrelor preţioase menţionate în paginile *PO* se numără şi *crijolita* (< gr. *χρυσολίτος*) „topaz", nume atestat, de asemenea, în text. Apare în: „În al patrul rînd *crijolită*, onifinos, şi iaspie" (*Ishod, 28.20*), „În[n] al patrul *crijolita*, onihinos şi iaspie" (*Ishod, 39.13*). Termenul nu este atestat în alte texte din secolul al XVI-lea. Cele două pasaje biblice sunt înregistrate astfel în textele maghiar şi latin: „A negyedikbe *Crisolitus*, Onix es Iaspis" – „in quarto *chrysolitus*, onychinus et berillus", respectiv „A negyedikbe *Chrisolitus*, Onix es Iaspis" – „in quarto *chrysolitus*, onychinus berillus". Traducătorii trebuie să fi folosit cuvântul în lucrarea lor sub influenţa cuvântului *C(h)risolitus* din textul maghiar; pronunţia cuvântului maghiar, spre deosebire de cea a cuvântului latin, presupune sunetul **ş**, pe care autorii textului studiat l-au redat prin perechea sonoră a acestuia.

Elementul lexical *efod* (< magh. *ephod*) „haină preuţească" – cuvânt de etimologie ebraică – nu se poate să fi pătruns în *PO* decât sub influenţa izvorului maghiar (singura sa apariţie este în acest text; limba română nu l-a cunoscut nici în perioada veche şi nu-l înregistrează nici în perioada modernă). Fiecărei apari□ii, în textul românesc, a acestui cuvânt îi corespunde un lexem omolog în textul maghiar (în textul latin există termeni cu înveliş sonor distinct): „pieptari, **efod**, veşmînt larg de mătase, veşmînt strimt, cumănac şi brîu" (*Ishod, 28.4*) – „Hosen, *Ephod*, böseylemruha, szoros ruha, süueg es ö" – „rationale et *superumerale* tunicam et lineam strictam cidarim et balteum", „ca *efodul* den aur" (*Ishod, 28.15*) – „mint az *Ephodot*, aranybol" – „*superumeralis* ex auro", „şi în *efod* cu hodzenul depreună" (*Ishod, 29.5*) – „es az *Ephodba* à Hossenel egyetembe" – „*superumerali* et rationali quod constringes balteo".

Termenul *gheman* a fost folosit în *PO* în acele paragrafe în care, în originalul maghiar, se consemnează termenul *Gemăt*. În locurile în care registrul lexematic s-a schimbat în *P*, acolo au notat traducătorii români un alt cuvânt. Astfel, cuvântului maghiar *Gemăt* îi corespunde cuvântul românesc *gheman*, iar ungurescului *Iaspis* îi corespunde românescul *iaspie*. Însă acolo unde se notase în textul latin cuvântul *iaspis*, în textul românesc apăruse *gheman* (căci în acel loc apare în textul lui Heltai

omologul acestuia), iar în locul unde apare, în *V*, termenul *berillus*, în cel românesc apare *iaspie*, căci în acel loc apare *iaspis* în textul maghiar: „În al doilea rînd fie carmel, safir, şi *gheman*" (*Ishod, 28.18*) – „A masic rendbe legyen Carbunculus Saphyrus es *Gemãt*" – „in secundo carbunculus sapphyrus et *iaspis*", „În al doilea carmen, safir şi gheman" (*Ishod, 39.11*) – „A masic rendbe Carbunculus, Saphirus es Gemant" – „in secundo carbunculus sapphyrus *iaspis*", dar, în acelaşi timp, „În al patrul rînd crijolită, onifinos, şi *iaspie*" (*Ishod, 28.20*) – „A negyedikbe Crisolitus, Onix es *Iaspis*" – „in quarto chrysolitus, onychinus et *berillus*", „În[n] al patrul crijolita, onihinos şi **iaspie**" (*Ishod, 39.13*) – „A negyedikbe Chrisolitus, Onix es *Iaspis*" – „in quarto chrysolitus, onychinus *berillus*".

Având apariţii doar în *PO* şi găsindu-şi echivalent fonetic şi semantic în textul unguresc (nu, însă, şi în cel latin), termenul *ho(d)zen / hojen* este cu siguranţă intrat în acest text sub influenţa izvorului maghiar (< magh. *hosen*) (care, la rândul său, a primit termenul din ebraică). Astfel se poate motiva şi apariţia lui **j** în interiorul cuvântului, căci **s** este pronunţat **ş** în maghiară, iar acesta a fost pronunţat mai intens, sonor (perechea sonoră a lui **ş**: **j**). Interesant este faptul că nu toate paragrafele îl conservă pe *hojen* (nouăsprezece ocurenţe la nivelul întregului text cu această formă – cu tot cu variante fonetice), căci în unele locuri se atestă folosirea unui termen fixat deja în limba română, echivalent semantic al acestuia – *pieptar*: „*pieptari*, efod, veşmînt larg de mătase, veşmînt strimt, cumănac şi brîu" – „*Hosen*, Ephod, böseylemruha, szoros ruha, süueg es ö" – „*rationale* et superumerale tunicam et lineam strictam cidarim et balteum" (*Ishod, 28.4*), dar şi „Fă şi *hojenului* den curat aur lanţure" – „Chinaly à *Hosennekis* tiszta arranybol lantzokat" – „facies in *rationali* (catenas sibi invicem) coherentes ex auro" (*Ishod, 28.22*), „şi în efod cu *hodzenul* depreună" – „es az Ephodba à *Hossenel* egyetembe" – „superumerali et *rationali* quod constringes balteo" (*Ishod, 29.5*).

Substantivul *iaspie* (< gr. ιασπις), care înseamnă „jasp", este înregistrat în: „În al patrul rînd crijolită, onifinos, şi *iaspie*" (*Ishod, 28.20*), „În[n] al patrul crijolita, onihinos şi *iaspie*" (*Ishod, 39.13*). Termenul este înregistrat doar în *Palie* (şi în nici un alt text din secolul al XVI-lea). Paragrafele din textele maghiar şi latin care corespund acestuia sunt următoarele: „A negyedikbe Crisolitus, Onix es *Iaspis*" – „in quarto chrysolitus, onychinus et *berillus*", respectiv „A negyedikbe Chrisolitus, Onix es *Iaspis*" – „in quarto chrysolitus, onychinus *berillus*". Influenţa izvorului maghiar este indubitabilă în acest caz, căci termenul latin corespunzător are acelaşi conţinut semantic cu termenul maghiar şi cu cel românesc, însă învelişul sonor este total diferit. Mai mult, apare în alte locuri din *Vulgata* termenul *iaspis* (în paragrafele *28.18, 39.11* din cartea *Ishod*), iar în textul maghiar, în acele paragrafe, se foloseşte *Gemãt*; traducătorii români au preferat să folosească, în acele locuri, lexemul *gheman*, deşi au folosit pe *iaspie* în alte părţi.

Termenul *iliş* (< magh. *élés*) „provizii", cu o singură ocurenţă în *PO*, îşi regăseşte echivalent în *P*: „luo Sodomului şi Gomorului toată marha şi *ilişul*" (*Bitia, 14.11*) – „es él vüue Sodomanac es Gomorranac minden marhayat es *éléset* es élmenénec". A fost folosit aici, cel mai probabil, sub influenţa textului maghiar.

Un termen nemaiîntâlnit în alte texte din secolul al XVI-lea şi nici în vorbirea actuală este verbul *a sucui* (< magh. *szok, -ni*) „a obişnui". Prezent în *PO*

într-un singur context, el îşi regăseşte omologul în *P*: „cum omul cu priatnicul său *au sucuit* a grăi" – „mint ember baráttyàual *szokot* beszelleni" (*Ishod, 33.11*).

Verbul *a amistui* (< magh. *emészt*) „a mistui" a cunoscut o primă atestare în *PS*[47], iar apoi a mai fost întâlnit în *PO*. Fiecăreia dintre cele trei apariţii în textul românesc îi corespunde în textul maghiar cuvântul ce reprezintă baza etimologică a celui românesc. Din aceste motive şi din faptul că lexemul nu mai este întâlnit în alt text din epocă, putem susţine că el este ilustrarea influenţei textului maghiar asupra *PO*. Cuvântul s-a păstrat până astăzi, sub forma *mistui*.

O altă dovadă a faptului că textul lui Heltai a exercitat o influenţă covârşitoare asupra textului românesc o face şi lexemul *bărată*ş. Nemaiîntâlnit în spaţiul românesc până în secolul al XVI-lea, el îşi face apariţia de două ori în *PO*, în aceleaşi contexte în care apare şi în *Pentateuh* (evident, cuvântul a fost adaptat fonetic la limba română): „Şi Avimelec la el mearse den Gherar şi Ahusa, *bărătăşul* acestuia şi Ficul, mai mare hotnogiu" – „ES Abimelec hozza méne Gerarbol, es Ahusath ennec *barattya*, es Phicol ennec föhadnadgya" *(Bitia 26.26)*, „Iuda iară tremease edul pre Odolomiteanul pre *bărătăşul* său, cum să aducă de la cea muiare zălugul" – „Iuda kedig meg külde a gedelyet az ö Odolambeli *barattyatol*, hogy meg hoznaia az aszszonyalattol à zalagot" *(Bitia 39.20)*.

Cuvântul maghiar *bosszú* „răzbunător" a generat românescul *băsău*. Prima sa atestare este într-un text (*PS*) a cărei datare nu se cunoaşte cu certitudine încă. Dar vechimea acestui text nu poate fi cu mult mai mare decât cea a *PO*. În plus, cuvântul nu face parte din vocabularul fundamental şi nici dintre cuvintele frecvent folosite din masa vocabularului românesc. În consecinţă, putem afirma că el reprezintă un maghiarism în *PO*. Un argument cu atât mai convingător este faptul că el reprezintă şi parte integrantă dintr-un calc: *sta-voiu băsău*.

Lepiniu: (< magh. *lepény*) înseamnă „pâinişoară rotundă făcută din făină de grâu". Termenul are etimologie maghiară şi nu se mai întâlneşte în alte texte din secolul al XVI-lea. Este atestat în contextul: „cu uleiu uns *lepiniu* de adzimă" *(Ishod 29.2)*, iar în fragmentul corespunzător din *P* se găseşte şi etimonul maghiar: „es olaial meg kent konasztalan *lepént*".

Cuvântul *mereu* din contextul „şi tot acest lucru de-ntreg şi *mereu* aur era (*Ishod, 37.22*) este provenit din maghiară şi însemna „curat, pur". Nici un alt text din secolul al XVI-lea nu cunoaşte o atestare a acestui termen. Etimonul său, *merö*, este folosit în acelaşi loc în *P:* „Es mind ez egy mü, egesz es *merö* aranybol vala".

Naşfă: (< magh. *násfa*) înseamnă „legătură, garnitură": „Fă şi doo *naşfe*, şi doo lanţure den curat aur" (*Ishod, 28.13*), „Cheotori, cercei, ineale, *naşfe* şi totu fealiul de făpturi de aur" *(Ishod, 35.22)*, „Feaceră şi doo *naşfe* de aur" (*Ishod, 39.16*). *P* este singurul text din secolul al XVI-lea în care este atestat acest cuvânt.

1.2. Calcuri

Materialul străin care stă la baza calcurilor lingvistice face dovada influenţei pregnante a izvoarelor textului *PO* – cu precădere influenţa celui maghiar.

[47] *Ibidem.*

O expresie calchiată după maghiară este *a făgădui făgăduită*: „Şi Iacov *făgăduită făgădui*" (*Bitia, 28.20*) – „Es Iacob *fogadast fogada*"; *„făgăduită făgădui*" – *„fogadast fogada*" (*Bitia, 28.20*); „unde mie *făgădaş făgăduişi*" – „es àholl ennekem *fogadast fogadal*" *(Bitia, 31.13).*

Sintagma *soţ de căsătorie* (*Bitia, 20.3*) este calchiată după o construcţie maghiară. În pasajul corespunzător din *V* s-a folosit doar termenul *virum*, care înseamnă, la modul cel mai general, „om", dar şi „bărbat" şi „soţ"; astfel, în textul latin apare următorul context: *habet enim virum* „are într-adevăr bărbat". În textul lui Heltai, acelaşi pasaj este formulat astfel: *Mert hazass tarsa vagyon* „pentru că are un partener de căsătorie" *(hazass* „căsătorie", *tarsa* „prieten, camarad, asociat, partener"*).*

Un caz de calchiere sintactică îl reprezintă o construcţie des întâlnită în *PO: legătură între mine şi între tine* (*Bitia, 17.2, 17.4, 17.7, 17.11*). Dacă firească pentru limba română ar fi fost poziţionarea prepoziţiei *între* în faţa primului pronume, cum se întâmplă şi în limba latină (*foedus inter me et te*), autorii *PO* au utilizat prepoziţia în faţa fiecăruia dintre pronume, utilizare firească în limba maghiară (căci prepoziţiile nu au existenţă de sine stătătoare, ele legându-se de substantive sau substitute ale acestora): *„közettem s'te közetted*".

Cea de pat (*Bitia, 23.4*) sau *muerea de pat* (*Bitia, 25.6*) sunt tot sintagme calchiate după textul lui Heltai. Autorii textului latin foloseau, pentru redarea acestei realităţi, cuvântul *concubina / concubinarum.* Maghiarii au construcţia: *Az ö Agyasa, az ö ágyasatol* (*az* „aceea", *ö* „ea, dânsa", *agy* „pat").

În textul maghiar: „Es el hagyá az öuele valo *beszel lest*" *(Bitia, 17.22) (hagy* „a lăsa", *beszel* „a spune, a vorbi"*)*, al cărei corespondent românesc este: *Şi lăsă de-a grăirea cu el* – care se ţine suficient de îndeaproape de construcţia maghiară încât să permită apariţia unui calc.

Un alt calc îl reprezintă formula „Ce Lieei era *ochii moi*" (*Bitia 29.17*), unde „moale" reprezintă primul sens al cuvântului *lágy:* „De Leanac *lágy szömei* valanac"; al doilea sens al acestui cuvânt, şi cel care interesa în contextul acesta, este cel de „apă moale, umoare apoasă" (în latină există cuvântul *lippus* care are trei sensuri: unul de „urduros, cu scursori la ochi", celălalt de „orbit, chiorât" şi în cele din urmă cel de „zemos" – dar acesta se foloseşte numai atunci când se face referire la fructe).

Mai jos, prin contrast, este caracterizată sora Liei: „Rahila era *frumoasă de stat* şi *podobită la căutătură*" (*Bitia, 29.17*). Prima parte cunoaşte următoarea echivalenţă în Vechiul Testament latin: „Rachel decora facie" „Rachela este atrăgătoare / frumoasă la faţă"; în acelaşi loc, în textul maghiar se poate semnala prezenţa unui cuvânt ca *termetü* care înseamnă „stat, statură". Aşadar, fragmentul românesc reprezintă traducerea, cuvânt cu cuvânt, a fragmentului din *P*, fără a fi adaptat la necesităţile limbii române: „Rahel kedig szép *termetü*". A doua parte a fragmentului impune o discuţie separată. Termenul folosit de autorii *V* pentru a face descrierea este *venuso* „frumoasă, atrăgătoare, plăcută, elegantă": *venuso aspectu.* În *P*, termenul omolog este *ékes,* care face referire la podoabe şi care nu se foloseşte decât în context literar*:* „*ékes* tekintetü vala" „(era) împodobită la aspect / când o priveai".

Un lexem discutat în subcapitolul anterior face şi tema discuţiei din acest subcapitol, pentru că el intră într-o construcţie calchiată după una maghiară din *P*. Este vorba despre termenul *băsău*, care are două ocurenţe în contexte identice: *sta-voiu băsău*: „*sta-voiu băsău* sau în alean şi pre toate jigăniile *sta-voiu băsău*" (*Bitia, 9.5*) – „Mert a tü testeteknec vereyert *boszszut álloc*, es minden vadagon meg *állom a boszszut*" (*áll* înseamnă „a sta").

În *PO* apare termenul *coaste* în construcţii de felul următor: „Şi pune acealea în belciugele den *coastele* lădiţeei" (*Ishod, 25.14)*, „Şi şase creangure să iasă den *coastele* sfeaşnicului" (*Ishod, 25.32)*. În paragrafele corespunzătoare din textul maghiar: „es erezdbe azokat à Lada *oldalan* valo karikakba", repectiv „Es hat ág szarmazzec a györtyatartonac *oldaliboł*". Lexemul *oldal* exprimă atât noţiunea de „coastă", cât şi aceea de „latură". Traducătorii români au redat, în mod eronat, o noţiune în locul celeilalte.

Prepoziţiile *desupra* şi *asupră de,* atunci când au sens cumulativ, reprezintă calcuri după maghiară. În izvorul maghiar apare prepoziţia *fölötte*, care are atât sens locativ, cât şi sens cumulativ[48]. În textul românesc se înregistrează următoarele contexte care cuprind formele prepoziţionale amintite: „*asupră de* aceasta Iosif văzu un vis" (*Bitia, 37.5*), „luo *asupră de*-acea lîngă sine şase sute de cară alease" (*Ishod, 14.7*), „*desupra* muerile lui luo şi pre Mahala" (*Bitia, 28.9*). În textul maghiar, aceleaşi pasaje biblice se prezintă astfel: „Ennec *felette* Ioseph álmot lata", „Vön ãnak*fölette* melleie hátszaz valasztot szekeret", respectiv „es az ö feleségi fölett feleségül vöue Mahalat is".

Substantivul *credzuţie* este calchiat după termenul maghiar *hiwseg*, care are atât sensul de „credinţă", cât şi sensul „fidelitate". În textul românesc apare un context precum: „Nedestoinic sînt pre toată m[i]l[o]stivniciia şi *credzuţia* ta" (*Bitia, 32.10*). În textul maghiar: „Meltatlan vagyoc minden te irgalmasagidra es *hiwsegidre*".

Sigle

AC	*Anonymus Caransebesiensis*	*MC*	*Molitvenicul rumânesc* coresian
BB	*Biblia de la Bucureşti*	*NT*	*Noul Testament*
CB	*Codicele Bratu*	*NTB*	*Noul Testament* de la Bălgrad
CC^1	*Cazania* coresiană din 1577	*P*	*Pentateuh* (al lui Heltai)
CC^2	*Cazania* coresiană din 1580-1581	*PH*	*Psaltirea Hurmuzachi*
CV	*Codicele Voroneţean*	*PO*	*Palia de la Orăştie*
DH	*Documentele Hurmuzachi*	*Pr*	*Praxiul* coresian
EL	*Evangheliarul de la Londra*	*PS*	*Psaltirea Scheiană*
ÎC	*Întrebare creştinească*	*RLR*	Rosetti – *Lettres roumaines,* scrisori de la sfârşitul secolului al XVI-lea până la începutul secolului al XVII-lea
LM	*Lexicon Marsilianum*	V	*Vulgata*

[48] Cazul este semnalat şi de C. Frâncu – *ILRL*, p. 158.

Bibliografie

ARVINTE, Vasile; CAPROSU, Ioan; GAFTON, Alexandru; GUIA, Sorin, *Palia de la Orăştie (1582). Textul*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005.

Biblia hebraica ex recensione Aug. Hahnii cum Vulgata interpretatione latina, Summtibus Ernesti Bredtii, 1868.

CANDREA, I. A., DENSUSIANU, Ov., *Dicţionar etimologic al limbii române*, Bucureşti, Atelierele grafice Socec & comp., Soc. Anonimă, 1907.

CIORĂNESCU, Alexandru, *Dicţionarul Etimologic al limbii române* (DER), Editura Saeculum I. O., Bucureşti, 2002.

Codicele Voroneţean, Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

DENSUSIANU, Ovid, *Istoria limbii române*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

Dicţionar explicativ al limbii române (DEX), Editura Univers enciclopedic, Bucureşti, 1998.

Dicţionar maghiar-român, Editura Carocom, Bucureşti, 2005.

GAFTON, Alexandru; ARVINTE, Vasile, *Palia de la Orăştie (1582). Studii*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2007.

GAFTON, Alexandru, *Evoluţia limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001.

GHEŢIE, Ion (coord.), *Istoria limbii române literare: epoca veche (1532-1780)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997.

GHEŢIE, Ion; MAREŞ, Alexandru, *Graiurile daco-române în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1974.

KELEMEN, Bela, *Cu privire la începuturile influenţei maghiare*, Extras din „Cercetări de lingvistică", XVI, 1971, nr. 2.

Liturghierul lui Coresi, Text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1969.

MARES, Al. (coord.), *Crestomaţia limbii române vechi*, vol.I, Editura Academiei române, Bucureşti, 1994.

Palia de la Orăştie, ediţie de text îngrijită de Viorica Pamfil, Editura Academiei, Bucureşti, 1968.

PASCU, G., *Sufixele româneşti*, Librăriile SOCEC & Co., Bucureşti, 1916.

SZILI Péter; CSILLAG, Imre, *Dicţionar român-maghiar, maghiar-român*, Editura Steaua Nordului, Constanţa, 2002.

TURCU, Éva, *Mic dicţionar maghiar – român*, Editura Sport -Turism, Bucureşti, 1978.

BCUIAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

FONEME CU FUNCȚIE DE MORFEM GRAMATICAL, ÎN ROMÂNĂ

PETRU ZUGUN

Sono inventariate le forme flessibili romene in cui i sensi di opposizione delle categorie grammaticali sono espresse attraverso i morfemi monofonematici.
Si osserva che sette categorie grammaticali (genere, numero, caso, determinazione, persona, tempo e modo) sono espresse così, attraverso la maggioranza dei fonemi.
Si prova che il fonema ha anche un valore semantico – grammaticale, non solo semantico – lessicale, così come, d'altronde, chiariscono le sue definizioni.

În cele mai multe definiții ale fonemului se precizează că acesta este cea mai mică unitate sonoră monoplană a limbii, care este ocurentă, în alternanță cu alt fonem, în același context fonetic și diferențiază lexical-semantic și gramatical cuvinte și forme flexionare[1]. Acestea au aspecte de paronime, iar unele cuvinte sunt chiar paronime[2].

Dacă exemplificarea funcției lexical-semantice a fonemelor este generală în fonologie, dovedirea, prin exemple, a funcției gramatical-semantice a fonemelor lipsește însă constant în fonologia românească, – o excepție importantă este *Limba română. Vol. II. Rostirea*, Editura Academiei Române, București, 1959, de Sextil Pușcariu, pentru care vezi *infra*, nota 5 –, iar acest fapt este explicabil, după opinia noastră, prin caracterul capricios al utilizării fonemelor în funcția de exprimare a opozițiilor interne ale categoriilor gramaticale cunoscute de cuvântul flexibil, și anume:

a) morfemele gramaticale, chiar cele „legate", constau, frecvent, în grupări de foneme, nu într-un singur fonem, aspect care face dificile deseori, și chiar

---

[1] „*Fonem*. Unitate lingvistică minimală, care are capacitatea de a distinge semnificații lexicale sau gramaticale" (Liliana Ionescu – Ruxăndoiu, în *Dicționar de științe ale limbii*, Ediția a 2-a, Editura Nemira, București, 2005, s.v.); „*Fonem* [...] cea mai mică unitate sonoră a limbii, care are funcțiunea de a diferenția cuvintele între ele, precum și formele gramaticale ale aceluiași cuvînt", în *Micul dicționar academic*, vol. 2, Literele D-H, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, s. v.; „*Fonem* [...] are funcția de a diferenția cuvintele între ele, precum și formele gramaticale ale aceluiași cuvînt", în *Dicționar enciclopedic*, vol. 2, D-G, Editura Enciclopedică, București, 1996, s. v.).

Sînt, astfel, în raport de comutare, deci foneme distincte, semivocalele *i – u* atît din *tei – teu*, subst. *mei* – pron. *meu* ș.a., cît și din *dai – dau*, *stai – stau* ș.a., consoanele *k – č* atît din *kir – čir*, *kară – čară*, *kot – čot*, *puk – puč* ș.a., cît și cele din *mik – mič*, *kuk – kuč*, *duk – duč* ș.a., diferențiindu-le numai distincția între cele două categorii de sensuri, lexical vs. gramatical.

[2] Fonemele *l – r*, în *familial – familiar*, *original – originar* ș.a.

imposibile, alteori, încercările de comutare; astfel, dacă, de exemplu, desinența *–e* din pluralul *case*, comută, pe rând, cu *–ă* din singularul *casă* şi cu *–a* din forma articulată de singular *casa*, nu poate comuta cu gramemul *–ele* din forma corespunzătoare de plural, *casele*; *–ând* din gerunziul *adunând* şi *–a* final din infinitivul *aduna* nu permit comutări reciproce; la fel, nici *–uri* din pluralul *lânuri* nu poate intra în raport de comutare cu *–ă* din singularul *lână* etc., fapte care nu permit relevarea sistematică a funcției gramaticale a fonemelor, de exprimare a opozițiilor de număr şi determinare, în cazul exemplificat.

b) în flexiune se modifică, adesea, numărul de silabe, prin implicarea morfemului de singular *ø*, în situații bine cunoscute, precum în singularul *patø* (1 silabă) – pluralul *paturi* (2 silabe), singularul *femeie* (3 silabe), pluralul *femeiø* (2 silabe; nu recunoaştem existența comutării cu *zero*), sau prin specificul vocalic al morfemelor, precum în singularul *pătură* (3 silabe, cu *–ă* vocalic în a treia silabă) – pluralul *pături* (2 silabe, cu *–i* semivocalic şi *–u* rămas vocalic în silaba a doua), astfel că în opoziția de număr fonemele precizate nu sunt implicate direct;

c) alteori, se modifică accentuarea, accentul trecând de pe radical pe gramem, sau invers, precum în prezentul *fáce* – imperfectul *făcá*, prezentul *adúnă* – imperfectul *aduná* ş.a.;

d) alternanțele fonologice modifică, în alte situații, contextul fonetic, care, astfel, nu rămâne constant, precum în pluralul *mese* – singularul *masă*, astfel că fonemele finale nu pot fi invocate – cum pot fi invocate cele din *case* / *casă* – pentru demonstrarea funcției de expresie a opoziției singular – plural.

Aceşti factori prohibitori în încercările de comutare, în perechi, a sunetelor, în forme flexionare, acționează, uneori, cumulat, precum în prezentul persoana 1 singular *văd*, persoana a 2-a singular *vezi*, persoana a 3-a singular *véde*, persoana 1 plural *vedém* etc., în imperfectul *vedeá*, în gerunziul *văzând* şi infinitivul *vedeá* ş.a.m.d., fapt care face imposibilă orice încercare de comutare.

Dificultățile de identificare a fonemelor cu funcție morfologică trebuie luate ca atare şi încercările de comutare – limitate la posibilitățile concrete, iar acestea nu lipsesc.

Această condiție – posibilitatea reală de comutare – o dată îndeplinită, pot fi relevate, totuşi, funcțiile de morfem gramatical ale mai multor foneme, exemplificarea neavând caracter de generalitate, nefiind deci valabilă pentru toate categoriile de forme flexionare, ci numai pentru o parte din ele şi la unele grupări de cuvinte flexibile.

Luând în considerare foneme atât din afara radicalilor, cât şi foneme din interiorul lor, putem să exemplificăm, deci să dovedim, între altele, funcția de exprimare prin foneme a opoziției singular – plural în cazul exemplelor deja citate, precum şi în *bună – bune* (nu însă şi în *bun – buni*), *negru – negri* (nu şi în *neagră – negre*) ş.a., şi, de asemenea, în cazul altor categorii de opoziții morfologice.

1. Categoria gramaticală de gen este exprimată fonologic, la substantive şi adjective, prin desinențele *–i* şi *–e* – în masc. *bunilor* – fem. *bunelor*, masc. *negrilor* – fem. *negrelor* ş.a.; prin fonemele *–u* şi *–ă* în *acru – acră*, *acri – acre*, *continuu – continuă*, *integru – integră*, *integri – integre*, *sobru – sobră* etc.; prin *u–* şi *–a* în *Licu – Lica*, *Gicu – Gica* ş.a., sau în pop. *roşu – roşă*, *dragu – dragă* ş.a.; prin

fonemele *e – a*, în masc. *acesta* – fem. *ačasta* [ačasta]; prin *ă–* și *a–* în *ăsta – asta*; prin *–u–* și *–e–* din interiorul formelor flexionare pronominale *acestui(a) – acestei(a)*, *acelui(a) – acelei(a)*, *cărui(a) – cărei(a)*, *fiecărui(a) – fiecărei(a)*, *unui(a) – unei(a)*; prin *–l–* și *–e–* din *acela – aceea*[3]; prin *–e* și *–o* în *vecine! – vecino!*[4] ș.a. Chiar dacă, în exemple, fonemele cu funcție morfologică nu sunt totdeauna finale de forme flexionare, ele pot fi numite, *desinențe* (nu ne referim la sensul etimologic „terminație"), fiindcă ele au funcția de desinențe.

2. Categoria gramaticală de număr exprimată prin foneme, beneficiază, frecvent, de aceeași expresie monofonematică ca și categoria genului: prin *–ă* și *–e* în *casă – case*, *rasă – rase*, *bună – bune*, *goală – goale* ș.a.; *–u* și *–i* în *codru – codri*, *registru – registre*, *acru – acri*, *viu – vii*, *meu – mei*, *tău – tăi*, *său – săi* ș.a. În mod specific, sunt implicate fonemele consoană *m–* și *n–* în *mi – ni*, *t* și *v* în *ti – vi*, *l* și *i̯* în *iel – iei* (ortografiate *el* respectiv *ei*), *cel – cei*, *acel(a) – acei(a)*; *k* și *č* finali în *mic – mič*, *drac – drači*; *g* și *ğ* în *drag – drağ* ș.a.

Accidentală (din perspectivă sincronică) este expresia numărului prin fonemele finale din radical *–l* și *i̯* în *cal – cai*, *copil – copii*, *gol – goi*, *colonel – colonei*, *al – ai*, *cel – cei* ș.a.

La verb, numărul se exprimă, uneori, prin semivocala *–i̯* opusă consoanei *–m* în sg. *voi* – pl. *vom* în *voi merge – vom merge* etc.; prin *–u̯* și *–i̯*, în *veneau – veneai*, prin *–ș* și *–m*, în *aș veni – am veni* (nu epuizăm exemplificarea).

3. Categoria gramaticală de caz (recunoscută aproape unanim) este exprimată prin aceleași foneme vocalice *–ă* și *–e* în N–A sg. *casă* – G–D *case*, *bună – bune*; prin *–ă* și *–o* în forme de vocativ precum *fată! – fato!*, *vecină! – vecino!* ș.a., care se adaugă la modificarea intonației enunțiative în intonația exclamativă.

4. Categoria gramaticală a determinării se relevă, parțial, la una dintre cele trei opoziții și la feminin singular, nedeterminat (sau determinat zero) – determinat hotărât, prin opoziții vocalice precum *ă – a*, în *casă – casa*, *mamă – mama* ș.a., sau prin *e – a*, în *femeie – femeia*, *pustie – pustia* ș.a.

5. Categoria gramaticală de persoană se relevă prin variații fonematice precum (la trei sau la două persoane): la pronume și adjective pronominale *m – ț – ș* în *îmi*, *îți*, *își*; *mi – ți – și* (*a dat*), *m*, *t*, *s*, în *mine – tine – sine*, *mă – tă – se* (*duce*), *m – v – s*, în *m* (*-a dat*), *v* (*-a dat*), *s* (*-a dat*), *t – s* , în *te* (*vede*) – *se* (*vede*), *n – v*, în *noi – voi*, *ni – vi* (*se dă* etc.), *nostru – vostru*, *noastră – voastră* ș.a.

La verbe: *u – i – ă* (vocale), în *aflu – afli – află*, *umblu – umbli – umblă*, *contemplu – contempli – contemplă*; *u – i* (semivocale), în *știu – știi̯*, *dau̯ – dai̯*, *stau̯ – stai̯* (numai la persoana 1 și persoana a 2-a); *m – i* (semivocală), la sg. persoanele 1 și a 2-a, în *știam – știai̯*, *aveam – aveai̯*, *am – ai̯*; *m – u* (semivocală) la pl.

---

[3] În *Cuvîntul. Studiu gramatical*, Ediția a II-a revăzută, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2003, p. 134-148, am încadrat la *flexiunea internă* astfel de forme flexionare, de gen, număr, persoană ș.a. (celelalte două tipuri de flexiuni fiind *flexiunea externă* și *flexiunea internă*).

[4] Cf. dialogul „ – «*Vecine*! nu »
– « Ba da, *vecino*! ... »", în poezia *La pîrîu*, de G. Coșbuc.

persoanele 1 şi a 3-a, în *am – aŭ*, *ştim – ştiŭ*, *ştiam – ştiaŭ*, *aveam – aveaŭ*; *o – e* la sg. persoanele 1 şi a 2-a, verb auxiliar, în *voi – vei*; *a – i* (semivocală), la persoanele a 3-a şi a 2-a, (*de*)*–a* (*merge*), (*de*)*–i̯* (*merge*) etc.; *m – r*, la plural, persoana 1 şi a 3-a, în *am – ar* (*merge*); *ş – i̯ – r*, în sg. *aş – ai – ar* (*merge*); *n – i̯*, în *vin – vii̯*, *pun – pui̯* ş.a.

Ca morfeme pentru exprimarea persoanei gramaticale, la verbe funcţionează perechile formate din câte un fonem final, pentru persoana 1 şi a 2-a, singular, indicativ prezent: *k – č*, în *duc* [*duk*] – *duci* [*duč*], *apuc* [*apuk*] – *apuci* [*apuč*] ş.a. şi *g – ğ*, în *ajung – ajungi* [*ajunğ*], *merg – mergi* [*merğ*] ş.a.

6. Categoria gramatical de timp este identificabilă, în unele situaţii, prin opoziţii fonologice precum: *a – ă*, la prezent – imperfect, în *dă – da*, *stă – sta*, *dăm – dam*; *î – a*, în *hotărâm – hotăram*, *vârâm – vâram* ş.a. *a – ă* (accentuaţi), la imperfect – perfect simplu, verbele de conjugarea 1, în *aduna – adună*, *afla – află*, *cânta – cântă* etc. (fac excepţie verbele *da* şi *sta* şi derivatele de la ele); *t – s*, pentru prezent – perfect simplu, în *scoate – scoase* ş.a.; *d – s*, în *aprinde – aprinse*, *prinde – prinse* ş.a.

7. Categoria gramaticală a modului este exprimată fonologic, uneori împreună cu aceea de timp, în opoziţii morfologice de tipul indicativ – conjunctiv (fără morfemul *se*), la persoana a 3-a singular, prin: *ă – e* (finali), în *adună – adune*, *cântă – cânte* ş.a.; *e – ă* (finali), în *spune – spună*, *pune – pună* ş.a.; indicativ – participiu, la persoana a 3-a singular: *d – s* în *prinde – prinse*; *t – s* în *scoate – scoase*; *s – t* în *rupse – rupte* (feminin plural); *b – t* în *fierb – fiert*, *g – t* în *sparg – spart* ş.a. Privite istoric, unele (puţine: *u – i* nominali, *n – v* pronominali, *k – č* şi *g – ğ* nominali şi verbali) contrastări reprezintă moştenire latină, dar altele, majoritare, sunt consecinţa acţiunii tendinţelor fonetice proprii limbii române.

Observaţii

1. Din cele nouă categorii gramaticale acceptate (aproape) unanim (este în dispută categoria determinării), şapte sunt exprimate prin opoziţii fonologice, şi numai două (gradele de comparaţie şi, principial, diateza) nu beneficiază de această modalitate de expresie. Totuşi, pentru expresia fonologică a diatezei, invocăm o situaţie excepţională, ilustrată de fonemele *i̯ – s*, în pasiv popular (*ceva*) *i-apucat* (*de cineva*), lit. *este apucat* – reflexiv *s-apucat* (*de ceva*), lit. *s-a apucat* (*de ceva*). Cine acceptă categoriile gramaticale (mai ales, *circumstanţialitatea* şi *implicarea*), exprimate prin prepoziţii şi conjuncţii şi postulate de noi în volumul precizat, le poate adăuga la cele acceptate tradiţional, referindu-se la diferenţele şi opoziţiile de sens între *de* şi *pe*, *cu* şi *că*, *întru* şi *între*, *de la – pe la*, *de lângă – pe lângă*, *de după – pe după*, *iar – dar*, *că* şi *să*, *măcar că* – măcar să, *de unde – pe unde*, *ci – şi* ş.a., relevate în dicţionare şi în lucrări gramaticale.

2. Beneficiază, în grade diferite, de expresia fonologică a categoriilor lor gramaticale cuvinte aparţinând tuturor părţilor de vorbire flexibile: pronumele, în gradul cel mai mare; substantivul, adjectivul şi verbul, în grad mediu; numeralul (şi articolul, pentru gramaticii care continuă să-l considere parte de vorbire, nu morfem al categoriei determinării), în gradul cel mai scăzut.

3. Nici o categorie gramaticală din cele șapte nu este exprimată integral fonematic, dar, pentru a identifica expresia ei fonematică, atât cât există, am aplicat regula după care o opoziție fonologică este acceptată chiar dacă o ilustrează numai un singur exemplu cu foneme realizate pozitiv. La expresia fonologică se adaugă, majoritar pentru completarea paradigmelor, morfemele gramaticale cunoscute de la nivelul gramatical al limbii.

4. Expresia gramaticală fonologică este foarte economică, ea cumulând, frecvent, doi sau trei semnificați gramaticali și ilustrând deci, ca și unele morfeme gramaticale, conceptul de „cumul de semnificați".

Astfel, între alte opoziții fonologice, opozițiile binare *m – n* și *n – v*, în *mi – ni*, *ni – vi* ș.a., exprimă, cumulat, numărul, persoana și cazul, după cum formele flexionare în care sunt ocurente se opun în tipuri paradigmatice diferite, corespunzătoare celor trei categorii gramaticale precizate; de asemenea, în formele de imperativ (dar și în alte situații), prin fonemele *l – i̯ – o̯* sunt exprimate, pe rând, sensurile gramaticale de gen (masculin – feminin) și de număr (singular – plural), în *vezi-l*! – *vezi – i*! – *vezi –o*!

Există însă și opoziții fonologice monofuncționale, mai ales, între cele ternare, *ș – i̯ – r*, în *aș*, *ai*, *ar*, care exprimă numai categoria persoanei (la verb).

5. Funcționează ca morfeme gramaticale, în cele patruzeci de opoziții fonologice binare (majoritare) sau ternare (mai puține, firesc), exemplificate toate cele șapte vocale românești tradiționale, (în ordinea localizării) adică *i*, *e*, *a*, *ă*, *î*, *o*, *u*, iar, între consoane, (tot în ordinea localizării) *b*, *m*, *v*, *t*, *d*, *s*, *l*, *r*, *n*, *ț*, *ș*, *č*, *ğ*, *k'*, *g'*, *k*, *g* (regional, moldovenesc, *b*, în sg. *bob*, opus lui *g'* în pl. [*bog'*], ortografiat *boghi*), deci 17 din cele 22 de foneme literare, mai mult de două treimi.

6. Randamentul lor este diferit, cele mai performante, prin implicarea lor în expresia mai multor categorii gramaticale, fiind *n*, *v*, *m*, *t*, *s*, iar cele monofuncționale fiind *d* și *s*.

7. Randament diferit au și opozițiile fonologice identificabile cu ambele funcții: în funcție lexical-semantică, opoziția fonologică *a – ă* este (ca și celelalte opoziții vocalice, raportate la opozițiile consonantice, dar în mult mai mică măsură decât acestea), foarte rară (în *par – păr*, *cai – căi* și în puține, alte cazuri), pe când în funcție morfologic-semantică, de exprimare a categoriei determinării, aceeași opoziție este foarte des utilizată, explicația constând în numărul extrem de mare al substantivelor de genul feminin (la care se adaugă unele de genul masculin, precum *tată*, *pașă*, *papă* ș.a.) care cunosc categoria determinării.

8. Spre deosebire de comportamentul lor în funcție lexical-semantică, în funcție gramatical-semantică, fonemele contrastează în orice combinații: vocale cu vocale, vocale cu semivocale, vocale cu consoane, semivocale cu consoane, semivocale cu semivocale, consoane cu consoane.

9. Între alte aspecte fonologice implicabile în comportamentul fonologic privit funcțional-morfologic, menționăm numai *suspendarea* opoziției fonologice *ă – o* în imp. *vină*! – *vino*! ș.a.

10. În teoria morfematică, fonemele cu funcție semantic-morfologică sunt fie dezinențe (*ă – e* ș.a.), fie sufixe gramaticale (*ă – a*, *u – i* ș.a.), fie promorfeme

gramaticale (*n – v* ş.a.), fie numai părţi din forme flexionare (vezi celelalte situaţii), fapte care dovedesc specificul descrierii fonologice expuse aici, în raport cu descrierea structurală morfematică tradiţională.

11. Ocurenţa, semisistematică, în esenţă, în funcţia de morfem gramatical, a majorităţii fonemelor româneşti impune descrierea ei în continuare, în termeni de trăsături distinctive, de fonem marcat – fonem nemarcat, de opoziţii şi corelaţii fonologice ş.a., după modelul utilizat, până acum, numai pentru funcţia lexical-semantică a fonemului, noi nepropunându-ne să dezvoltăm aici acest aspect[5].

[5] Lucrarea noastră este încadrabilă în categoria celor numite de Sextil Puşcariu „de morfonologie" (vezi studiul lui, *Morfonemul şi economia limbii*, „Dacoromania", VI (1929-1930), 1931, p. 211-243 şi *Limba română. Vol. II. Rostirea*, studiul introductiv la ediţia citată, p. 26), fiindcă ea relevă funcţia semantic-morfologică a fonemului, dar aceea neimpusă lui de afixe gramaticale, deci diferită de aceea din alternanţele ocurente în *fac – face, fug – fuge* etc., postulate de Sextil Puşcariu, şi în care, de fapt, adesea comutările nu sînt posibile (vezi începutul articolului nostru). Vezi şi *Sextil Puşcariu şi ştiinţele fonetice*, ediţie îngrijită de Magdalena Vulpe, studiu introductiv de Andrei Avram, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994, p. 255-256 şi *passim*. Ne deosebim de marele lingvist prin: a) organizarea exemplelor după criteriul funcţiei morfologice (la Sextil Puşcariu, după trăsături fonologice distinctive), deci după sensurile opozitive ale categoriilor gramaticale exprimate (şi) fonologic; b) includerea lui *–i* final, asilabic din *moşi*, *poţi* etc. în categoria sunetelor (semivocală de tip special, nu simplă marcă a consoanei muiate precedente), deci neacceptarea corelaţiei fonologice consoană muiată – consoană dură; c) neacceptarea unei corelaţii fonem exprimat – fonem neexprimat, care ar exista, prin *n – Ø*, în [nam] (ortografiat: *n-am*) – *am*, [noi] (ortografiat: *n-oi*) *face – oi face* ş.a. Acceptăm, însă, între altele, opoziţia *k – č*, din *mic – mici* ş.a., prin care este exprimată categoria gramaticală a numărului, precum şi alte opoziţii fonologice relevate în volumul precizat. Fonemele cu funcţie gramaticală pot fi numite, în continuare, *morfofoneme*, accepţia termenului fiind aceea dată de Andrei Avram: „(...) ansamblul format din termenii unei alternanţe fonologice (...)" (studiul citat, p. 26).

Prezentarea autorilor

Ioan LOBIUC (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă română şi lingvistică generală), *Concepţia lui G. Ivănescu despre legile de evoluţie a limbajului şi a limbilor*

Adrian PORUCIUC (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă engleză), *Ivănescu faţă cu neo-roeslerienii*

Oana POPÂRDA (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă franceză), *G. Ivănescu,* ***Curs de sintaxa limbii române moderne*** *– o lectură pragmasintactică*

Emanuela ILIE (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de literatură română), *Comunicarea poetică actuală. Despre sexualitate şi alte câteva (e)scatologii milenariste*

Laura Carmen CUŢITARU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă engleză), *Despre evoluţia limbajului în termenii ştiinţei de azi*

Constantin FRÂNCU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă română şi lingvistică generală), *Un fenomen puţin cercetat: „gamatizarea"*

Teodora IRINESCU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Departamentul de limbă română pentru studenţi străini), *Noroc şi nenoroc în expresiile frazeologice germane şi româneşti*

Astrid AGACHE (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă germană), *Die Rolle der Einrahmungen in den Alltagsgesprächen*

Luminiţa HOARŢĂ CĂRĂUŞU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă română şi lingvistică generală), *Mărci verbale şi nonverbale ale acordului în româna vorbită actuală*

Mirela AIOANE (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbi clasice, italiană, spaniolă), *Topica marcată în limba italiană. Perspectivă diacronică*

Adrian CHIRCU (Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj, Catedra de limbă română), *Despre repetarea adverbului (tipul adverb + adverb)*

Daniela OBREJA RĂDUCĂNESCU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, absolventă masterat), *Timpul deictic în româna vorbită actuală*

Mihaela BUZATU (Universitatea Bacău, Catedra de limbă română), *Aspecte de metodă privind adaptarea fonetică, încadrarea morfologică şi asimilarea semantică a neologismelor româneşti literare de origine engleză*

BCU "ALEXANDRU IOAN CUZA" UNIVERSITY LIBRARY

Ioan MILICĂ (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă română şi lingvistică generală), *Metafore animaliere în presa sportivă actuală*

Mariana FLAIŞER (Universitatea de Medicină şi Farmacie „Gr. T. Popa" Iaşi, Catedra de limbi moderne), *Modelul latin în traducerea în limba română a primei Farmacopei (1862)*

Petru ZUGUN (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă română şi lingvistică generală), *Foneme cu funcţie de morfem gramatical, în română*

Anamaria GÎNSAC, Mihaela Cătălina TĂRCĂOANU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, doctorande), *Eugen Coşeriu. Receptări contemporane*

Marius PINTILII (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, absolvent masterat), *O perspectivă sociolingvistică asupra limbii române vorbite de către elevi. Elemente de sintaxă a frazei*

Oana CENAC (Universitatea „Dunărea de Jos" Galaţi, Departamentul de limbi moderne), *Observaţii pe marginea semiauxiliarelor de mod din limba română*

Doina Marta BEJAN (Universitatea „Dunărea de Jos" Galaţi, Departamentul de limbi moderne), *Aspecte ale influenţei limbii ţigăneşti asupra limbii române actuale*

Mihaela Cătălina TĂRCĂOANU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, doctorandă), *Alteritatea şi creativitatea. Universalii primare ale limbajului*

Monica FRUNZĂ (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă franceză), *Nouvelles stratégies de captation dans le discours publicitaire français*

Roxana VIERU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă română şi lingvistică generală), *Elemente maghiare în **Palia de la Orăştie***

Ioan LOBIUC (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă română şi lingvistică generală), *Despre unele corelaţii între limbajul natural uman şi alte sisteme semiotice*

Sorin GUIA (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Catedra de limbă română şi lingvistică generală), *Întrebarea ca strategie argumentativă*

Mihaela CÎRNU (Universitatea „Dunărea de Jos" Galaţi, Departamentul de limbi moderne), *Particularităţi pragmatice ale textului publicitar*

TIPARUL EXECUTAT LA
IMPRIMERIA EDITURII UNIVERSITĂȚII
„ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI
700511 Iaşi, Păcurari 9, tel./fax 0232 314947
Format: 70×100/16
Coli tipo: 14
Apărut: 2008
Comanda: 225

Informaţii şi comenzi:
www.editura.uaic.ro
editura@uaic.ro

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTECA DE FILOLOG
PRET LEI
RON 12,00

Luminița Hoarță Cărăușu (coordonator)

COMUNICAREA: IPOTEZE ȘI IPOSTAZE

Volumul de față înmănunchează o serie de lucrări științifice valoroase ce se înscriu în tema generoasă (Comunicarea: ipoteze și ipostaze) aleasă pentru Sesiunea științifică a Catedrei de limbă română și lingvistică generală din cadrul Facultății de Litere de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

Sesiunea științifică *Comunicarea: ipoteze și ipostaze*, cu o secțiune specială *In memoriam G. Ivănescu*, a fost organizată în cadrul ZILELOR UNIVERSITĂȚII „ALEXANDU IOAN CUZA" din Iași, în zilele 26-27 octombrie 2007.

Volumul include colaborări ale membrilor Catedrei de limbă română și lingvistică generală și ale membrilor diverselor catedre de limbi străine (engleză, germană, franceză, limbi clasice, italiană, spaniolă) din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, dar și lucrări ale profesorilor de la alte universități din țară (Cluj, Bacău, Galați).

www.editura.uaic.ro

9 789737 033192

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY